

Dr. agr.
Elmar Järvesoo
prof. emer.
elu ja töö

Dr. agr.
Elmar Järvesoo
prof. emer.
elu ja töö

Üliõpilasselts Liivika kirjastus
Toronto, 2001

Koostanud ja toimetanud Leo Koobas
Kujundanud Leo Koobas

© Leo Koobas
1083 Parthia Cr.
MISSISSAUGA ON
L4Y 2L3
Canada
ISBN 0-921178-03-4
Akadeemiline Põllumajanduse Selts
ISBN 9985-78-153-8

FOTO

Sisukord

Sisukord.....	VII
Illustratsioonide nimekiri.....	VIII
Saateks.....	IX
Elmar Järvesoo isiklikud kirjutised	
Kodumaal 1909 – 1944	1
Mälestusi Tartust iseseisvuse teiselt aastakümneelt	9
“Agronoomiat” toimetamas	23
Kahest luhtunud peatoimetaja kohast	31
Saksamaal 1944 - 1949.....	39
Eesti Akadeemiline Klubi Balti Ülikooli juures	42
Ameerika Ühendriikides 1949 - 1994 †	47
Ameerika ülikoolidest.....	52
Jõulukirjad 1961 – 1993	55
Soviet Agriculture - New Course	106
XXI Rahvusvaheline Aianduskongress Hamburgis 1982	109
Curriculum vitae (eesti keeles).....	117
Curriculum vitae (in English).....	123
Eesti Agronoomide Selts USA-s	125
Agronoomide Seltsi tegevus 1976–84.....	127
Teised Elmar Järvesoo kohta	
Järvesoo pagulaspoliitikas – Leo Koobas.....	129
Elmar Järvesoo E.V. eksiilvalitsuses – Leo Koobas	137
Elmar Järvesoo – raadiokommentaator – Leo Koobas.....	140
Järvesoo Üliõpilasselts Liivikas – Leo Koobas.....	142
Elmar Järvesoo taas meie keskel – Ülo Oll	145
Talulapsest rahvusvahelise klassiga professoriks – Jaan Hiimets.....	153
Järelhüüe – Robert Tasso.....	159
Bibliograafia	161
Elmar Järvesoo bibliograafia.....	163
Teised Elmar Järvesoost	210
Isikunimede register	219

Illustratsioonide nimekiri

Elmar Järvesoo	V
Sillaotsa talu elumaja 1987.....	1
Agronoomia tiitelleht.....	22
Balti Ülikooli eest õppejõude, Pinnebergis 1948	44
Elmar ja Aino Järvesoo koduõuel, Amherstis 1960	54
Flower Production in Massachusetts, ajakirja tiitelleht	62
Retail Florist Procurement Practices, ajakirja tiitelleht	79
Kohtumine EPA rektoriga	100
Betrachtungen über sowjetisch-estnische Landwirtschaft, tiitelleht.....	105
Elmar Järvesoo portreedeseeria	122
EDU liikmed IPO kongressil, Pariisis 1956	130
Eesti Rahvusnõukogu koosolek, Stockholmis 1972	132
EDU koosolek, Stockholmis 1966.....	134
Eesti Vabariigi valitsus eksiilis, Stockholmis 1966.....	138
Elmar Järvesoo ettekandel ÜS Liivikas, Tartus 1934.....	143
Elmar ja Aino Järvesoo 1987.....	144
Elmar Järvesoo audaktori diplomi koopia.....	148

Saateks

Viljaka teadlase dr Elmar Järvesoo eluloo koostamisele asumisel panevad selle ettevõtjale suure vastutuse dr Ülo Olli hoiatavad sõnad artiklis “Elmar Järvesoo taas meie keskel”, kus ta ütleb, et “Järvesoo biograafia koostamine on määratu töö, millega üks mees tõenäolikult toime ei saa tulla. Ja tuleks mõelda, kuidas see töö kollektiivselt korda saata ja kuidas asjaosalist ennast sel otstarbel ära kasutada saaks”.

Teadaolevalt ei ole seni ajani Järvesoo biograafia koostamiseks loodud mingit kollektiivi ja ka Järvesoo enda kaasa tõmbamine, nagu Oll oli ette pannud, jäi hiljaks Järvesoo ootamatu surma tõttu varsti pärast kava esitamist dr Olli poolt.

Sellega jäi Järvesoo eluloo koostamise esmaseks allikaks tema arhiiv, - mille ta oli parandanud Torontos asuvale Tartu Instituudi arhiivile (hiljem ümbernimetatud Tartu Instituudi Dr. Endel Aruja nimeliseks arhiiviks), kui väljaspool Eestit asuvale suuremale ja funktsioneerivale arhiivile. See oli mõistetav. Elmar Järvesoo huvi tõttu Tartu Instituudi tegevuse vastu, kus ta oli üks direktoritest (liikmeist) üle 20 aasta (1974-1994). Elukoha tõttu oli ta osavõtt selle tegevusest olnud piiratud, kuid Toronto külastustel esines ta seal ettekannetega.

Järvesoo oli väga laialdaste huvidega ja tegev paljudel aladel, See peegeldub tema mahukas arhiivis. Ta tegevus ei piirdunud ainult oma erialaga: põllumajanduse ega selle kitsama haruga, agraarökonoomiaga ning aiandusega, eriti iluaiandusega, vaid kandus väga mitmele muule alale, millel ei olnud põllumajandusega mingit otsest sidet. Ta huvitus kirjandusest ja kunstist kuid pakkus oma prestiiži ja teadmisi ka rahvuslike probleemide lahendamisele ning vabadusvõitlusele.

Põgenikuna Eestist lahkumisel ei olnud Järvesool palju midagi muud kaasas, kui isikut ja haridust tõendavad dokumendid ning tema toimetusel sõja ajal ilmunud paar ajalehe numbrit.

Saksamaal eesti põgenike huvides tegutsemisel ning seejärel Balti Ülikooli tööst osalemisel kogunenud paberid – arhiivi tõi ta Ameerikasse immigrerumisel endaga kaasa. Nende ja oma mälestuste alusel kirjastas ta hiljem Saksamaa ajajärgu kohta oma autorlusel ja toimetusel kapitaalse

teose "Balti Ülikool 1945-1949". Selles annab ta ülevaate enda elust ja karjäärist Saksamaal ning akadeemilise hariduse edendamise püüdlusest põgenike hulgas. Järvesoo algatusel loodi ülikooli juurde Akadeemiline Klubi, mis tegutses tema juhtimisel ja suunamisel ülikooli sulgemiseni. Balti ülikooli eesti üliõpilaskonna häälekandjas "Scientia et Artibus" kirjutas ta oma nägemusest eesti intelligentsi ülesannete ja eesmärkide kohta. Ideoloogilise artiklina on see käesolevas uuesti ära toodud.

Ühendriikidesse asumisel jätkus ta vilgas ühiskondlik ja teaduslik tegevus. Amhersti ülikoolist 1977. a. puhkepalgale siirdumise järel katsetas Järvesoo mõned aastad elada suveti Soomes ja talviti Amherstis, kuid 1983. aastal otsustas ta kahepaikse eluviisi lõpetada ja Ormond Beach'i, Floridasse elama asuda. Alalise eluaseme sisseseadmisel viis ta Amherstist sinna üle oma mitmetuhandekõitelise raamatukogu. Suurem osa arhiivist, mis oli kogunenud õppetöö perioodil ja sisaldas peamiselt sellega ühenduses olevaid materjale jäi Amhersti lähedale selleks ostetud majja. Peagi hakkas Ormond Beach'i kuhjuma materjale väga paljudelt huvialadelt. Tekkis uus arhiiv ja raamatukogu täienes uute köidetega. Pärast Elmar Järvesoo surma sündis kahes kohas asuva arhiivi Torontosse toimetamine 1995. aasta talvel pr. Aino Järvesoo majanduslikul toetusel.

Järvesoo oli innukas lugeja ja uurija. Ta valdas saksa, inglise, soome, vene, taani, rootsi ja norra keeli, mis avasid talle uurimistöös juurdepääsu algallikate juurde. Pea iga loetud raamatu või artikli kohta tegi ta märkmeid ükskõik millisele käeulatuses olevale paberile. See võis olla mõni vana ümbrik, juba kasutatud paberi serv või tükk. Ta kirjutised põhinesid laialdasel tagapõhjamaterjalil, mis moodustabki tunduva osa tema arhiivist.

Mul oli ligemale kümne aasta jooksul võimalus Elmar Järvesooga koos töötada mitmete publikatsioonide kirjastamisel, nende hulgas Üliõpilasselts Liivika Aastaraamatud, Pärnu Poeglaste Gümnaasium läbi aegade, Jaan Metsa biograafia, Balti Ülikooli ajalugu ja mitmeid vähemaid väljaandeid. Käskkirjad rändasid Ormond Beach'i ja Mississauga vahel edasi-tagasi redigeerimiseks, korrektuuriks ja ladumiseks. Kuid oli tarvidus ka isiklikeks nõupidamisteks ja selleks käis ta Mississaugas, kus toimusid kavandamised ja arupidamised. Jagatud ühised huvid aitasid kaasa tiheda sõpruse kujunemisele.

Õppetöö ja teadusliku ning ühiskondliku tegevuse kõrval jäi Elmar Järvesool enda elulugu koostamata. Jaan Metsa eluloo ilmunisel tõstsin üles

ka tema enda põhjalikuma eluloo kirjutamise küsimuse. Ta vastas, et on sellele mõtelnud, kuid midagi süstemaatilist pole veel aega olnud ette võtta ja arvas, et selleks on veel aega, ja et enne tulevad lõpetada käsil olevad tööd.

Järjest kerkis tal üles uusi ja tema arvates hädapärasemaid ülesandeid. Üks viimastest oli kontrabassi virtuoosi Ludvig Juhti elulugu. Andmete kogumiseks arendas ta laialdast kirjavahetust ning avaldas ajakirjanduses üleskutseid ja artikleid, kuid peatööni ta ei jõudnud. Kogutud andmed asuvad Tartu Instituudi arhiivis.

Samal põhjusel jäi Järvesool ka oma arvukate tööde bibliograafia koostamata. Paberite hulgas leidub üksikuid artiklite indekskaarte ja mõnelehelisi märkmeid.

Kui poole tosina aasta jooksul ei olnud märgata, et kellelgi oleks olnud võimalust Järvesoo elulooliste allikate juurde Torontosse tulla, leidsin, et vanade sidemete ja moraalse kohustuse tõttu tuleb mul asuda Järvesoo märkimisväärse töö- ja tegevusrohke eluloo koostamisele ning see lõpule viia Järvesoo arhiivis leiduvate elulooliste märkmete varal, mis küll kirjutatud mitmel perioodil ja mitmesuguste vajaduste puhul, kuid on selleks siiski küllaldased.

Sellest moodustavad omaette olulise eluloolise osa Elmar Järvesoo poolt 1961. aastal alustatud ja 1993. aastal lõppenud "jõulukirjade" sari. Enamikus on need leheküljelised aruanded aasta jooksul tema enda ja abikaasa Aino töödest ja toimetustest ning juhtumistest, tähelepanekutest ja mõttekäikudest. Mõnel aastal täiendasid neid üksikasjalikumad reisikirjeldused. Samasisulisi ingliskeelseid kirju on ta mõnel perioodil saatnud ka oma ingliskeelt kõnelevatele tuttavatele.

Järvesoo enda eluloolised kirjutised ja kolmekümne kahe aasta jooksul välja saadetud jõulukirjad sisaldavad seda, mida ta pidas tähtsaks endast ja abikaasast teada anda.

Jõulu- ja reisikirjadest on välja redigeeritud alguse ja lõpu viisakus-avaldused, tervitussõnad, detailsed ilmastiku ja looduse kirjeldused. On silutud üksikuid keelelisi konarlusi ilma väljendusviisi ja mõtteid muutmata.

Elulooliste artiklite koguna võiks seda mõnesuguse reservatsiooniga lugeda autobiograafiaks, kuid mitte selliseks kui Järvesoo ise oleks seda kavandanud. On siiski sündmusi ja tegevusi, mida ta pole küllalt tähtsaks pidanud ja on neid käsitletud pinnaliselt või üldse mitte, nagu näiteks tema

parteiline tegevus ja kuulumine ministrina Eesti Vabariigi valitsusse eksiilis. Neid ja muid tegevusi on käsitletud eraldi peatükkides teiste autorite poolt.

Järvesoo uuris põllumajandusteaduse arengut Riia Polütehnilises Instituudis ja Tartu Ülikoolis. Käesolevas raamatus on toodud tema artikkel Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonna kujunemisest, arenemisest, õppekavadest ning õppejõududest iseseisvuse perioodil. Ära on toodud ka ülevaade Ameerika Ühendriikide ülikoolide põllumajandusliku hariduse korraldusest, mis annab ülevaatliku pildi miljööst ja ajajärgust ning tingimustest, milles ta töötas. See pakub Eesti teadlastele võimaluse Eesti ja Ühendriikide põllumajanduslike kõrgkoolide õppe- ning uurimistöö metoodika võrdluseks.

Koostöös Eesti Põllumajanduse Ülikooliga alustas ta põllumajandusajaloo lektüürina välja andma Eesti põllumajanduse arenguloos esinenud prominentsete põllumajandustegelaste ja -juhtide elulugude ning nende uurimistööde kordustrükke. Ilmuda jõudsid Th. Pooli, A. Eisenschmidt ja C.R. Jakobsoni teosed. Varem oli ta koostanud ja kirjastanud mahuka Jaan Metsa biograafia ning avaldanud rea lühemaid kirjutisi oma kaasaegsete agronoomide kohta.

Järvesoo jälgis aastaid Eesti ning Nõuk. Liidu majandust ja põllumajandust ning selle arengut nendel maadel ilmunud ajalehtedest, kirjandusest, statistilistest ja muudest perioodilistest väljaannetest, mis talle pidevalt saabusid. Ta avaldas neil teemadel artikleid ajalehtedes ja -kirjades ning esines ettekannetega kongressidel ja konverentsidel. Ta algatas Amhersti ülikoolis Nõukogude majandust ja põllumajandust käsitleva ülikoolikursuse, kavandas selle programmi ja pidas selle alusel loenguid. Kursus leidis tunnustust ülikooli poolt ning arvestati õppeainena (*credit course*). Loengute sari kujunes populaarseks ja tõmbas kuulajaid ka teistest ülikoolidest. Õppekava (inglise keeles) on käesolevas ära toodud lk105–107.

Avaldan tänu Albert Irs'ile ja pr. Juta Ilves'ele korrektuuri lugemise ja sealjuures tehtud mitmete kasulike näpunäidete eest. Samuti tänu prof. dr. Jüri Kivimäele, kes oma täisajalise õppetöö kõrval võttis aega teose retsenseerimiseks.

Mississauga, jaanuaris 2001

Leo Koobas

Kodumaal 1909 – 1944

Olen sündinud 22. märtsil 1909 tolleaegses väikses Pati kroonumõisas, Lõuna-Pärnumaal, põllupidaja peres esimese lapsena, vanemate (isa Karl ja ema Anna, n-na Kase) kinnitust mööda ühel hiliskülmal ja tuisusel esimesel kevadpäeval. Minule järgnesid vend Karl 1. märtsil 1911 ning õed Helmi 31. mail 1913 ja Marie 6. jaanuaril 1915. Üles kasvasin Kilingi (hilisema Saarde) valla Sillaotsa talus, mille vanaisa oli päriseks ostnud 1870. aastal 1500 kuld-
rubla eest. Isapoolse meesliini esivanemad pärinevad Torist, vanimast teada-
olevast Randivälja Andresest, sündinud 1743; selle liini vanaema pärineb
Volvveti valla Anni talust. Emapoolne nais- ja meesliin pärinevad Mulgimaalt
– Abjast ja Vana-Karistest. Niisiis olen päris segamata verega pärnumaalane.

Sillaotsa talu elumaja 1987 aastal

Olen sõjaaja laps, kuna mu kuus lapsepõlve kasvuaastat langesid Esimese maailmasõja ja Eesti Vabadussõja ajale, koos ajajärgule omaste puuduste ja loobumistega. Esimesed selgemad mälestused on ühenduses Vene vägede saabumisega Voltveti jaama ning nekrutite ärasaatmisega samast. Kodupaik oli Riia suunast läheneva frondi otseses tagalas, kus pidevalt oli majutatud sõjaväge, mille varustamine eriti lihaga lasus kohalikul maarahval. Aegajaline rekvireeritud loomade viimine koos isaga vastuvõtupunkti on teine selge lapsepõlve mälestus.

Ka koolipõlve algus langes sõjaaega, revolutsioonisügisele 1917. Sõjaoludest tingituna ja kolimise tõttu käisin algkooli lõpetamiseni 1923 neljas koolis: Patis, Voltvetis, Kilingi Lavil ja Kilingi-Nõmmes. Koolipõlvest on ainult meeldivaid mälestusi. Õppimisega polnud mul raskusi, kuigi mõnigi kord kodutöö tegemata ja tükid õppimata olid jäänud – muude tähtsamate õienduste tõttu.

Kodupaiga algkoolist Kilingi-Nõmmest viis koolitee Pärnu Linna Ühisgümnaasiumi. Kool muudeti 1927/28. õppeaastast Pärnu Linna Poeglaste Gümnaasiumiks (PPG). Lõpetasin selle reaalharu 1928. a. kevadel. Kooliaega, alates algkooliga, langeb mu innukas spordiharrastus ja kutsevaliku kujunemine. Olin PPG meister mitmel alal ja mitmel korral. Olin kooli odaheite rekordi omanik (51,92 m) ja Kaitseliidu üleriiklik meister A klassis teivashüppes (3,01m), ning Pärnumaa meister teivas- ja kõrgushüppes (1,65).

Sama aasta 1. oktoobril astusin vabatahtlikuna sõjaväkke. Teenisin Pioneerpataljonis Nõmmel, lõpetasin Sõjakooli aspirantideklassi (10.01. – 14. 07.1928) ja 31.01.1930 arvati mind reservi tehnilise väe lipnikuna. Sõjaväeteenistuse aega kasutasin 1929./30. õppeaastal õppimiseks Eesti Ühistegelise Liidu Ühistegevuskooli raamatupidamisklassis. Ka sõjaväes harrastasin innukalt sporti – eriti kergejõustikku, korv- ja võrkpalli ning vähemal määral ka jalgpalli väravavahina. Olin 1929. aastal III diviisi meister kõrgushüppes ja kettaheites ning Eesti esivõistlustel kõrgushüppes kolmas.

Sügisel 1930 alustasin õpinguid Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonna agronoomia osakonnas, mille lõpetasin agronoomina diplomitöö "Sillaotsa talu organiseerimiskava" kaitsmisega 31. mail 1934. Põllumajandusega puutusin kokku juba varasest noorpõlvest peale kodutalus töötades. Ülikoolis nõutud talupraktika õiendasin 1932. a. suvel Taanis, Jüütimaal J. Blachi Nedergaardi suurtalus töötades.

Esimese aasta sügisel astusin Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi (APS) liikmeks. Sügissemestril, 16. novembril, toimus APS-i 10. aastapäeva tähistamine (1930) ja YMY Sampsa sõpruslepingu allakirjutamine. Võtsin osa pidulikust aktusest kell 12 seltsi ruumides Suurturg 8, kuid mitte sama päeva õhtul Üliõpilasmajas toimunud koosviibimisest. Võõrastasin ega pidanud end küllalt esinduslikuks seesugusele koosviibimisele minekuks. Suvel 26. juunist 1. juulini 1931 toimus Sampsa ekskursioon Eestisse. Vastuvõtjaks oli APS, kuid mul sellega kokkupuutumisi ei olnud kuna töötasin kodutalus ja kogusin materjali auhinnatööks.

APS-i peakoosolekul, 25.03.1931 valiti mind koos Hans Nurgaga protokollijaks, ning aasta hiljem, 16. märtsil 1932 kirjatoimetajaks, kus püsisin kuni õpingutele asumiseni Saksamaal, s.o. 1. novembrini 1937.

Tartu Ülikooli aastapäeval, 1. detsembril 1931 sain III auhinna töö eest "Piima jahutamine suvel ühe meie piimatööstuse rajooni taludes, sääl tarvitusel olnud jahutuse viisid, nende kriitika ja otstarbekohane korraldamine". Auhind oli 30 krooni, millest 10 krooni eest ostsin kohe uued kingad, mida hädasti vajasin.

Ülikooliõpingute kõrval asusin tööle ajakirja "Agronomia" toimetuses abijõuna ja alates 1. novembrist 1932 kuni 1. märtsini 1935 toimetuse sekretärina. Määramine sündis oktoobris palgaga 50 kr. kuus ja alates 1. jaanuarist 1933 vist 60 kr. kuus. Tegelikult hakkasin senist tegevtoimetajat Elmar Rogerit abistama toimetamistöös, eriti korrektuuride lugemisel juba 1. veebruaril 1932 ja sain selle töö eest ka teatud tasu kuni aprillikuu lõpuni. Siis siirdusin kuueks kuuks Taani, Jüütimaale, ülikoolis nõutud põllumajanduse praktikale ja suvised numbrid tegi Elmar Roger jälle üksinda. Kuigi praktika pidi kestma 1. maist kuni 20. oktoobrini, mil algasid kolmanda kursuse loengud, lahkusin Taanist põllutööde lõppemisel septembrikuu lõpul ja kodunt läbi tulles asusin Tartusse oktoobrikuu alguses. Olime kevadel kokku leppinud, et veebruarist aprillini saadud kogemustega võtan pärast põllumajanduspraktikalt naasmist Agronomia toimetuse sekretäri kohustused üle täies ulatuses. Nii ka toimus.

Minu koostöö prof. Leo Rinnega algas veel enne diplomitöö kaitsmist tema poolt tulnud ettepanekuga asuda 1. maist 1934 tööle Eesti Sooparanduse Seltsi praktikandina, tasuga 50 krooni kuus. Töötasin sel ajal ajakirja "Agronomia" toimetuse sekretärina ja kuigi mul oli suveks plaanitud hoopis teisi ülesandeid, oli pakkumine nii ahvatlev, et võtsin selle vastu.

Asusin tööle Lai tän. 36 prof. Rinne kabineti kõrval asuvas toas, kus töötas Eesti Sooparanduse Seltsi asjaajaja Juhan Müür, esialgu tema käealusena katseandmeid töötlemas. Ent juba mõne päeva pärast sain ülesandeks Seltsi aastaraamatu "Sookultuur III" käsikirjade korrigeerimise ja trükki toimetamise. Siis tuli Rinnelt veel uus ülesanne alustada "Sookultuuris" maaparanduse ja sookultuuri alal ilmunud kirjanduse bibliografeerimist, tehes olulisematest töödest ühtlasi mõnerealise kokkuvõtte. Piirdusime viimase aasta kestel ilmunud trükiteadega. Need bibliograafilised kokkuvõtted jätkusid veel kolmes järgnevaski aastaraamatus, kus minu tehniline toimetustöö jätkus, kolm viimast aastat tegi seda tööd minu järglane Leo Yllö.

Sama aasta 15. juulist kuni 15. oktoobrini (1934) viibisin Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi sõprusliitlase Helsingi põllumajandusüliõpilaste ühingu Sampsa stipendiaadina Soomes. Sellel esmareisil hõimumaale tutvusin sealse põllumajandusega üldiselt, eriti aga põllumajandusliku tööuurimisega ja tööviljakuse edendamise Maatalouden Työtehoseuras Jokioise mõisas. Sügisel kuulasin umbes kuu aja kestel Helsingi ülikooli juures prof. R. Pihkala loenguid agraarökonomiast ning tutvusin rikkaliku soome põllumajandusliku kirjandusega teaduskonna raamatukogus ja töötasin agraarökonomiliste, eriti aga tööviljakuse küsimuste alal samas.

Sealt naastes asusin prof. Leo Rinne ettepanekul Andrus Jaansonil asemel 1. novembrist 1934 Maaparanduse ja Geodeesia Kabineti assistendiks, kus töötasin kaks aastat noorema ja ühe aasta vanema assistendi ktna kuni 31. oktoobrini 1937.

Muidugi olin väljaspool õppetööd prof. Rinnega kokku puutunud Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi juhatuse koosolekuil 1931. aasta algusest peale, kuid see oli siiski midagi muud, kui kokkupuuted lähedase kaastöölise tema alluvuses. Rinne hoiak ja suhtlemine oma assistentidega, samuti teiste kaastöölistega ja üliõpilastega oli demokraatlik. Rinne juures oli tavaline, et assistendid veetsid, eriti suvel Toomal, tema perekonnas hubaseid teeõhtupoolikuid. Samuti olime aeg-ajalt sinna kutsutud lõunale. Talvel Tartus kutsuti assistendid ja teised kaastöölised traditsiooniliselt Rinne perekonna jõulupuule ja selle lähedale langevale sünnipäevale, mõnikord ka teistele perekonna koosviibimistele.

Jooksva töö kõrval valmistusin sel perioodil magistrikraadi taotlemiseks uurimusega meie suuremate soolade ülesharimise ja sooasunduste rajamise tulunduslike küsimuste alal. Sooasunduste rajamise käigu ja praktikaga

tutvumiseks töötasin suvel 1936 mõned nädalad (25.07–07.08) Põllutööministeeriumi Asundusametis. Meeldiva mälestusena on sellest ajast meele ameti juhataja Toomas Sinbergi ääretult sõbralik ja heatahtlik vastutulek vajalike materjalide väljaotsimisel kui ka minu sõidutamine töid jälgima rajamisel olevatesse sooasundustesse.

Tartu Ülikooli poolt 1938-nda 1. detsembriks välja kuulutatud auhinna-tööde võistlusel tunnistati Eesti Üliõpilasseltside Liidu poolt üles seatud teemale «Eesti põllumajanduse mehhaniseerimise võimalusi» kirjutatud töö esimese auhinna vääriliseks.

Tartust siirdusin Põllutööministeeriumi välismaise stipendiaadina end täiendama agraarökonomias ja -poliitikas, erilise rõhuga aga talutööde ratsionaliseerimise ja mehhaniseerimise küsimustel. Enne välismaale sõitu oliin juba sooritanud osa magistrieksameid.

Stipendiaadina õppisin alates 1. nov. 1937 Berliinis Fr.-Wilhelmi ülikooli põllumajandusteaduskonnas (end. Landwirtschaftliche Hochschule) neli semestrit, kuni juunikuuni 1939. Selle kestel kirjutasin dissertatsiooni teemal *"Voraussetzungen und Richtlinien zur Mechanisierung der Landwirtschaft in Estland"* (Eesti põllumajanduse mehhaniseerimise eeldusi ja aluseid) ning promoveerusin põllumajanduse doktoriks sealsamas 21. juunil 1939.

Eesti põllumajandusteadlasist on seni välismaal promoveerunud 4 isikut – J. Raamot, A. Eisenschmidt, V. Johanson ja E. Kurvits – Königsbergi ülikoolis, kus puudub iseseisev põllumajandusteaduskond ja seetõttu nad on saanud dr. phil. diplomi. E. Järvesoo on esimene eestlane, kes on välismaal omandanud dr. agr. diplomi, mida Saksamaal hinnatakse mõnevõrra teisiti kui dr. phil. diplomit. Seetõttu peaks pakkuma huvi vastav promoveerimise korraldus Saksamaal.

Välismaalastele annab Saksas promoveerimiseks loa haridusminister, kui tunnustab mujal omandatud eelhariduse Saksa promotsooninõuetele vastavaks. Doktorandilt nõutakse vähemalt 2-semestrilist lisastudiumi selle ülikooli juures, kus toimub promotsoon. Selle studiumi jooksul tuleb kuulata nõutud loenguid ja osa võtta nn. doktorandi-seminaridest ja praktikumidest. Kahesemestrilise studiumi järele on võimalik esitada teaduskonnale dissertatsioon, mille läbivaatamiseks ja hindamiseks teaduskond määrab 2 retsensenti: pearetsensendi ja kaasretsensendi. Kui esitatud dissertatsioon on saanud vähemalt rahuldava hinnangu, lastakse doktorant nn doktorieksamitele, mida on Berliinis neli: üks peamiseks, mis tuleb võtta

samast ainevallast, milles on kirjutatud dissertatsioon ja toimub seepärast tavaliselt töö pearetsensendi juures ning kolm kõrvalaine eksamit, mida võib valida vabalt teaduskonnas korralise õppetooliga esitatud aineist või dekaani eriloal ka erakorraliste õppetoolide aineist. Tava kohaselt valitakse üheks kõrvalaine eksamiks kaasreferendi aine. Kui kõik eksamid on õiendatud vähemalt rahuldava hindega, toimub teaduskonna pidulikul koosolekul promotsoonitulemuste teatavaks tegemine ja teised formaalsused-pidulikkused. Avalikku promotiooni nagu meil ei toimetata. Avalikkuse printsiip on aga tagatud selle kaudu, et nõutakse trükitud dissertatsiooni esitamist teaduskonnale 200 eksemplaris, mida kasutatakse vahetuseks teiste ülikoolidega ja teaduslike asutustega. Sel viisil on see hüve, et kui revolutsioonide või sõdade keeristes peaks kaduma minema ka kõik promotsoonidokumendid ning kustuma kaasteadjate mälestused, siis vähemalt dissertatsioon on ometi mõnes eksemplaris säilinud.

Minu töö oli peareferendiks ja seega ka peaaegu eksaminaatoriks põllumajanduslikkude riistade ja masinate prof. dr. ing. C.-H. Dencker ja kaasreferendiks ning ühe kõrvalaine eksaminaatoriks talutööõpetuse prof. ja katsejaama juhataja dr. agr. L. W. Ries; teisteks kõrvalaineteks: põllumajanduslik ühistegevus prof. dr. A. Hillringhausi juures ja kultuuritehnika ja sookultuur prof. W. Freckmann juures. Niihästi töö kui ka kõikide eksamite eest sain kõrgeima hinnangu: 1. (Sealne hinnangusüsteem: 1 – väga hea, 2 – hea, 3 – rahuldav, 4 – mitterahuldav.)

Vahepealsed suvekuud 1938 kasutasin reisimiseks ja talutööde ratsionaliseerimise uurimisasutustega tutvumiseks Tšehhoslovakkias, Leedus ja Lätis, ning Saksamaal Pommiritzi ning Bornimi tööuurimise katsejaamadega. Viimases töötasin pikemalt juuli- ja augustikuus prof. L. Riesi juhendamisel, kelle loenguid olin juba talvel kuulanud.

Augustist kuni oktoobrikuu lõpuni 1939 töötasin Rootsis sealses Ultuna põllumajandusülikoolis agraarökonoomia prof. L. Nannesoni ja ins. N. Berglundi juures. Viimane oli ühtlasi Rootsi põllumajandustehnilise ühingu sekretär, mis võimaldas mul tutvumist ka selle ühingu uurimis- ja nõuandetegevusega.

Teise maailmasõja alguse elasin üle Rootsis ja oktoobri lõpul (1939) kodumaale naastes tervitasid mind Tallinna saabudes Vene vägevad sõjalaevad. Olin jätnud kasutamata rootsi sõprade ettepaneku jääda Rootsi, kuhu mulle koguni töökohtki oli valmis vaadatud.

Järgnes ligi viis aastat tööd Põllutöoministeeriumis ja selle järglases sõja- ja okupatsiooniaastail mitme nimetusega ametikohtadel, kuni septembri lõpul 1944 taandusime ligineva frondi eest koos abikaasaga Saksamaale.

Kodumaal määrati mind 1. jaanuarist 1940 hiljuti loodud ja Põllutöoministeeriumi juures töötava Põllumajandusliku Uurimise ja Katseasjanduse Komitee (PUKK) teadussekretäriks. Sellel töökohal elasin üle juunis alanud NLiidu sõjalise okupatsiooni ja järgnevad muudatused Põllumajanduse Rahvakomissariaadis. Oktoobrikuus külastasin ekskursionirühmas Üleliidulist Põllumajandusnäitust Moskvas, päevaste peatustega rongide vahel Leningradis.

Mind kinnitati arvates 15. juunist 1941 Tartu Riikliku Ülikooli Põllumajandusteaduskonna agraarökoonomia ja plaanimajanduse kateedri dotsendi kt-ks. 22. juunil puhkenud Saksa-Vene sõda takistas ülekolimist ja rahvakomissariaadi ametist lahkumist. Järgnenud Saksa okupatsiooni ajal määramine tühistati. 28. augustil elasin üle Tallinna linna langemise Saksa okupatsioonivägede kätte. Esmaspäeval, 1. septembril algas arreteerimistest, küüditamistest ja mobilisatsioonidest järelejäänud endiste ametnike kogunemine Põllutöoministeeriumi majja Laial tänaval, kus mõned toad olid võetud Saksa sõjaväe käsutusse. Samas algas ka kohe ka uue halduskorra kujundamine, esialgu endise Põmini struktuuriga. Endine põllumajandusosakonna juhataja Kaarel Liidak sai ülesandeks sellel kohal tööd jätkata ja ametnikud värvata. Endale abiks-asetäitjaks kutsus ta minu. Kui Tartu Ülikool kevadsemestril 1942 hakkas täitma tühjaks jäänud õppekohti, valiti Liidak agraarpoliitika professoriks ning ta lahkus ministeeriumi ametist.

Kõrvaltöona olin aastail 1942-44 Tartu Ülikooli Põllumajandusteaduskonnas õppeülesandetäitja talutööde ratsionaliseerimise alal, milleks sõitsin õppetöö ajal iga kahe nädala tagant päevaks Tartusse. Samuti olin neil aastail ajalehe "Maa Sõna" põllumajandusosakonna toimetaja ja pärast peatoimetaja Albert Kivikase Soome siirdumist kevadel 1944 peatoimetaja asetäitja ning peatoimetaja. Sügisel 1943 pandi mulle veel Eesti põllumajanduse häälekandja "Põllumehe Nädalalehe" peatoimetaja ülesanded.

Põmini ametisse jäin kogu Saksa okupatsiooni ajaks kuni põgenemiseni sõja eest 20. septembril 1944, kuigi ametinimetused ja -ülesanded muutusid.

Teaduslikus tegevuses olen töötanud agraarökoonoomiliste ja -poliitiliste küsimustega, esijoones põllumajandusliku töö- ja tööelisküsimuste ning Maaparanduse ja Geodeesia Kabineti assistendina ka meie soode asundamise

ökonoomiliste küsimuste alal. Sama küsimusega ligemaks tutvumiseks töötasin 1936. a. 25. juulist kuni 7. augustini Põllutööministeeriumi Asunduse Ametis.

Õpingute ajal ja hiljem töötades osalesin aktiivselt mitme akadeemilise eriala seltsi töös. Esimese aasta sügisel, 1930, astusin kutsealaselt lähima Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi (APS) liikmeks, kus olin juhatuse sekretäriks kevadsemestrist 1931 kuni novembrini 1937, ümmarguselt kolmandiku Seltsi tegevusajast. Huviala viis ka Akadeemilise Ühistegevuse Seltsi liikmeks, mille ettekandekoosolekuid vaevalt vahele jätsin. Sama lugu oli ka Akadeemilise Majandusteaduse Seltsiga. Akadeemilises Hõimuklubis olin paaril aastal juhatuse liige, ühel esimehe abi ja esimees. Sügisel 1931 valiti mind üliõpilaskonna edustuse liikmeks, kus sain endale juhatuse abisekretäri ülesanded. Eesti Agronoomide Seltsi liige 1934. aastast. Eesti Agronoomide Koja liige alates asutamisest 1936 ja nõukogu liige 1939. Eesti Sooparanduse Seltsi ja Eesti Loodusuurijate Seltsi liige. Kaitseliidu Saarde malevkonna Kilingi-Nõmme kompaniis ja pärast ÜS Liivika üksuses. Lõpuks veel Ülikooli Assistentide Ühingu liige ja esimees 1936/37.

Poliitiliselt kuulusin Põllumeeste Kogudesse 1930. aastast.

Kirjutusi olen avaldanud ajalehtedes "Postimees", "Uus Eesti" "Ühistegevusleht" ja "Ühistegelised Uudised" ning ajakirjades "Agronoomia", "Konjunktuur", "Põllumajandus", "Uus Talu", "Tehnika Põllumajanduses", "Taluperenaine", "Niit ja Karjamaa", "Sookultuur", "Akadeemia" ja mujal.

Abiellusin 12.03. 1938 Aino Promm'iga, s. 23.09.1910 Tallinnas. Abikaasa lõpetas Tartu Ülikooli Filosoofiateaduskonna 1938. a. kevadel etnograafia erialal.

Mälestusi Tartust iseseisvuse teiselt aastakümneelt

Mu Tartu-mälestused ja -kogemused algavad sügisega 1930, mil astusin ülikooli põllumajandusteadust õppima. Ja esimeste aastate meenutused piirduvadki peamiselt ülikoolieluga tudengi vaatenurgast. Selle põlvkonna õpingukaaslaste taustakeskkonda kujundavaks ja kõike varjutavaks teguriks osutus aga ülemaailmne majanduskriis, mille algussignaaliks oli ajalooline börsikrahh New Yorgis oktoobri lõpupäeval 1929. Ka Eestis oli see end juba tunda andma hakanud, avaldades üldises majandustegevuse kokkutõmbamises ja töötuse tõusus. Meie ekspordisaaduste turud kitsenesid ja hinnad langesid, mis tõi kaasa selle, et raha, mis kõik rattad käima paneb, oli liikvel üha vähem.

Majanduskriisi Eestis süvendas veel väeringupoliitikas tehtud viga septembris 1931, mil Inglise naelsterling devalveeriti umbes ühe kolmandiku võrra. Eesti krooni väärtust aga ei alandatud, ngu seda tegid Skandinaavia-maad, kellele Inglismaa oli oluliseks väliskaubanduspartneriks. Selle eksi-sammu tagajärjel langesid meie ekspordisaaduste hinnad eriti põllu-majanduses, põhjustades talude ning piima- ja lihatööstuste ülevõlastust koos sellega kaasnevate raskustega. Viga parandati alles juunis 1933 krooni devalveerimisega. Siit peale algas tunduv majandusliku aktiivsuse tõus. Ülikoolis võis kriisi märgata sisseastujate arvu pidevas languses, vakantsete õppekohtade täitmata jäämises ning lõpetajate raskustes töö leidmisel. Poliitilises elus kajastusid kõik need raskused vabadussõjalaste protesti-liikumise tõusus, mis viis vapustava sisepoliitilise kriisini ja Pätsi-Laidoneri võimuhaaramise ning "vaikiva ajastuni" põllumeeste ja sotsiaaldemokraatide koostööl. Lõpuks ka K. Pätsi riigi uuendamisele ja uuele põhiseadusele. Nii oli see omamoodi pinev aeg.

Tartu linn ja ülikool olid mulle igati uueks kogemuseks, kui septembris 1930 Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonna agronoomiaõpinguile asusin. Varem olin Tartut külastanud ainult korra, gümnaasiumilõpetajate õpireisi ajal kevadel 1928. Vahepeal olin ise läbi teinud kohustusliku sõjaväe-teenistuse, mille kestel lõpetasin Tallinnas sõjakooli aspirantideklassi ning aja otstarbekaks kasutamiseks õppisin 1929/30. aastal õhtuses Eesti

Ühistegelise Liidu ühistegevuskooli raamatupidajate klassis. See andis mu stuudiumile Tartus kohe agraarökonomilise kallaku.

Põllumajandusteaduskond Eesti Vabariigi Tartu Ülikoolis

Eestistatud Tartu Ülikool, kuhu sügisel 1930 õppima asusin, oli aasta varem jõudnud pidada juba kümne aasta juubelit. Uus põllumajandusteaduskond, mis oli rajatud kitsale vene ajast pärit vundamendile, oli sügisel 1919 koos ülikooliga tööd alustanud. Aastast 1920 töötas see kahe osakonnaga – agronoomia- (põllumajanduse) ja metsaosakonnaga – ning oli provisoorse organiseerimisperioodi suurtes joontes lõpetanud. Agronoomiaosakonnas oli täidetud viis professuuri (taimekasvatus, mullateadus, loomakasvatus, maaparandus ja põllumajandusökonomika). Viis dotsentuuri (piimandus, ehitusõpetus, põllumajandusmasinad ja -riistad, taimekasvatus ja loomakasvatus). Täitmata oli aga kaks olulist dotsentuuri (rakenduszoologia ning agrarpoliitika ja ühistegevus), millest esimeses korraldas õppetööd kogemustega vanemassistent õppeülesandel. Metsaosakonnas oli täidetud kaks professuuri (metsakasvatus ja metsakorraldus) ning üks dotsentuur (metsakasutus). Lisaks õpetati suurt osa eelkursuse loodusteaduslikke aineid esimesel aastal matemaatika-loodusteaduskonnas mitmest teaduskonnast üliõpilastele koos.

Põllumajandusteaduskonna rajamine ja algusaastad

Iseseisva põllumajandusteaduskonna loomine senise piiratud osakonna asemele oli ilmselt aja nõue, kui kevadel 1919 algasid kuraator Peeter Põllu juhtimisel eesti ülikooli organiseerimistööd. Põllumajandusel oli põhiline osa noore riigi majandus- ja sotsiaalstruktuuris, pealegi oli selles sektoris plaanisetud suuri ümberkorraldusi ning põhjalik maareform oli juba äsja kokkuastunud Asutavas Kogus arutusel. Oktoobrikuus valmis maaseadus, mis nägi ette mõisamajapidamise likvideerimise ning maa jaotamise väike- ja maapidajatele.

Märtsikuus loodi kuraator P. Põllu algatusel “ülikooli uuestiavamise eeltööde komisjon”, mille liikmeiks olid Tartus kättesaadavad endiste teaduskondade ja seltskondlike organisatsioonide esindajad. Matemaatikute

ja loodusteadlaste esindajana on selle koosseisus olnud agronoom Aleksander Luksepp. Selle esimesel koosolekul 16. mail määratleti uue ülikooli sihid, mis hiljem fikseeriti 1923 Tartu Ülikooli Seaduse § 1, ja "kriipsutati alla, et ülikool peab teenima elu, andes kutselist ettevalmistust ja levitades teadust ka laiematesse rahvahulkadesse. Iseenesestmõistetavaks nõudeks pidas komisjon, et ülikool peab kujunema eesti rahvuslikuks asutiseks nii õppekeele kui ka õppejõudude poolest."¹

Ülikooli struktuuri arutati pikemalt 17. juuni ja 8. juuli komisjoni koosolekul, kusjuures otsustati jääda endise viie fakulteedi juurde. Uutena pidid aga juurde tulema põllumajanduse ja loomaarsti teaduskonnad, mille selgituseks lisatakse: "Vene ajal oli esimene neist olnud ainult väikeseks paari õppetooliga osakonnaks füüsiko-matemaatilise teaduskonna juures. Põllumajanduse tähtsust ning tema arenemise vajadust Eesti Vabariigile arvestades leiti aga nüüd, et tarvidust mitmesuguste sellealaste asjatundjate järele suudab rahuldada üksnes iseseisev teaduskond, mille juures on ühtlasi metsanduse- ja piimatalituse-osakond."² Uue teaduskonna kahes osakonnas oli esialgu ette nähtud 6 professuuri ja 5 dotsentuuri.

Eeltööde komisjon lõpetas oma tegevuse 8. juuli koosolekuga, misjärel organiseerimise ja halduse ülesanded läksid ülikooli Ajutisele Nõukogule. Selle moodustasid 17. juunil valitud ja 14. juulil Haridusministeeriumi poolt kinnitatud teaduskondade ajutised dekaanid kuraatori eesistumisel. Oma esimese koosoleku pidas nõukogu 12. juulil ja suurema ametissekinnitamise koosoleku 9. augustil. Põllumajandusteaduskonna ajutiseks dekaaniks valiti 17. juunil agronoom Peeter Kõpp, kes asus tööle 5. augustist alates. Septembris valiti professori kohusetäitjaks loomakasvatuse erialal agronoom Jaan Mägi, dotsendi kohusetäitjaks põllumajandusökonomika alal agronoom P. Kõpp ning agronoom Aleksander Luksepp eriainate õpetajaks (põllumajandusmasinad ja -riistad). Loengute alguseks lisandus neile veel kaks eriainate õpetajat: J. Rütel (aiandus ja mesindus) ning K. Regel (heinakasvatus). Järgmise aasta jooksul valiti kohtadele veel prof. Kaarlo

¹ Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919-1929. (Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli toimetised, C, X.) Tartu, 1929, lk 10-11.

² Samas, lk 14.

Teräsvuori Soomest (taimekasvatus), dots. Anton Nõmmik (mullateadus) ja eriaine õpetaja Andres Mathiesen (metsandus).

Ametisse nimetatud eesti õppejõud olid kõik ilma akadeemilise õppetöö kogemusteta, samuti ilma teadusliku kraadita. See iseloomustab hästi uue teaduskonna rajamise põhilist probleemi – kvalifitseeritud rahvusliku tööjõu puudumist. Põllumajanduse olukord sarnanes selles osas filosoofiateaduskonna rahvuslike ainete õpetoolidega, kus oli samuti suur puudus õppejõududest. Lühiajalist abi saadi mõlemas teaduskonnas mõningate välismaiste õppejõudude näol. Enamik tol ajal ametisse nimetatuid saavutasid teadusliku kraadi ning osutusid rahuldavaiks või koguni headeks õppejõududeks ja tublideks uurijateks.

Neist probleemidest hoolimata võis agronoomiateaduskonna töö koos kogu ülikooliga käiku minna juba 1919 aasta sügisel. Töö alustamisel oli ka õppekava üsna provisoorne ja seda täiendati sedamööda, kuidas täideti õpetoolid ja saadi kogemusi. Päris õigeil kaalutlusil ei tahetud valmis õppekava mujalt laenata. Oma kogemusil ja Põllutööministeeriumi ning Eesti Agronoomide Seltsi ettepanekuid arvestades 1924. aastaks väljaarendatud õppekava, mida üksikasjus redigeeriti 1932, osutus meie oludele igati sobivaks. Diskussioonis osales pikemalt agronoom J. Mets (1922).

Minu stuudiumi alustamisel kehtis 1924 kinnitatud õppekava, mille järgi ka õpingud lõpetasin. See oli sama kõikidele agronoomiaosakonna üliõpilastele (ilma valikaineteta) ning üle koormatud loodusteaduslike ainetega (füüsika, keemia, botaanika, zooloogia, geoloogia, meteoroloogia –, kõigile loengutele lisaks praktikumid). Õppekava loengud ja harjutused olid koondatud seitsmele semestrile, kaheksas oli varutud diplomitöö koostamiseks ilma vormilise juhendamiseta. Tüüpiline nädalakoormus oli 20–25 tundi loenguid ning 10–13 tundi praktikume ja seminare ehk ümmarguselt 6 tundi päevas. Tegelikult aineid loeti 5 tundi nädalas, agronoomia õppekavas oli neid 3–4 tundi. Semestri pikkus oli 12 nädalat loenguid. Kursuse lõpetamiseks tuli õiendada umbes 35 eksamit, keskmiselt 5 eksamit semestris. Neile lisandusid suvised praktikumid kõigil kolmel suvel. Esimesel: 6 päeva välitöid maamõõtmises, plaanistamises ja loodimises; 5 päeva ekskursioone taimede määramiseks ja kogumiseks herbaariumiks, mis pidi sisaldama vähemalt 150 liiki, neist vähemalt 30 kõrrelist; 5 päeva zooloogia ekskursioone putukkahjurite määramiseks ja kollektsiooni koostamiseks. Teine suvi tuli veeta tegelikul põllu-

majanduspraktilal harjutustalus 25. aprillist kuni 10. oktoobrini ning selle kohta kirjutada aruanne dekaanile. Kolmas suvi loengute lõpust kevadel kuni õppetöö alguseni sügisel tuli töötada Raadil ülikooli põllumajanduslikes katsejaamades, osaledes igas neist mingis uurimisprojekti, mille lõpul tuli esitada korralik aruanne tehtud tööst.

Olles üles kasvanud talus ning juba sea- ja lambakarjuse east alates osalenud talutöodes, otsustasin talupraktika suvel 1932 läbi teha Rootsis, milleks esitasin dekaanile vastava taotluse. Ettevalmistuseks asusin sügisel 1931 ülikooli lektorikursusel õppima rootsi keelt, algul prof. Per Wieselgreni ja kevadsemestril 1932 tema abikaasa, lektor Grete Wieselgreni õpetusel. Kevadel aga selgus, et mulle oli praktikandikoht hangitud Taani, dekaanadil nähtavasti puudusid sidemed Rootsi.

Põllumajandusteaduskond töös

Arvestades aja lühidust ja sõjajärgseid piiratud võimalusi korduvalt lahingutandriks olnud maal, tuleb tunnistada, et 1920. aastate lõpuks oli põllumajandusteaduskonna agronoomiaosakonnas vormitud igati ajakohane ja kohalikele nõuetele vastav kõrghariduse õppekava ning õppetoolid olid täidetud üldiselt tublide jõududega. Õppejõudude arvult oli see igati võrreldav naabermaade ja Saksa vastavate asutustega. Selles koolituse saanud personalil oli kutsetöök vajalik kompetents ja üldharidus. Lõpetajaid vajati 1920. aastail eriti tungival uurimistöole, kutsekoolide õpetajaiks, põllumajanduslikule nõuandetöole, haldusse, äri alale peamiselt põllumajanduslikesse ühistuisse ning lõpuks tegelikeks põllumeesteks – riigimõisate valitsejaiks ja suuremate talude peremeesteks.

Esimeste, studiumi algusest meeldesõõbinud muljete ja mälestuste hulgas on suur mahajäetusetunne, mis tekkis ülikooli, üliõpilaselu ja studiumi kohta käiva orienteeriva informatsiooni puudumise tõttu. See kestis õige palju päevi, kuni hakkas tekkima tutvusi vanemate üliõpilastega, sest need olid õieti ainus allikas, kust “noviits” seesugust teavet võis saada. Seesuguste lihtsate ja argipäevaste küsimustega ei saanud ometi minna ülikooli sekretariaati ega ka oma dekaani kantseleisse, mille asukoha teadaamine ja leidmine võttis enne aega, sest see asus peahoonest üle jõe, tolaaegsel Narva maanteel. Pean ikka neid esimesi ignorandipäevi Tartus meenutama, kui mõtlen noortudengite orienteerimisedalale, mis on ameerika ülikoolide üldiseks tavaks. Tartus olid ülikooli ja põllumajandus-

teaduskonna asutused laiali mitmel pool linnas, Maarjamõisas ja Raadil. Ei olnud aga uuele tudengile mingit kättesaadavat ülevaadet ega juhiseid, kuidas neid asupaiku linna plaanil üles otsida. Jällegi olid vanemad tudengid peamiseks abiks. Üliõpilaste jaoks publitseeris ülikool iga semestri alguseks üldise loengutekava ja igal aastal 1. detsembri seisuga kogu ülikooli nimelise isikkoosseisu, kaasa arvatud üliõpilased nende teaduskonna ja aadressiga.

Ometigi toimus ka Tartus üks orienteerimiskoosolek, kuid alles paar nädalat pärast semestri algust. Nimelt kutsus uusi agronoomiaüliõpilasi tutvuskosolekule Akadeemiline Põllumajanduslik Selts – populaarselt APS – oma ruumidesse Rüütli ja Suurturu nurgal. Seal tervitas esimees prof. P. Kõpp uusi üliõpilasi ning tutvustas lühidalt agronoomiastuudiumi. Eriti huvitavaks kujunesid aga APSi toimkondade juhatajate sõnavõttud, kes tutvustasid toimkondade tööd ning kutsusid uustulnukaid nendega liituma. Neid töötas tol ajal üle poole tosina, nii et igaüks võis midagi oma huvidele lähedast leida. Kasulikuks osutus taaskohtumine Pärnu koolivendadega, kellelt nüüd sai alati nõu küsida. APSi korter ülikooli läheduses kujunes peatselt teiseks koduks, kuhu oli loengute vaheaegadel või pärast lõunat alati huvitav sisse astuda.

Esimesel semestril valmistas mõningatel loengutel häämingut ja meelehärmi kuulajate hulk, kellele polnud piisavalt ruumi. Agronoomide kõrval pidid füüsika, keemia, botaanika ja zoologia sissejuhatavaid kursusi õppima ja eksameid õiendama veel metsateadlased, loomaarstid, arstid, farmatseudid ning loodusteadlased. Neid võis olla kokku umbes 200 üliõpilast. Ükski eelmainitud kursuse kuuldesaal neid ei mahutanud. Mäletamisi oli hommikuti kell 9 prof. Teodor Lippmaa loeng botaanikaia auditooriumis Laial tänaval, mis hindamisi 150 istekohaga oli kõige avaram. Oli tavaline, et hilisemad tulijad pidid leppima seisukohtadega seina ääres, kus oli võimatu märkmeid teha. Märkmed aga olid põhiline materjal eksameiks valmistumisel. Tõsi, 1926 oli ilmunud tuntud saksa botaaniku E. Strasburgeri kõrgkoolide botaanikaõpiku eestikeelne tõlge, kuid see maksis vist 10 krooni ümber ega olnud enamikule jõukohane. Lippmaa loengud olid väga head ja ta kirjutas kõik ladinakeelsed nimed ja tehnilised terminid tahvlile. Kõik tõsised üliõpilased tahtsid teda kuulata.

Teine ebamugavus tulenes sellest, et botaanikale järgnes kohe prof. Heinrich Riikoja üldise zoologia loeng Aia t. 46. Nende kahe paiga vahemaa Rüütli-Võidu-Aia tänavate kaudu oli ligi 2 km, mida akadeemilise

veerandi vaheajaga ka kiirkäigul läbida ei jõudnud. Tuli abiks võtta tõsist jooksu väga käidavatel tänavatel, et õigeaks ajaks kohale jõuda ja istekohta kindlustada. Seda “tervisejooksu” tuli teha viis päeva nädalas kogu semestri vältel. Riikojala loenguruumis oli istekohti veel vähem kui botaanikaaias, vist alla saja, ja suur osa hilinejaid – peamiselt naispere – sai ainult seisukohad. Alguses ei pääsenud osa aga üldse loenguruumi sisse, vaid pidi loengut jälgima lahtise ukse kaudu. Teatavasti oli ülikooli hoones Aia tänaval suur amfiteatri moodi auditoorium vähemalt 300 istekohaga, kuhu Riikojala loengud aasta või paar hiljem üle viidi. Miks ei tehtud seda juba sügisel 1930, on mõistatus. Kas olime ise liiga tagasihoidlikud, et protestida ebanormaalse olukorra vastu? – Ometi ühinesid aasta pärast eesti üliõpilased võimsaks protestiks, millest kasvas välja ulatuslik liikumine Eesti Rahvuslaste Klubide Liiduga ja ajakirjaga “ERK”.

Füüsika ja keemia kursusteks oli ülikooli peahoones eriline amfiteater-auditoorium, kus võis loengutel keemia ja füüsika katseid demonstreerida. Ka see loenguruum osutus mõlema sissejuhatava kursuse jaoks liiga väikeseks: jällegi jäi semestri algul suur hulk üliõpilasi seisuplatsidele. Kuna märkmete tegemise võimaluseta pole loengute kuulamisel suurt väärtust, loobusid paljud mõne nädala pettumuse järel loengutele tulemast. Selle asjaolu ignoreerimine õppejõudude poolt oli arusaamatu. Kui ei leidunud suuremaid loenguruume, oleks tulnud kursused jagada paari sektsiooni. Ja kui professoril polnud aega või tahtmist sama loengut korrata, oleksid seda võinud teha assistendid. Igas aines oli kompetentseid magistrikraadiga assistente, kes kursuse teises sektsioonis oleks võinud professori kava järgi õpetust anda.

Tähelepanematus üliõpilaste vajaduste suhtes avaldus ka eestikeelsete õpperaamatute puudumises. Veel kaheteistkümnendal iseseisvusaastal puudusid õpperaamatud suuremal osal kursustel, kaasa arvatud põllumajandusteaduskond. Ülikooli juhtkonnal oleks tulnud õpperaamatuile samasugust tähelepanu pöörata nagu õppejõudude kompetentsile ning ametissekinnitamisel võtta teenistuslepingusse tingimus, et näiteks viie aasta jooksul tuleb õpetatavatele kursustele kirjutada eestikeelne õpperaamat. Kui mitte trükiks viimistletud, siis vähemalt paarisaja leheküljeline laiendatud õppekava. See nõue poleks olnud mingi uudis, kuid noores rahvuslikus ülikoolis oli see tungiv vajadus. Möödunud sajandil oli näiteks Inglismaal õpperaamatu kirjutamise nõue professorite ametisseääramisel üsna

tavaline. Enamik mõned aastad ülikoolis töötanud soomlasigi jättis lahkumisel järele mingi trükitud ülevaate õppe- ja uurimistööst Tartus.

Neid provisoorseid õpperaamatuid polekski vaja olnud trükkida, vaid vajalikus arvus mimeograafil paljundada. See paljundustehnika oli tehniliselt ja majanduslikult kättesaadav juba neil aastail. Mõnelgi puhul valmistasid selliseid kompendiume agaramad üliõpilased sissetuleku hankimiseks. Enamasti olid loengumärkmed täiendatud võõrkeelseist õpperaamatuist laenatud materjaliga. Mul endal oli hiljem kogemusi prof. Anton Nõmmiku mullateaduse loengute alusel valmistatud konspektiga, mida kasutasin õppimisel. Selle autoriks oli mäletamisi vene rahvusest vanem agronoomia-tudeng, kellel oli keeleliselt kättesaadav Nõmmiku loengute aluseks olnud raamat (või raamatud), mida oli konspekti valmistamisel täiendusena kasutatud. See oli hästi toimetatud faktiderikas töö. Kahjuks polnud seda enam müügil. Nagu kuulsin, oli prof. Nõmmik tõstnud koostaja vastu süüdistuse autoriõiguse rikkumises ja konspekti levitamine oli keelatud. Olen lugenud veel ajaloo professor Hendrik Sepa majandusajaloo loengute mimeografeeritud konspekti, enne kui tema toimetusel 1937 ilmus 547-leheküljeline “Eesti majandusajalugu I” (Tartu Akadeemiline Kooperatiiv). Olgu need mainitud kui näited sellest, mida oleks võidud sihipärasel organiseerimisel üldisemalt korda saata. Alates 1930. aastate teisest poolest hoogustus ülikooli eestikeelsete õpperaamatute kirjastamine eriti Akadeemilise Kooperatiivi eestvõttel, enamasti Haridusministeeriumi majanduslikul toetusel. Rahvuslike teaduste alal valminud ülevaated avaldati samas tihti võõrkeeltes – peamiselt saksa keeles –, et saavutusi neil aladel esitada rahvusvahelisel foorumil.

Agronoomiaosakonna õppejõududest

Loodusteaduslike ainete kõrval oli esimesel semestril kavas kaks perifeerset lühikursust (á 2 tundi loenguid ja 2 tundi harjutusi nädalas) ka oma teaduskonnas: geodeesia (Leo Rinne) ja põllumajanduslik ehitusõpetus (Paul Mielberg). Need olid esimesed tutvused agronoomiaosakonna õppejõududega, Lai t. 36 majas, kus naabreiks olid prof. Konstantin Ramul, kunstiajaloolane Voldemar Vaga ja noor lingvist Paul Ariste.

Siinkohal on sobiv teha kõrvalepõige agronoomiaosakonna õppejõudude lühidaks tutvustamiseks, et paremini mõista tollaegse õppetöö tausta ja akadeemilist taset. On tähelepanuväärne, et kõik viis professorit on

saanud oma kõrghariduse eri paigas. Iseseisvusaja alguse agronoomilisest personalist oli kaks kolmandikku õppinud Riia Polütehnilises Instituudis (RPI).

Jaan Mägi (sünd. 1883 Viljandimaal), loomakasvatuse professori kt 6. X 1919. Õppis RPIs 1904–1907 keemiat ja põllumajandust ning Novo-Aleksandria (nüüd Pulawy, Poolas) põllumajandusinstituudis 1907–1910. Oli 1911. aastast alates Tartus nõuandetööl, õpetajaks ja “Põllutöölehe” toimetajaks, veisekarja uurimisel ja aretustööl. Saavutas 1925 Tartu Ülikoolis esimesena agronoomiadoktori kraadi, viibis aasta Rockefelleri stipendiaadina täiendusõpinguil Saksamaal ja Šveitsis.

Anton Nõmmik (sünd. 1882 Viljandimaal), mullateaduse ja agrikultuurkeemia dotsent 15. VIII 1920, erakorraline prof. 1924, korraline prof. 1929. Lõpetas 1916 Petrogradi Ülikooli ning oli mitu suve mullauurimistööl. Alates 1918. aastast Tallinnas Põhja-Eesti põllutöökeskkooli õpetaja ja juhataja ning Põllutööministeeriumi ametnik. Ta on tõeline “enda tehtud mees”. Lahkus kodunt 15-aastasena Narva ja 3 aastat hiljem Peterburgi vabrikutööle, kus õppis töö kõrval õhtukursustel, õiendas 1910 küpsuseksami ning astus samas ülikooli stipendiaadina agronoomiat õppima. 1925–1926 töötas 13 kuud Rockefelleri stipendiaadina Rutgersi Ülikoolis New Jerseys, USA, kus saavutas *Master of Science*-kraadi.

Peeter Kõpp (sünd. 1888 Viljandimaal), agraarökonomia dotsent 6. X 1919, erakorraline prof. 1. VI 1924, korraline prof. 24. IV 1929, esimene dekaan aug. 1919 – jaan. 1920. Õppis 1912–1914 Königsbergi Ülikoolis, 1914–1919 õpetaja Aleksandri Põllutöökoolis. Aastal 1920 täiends end oma erialal Helsingi ülikoolis, omandas mais 1926 agronoomiadoktori kraadi. Oli 1921–1944 Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi esimees. Juhtivalt tegev paljudes ühistegelikes ja muudes majanduslikes ning haldusnõukogudes – peamiselt Tallinnas. Hea APSi juht esimehena.

Nikolai Friedrich Rootsi (sünd. 1888 Tartus), taimekasvatuse dotsendi kt 29. I 1923, dotsent 20. V 1925, erakorraline prof. 1. VIII 1927, korraline prof. 11. II 1929. Veneaegse Jurjevi ülikooli põllumajandusosakonna lõpetas 1914, oli 1912–1918 ülikooli Maarjamõisa abivalitseja, 1914–1918 ühtlasi põllumajanduskabineti vanemassistent. Evakueerus 1918 koos ülikooli varadega Voroneži, kust pääses Eestisse 1920. a. lõpul. Oli 1920–1923 Vahi põllumajanduskoolis õpetaja, kust tuli ülikoolitööle. Saavutas agronoomiadoktori kraadi 1927.

Leo (Alfred Leopold) Rinne (sünd. 1892 Pärnus), maaparanduse ja sookultuuri dotsendi kt 8. II 1924, dotsent 2. III 1926, erakorraline prof. 19. XII 1927, korraline prof. 1929. Siirdus noorena koos vanematega Riiga, kus kasvas saksakeelses peres, õppis Riia Polütehnilises Instituudis. Lõpetas selle 1915 ning oli lühikest aega samas assistent, kuni kutsuti sõjaväkke. 1917–1920 teenis Kaluuga kubermangus jaoskonnaagronoomina. Opterus Eestisse 1921, kus määrati sõja ajal vakantseks jäänud Tooma sookatsejaama juhataja kohale. Pärast eriala täiendusõpinguid Saksas valiti Tartu Ülikooli õppejõuks kohakaasluse alusel. Saavutas agronoomiadoktori kraadi 1927. Hea lektor, viljakas uurija ja kirjutaja.

Dotsentide (alates 1937 adjunktprofessor) üldiseks iseloomustamiseks mainitagu, et 1930. a. oli viiest kaks vanemat ja kolm nooremat juba oma eesti ülikooli kasvandikud. Aastal 1938 lisandus viimastele seni vakantsena püsinud agraripoliitika õppetoolile noorim, agronoomiamagister Peeter Heinrich Rubel, juba uue nimetusega – adjunktprofessor.

Aleksander Luksepp (sünd. 1876 Otepääl) oli lõpetanud Jurjevi ülikoolis põllumajandusosakonna 1912 ning oli suvel 1919 sattunud ülikooli töölerakendamise komiteesse agronoomide esindajana. Töötas seejärel 1919–1924 põllumajandusmasinate ja -riistade õpetajana, hiljem dotsendina.

Paul Mielberg (sünd. 1881 Tiflisis, nüüd Tbilisi) oli eesti soost astronoomiaobservatooriumi juhataja poeg, õppis arhitektuuri RPIs ja Peterburi kunstide akadeemias. Valiti mais 1922 ehitusõpetuse dotsendi kohusetäitjaks; alates 1923 dotsent ja ühtlasi ülikooli arhitekt. Ta tugeva aktsendiga loetud loengud ei sobinud agronoomidele, mis olnuks kohane ehitusinseneridele. Puudu jäi põllumajandusehituste eriliste nõudmiste ja kavandamise käsitletu. Seda aitas osalt leevendada assistendi juhendus harjutustundidel, peamiselt aga juba ilmunud raamatud põllumajanduslike ehituste alal.

Eesti ülikoolis ettevalmistuse saanud dotsendid olid **Elmar Liik** (sünd. 1895 Kärddlas), **Mart Järvik** (kuni 1935 Martin Gross, sünd. 1887 Järvamaal) ja **Elmar Emil Lepik** (alates 1950 Leppik, sünd. 1898 Jõgeval). Neile kõikidele võib anda kiitva hinnangu kui kompetentsetele pedagoogidele, uurijatele ja kirjameestele. Nad olid läbi teinud normaalse õpingutee kõrgkooli õppejõuks, saavutanud magistrikraadi ning töötanud ülikooli stipendiaatidena kodumaal ja välismaal – Soomes, Rootsis ja Saksamaal. Lepik võis veeta Rockefelleri stipendiaadina 2 aastat Oveitsis,

kus saavutas loodusteaduste doktori kraadi (Zürich, 1928). Professori, hiljem dotsendi kohal töötas rakenduszoologia vanemõpetajana tubli pedagoog ja uurija **Kaarel Leius** (kuni 1938 Karl Johannes Zolk, sünd. 1891 Pangodis). Ta oli õppinud Jurjevi ülikoolis loodusteadusi ja põllumajandust, kuid sõjaolude tõttu diplomini ei jõudnud. Aianduse ja mesinduse õpetajaks oli 1923. a. algusest **August Mätlik** (sünd. 1881 Järvamaal). Ta oli õppinud aiandust Venemaal ning seal ka õpetajana ja aednikuna töötanud. Ka tema oli tubli pedagoog ja uurija ning viljakas sulemees. Jurjevi ülikooli pärandina töötas Eesti ülikoolis veel prof. emer. Arved Thomson (sünd. 1862 Tartus) – aastail 1920–1924 oli ta loomakasvatuse abiõppejõud ja 1924–1927 luges õppeülesandel heinakasvatust ja fütopatoloogiat.

Õppetööle lisaks oli Raadi mõisas uurimistööks ja väliskatseteks ülikooli põllumajanduslik katsejaam seitsme osakonna ning vastava abipersonaliga.

*

Lõpetasin eespool kirjeldatud agronoomiaõpingud mais 1934 diplomitöö kaitsmisega. Kuid mu Tartu-aastad jätkusid. Olin novembrist 1932 asunud kõrvaltöona põllumajandusteadusliku ajakirja “Agronoomia” toimetuse sekretäriks ning sügisest 1934 prof. Rinne assistendi kohale. Töötasin seal kolm aastat, et siis sügisel 1937 Põllutööministeeriumi stipendiaadina asuda õpinguid jätkama Berliini ülikoolis. Järgnenud aastakümned on mul võimaldanud jälgida põllumajanduslikku õppe- ja uurimistööd kõrgkoolides Soomes, Taanis, Rootsis, Saksamaal ja USAs ning koos töötada kolleegidega Läti ja Leedu kõrgkoolidest. Nende kogemuste alusel olen alati imetlenud seda kõrget taset, mis saavutati Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonnas iseseisvusaastate kestel. Eks kinnita seda ka kodumaa praegune põllumajanduse kõrge arengutase, hoolimata pealesunnitud ebasoodsaist tingimustest. Olime juba tol ajal isehakkajad ja isemajandajad.

Olin Tartu tulnud kindla sihiga lõpetada ülikool nii ruttu kui võimalik – seetõttu tuli hoiduda aegavõtvaist üritustest. Nii loobusin spordist, mida olin koolipoisina ja sõjaväes innukalt harrastanud. Kuid Tartu intellektuaalne miljöö kiskus mu siiski kaasa elama ja kaasa lööma õige mitmes akadeemilises organisatsioonis. Neist oli loomulikult esikohal Akadeemiline Põllumajanduslik Selts, mille juhatusse sattusin juba teisel semestril, jäädes

sinna ligi seitsmeks aastaks. Üsna pea olin liige Akadeemilises Ühistegevuse Seltsis ja Akadeemilises Hõimuklubis. Viimases olin aastaid juhatuses ja ühe aasta koguni esimees. Intiimorganisatsiooni astumise olin plaanis edasi lükanud vähemalt teisele aastale. Traditsioone arvestades oli mul valida kahe võimaluse vahel, sest mu isapoolne onu oli olnud EÜSis ja emapoolne onu Riia Eesti Üliõpilaste Seltsi (hiljem ÜS Liivika) liige. Neljanda semestri alguses valisin viimase, sest selle liikmetega oli tekkinud lähedasem side, eriti APSi kaudu.

*

Näib ajakohane lõpetada need mälestuskillud lühiülevaatega uue ja uudse ajakirja “Akadeemia” saamisloost mu viimasel Tartu-aastal, sest olin sattunud selle organiseerimiskomiteesse.

“Akadeemia” alustas ilmumist Tartus 1937 Üliõpilasseltside Vilistlaskogude Liidu (ÜVL) väljaandel ning selle taustaks oli Konstantin Pätsi “vaikiv ajastu” ja tema riigiuuenduslikud sammud ja meetmed, eriti ülikooli ja üliõpilaskonda puudutavad autoritaarselt pealesunnitud korraldused. Need olid akadeemilise pere mõnes osas väga ebapopulaarsed ja üliõpilaskonda lõhestavad. Üliõpilaskonna Edustuse traditsioonidega häälekandja “Üliõpilasleht” oli sisult kõhnenenud ühe poole informatsioonileheks. Akadeemiline lugeja ootas midagi tüsedamat.

Nõupidamised uue, radikaalselt demokraatliku kultuuri ja teaduse ajakirja loomiseks, kus võiks käsitleda akadeemilisel tasemel süvenenumalt ja esseistlikus laadis aktuaalseid akadeemilisi, hariduse ja kultuuripoliitika küsimusi, algasid juba varakevadel. Kahjuks on mälu neid ridu kirjutades ainus informatsiooniallikas, millele võin tugineda, ja 52 aasta kestel on seal jõudnud suurem osa üksikasjadest tuhmuda. Tundub, et ajakirja tegev ja vastutav toimetaja, üliõpilasvilistlane Jaan Ots (ÜS Põhjala) oli valitud juba ÜVLi kui väljaandja juhatusel poolt, tõenäoliselt ka 3-liikmeline toimetus: ülikooli professorid Alfred Koort (filosoofia), Hans Kruus (ajalugu) ja Ants Piip (rahvusvaheline õigus).

Toimetaja Jaan Ots oli õige mees omal kohal, energiline, avara silmaringiga ja asjatundlik. Ilmumise eeltöödeks oli toimetajale abiks moodustatud vilistlaskogude esindajaist komisjon ja selle nõupidamistel oli toimetajal juhtiv osa. Neil tulid arutusele ja heakskiitmisele mitmesugused

praktilised küsimused alates trükikoja valikust ja ajakirja välisest kujundusest kuni sisu laadi ja kaastööliste ringi määratluseni. Alguses oli koosolekuid paar korda nädalas, kuni hakkasid sihtjooned selguma ja toimetaja võis asju omal käel edasi ajada. Ei mäleta, et toimetuse liikmeist keegi oleks kunagi nõupidamistes osalenud.

Tartu vaimu humanistliku tahu ja autoritaarse võimu kultuurse opositsiooni esindajana leidis "Akadeemia" üldiselt soosivat vastuvõttu. Ei olnud puudust ka kaastööst. "Akadeemia" oli ilmselt täitnud olulise tühiku meie kultuurielus, teda oli vaja nii lugejaile kui ka kirjutajaile.

Kahjuks on ununenud, kuidas organiseeriti "Akadeemia" väljaandmise majanduslik alus. Kas telliti ajakiri ÜVLi poolt kõikidele vilistlastele liikmemaksu arvel, nagu tegid seda seltsid varem "Üliõpilaslehega"? See on tõenäoline. ÜVLi kuulus 1937 kokku üheksa seltsi üle 1500 üksikliikmega. Juba nende tellimused kindlustasid "Akadeemia" ilmumise. Kuid neile lisandus tublisti üle tuhande üliõpilase, sest nüüd lõpetasid seltsid "Üliõpilaslehe" tellimise *in corpore*.

Mu lähemad sidemed "Akadeemiaga" katkesid juba sügisel 1937, kui siirdusin Saksamaale täiendavaile õpinguile. Ometi pidin juba käsu korras kaastöö kirjutama, kui ÜS Liivika 30. aastapäeva puhul andis välja "Akadeemia" erinumbri (nr. 3, 25. IV 1939) ning selle toimetaja saatis pärast esialgset keeldumist Berliini nõutud artikli pealkirja, lehekülgede arvu ja tähtpäeva. Siis polnud pääsu. Numbri toimetajaks oli Elmar Salumaa, praegu mu kodukihelkonna Saarde pastor ja Usuteaduse Instituudi professor.

Ormond Beach, Florida, August 1989; "Akadeemia" nr 4. 1990. Lk 812–828.

Agronoomia kaanepilt

“Agronoomiat” toimetamas

Olin tutvunud ja sõbrunenud Elmar Rogeriga Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi (APS) koosolekuil ja juhatuses, kuhu mind oli valitud kevadsemestril 1931. Elmar Roger oli sel ajal Jaan Metsa peatoimetusel ilmuva ajakirja “Agronoomia” tegevtoimetaja. Selle elavaloomulise ja väga seltskondliku vanema üliõpilasega oli isegi minusugusel tagasihoidlikul maapoisil uustulnukana Tartus kerge tutvust teha. Rogeri kodutalu Kävardi, mida pidasid ta kaks vanemat venda, asus Vana-Karistes ning selle lähikonnas oli mitmeid mu vanaema lähisugulaste talusid, mida koolipõlves olin külastanud ja seda kodumaakonna kanti tundma õppinud. Nii oli meil ka sel teemal jutuainet ja meie tutvus vahepeal arenenud lähedaseks sõpruseks, kui Roger ühel päeval mulle teatas, et ta on otsustanud oma pikale veninud agronoomiaõpingud lõpule viia ning soovib “Agronoomia” toimetustööst vabaneda. Küsis, kas ma ei oleks sellest kohast huvitatud. Kui toimetamistöö tegelikkusega olin lähemalt tutvunud, nõustusin. Sellele järgnes kandidaadi tutvustamine peatoimetajale Jaan Metsale ning kui näisin vastuvõetavana, hakkasin saama Jaan Metsalt pidevalt võõrkeeltest refereerimise ülesandeid “Agronoomiale”.

.....
Asjad olid kujunenud nii, et “Agronoomia” veebruari numbri tegemisest peale olin saanud õpipoisina Rogeri abiliseks ajakirja tegemisel – peaasjalikult korrektuuride lugemisel, küljendamisel ja muudel asjatoimetustel trükikojaga.

Iseseisvusaja alguse agronoomiliste tööjõudude puudus viis andekamad ja silmapaistvamad üliõpilased tegeliku töö juurde tihtipeale juba keset õpinguid. Ka Rogerit vajati tema keelteoskuse, kõrge intelligentsi, avara silmaringi, laialdaste huvide, aktiivsuse, liikuvuse ja ülekeeva energia tõttu nii mitme ülesande teostamisele, et õpingud pidid ajuti jääma üsna kõrvaliseks asjaks. Leides minus oma kohustuste ülevõtja “Agronoomia” juures, oli ta otsustanud oma õpingud seekord lõpule viia.

Läbikäimine Metsaga muutus siit peale üsna korrapäraseks. Mets sõitis semestri kestel Jõgevalt Tartusse loenguid pidama kord nädalas. Meie tööalased nõupidamised ja jutuajamised toimusid harilikult pärast Metsa

loengut üliõpilasmajas lõunatades. Hiljem lisandusid neile aegajalised “Agronoomia” toimetuspõhikogu koosolekud, millest toimetussektärina hakkasin osa võtma 1932. aasta sügisest.

Kuna mul 1932. aasta suvel seisis ees agronoomiaüliõpilastele kohustuslik talupraktika, mis viis mind viieks kuuks alates aprillikuu lõpust Tartust ja “Agronoomia” toimetamistööst eemale viis, siis olime kokku leppinud, et vormiliselt asun “Agronoomia” toimetussektäri ülesandesse pärast praktikasuve alates 1. novembrist, mis ka tegelikult sündis. Talupraktikale Taani, Jüütimaale sõiduks andis Mets mulle kaasa oma taani keele õpperaamatu. Sügisel tagasi Tartus algas juba lähedane koostöö temaga “Agronoomia” toimetussektärina, millise ametikoha ülesanded hõlmasid ajakirja tegeliku toimetamistöö kõrval ka majandusliku asjaajamise ning raamatupidamise.

Ametiülemusena “Agronoomia” toimetamisel oli Jaan Mets nõudlik, kohati kuni pedantsuseni täpsust nõudev, ja ajuti ka varjamatult pahur ning rahulolematu, kui tema soove ei olnud täpselt täidetud või koguni aimatud. Korralduste ja tööjuhiste andmisel oli ta ise harva eriti täpne ja üksikasjalik. Olgu aga kohe lisatud, et minul sel pinnal Metsaga kunagi mingeid tõsisid konflikte ei tekkinud. Nähtavasti ei võtnud ma oma noorusaastail tema kriitikat kunagi väga tõsiselt südamesse, vastupidiselt mu heale sõbrale ja eelkäijale Rogerile. Viimane oli Metsa kriitilistest märkustest, või kiitust väärinud töö tähelepanuta jätmisest tihti südamepõhjani solvunud, eriti kui etteheited või rahulolematust ei olnud mitte täiesti põhjendatud, või olid need vähe asjalikud. Sedagi juhtus.

Sellises olukorras tuli mul toimetussektäri ülesandeid täita suhteliselt iseseisvalt, üksnes piiratud ja üldsõnaliste juhendite kohaselt. Muidugi sain eriti ameti algusaegadel pidevalt nõu ja kasulikke näpunäiteid Elmar Rogerilt, kes jäi edasi “Agronoomia” toimetustoimkonda APS-i esindajana. “Agronoomia” väljaandjaks olid nimelt APS ja Eesti Agronoomide Selts.

Meie ainsa põllumajandusteadusliku ajakirjana avaldas “Agronoomia” esijoones katse- ja uurimistööde aruandeid, mispärast oli kombeks avaldada algupäraste tööde kokkuvõtteid ka mõnes võõrkeeles. Praktilisil põhjusil olid tavaliseks saksakeelsed kokkuvõtted, kuid nendega oli alalisi raskusi. Peatoimetaja kirjutas oma artiklitele kokkuvõtted saksa keeles ise. Mäletamisi tegid seda ka professorid Leo Rinne ja Nikolai Rootsi. Enamasti ei lisanud autorid aga oma töödele isegi mitte eestikeelset kokkuvõtet

tõlkimiseks. See tuli teha toimetussekretäril ja ühtlasi hoolitseda selle tõlkimise eest. Sellega ei tulnud peatoimetaja rahuldavalt toime isegi mitte E. Roger, kelle saksa kõnekeel oli üsna laitmatu. Veel vähem olin selleks võimeline mina, kes ma tulin ülikooli tavalise gümnaasiumi reaalharu saksa keelega. Üritasin mõnikord sõnaraamatu abil prooviks tõlkeid teha, kuid see oli väga aegaviitev ja tavaliselt ilma rahuldavate tulemusteta juba enesele. Rogeri soovitusel lasin algul mõned tõlked teha emeeritus professor Arved Thomsonil, viimasel tsariülikooli põllumajanduse õppejõul, keda selleks mõnel korral külastasin.

Mäletan selgesti üht oma esimestest kogemustest kokkuvõtte tõlke hankimisel mag. Aleksander Ratt'i artiklile köögiviljataimede seemnekasvatuse võimaluste kohta Eestis. Mitmete katsetuste ja soovitude järel olime astunud lõpuks kontakti ülikooli botaanikaassistendi, mag. Silvia Krastiniga (pärasine pr. Talts), kelle koduseks keeleks teati olevat saksa keel. Lootsime teda botaanikuna kodus olevat ka meile vajalise oskussõnavaraga. Sain tõlke, lugesin üle ja leides asjad minu meelest korras olevat, lasin kokkuvõtte tõlke ka trükikojas laduda. Nagu harilikult, postitasin kõik viimased küljendatud korrektuurid Jõgevale peatoimetajale kontrollimiseks ja trükiloa andmiseks. Seekord tulid korrektuuriõmmised tagasi ilma trükiloata. Prl Krastini saksakeelse kokkuvõtte pealkirja kõrval seisis aga peatoimetaja punase pliiatsiga allakriipsutatud märkus: "Das ist Kuchendeutsch". Vaene prl Krastin oli nimelt tõlkinud artikli pealkirja liiga tähtsahelisel: köögiviljataimed = Kuchengewächse! Parandasin selle irriteeriva "Kuchendeutsch-i" Kuchengewächse-d ise ära Gemüsepflanzeniteks ja asi sai korda. (Hilisemas elus olen leidnud "Kuchengarten" ja "Kuchengewächse" täisõiguslike leksikonisõnadena!) Võõrkeelsed kokkuvõtted jäid aga üheks suuremaks mureküsimuseks iga numbriga valmimise eel kogu kolmeks aastaks, mil "Agronoomia" juures töötasin.

Teiseks komistuskiviks Jaan Metsaga koostööl said juubelid! Juhtus just nii, et varsti pärast minu toimetussekretäri kohale asumist jõudsid mitmed juhtivad põllumajandustegelased oma poolesajandi sünnipäevani. Asi algas kohe oktoobris 1932 prof. Anton Nõmmikuga. (sünd. 2. XII 1882). Peatoimetaja jättis minu hooleks kõigepealt juubilaril pildi hankimise, mis oli suhteliselt hõlbus toiming, kuid ka juubelijutu kirjutamise, mis oli aga hoopis raskem päikel. Selleks viimaseks olid kättesaadavad teatmematerjalid üldiselt väga nigelad. Ja arvestades tolleaegses Tartus professori-üliõpilase

vahelisi käitumistavasid ei tihanud asjaosaliselt endalt küsida isegi mitte faktilisi eluloolisi andmeid. Ka peatoimetaja ise nähtavasti ei julgustanud selleks ettevõtteks.

Kõige halvem oli aga see, et kolmanda kursuse üliõpilasel puudus veel vajalik perspektiiv ja ülevaade juubilaride teenete asjakohaseks hindamiseks. Lõpuks toimub ju selline vaagimine poolesajandal sünnipäeval selliste tegelaste elust õieti alles esmakordselt. Nii siis tuli mul teha üpris pioneeritöö ning kuidagi viisi juubelikirjutised valmis kombineerida mitte üksnes prof. Nõmmikule, vaid ka peatoimetaja Jõgeva kolleegide Julius Aamisepa (sünd. 1. IX 1883) ja Mihkel Pilli (sünd. 7. I 1884) juubelisünnipäevadel. Kui kümme aastat hiljem, Saksa okupatsiooni ajal ajalehe “Maa Sõna” põllumajandusala peatoimetajana töötasin, tuli mul kirjutada samade meeste 60-aasta juubelijutud. Mõtlen alati sellele tagasi, kui mitmevõrra kergem – ja endalegi rahuldust pakkuv – see oli kümme aastat hiljem.

Olin peatoimetajale ka üsna vähese omaalgustusega kaastööde hankija toimetuse poolt. Olin selleks liiga noor ja kogemusteta, et isiklikult tunda võimalikke kaastöölisi või et anda neile ideid või juhendeid kaastööde kirjutamiseks. Kaastööde hankimisel olin õieti ainult peatoimetaja soovide ja käskude täitja, andes kaastöölisile kirjades edasi peamiselt peatoimetaja soove ja mõtteid. Õnneks tuli suur osa kaastööst ülikooli õppejõududelt, kellelt oli otsetutvuse kaudu lihtsam kaastööd paluda või valmimisel olevate kohta andmeid hankida.

.....
Nagu enamik “Agronoomiale” saabunud kaastöid, olid ka Metsa kirjutised tavalises käekirjas. Trükikojad ei nõudnud tol ajal, et need oleksid masinakirjas. Metsa käsikirjad olid ilusas selges püstkirjas, kuid enamasti tihedate reavahedega, mis tegi parandamise tülikaks. Õieti ei vajanud peatoimetaja käsikirjad kunagi nimetamisväärseid muudatusi ega parandusi. Kuna ta oli ise suur keelehuviline ja teadlik keele kasutaja, siis oleks olnud isegi ohtlik toimetussekretil tema käsikirjades keelelisi parandusi üritada peale tavaliste hooletusvigade. Mäletamisi tegin neid keelelisi silumisi ja pisikesi muudatusi üksnes keeleliseks ühtlustamiseks.

.....
Esimese põlvkonna eesti põllumajanduse katsetegelasena ja kirja-meestena olid Jaan Mets ja tema kolleegid meie oma põllumajandusteaduse pioneerid ja propageerijad. Sellega ühenduses tihti ka moodsa põllu-

majanduskeele ja uute oskussõnade loojad ning nende kasutajad ja tutvustajad oma kirjutistes. Mets oli nende esirinnas.

“Agronoomia” peatoimetajaks oli Jaan Mets kogu iseseisvusaja, alates ajakirja asutamisest 1921. aastal – ta enda peamisel initsiatiivil – kuni Nõukogude Vene okupatsioonini 1940. aastal.

.....
Referaadid välismaa põllumajanduslikust kirjandusest ja põllumajanduse uurimis- ning katsetöö tulemustest olid üheks ajakirja “Agronoomia” eripäraseks jooneks, millele Mets erilist rõhku pani. Ka minult toimetuse sekretärina nõudis ta selle osa pidevat väljaarendamist ja referaatidele järjekindla tähelepanu pühendamist.

Peatoimetaja tunnetas teravalt meie agronoomkonna piiratud kontakte välismaise põllumajandusliku kirjandusega ning sellest tulenevat ohtu meie agronoomkonnale ja agronoomilisele mõttele, et see võiks kaotada kontaktid muu maailma arenguga, mis võiks süvendada kitsalt kolkalikku mõtteviisi ja ajast mahajäämist põllumajanduse teoorias ja praktikas. Suurel osal agronoomilisel tööpõllul töötajaist, eriti nõuandetegevuses ja tegelikus põllumajanduses, oli võõrkeelte oskus suhteliselt piiratud. Ainult vähesed tellisid ja lugesid välismaist põllumajanduslikku kirjandust, peamiselt Saksamaalt ja Soomest.

Mets ise tellis ja luges oma eriala ajakirjade kõrval järjekindlalt ka Ida-Preisi põllutöökoja nädalalehte “Georgine”, mida ta tõi mulle lugeda ning eriti agraarökonomilisi küsimusi puudutavaid kirjutisi ka refereerida. Mäletan, et 1932. aasta kevadel ja sügisel “Georginet” jälgides sain esmakordselt konkreetsema kujutluse Hitleri natsionaalsotsialismist, samuti kui selle liikumise agraarpoliitilistest eesmärkidest ja taotlustest.

Referaatide hankimisel püüdsin sellele tööle rakendada vanemaid ja teaduslike huvidega kaasüliõpilasi, kui ka ülikooli nooremaid õppejõude, teaduskonna assistente. Mul endal kujunes tavaks süstemaatilisel üle vaadata Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi raamatukogule tellitavaid välismaa ajakirju, neist välja valida refereerimiseks huvi pakkuvaid artikleid ning leida neile referendid.

Parema ülevaate saamiseks välismaal toimuvast asusin Metsa õhutusel välja kujundama välisajakirjade vahetamist “Agronoomia” vastu eriti Soomest, Skandinaaviamaadest, Saksamaalt ja Inglismaalt. See üritus andis häid tulemusi ja kuna ühenduses talupraktikal viibimisega Taanis 1932. aasta

suvel õppisin ära taani ja rootsi keele, avanes uus võimalus skandinaavia põllumajanduse arengu jälgimiseks, mida täiel määral ka kasutasin.

Mäletan veelgi hästi, et agr. Jaak Ümariku soovil Põllumajandusministeeriumist ja temalt saadud aadressidega alustasin esmakordselt "Agronoomia" saatmist USA-sse, nimelt Cornelli ülikooli põllumajanduse raamatukogule, New Yorgi avalikule raamatukogule New York City-s, Kongressi raamatukogule Washingtonis, D.C-s ja ühele ülikoolile läänekaldal, mille nimi on ununenud. Cornelli ülikooli "Agronoomia" täielikku komplekti on mul olnud juhuse kasutada korduvalt.

Üldiselt sobis mul koostöö Jaan Metsaga ladusalt ja ilma suuremate häireteta kogu kolme aasta kestel, mil ma "Agronoomia" toimetuses töötasin. Lahkusin sellelt kohalt tõsise kahjutundega 1. märtsil 1935, et võida rohkem aega pühendada teaduslikule tööle ja magistrikraadi taotlemisele. Asjaajamine "Agronoomia" juures ei andnud aga edasiõppimiseks palju mahti, seda enam, et kriisiaegadest üle saades oli ajakirja maht hakanud tunduvalt paisuma. Üha enam saabus toimetusele katsearuandeid, mis vajasis publitseerimist. Olin eelmisel sügisel (1934) asunud assistendi kohale ülikooli Maaparanduse ja Sookultuuri kabinetis, mis omajagu aega nõudis. Ent selle töö kõrval lootsin kogemuste kohaselt leida rohkem aega edasiõppimiseks.

"Agronoomia" toimetuse nõukogu koosolekul avaldas peatoimetaja rahulolu mu tööga ning ühtlasi soovi, et ma sidemeid ajakirjaga ei katkestaks, vaid jääksin selle juurde "ligemaks kaastööliseks". Järgnevad aastad ei andnud õppimise kõrval küll palju mahti "Agronoomiale" kaastööd teha. Lisaks siirdusin oktoobri lõpul 1937 Põllutööministeeriumi stipendiaadina Berliini edasi õppima. Kuid head vahekorrad peatoimetaja ja "Agronoomiaga" püsisid, samuti kui pisikaastöö "Agronoomiale" studiumi kõrvalt, ka Saksamaalt ja Rootsist.

Koostöö Jaan Metsaga toimus minu kujunemiseas ja pole siis mingi ime, et see on jättnud mitmeid jälgi minu isikule. Mets oli avara silmaringiga ja laialdaste huvidega, kõrge mõttelennuga ja ideederikas inimene. Tema juures oma mõtetega välja tulles sai neile enamikus julgustust ja ergutust. Harvemini võis temalt saada praktilisi juhendeid tööks või tegevuseks, kuid ideedele ergutust alati.

Üks Metsa põhimõtteid, mida olen respektierinud ning jõudumööda ka järginud, oli tema kindel veene, et nooruses tuleb õppida võõrkeeli. Seda

rõhutas ta mulle korduvalt, väites, et kõike muu, mis nooruses puudu jäänud, võib hiljem elus raamatuist hõlpsalt järele õppida, keeli aga mitte. Peamiselt tema innustusel asusin üliõpilaspõlves intensiivselt saksa keelt lugema ja niiviisi oma kesisevõitu esimese võõrkeele oskust täiendama. Loetust “Agronoomiale” referaatide kirjutamine kujunes mulle meeldivaks kohustuseks ja harjumuseks. Küllap on selleski Metsa mõju, et hiljem asusin oma algelist vene keelt täiendama ja uue võõrkeelena koguni prantsuse keelt õppima.

.....

Ka oma siiani säilinud huvi eesti keele vastu võlgnen suurelt osalt Jaan Metsale – ja Elmar Rogerile. “Agronoomia” toimetussektärina sai mu üheks esimeseks ja oluliseks ülesandeks keelelise korrektuuri tegemine käsikirjadele, suurelt osalt autoreile, kelle põlvkond koolis eesti keelt ei olnud õppinud. Selle töö juures muutus õigekeelsuse-sõnaraamatu (tol ajal veel lõpetamata) kasutamine harjumuseks ning on jäänud selleks tänapäevani. Samuti said eesti keele grammatikad tarvilikeks käsiraamatuiks, hiljem – pärast ilmumist 1936. a. – eriti Johannes Aaviku “Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika”. Tarviduse kõrval kihutas tagant ka peatoimetaja eeskuju, kes tundis eesti keelt hästi ning tarvitas seda sõnas ja kirjas korrektselt ning hea stiilitundega.

.....

Lõpetuseks on asjakohane mõne sõnaga iseloomustada “Agronoomia” tehnilist ja majanduslikku külge, mis toimetamistöö kõrval kuulusid toimetussektäri pädevusse. Ajakirja trükiti asutamisest peale väikses Ed. Bergmanni trükikojas Tarrtus, Ülikooli tänaval, ka minu töö alguperioodil. Hiljem müüdi trükikoda uuele osahingule, mils ostis ka end. H. Laakmanni trükikoja, võttis mõlemalt üle suure osa personali ning töötas alates 1934. aastast O/ü “Ilutrükk” nime all, kuhu ka “Agronoomia” trükkimine üle läks. Bergmanni trükikojas kasutati veel käsiladu ja kuna trükikoda mingit korrektuuri ei teinud, oli trükivigade vältimine toimetussektärile suurt hoolt nõudvaks ülesandeks. See hõlbustus tunduvalt “Ilutrüki” juures masinalaole üle minnes. Käsilao esimene korrektuuriõmmis oli harilikult nii paljude vigadega, et küljendatud poognaile trükiloa andmiseni tuli tavaliselt teha 3–4 korrektuuri, s.t. nõudis kogu teksti pea sama palju kordi läbilugemist. Enamik kaastöid tuli enne käsikirja trükikotta saatmist keeleliseks redigeerimiseks vähemalt kaks korda läbi lugeda. Numbri ilmumisel oligi

kogu selle sisu enamikus juba pähe kulunud! Teadagi oli see agronoomia üliõpilasele suurepäraseks kooliks ka teadmiste omandamisel. Oli ju "Agronoomia" põllumajandusteaduslik ajakiri ning kaastööks peamiselt algpäraseid uurimistulemusi käsitlevad kirjutised.

Kuna korrektoritööd ning numברי kokkupanekut võis teha kodus ja käigud käsikirjade ning korrektuuride trükikotta viimiseks ja sealt toomiseks sai ühendada üliõpilasmajas lõunal käimisega, siis ei häirinud "Agronoomia" tegemine viie semestri kestel, mil veel üliõpilane olin, mu õpinguid, eriti loenguil ja praktikumidel käimist. Toimetuse kirjutusmasin oli koguni suureks abiks kevadsemestril 1934 diplomitöö koostamisel, kuna sain osa teksti tippijale märkmeist dikteerida.

Trükiti "Agronoomiat" neil aastail 800 eksemplaris, millest ca 650 läks tellijaile ja vahetuseks, ülejäänud lattu. Tellimishinnaks oli 4 krooni aastas, mis tasus ainult osa kulusid. Oluliseks abiks oli riiklik toetus Põllutöoministeeriumi kaudu – ca 1000 kr. aastas. Suur globaalne majanduskriis tabas ka "Agronoomiat": 1932/33. eelarveaastal, kriisi sügavpunktis, jäi riigi toetus saamata, mis jaotus kahele kalendriaastale. Need aastakäigud ongi lehekülgede arvult kõige lahjemad, numברי keskmise mahuga 32 lk. Trükikulud olid ca 80 kr. poognalt, pluss kaaned, ning toimetajate töötasud: peatoimetajal 40 kr. kuus ja toimetuse sekretäril 60 krooni. Kaastöölistele maksti reahonorari – ühtlast ja tagsihoidlikku, nagu tollal tavaline. Tasu oli vist 4 senti korpus- ja 3 senti peenkirjarealt ehk umbes 2 ja 2,5 kr. leheküljelt. Toimetusesekretäri ülesandeks oli lugeda read, arvutada honorarid ja koostada numברי ilmumisel memo tasumiseks.

Elmar Järvesoo. "Agronoomiat" toimetamas. Dotsent Jaan Mets. Biograafia. Üliõpilasselts Liivika kirjastus, Toronto, 1988. Lk. 150–164

Kahest luhtunud peatoimetaja kohast

Teise maailmasõja ja sellega kaasnenud okupatsioonide keeristormides paisati segamini tuhandete mu põlvkonnakaaslaste normaalne elukäik. Selles segaduses oli mõistetav, et paljud isiklikud plaanid ei täitunud ega soovid teostunud. Alamaal on juttu kahest mu isiklikku elu puudutanud pisisündmusest, kuidas mul aastail 1940 ja 1941 kaks plaanitsetud ja lubatud peatoimetaja kohta sündmuste keerises nurjusid. Esimene neist suurte välissündmuste tagajärjel, teine – kallite kaasmaalaste intriigidest Saksa okupatsiooni alguses. Sel ajal olid endise vapside liikumise rohkem või vähem aktiivsed tegelased – eesotsas dr. Hjalmar Mäega – energiliselt võimupositsioone endi kätte haaramas. Kuidagi jäin minagi neile jalgu.

Plaanitsetud Balti Agronoomide Liidu ajakiri. Oli maikuu keskpaik 1940, kui tolelaegne Eesti Agronoomide Seltsi esimees Jaak Ümarik mu Põllutööministeeriumis (Põminis) oma kabinetti kutsus ning teatas, et Balti Agronoomide Liit oli äsjasel juhatusel koosolekul otsustanud käima panna oma ajakirja ning minul tuleks asuda selle ühemehe toimetaja ülesandesse.

Taustateabeks lisatagu, et 1926 Tartus asutatud Balti Agronoomide Liidu moodustasid Soome, Eesti, Läti ja Leedu agronoomide seltsid oma liikmeskonnaga ning Liidu olulisemaks ülesandeks oli vastastikuse informatsiooni vahetamine ja koostöö õppe- ja uurimistegevuses. Selleks korraldati aastast 1927 Liidu kongresse agronoomilise töö ja uurimiste tutvustamiseks naabreile. Esimene selline toimus Soomes, millele järgnesid teised iga kahe aasta järel ja roteerusid maalt maale järjekorras Eesti, Läti, Leedu ja tagasi Soomes 1935. Kongresside kavas olid ettekanded plenaaristungeil ja sektsioonides erialade viisi. Need avaldati hiljem Liidu toimetistena trükitult saksa keeles, mis oli kongressi *lingua franca*. Oluliseks osaks olid istungitele järgnenud paaripäevased ekskursioonid külalismaa põllumajanduslike asutuste, katsejaamade, koolide ja taludega tutvumiseks. See oli alati kongresside huvitavaim osa.

Jaak Ümarik oli Põmini Põllumajandusosakonna direktori abi ning ühtlasi katseasjanduse büroo juhataja, kellele allusid iseseisvusajast peale põllumajanduslikud katseasutused ja pikemat aega ka koolid, kuni need üle viidi Haridusministeeriumi (Hamini) haldusse, vist 1935. Mina olin aga hiljuti uue seadusega loodud Põllumajandusliku Uurimise ja Katseasjanduse

Komitee (PUKK) teadussekretär ning selle väljaannete toimetaja, kellena töös allusin otse J. Ümarikule. Nõnda tuli mul kavatsetud Balti Agronoomide Liidu ajakirja toimetaja ülesandeid käsitada tööülesannetena, ega küsitud minult ka nõusolekut.

Olin PUKK-i teadussekretäri ülesandeks olnud alles aasta algusest ning selle aja kestel toimetanud esimese PUKKi toimetise – pikema ülevaate meie katse- ja uurimisasutuste tööst ja saavutustest. See ilmus ühtlasi ajakirja “Agronoomia” numbrina. Mul ei olnud midagi uue ajakirja toimetaja ülesannetesse asumise vastu, mis oleks olnud nagunii kõrvalkohustus, ega nõudnuks esialgu täit tööjõudu. Hoopis vastupidi – asusin innukalt plaane tegema, kuidas ajakirjast arendada nelja Baltikumi rahva tõeline koostööorgan. Alust selleks oli küllaga. Olin viimastel aastatel tutvunud koha peal Soome ja Leedu põllumajandusliku katse- ja uurimistöoga, Läti tööd aga olin võinud seni jälgida peamiselt nende ajakirja ning paari lühiekskursiooni kaudu. Üldine mulje oli, et igal maal töötati innuga, mille tulemustest võis pajatada naabreile palju uut ja huvitavat.

Ajakiri pidi tulema saksakeelne. Olin viimase kahe aasta kestel Berliini ülikoolis edasi õppides muu kõrval ka selle keele oskust sõnas ja kirjas edukalt täiendanud ning tundsin end üpris kindlana ka sellest küljest. Olin oma doktori-väitekirja kirjutanud otse saksa keeles, erinevalt senisest tavast kirjutada diplomitööd ja väitekirjad eesti keeles ning lasta need saksa keelde tõlkida.

Nii pidasime uue ajakirja kavastamiseks Ümarikuga mitmeid töökoosolekuid ja asjad oleksid võinud käimasolevast sõjast hoolimata aasta teisel poolel käiku minna – uue ajakirja esiknumbri ilmumisega. Kuid ootamatult tuli vahele 17. juuni 1940 ultimaatum Nõukogude Liidult nõudmisega lasta Eestisse (ja Lätisse ning Leedusse) Punaarmee osi piiramatul arvul ja likvideerida meie Kaitseliit, võttes neilt relvad. Selle brutaalse ja provotseerimata agressiooniga algas Nõukogude Liidu okupatsioon Eestis ja teistes Balti maades. Neli päeva hiljem, 21. juunil lavastati Punaarmee toetusel ja kaitse all “rahva ülestõus” ning algasid okupatsioonivõimu ulatuslikud repressioonid kohalike rahvaste poliitilise ja intellektuaalse juhtkonna hävitamiseks ja genotsiidiks. Selles üldises terrorismis suikus surmale ka Balti Agronoomide Liidu ajakirja mõte ja haihtus selle toimetaja koht.

“Sahamees” – põllumajanduslik nädalaleht – keelustati enne sündi. Sündmused sellega ühenduses arenesid Saksa okupatsiooni alguses, oktoobris-novembris 1941, mil meie haldusasutused olid pärast 15 kuud kestnud Soveti lammutavat okupatsiooni ja terrorit end sõjast tingitud piiranguis korraldamas ülesehitavaks tööks. Endises Põllutööministeeriumis kerkis päevakorrale muude pakiliste ülesannete kõrval oma publikatsioonide küsimus. Endistest põllumajanduslikest ajakirjadest olid Soveti okupatsiooni üle elanud – küll aja vaimust mõnevõrra muserdatult – endine Põllutöökoja populaarne nädalakiri “Põllumajandus”, millest Soveti ajal oli saanud “Sotsialistlik Põllumajandus”, ja “Agronoomia” uue nimega “Nõukogude Agronoomia”. Viimast ei saanud Saksa võimu all jätkata, kuid esimese ilmuma hakkamisega ei olnud suuri probleeme ning “Põllumajandus” võis oma endise nime ja toimetajaga (agr. Elmar Nugis) esimese numbriga 28 lk. välja anda 25. novembril 1941. Ilmumissagedus oli nüüd kaks korda kuus, väljaandjaks Põllutöödirektoorium (Pikk tn. 40, Tallinn), ning kirjastajaks Põllumajanduslik Kirjastusühistu “Agronoom”. Viimane oli omaalgatuse korras taas ellu kutsutud iseseisvusajal töötanud kirjastuse nimega, kuigi eelkäijalt mingit muud pärandit üle võtta ei olnud. Selle juhatajaks sai energiline Ernst Kull, endine Akadeemilise Kooperatiivi ärijuht Tartus. Ajakirja “Põllumajandus” ilmus aasta lõpuni veel kolm numbrit, kokku 104 lk. Uue aasta algusest ilmus ajakiri juba korrapäraselt kaks korda kuus, kokku 24 numbrit ja 748 lk., kuigi paberi saamisega oli hilinemisi ja raskusi, mistõttu ei saanud kõiki tellimisi rahuldada. “Põllumajandus” jätkas korrapäraselt ilmumist ka aastail 1943 ja 1944 (septembrikuuni).

Siinkohal osutub vajalikuks lisada pisut taustateavet olukordadest, asutustest ja juhtivatest isikutest, et asjade arengut paremini mõista. Teatavasti vallutati Tallinn 22. juunil 1941 alanud Saksa-Vene sõjas sakslaste poolt 29. augustil pärast ligi nädal kestnud ägedaid lahinguid. Juba mõned päevad pärast seda hakkasid endise Põllutööministeeriumi ja sellega liidetud Põllutöökoja Tallinnas asuvad teenistujad kogunema Põmini majja Lai tn. 39/41, kus algas asutuse töölerakendamine uutes oludes ja uue struktuuriga. Vana Põmini suurematest osakondadest taastati oluliselt endisel kujul ja ülesannetega Katastri ja Maakorralduse osakond, Loomatervishoiu osakond ja Riigimetsade valitsus. Põllumajandusosakond aga suurenes tunduvalt, kuna hõlmas nüüd endise Põllutöökoja personali nõuandetöö ülesannetega. Juhatajaks sai endine osakonna juhataja, agr. Kaarel Liidak, kes minu

ametisse pani oma abina. Osakond jaotati mõned kuud hiljem viie valitsuse ja talituse vahel, kusjuures koos Liidakuga jäime uue Maaviljelusvalitsuse etteotsa.

Õige pea ilmusid ministeeriumi Saksa sõjaväevalitsuse esindajad nn Majanduskomandost, eesotsas kahe Eestist pärit baltisaksa mõisapidajaga – von Hunnius'e ja von Grünewaldt'iga. Esimene neist oli varem vallutatud Lõuna-Eestist Tallinna kaasa toonud dr. Enn Terasmäe – oma kandidaadina okupatsiooni põllutöoministri – nüüd Landesdirektor der Landwirtschaft – ametikohale. Terasmäe asuski tööle oma Landesdirektoriumi juhtima. Kuid umbes nädalapäevad hiljem ilmus sellele kohale välja teine kandidaat dr. Hjalmar Mäe võimuliini mööda: endine Õisu piimanduskooli õpetaja, agr. Hans Saar. Tal puudusid küll igasugused kogemused administratiivses töös, kuid tal oli vapside liikumise tõttu represseeritu staaž, mis Terasmäel puudus. Pisut liiga agara ja eksponeeritud kohaliku tegelasena oli Saar Õisu õpetajakohalt vallandatud ning pidanud pärast 12. märtsi 1934. aasta Pätsi-Laidoneri võimuhaaramist tööd otsima Oskar Kersoni kaseiinitööstuses. Saar oli vaikselt oma ministrikabineti sisse seadnud endise Põllutöökoja ruumidesse Pikk t. 40 – umbes üks plokk kurikuulsat Pagari tänavat mööda eemal Laia tänava ministrikabinetist. Oli väga käepärane, sest kutseid korraldusi saama tulla saabus mõlemalt tänavalt.

Vägikaikavedu kestis mõned head kuud ning läks edasi ka pärast Saksa okupatsiooni nn. tsiviilvalitsuse ametisse astumist 1. detsembril 1941. Kunagi kevadkuudel leiti lahendus selle kaudu, et Põllutöödirektorium likvideeriti, täpsemalt – nimetati ümber Põllumajanduse Keskvalitsuseks ning allutati Majandusdirektoriumile dr. Alfred Wendt'i juhtimisel. Koos Keskvalitsusega viidi üle Wendti abina ka dr. Terasmäe. Hans Saar määrati aga uuea loodud Hindade asutuse juhatajaks.

Ajas pisut tagasi, käisid rööbiti ajakirja “Põllumajandus” ilmumise ettevalmistustega nõupidamised maarahvale määratud nädalalehe väljaandmiseks, milline käsitleks põllumajanduslike küsimuste kõrval maauhiskonna eripäraseid probleeme üldisemalt. Eeskujuks oli muu hulgas Saksamaal ilmuv “Die Grüne Post”, aga lähemalt ka Tallinnas iseseisvusajal ilmunud “Esmaspäev” ja “Tallinna Post”, ning Soome suure levikuga ajaleht “Maaseudun Tulevaisuus”. Erilise innuga olid asja juures Kaarel Liidak ja Ernst Kull, kelle nõupidamistel olin algusest peale osaline.

Tegevtoimetaja otsingul langes valik ilma pikemata endise "Postimehe", hiljem "Päevalehe" toimetajale Oskar Männale. O. Mänd oli üks väheseid järelejäanud kogemustega ajakirjanikke, kes juba esimesel päeval pärast Tallinna vabanemist Soveti võimust oli asunud vanale tööle ja andnud ilma kellegi käsuta-keeluta välja esimese numbri "Päevalehte". See number jäigi ainsaks ja väljaandja ise jäeti eemale ajakirjanduslikust tööst. Mänd oli kohe meie asjaga päri ja nõus tööle asuma. Pea- ja vastutava toimetaja ülesanded otsustati panna mitmesugustel kaalutlustel minule. Väljaandjaks pidi jääma kirjastusühistu "Agronom". Saksa võimude poolt oli Hunniuse kaudu suuline nõusolek saadud, ega pidanud me seepärast vajalikuks mingit luba taotlema hakata pikkamisi kuju võtvalt "Eesti Omavalitsuselt" dr. Hj. Mäega eesotsas. Peatselt oli Ernst Kull leidnud, et end. A. Veileri "Vaba Maa" trükikoda oli nõus meie nädalalehte trükkima ja esimesed kirjutised läksid ladumisele.

Ajalehele oli valitud nimeks "Sahamees" K. Liidaku ettepanekul. Kavas oli alustada esialgu 8-leheküljelise nädalalehega umbes "Esmaspäeva" suurusformaadis. Esimeste avanumbri käsikirjade laotud veerutõmmised olid toimetajail korrektooriks käes. Need sisaldasid tegev- ja peatoimetaja saatesõnasid ning erilise sissejuhatava artikli "Sahamehe" ristiisalt K. Liidakult sahamehe seisusest ja selle asendist ühiskonnas, eriti aga sõja ajal. Selle omalaadne ja üldine sisu on mees veel ligi 50 aastat hiljem – käesoleva mälestuse kirjutamisel.

Liidaku kirjutise moto oli võetud "Kalevipoja" kaheksandast loost, mis käsitleb Kalevipoja kuningaks saamist ning tema esimest tööd riigivalitsejana – kündi. Kuna täpsed motoks valitud värsiread pole enam mees, laename siinkohal selle sisu edasiandmiseks ehk pisut pikema salmiku kui oli Liidaku motoks ("Kalevipoeg", Tallinn 1961, lk. 142/43):

Pärast võiduviskamista,
Vendadesta lahkumista
Võttis Kalevite poega
Valitsusevõimu kätte.
Võttis kätte adrasahad
Austelles adratööda,
Põllumeeste põlvekesta.

Ja et sahameeste seisus
Rahupäevil ikka õitseks,
Sõjakärast solkimata,
Vaenuverest värvimata
Seks on mõõka mõnusada
Kuningalla kanguseksi
Igas kohas väga tarvis."

Ei ole päris kindel, kuid nagu meenuks, et kirjutise teksti oli põimitud “Kalevipoja” kahekümnendast loost Kalevipoja vastus raudameeste saadikuile (lk. 345):

“Ennemini elan üksi,
Kehva mehikese kombel,
Kui et sulgun sunni alla,
Võõra voliduse alla.
Kalevite kanget kaela
Saa ei kütke kinnitama,
Orjaike omandama”.

Liidaku artikli korrektuuritõmmist võisin säilitada üksnes oma isiklikus arhiivis mälestuseks – ja paremate aegade ootel – sest “Sahamees” ei jõudnud kunagi oma esiknumbri ilmumiseni. Ja mu kodumaale jäänud arhiiv on perekonna sundhajutamise järel hävinud. “Sahamehe” ilmumisele astus aga vahele Eesti Omavalitsus Haridusdirektooriumi Rahvakasvatuse osakonna kaudu, kellele allus ajakirjandus (propaganda!) ja kus olid mõjukad kolm Landesdirektor Hjalmar Mäe käealust: ajaloolased August Oinas ja Juhan Libe, ning noorem jurist Boris Meret. Sellel asutusel oli oma liinis side meie teise Põllutöödirektooriumi juhataja Hans Saarega. Direktooriumi oli asutatud koguni seni tundmata propagandaosakond, kuhu ametnikud olid määratud Haridusdirektooriumi Rahvakasvatuse osakonna poolt ning allusid töös viimasele.

Protestisime Põllutöödirektooriumist “Sahamehe” keelamise otsuse vastu väga resoluutselt, millega põllumeestele pole lubatud oma ajalehte hädavajaliku selgitustöö tegemiseks. Ometi sõltus põllumehe tööst niihästi rahva kui võjaväe toitlustamine. Mõne aja järele saime teada, et Rahvakasvatuse osakonnale olevat “Sahamehe” asemel kavas oma ajaleht maarahva jaoks. Milline, selles ei olnud palju selgust. Hiljem selgus, et Rahvakasvatuse osakonnal olid ambitsioonikad plaanid kõrvaldada hiljuti ilmuma hakanud ajalehe “Eesti Sõna” peatoimetaja kohalt kirjanik-ajakirjanik Albert Kivikas, et tema asemele seal ametisse panna ideoloogiliselt usaldatavam August Oinas. Kuid Kivikat, tuntud kirjanikku ei tahtud ilmselt otse töölt vallandada ega ka mitte lihtsa reporteri ülesannetesse degradeerida. Seepärast lahendati dilemma selle kaudu, et Kivikale anti uue, maarahvale määratud ajalehe “Maa Sõna” peatoimetaja

koht. Põllutöödirektooriumi soovidele vastu tulles määrati aga “Maa Sõnale” veel teine peatoimetaja – dr. Elmar Järvesoo põllumajandusalal peatoimetajana. Nii sain siis luhtunud “Sahamehe” peatoimetaja asemel vähemalt mingi “lohotuspreemia”.

“Maa Sõna” alustas ilmumist 1. maist 1942 kahe eelmainitud peatoimetajaga ning kaks korda nädalas endise “Päevalehe” formaadis, samuti nagu “Eesti Sõna”, kuna mõlemad ajalehed trükiti endise “Päevalehe” trükkikojas. Samas majas asusid ka mõlema lehe toimetused. Kivikas jäi “Maa Sõna” toimetajaks kuni maikuuni 1944, mil ta sai loa sõita Soome, ega pöördunud enam tagasi. Mina lõpetasin oma toimetajatöö 18.09.1944, olles vahepeal määratud Kivikase asemel “Maa Sõna” ainutoimetajaks.

Järelsõna. Eelkirjeldatuga ühenduses on põhjust siinkohal lisada mõned selgitavad sõnad väidete kohta Hans (Boris) Mereti memuaarides: “Teremi jutustus ‘Estonia mässust’, sõjast, Berliinist, KZ-laagrist ja muust”, Toronto 1984). Lk. 170-71 kirjutatakse seal nimelt ajaleht “Maa Sõna” ilmuma hakkamisest järgmist:

“Tõnismäel oli arutusel “Maa Sõna” väljaandmise küsimus ja sellega seoses tuli Teremil teha mitmesuguseid eeltöid. Juhan Libe oli selles mõttes Tõnismäel suureks abiks ja ühel päeval tuli Teremil lisaks võtta ka terve öö, et olla juures “Maa Sõna” esimese numbri koostamisel, murdmisel ja trükkimisel Pika tänava algul asuvas endises “Päevalehe” trükkikojas, mis oli “Eesti Sõna” koduks, kus uue nädalalehe tegevtoimetaja Aleksander Valgma koos paari sõbraliku abimehega hommiku valges ulatas peatoimetaja Teremile esimese rotatsioonist tulnud kuldtrüki särava “Maa Sõna” nr. 1. Juuresolijail oli uhkuse tunne rinnus. “Maa Sõna” levis aeglaselt üle maa; aga nädalalehena oli see siiski järgneva nädala lõpuks müügikohtades ja levikupunktides kohal”.

.....
“Põllutöödirektooriumi inimestest oli heatahtlikuks kaastööliseks noor põllumajanduse doktor Järvesoo, kes pidevalt varustas lehte oma artiklitega erialalistel teemadel.”

On otse uskumatu, et mälestusraamatu kirjutamisel võidakse faktidega nii kergekäeliselt ja kontrollimatult ümber käia kui siin. On ju iga usaldatav – mitte luuletatud – mälestusteos ikkagi omalaadiline ajalooline dokument. Kui memuaare kirjutatakse 40 aastat pärast käsitletavaid sündmusi, on faktide

kontrollimine esimene ja oluline nõue. Mitte aga anda luulelennule vaba voli. Kogemuste kohaselt on inimälu väga ebausaldatav. Teadagi pole meil paguluses faktide kontrollimine kerge, kuid mõninga pingutusega teostatav. Nii tean olevat USA Eesti Arhiivis Lakewoodis, New Jersey'is, mõningaid "Maa Sõna" numbreid – kuigi mitte terveid aastakäike – ja ükski neist ei näita, et Meret oleks olnud "Maa Sõna" peatoimetaja. Küll kinnitavad need, et peatoimetajaiks olid Albert Kivikas ja Elmar Järvesoo".

Eeltoodud lühidas tsitaadis leidub aga veel terve seeria ebatäpsusi: "Maa Sõna" ei olnud nädalaleht, vaid ilmus kaks korda nädalas; selle tegevtoimetaja ei olnud mitte Aleksander, vaid Aksel Valgma; "Maa Sõna" ei trükitud kunagi hommiku valguses, vaid küljendati ja trükiti pärastlõunal, et leht saaks õhtustele rongidele; ei näinud selle esiknumbri küljendamise ja trükkimise juures Boris Meretit, küll olid sel kaunil, päikeselisel maikuu pärastlõunal kohal peatoimetajad Kivikas ja Järvesoo; lõpuks ei olnud "Maa Sõna" esiknumbril mingit kuldtrükki, meil puudus isegi lihtne värvitrükk. Nii on Mereti lugu "Maa Sõna" esiknumbri trükkimisest vaba fantaasia.

Ainus õige väide on tsitaadis, et noor põllumajanduse doktor Järvesoo varustas lehte pidevalt oma artiklitega. Ent "Maa Sõna" põllumajandusala peatoimetajana, mitte Mereti kaastöölisena.

On raske oletada, et Mereti peatoimetajaks olek võiks olla kirjutaja juhuslik ühekordne eksitus. Tema peatoimetajaks olekut märgitakse sõnaselgelt veel lehekülgedel 173, 174, 179 ja 189. Hooletusest toimetamistöös ja kortrektuuri lugemisel annavad tunnistust vead sellistes tuntud nimedes nagu Innsbruck ja Salzburg (lk. 173). bridži mäng (186). Mälestuste puuduseks on ka see, et sündmused on dateerimata.

Üliõpilasselts Liivika Aastaraamat II. Üliõpilasselts Liivika kirjastus, Toronto, 1989, lk 63–66.

Saksamaal 1944 - 1949

Suure põgenemise ajal, 1944. a. sügisel lahkusin läheneva frondi ja sõjategevuse eest Saksamaale 20. septembril a/l. "Mindeniil", mida järgmisel päeval umbes kl. 13-14 ajal Liibavi lähistel merel ründas seitse Nõukogude pommilennukit, heites igaüks kaks pommi ja tulistades pardarelvadest. Pommid laeva ei tabanud, kuid üks veepinnalt rikošettinud pomm läbis laeva korstna, sealgi lõhkemata. Pardarelvade tulest oli aga põgenike hulgas umbes paar surnut ning neli haavatut. Samalt laevalt mäletan kaasliiviklast Harry Vismani abikaasa ja selle õega.

Ootasin sõja lõppu juba samal aastal. Kuna see ei tulnud, pidin asuma tööle. Töötasin 1944/45. a. talvel mõned kuud, kuni aprilli lõpuni 1945 Güstrow's, Rostocki lähedal Mecklenburgi Landesbauernschaftis. Kui venelased aprilli lõpul edasitungil ületasid Oderi jõe alamjooksu, tuli taas lääne poole põgeneda. Jäin peatuma Segebergi linnakeses Schleswig-Holsteinis, Lübeck-Hamburgi lähistel, kus Lääne front meist 1.või 2. mail pea püssipauguta üle läks. Olin nimelt Aino toimetanud juba varakult lääne poole, Bad Oldesloesse.

Pärast Saksamaa kapitulatsiooni jäin Inglise okupatsioonitsooni, kus meid peatselt Hamburgi lähedale põgenikelaagrisse koondati ja varsti UNRRA hooldusele anti. Seal asutasime oma asjade ajamiseks Hamburgi Eesti Komitee, mille liikmena ja hiljem selle abiesimehena tööle asusin.

Üheks ülesandeks oli kõikjal laagris meie noortele hariduse andmise korraldamine. See lahenes peatselt laagri alg- ja keskkoolide asutamisega, milleks algatusvõimelisi ja töötahtelisi kutselisi õpetajaid oli üldiselt jätkuvalt. Täbaram oli lugu meie üliõpilastega. Kui kuuldused levisid Saksa ülikoolide tegevuse jätkamisest 1945/46. õppeaastal, asusin koos tolleaegse Hamburgi Eesti Komitee esimehe, prof. Julius Mägistega Briti sõjaväevalitsuse juures Hamburgis selgitama eestlaste ülikoolidesse vastuvõtu võimalusi.

Saksamaal kujunes pagulaspõlv aastail 1944-49 õieti ooteajaks, mil oleks võimalik alustada uut, normaalsemat elu. Sakslastel endil avanes võimalus sõjahävituse kõrvaldamist ja ka ülesehitustööd alustada alles pärast

1948. aasta kevade vääringureformi. Arvukail pagulasil näis väljavaatetu lülituda Saksa majandusse ja emigreerumine oli ainsaks reaalseks väljavaateks. Ometi ei lastud ooteaega tühjalt mööda jooksta, vaid püüti leida mingit ratsionaalset tegevust.

Mulle kujunes selleks töö Balti Ülikoolis, algul Hamburgis ja hiljem lähedases Pinnebergi väikelinnas, Schleswig-Holsteinis. Olin Balti Ülikoolis kaasas alates selle idee sünnist 1945. aasta septembris peetud neljamehelisel nõupidamisel ja järgnevas 6-mehelises organiseerimiskomitees, kuni ülikoolitöö faktilise lõpuni septembris 1949, mil meil oli avanenud võimalus siirduda USA-sse.

Kunagi augustikuu lõpul saime kokku kahe Lübeckis asuva Riia ülikooli professoriga. Fricis Gulbise ja Edgars Dunsdorfs'iga, kes olid Hamburgis maad kuulamas ja esildisi tegemas samas küsimuses läti üliõpilaste huvides. Lätlastel kui alati ambitsioonikamatel meestel, oli taskus juba läti ülikooli asutamise kava, millele taotlesid töötamisvõimalusi, ulualust ja koostööd Hamburgi ülikooliga. Teineteise plaanide ja seniste sammudega tutvunud esitasid lätlased küsimuse: "Aga miks me ei üritaks kolm balti rahvast koos teha balti ülikooli? Leedulased peaksid kindlasti selle plaaniga kaasa tulema, kuna neil on samad probleemid." Selles suunas hakkasidki edasised plaanid ja taotlused nüüdsest peale liikuma, kuna juurde kutsutud leedulased olid tõepoolest asjast huvitatud ja asusid koos töötama.

Balti Ülikooli asutamise kava täideviimisele asumisel septembris 1945 sain selle organiseerimiskomitee liikmeks.

Organiseerimisperioodist peale kuni BÜ lõpuni langesid mulle veel eesti osakonna büroo juhtimise, s.o. ülikooli sekretäri ülesanded. Eriti organiseerimisperioodil nõudis see ülesanne palju kirjavahetust tööle kutsutud õppejõududega kui ka üliõpilastega.

Pärast ülikooli tööle asumist vähenes minu töökoormus sekretariaadis oluliselt. Esiteks vähenes kirjavahetus, teiseks oli eesti osakonnas tööl pea algusest kolm väga intelligentset ja vastutustundelist naisterahvast, kelle hoolde võis usaldada suure osa rutiinitööst ja kirjavahetusest.

Ülikooli rakendamise ja töö alustamise järel 1946. aasta algusest olin eesti esindajaks põllumajandus- ja metsateaduskonna organiseerimiskomitees ja õppekava väljatöötamisel. Viimase aluseks kujuneski oluliselt Tartu Ülikooli vastav õppekava, millele lisandusid väiksemad oludest tingitud ja

muud muudatused. Kogu töö perioodil olin ühtlasi teaduskonna prodekaaniks ja dekaaniks.

Õppetöös langesid minu osaks loengud põllumajanduslikus käitis-õpetuses ja agraarpoliitikas. Kuna meil puudus põllumajandusmasinate ja -riistade õppejõud, tuli mul lugeda kord või kaks sedagi kursust ja organiseerida mõned õppekäigud saksa talusesse masinatega, nende ehituse ja kasutamise ning töötamisviisidega tutvustamiseks. Korraldasin prof. Rinne maaparanduse kursuse osana praktikumi – kuivendusprojekti valmistamise koos eelarvega nagu Tartuski.

Kõigi raskuste ja takistuste kiuste hoidsime ülikooli tegevuses esialgu Hamburgis, hiljem selle külje all väikelinnas Pinnebergis, ja võimaldasime suurele hulgale noortele kasutada ooteaega Saksamaalt lahkumiseks tulukalt oma hariduse täiendamiseks.

Muust organisatoorsest ja seltskondlikust tegevusest oleks veel mainida Briti tsooni eestlaste esinduskogu liikmeks olemist, sama tsooni eesti agronoomide koondise ja selle kokkutulekute organiseerimist ning Balti Ülikooli Eesti Akadeemilise Klubi algatamist ja selle juhtimist esimehena. Veel olin eesti esindajaks Briti tsooni sõjaväevalitsuse juures eesti üliõpilaste Saksa ülikoolidesse valimisel ja määramisel. Samuti pidasin sidet liiviklastega Briti ja USA tsoonis.

Vahepeal olid avanenud väljarännuvõimalused USA-sse 1948. a. kehtestatud nn. DP-seaduse alusel. Septembris 1949 siirdusime Ainoga Ühendriikidesse.

Eesti Akadeemiline Klubi Balti Ülikooli juures

Kohe pärast üliõpilasorganisatsioonide kohta käivate eeskirjade heakskiitu 1947. aastal alustas Elmar Järvesoo organiseerima Eesti Akadeemilist Klubi (EAK). Klubi alustas tegevust juba semestri alguses, 8. juulil, kuigi Klubi põhikiri kinnitati Ülikooli senati poolt alles 30. juulil 1947. Asutamiskoosolekul moodustati kolmeliikmeline juhatus: esimees dr. Elmar Järvesoo, abiesimees üliõpilane Ilse Lehiste ja sekretär üliõpilane Einar Ligema.

*Klubi asutamise puhul kirjutas mõtte algataja ja asutamiskoosoleku kokkukutsuja ning hiljem Klubi tegevuse suunaja ja eestvedaja Elmar Järvesoo Klubi põhimõtete ja eesmärkide kohta üliõpilaskonna ajakirjas *Scientia et Artibus* järgmist.*

Eesti Akadeemiline Klubi Balti Ülikooli juures pole tekkinud spontaanselt ega juhuslikult. Kapitulationijärgne üksteise jälleleidmine ja aimatava vabaduse rõõmust ajendatud organiseerimislust oli tema sündimise ajaks juba ammu oma kõrgleegid loitnud, organisatsioonide sulgemise pettumuse üle elanud ja aset andnud suhtelisele kainusele, et mitte öelda ükskõiksusele kõikide üldiste ja ühiskondliku elu küsimuste käsitlese vastu väljaspool laagri argielu orbiiti. Niisama vähe oli EAK mõtte sünnitajaks laagri jõudeelu oma kergete lõbustuste või vahelduse jahil, sest ülikoolilaagri jaoks on lõtv tegevusetus olnud tundmatuks mõisteks algusest peale.

Vaimselt ärksate õppejõudude ja üliõpilaspere koondumise tõukejõuks EAK-sse oli tunne, et meie akadeemilises laagris juba kuju võtnud ülikooli ja üliõpilaskondade administratiivsete organisatsioonide kõrval puudus veel midagi tarvilikku: see oli oma rahvusest õppejõudude ja üliõpilaste avalik foorum, kus võiks tõstatada ja läbi arutada neid küsimusi, mis meile asetab meie rahvusliku haritlase missioon paguluses. Põhikirja § 1 määratleb Eesti Akadeemilist Klubi kui Balti Ülikooli juures töötavat apoliitilist kultuurilis-enesekasvatustlikku koondist eesti rahvuslike pärimuste viljelemiseks ja oma liikmete enesearendamiseks. EAK on akadeemiline organisatsioon esijoones selles mõttes, et ta on lahutamatu seoses Balti Ülikooliga. Siin ongi tema peamine tegevusväli: noorte eesti pagulasharitlaste kasvatamine ja vormimine rahvuslikus vaimus, oma esiisade traditsioone hinnates ning au

sees pidades. Paljudele on Balti Ülikool eelkooliks Saksa ülikoolidesse astumiseks. Nende akadeemilise isiksuse kujundamisel **rahvuslikuks haritlaseks** jääb Balti Ülikooli eesti õppejõudude ja üliõpilaste ühises peres viljeldav vaba eesti akadeemiline traditsioon asendamatuks teguriks, mida nad ees ei leia enam üheski teises ülikoolis.

Kuigi oma tegevuse raskuspunktiga sissepoole suundunud, ei ole EAK end tahtnud eraldada meie muust akadeemilisest perest. EAK sihte käsitlev põhikirja § 2 määrab ülesannete esimese punktina eesti akadeemilise pere koondamise ja sidemete süvendamise, et selle kaudu kaasa aidata meie akadeemilise haritlaskonna rahvuskultuuriliste ja akadeemiliste sihtide taotlemisel ning ülesannete lahendamisel. Omalt poolt annab EAK nendele sihtidele sisu järgneva põhikirja sättega, mille järgi taotellakse kaasa aidata vabadusel, isikuväärtuse hindamisel, tolerantsil ja teistel üldtunnustatud läänemaailma kultuuritraditsioonidel põhineva eesti rahvusliku maailmavaate kujundamisele ja selle levitamisele. Nende vaimsete väärtuste hindamise, eetiliste tõekspidamiste ja akadeemiliste traditsioonide vaimus tahab EAK oma nooremaid liikmeid kasvatada oma rahva ning ühiskonna väärtuslikeks liikmeteks, kelle tegevus oleks juhitud idealistlikust, positiivsest ellusuhtumisest ja aususest. Oma üritustega ja muu eesmärgikohase tegevusega tahetakse õpetada oma liikmeid mõistma ja hindama elu positiivseid põhiprintsiipe, mis avalduvad teaduses, kunstis, kirjanduses, religioonis ja muis kultuuriühiskonna eluavaldusis. Väärrib märkimist veel karskuse põhimõtte rõhutamine, sest põhikirja järgi ei kasuta Klubi ametlikel koosviibimistel ega muil üritusil joovastavaid jooke.

See EAK põhikirja rõhutatult idealistlik kontseptsioon on teravaks vastandiks praegusaja materialistlikule ja moraalilõdvale ellusuhtumisele. Kui see aga nii ei oleks, kui meie koos ajavaimuga loobuksime teadlikult oma tõe ja õiguse eest võitlemast ning kui me vabatahtlikult tunnustaksime võimu primaati vaimu ees, siis oleksime juba praegu reetnud mitte üksi oma paguluse missiooni, vaid ka – kodumaa.

Neid tähiseid jälgides on EAK nüüd ühe semestri oma tööd arendanud ja meie ülikoolilaagri kultuurielu püüdnud sisustada. Napilt kolme kuu tegevusaruanne sisaldab terve rea üritusi, mis meie siinses peres on esmakordsed ja mis leidsid suhteliselt head vastuvõttu. Ilma, et me Klubi üritustest osavõtus tahaksime otsida erilist õigustust tema olemasolule, väärrib

2 FOTOT

Balti Ülikooli eesti õppejõude ja üliõpilasi jalutuskäigul. Vas. teine Elmar Järvesoo
Pinnebergis 1948

Balti Ülikooli eesti õppejõude. Tagareas vas. esimene Elmar Järvesoo, ees keskel Ernst Öpik.
Pinnebergis 1948

siiski märkimist, et neist on läbistikku osa võtnud ümmarguselt veerand meie laagri eesti perest, mõningail puhkudel on aga tõusnud osavõtt enam kui pooleni.

Klubi algussemestri töö raskuspunkt on lasunud esijoones oma liikmete enesearendamisel, nende akadeemilise isiksuse kujundamisel ja seltskodliku suhtlemise arendamisel. Kuid erilist esiletõstmist väärib selle kõrval algatus oma ülikooli töö toetamiseks. Nagu ülikooli eesti rektori kulude-tulude aruandest näha, oli meie õppeasutus sattunud ilma välise toetuseta üsna raskesse olukorda. Selle lahendamiseks algatas Klubi Briti tsooni eesti laagrites korjanduse Balti Ülikooli heaks, mis on leidnud kaaseestlaste keskel head arusaamist ja vastukõla. Reast laagreist on annetussummad juba laekunud, teistelt on lubadusi või on korjandused veel pooleli.

Klubi organiseerimine on aktiveerinud latentseid jõude, kuigi see pole sündinud ilma juhtivate isikute energiakulutusega. Kuid see on end siiski tasunud. Eriti tohiks väita, et võitjaks ja kasusaajaks selles töös on olnud üliõpilased.

Eesti Akadeemilise Klubi esimene tegevusperiood oli oma ähvardavate pilvedega Balti Ülikooli ümber väga ebakidel selleks, et laiemal alusel hakata arendama üle oma laagri kitsaste piiride ulatuvat tegevust. Kui lähemaiks kuudeks meie olukord muutub pisutki stabiilsemaks, siis ei puudu Klubil omad kavad sellelaadilisekski tegevuseks. Lisaks juba väljakuulutatud auhinnatööde võistlusele Tartu Ülikooli aastapäevaks kogu Briti tsooni eesti üliõpilastele on kavatsusel organiseerida lektorite rühma, kes oleksid nõus aegajalt esinema meie tsooni laagreis populaarteaduslike või päevakohaste loengutega-kõnedega, et selle kaudu osutada vastuteenet laagreile, kes on seni meie tööd toetanud, ja nii süvendada vastastikuseid suhteid meie laagrite ja akadeemilise pere vahel. Samuti on kavas teisi üritusi meie praeguse rahvusliku olemasolu võitluse tandril, et selgi alal meilt õigustatult oodatavat panust anda.

Klubi põhikirjas on punkt, mis näeb ette koostöö arendamist ka analoogilisi eesmärke taotleivate läti ja leedu vastavate organisatsioonidega. Et seegi säte ei ole jäänud ainult deklaratiivseks fraasiks, tõendavad Klubi algatused rahvalaulude ja -tantsude õhtu ning diskussiooniõhtu korraldamisel teemal: "Kas oleme kõik teinud oma rahvaste üksteisele lähendamiseks?" Klubi on oma ülesandeks võtnud teadliku rahvusvahelise sõpruse ja koostöö arendamise selles kindlas veendes, et maailm praegu seda tõsiselt vajab. Balti

Ülikool ise on suurepäraseim näide häireteta rahvusvahelisest koostööst, mis võib olla teistele eeskujuks. See on olnud rohkem hädaolukorra spontaanne väljendus kui sihikindla ja teadliku eeltöö vili. Ka Balti Ülikoolis endas oleme suhteliselt vähe teinud teadlikku rahvustevahelise koostöö kasvatamiseks. Rahvusvaheline koostöö on aga harva mingi spontaanne ürgtung, ta on pigem habras kultuurinähtus nagu paljud ühiskondlikud käitumisnormid ning võib känguda ja hukkuda nagu iga teinegi kultuurinähtus, kui ta eest ei hoolitseta, teda teadlikult ei arendata ega kasvatata. Sellele praegustes oludes kaasa aidata peab Klubi oma üheks tähtsamaks ülesandeks, sest meie generatsioon on omal käel kogunud üksteise mittemõistmise saatuslikku eksimust, mille eest maailmal on tulnud ja tuleb veel rasket kooliraha maksta ning ohvreid tuua. Selle valusa õppetunni kordumist on balti rahvail enam kui teistel põhjust püüda vältida.

Igatahes ei ole EAK mitte arvamisel, et meil praeguses olukoras puuduksid ülesanded või et midagi ei saaks teha. Ka tegijaid on õnnestunud Klubil oma ümber koondada. Nende organiseerimises ning töö suunamises meie pagulasharitleaste kasvatamiseks ning võitluseks kodumaa eest näeb Eesti Akadeemiline Klubi oma peamist ülesannet ja neid tähiseid jälgides tahetakse tööd jätkata ka tulevikus.

Koondunud oli ligi poolsada inimest. Esimesel tegevuspoolaastal toimusid klubiõhtud kord nädalas, teisipäeviti. Korraldati vestlus- ja kirjandusõhtuid ja -võistlusi, ettekandeid, kontserte j.m. Klubi tegevus oli hoogus ja osavõtu rohke kuni 1948. aasta lõpuni, mil see vaibus ülikooli-personaali järjest suureneva emigreerumise tõttu.

Ameerika Ühendriikides 1949 - 1994

Vahepeal olid avanenud väljarännu võimalused USAsse 1948. aastal kehtestatud nn. DP-seaduse alusel. Kaasliiviklane Evald Roosaare oli meile hankinud ühelt kaaseestlaselt fiktiivse käenduse maale tulekuks 1949. a. kevadel ja suve kestel said dokumentide vormistamised nii kaugele, et võisime 23. septembril Bremenhavenist välja seilata. Saabusin koos Ainoga Ameerikasse New Yorgi sadamas ja astusime maale keskhommikul 5. oktoobril 1949 pärast 10-päevast merereisi USA sõjaväe transportlaeval "Gnl. Ballou".

Esimeseks ja kiireks probleemiks oli ulualuse ja töö otsimine. Tulime ju USAsse praktiliselt ilma pennita taskus, sest Saksa marka ei saanud tol ajal veel dollariteks vahetada. Jäin esialgu ringi vaatama ja õnne otsima New Yorgis.

Ühendriigid elasid 1949. aastal parajasti läbi esimest pärast-sõja majanduslikku tagasilööki (varemalt nimetati seda nähtust majanduskriisiks, nüüd eufemistlikult retsessiooniks jm), mil töötute arv oli järsult tõusnud. Oli raske tööd leida isegi füüsilisele tööle – restorani nõudepesijana, ehitus- või maalritööle. Pärast nädalast kogemust majateenijana otsustasime otsida midagi muud, iseseisvamat. Aino leidis peatselt tööd kõlava nimega Regal Knitware Co-s kavandajana silmkoe esemetele. Pidi näidismustri tihti ka valmis tikkima, mille siis peamiselt puertoriikolastest naistöövägi edasi paljundas, tihti sadandeis koopiais mitmet seltsi esemeile. Mina leidsin ajutist tegevust Evald Roosaare algatusel ja vanaeestlaste majandusliku abiga 1. juunist ilmuma hakanud nädalalehe "Vaba Eesti Sõna" juures. Jäin esialgu ligi pooleks aastaks 25-dollarilise nädalatasuga abistama "Vaba Eesti Sõna" toimetust ja talitust. E. Roosaare oli samal ajal ka vanema kuukirja "Meie Tee" tegevtoimetaja.

Samal ajal alustasin kirjavahetust koha leidmiseks põllumajandus-ülikoolidega ja külustasin kohavahetuse agentuure. Kuid aeg oli selleks mõeldavast ebasoodsaim. Esiteks oli õppeaasta ammu peale alanud ja teiseks andis majanduslik surutis end tunda ka ülikoolide eelarvetes. Kuigi pärast sõda oli kõrgõppeasutusi vallutanud suur veteranide tulv, oli seegi mõõnamas. Ülikoolide otse eksplosiivne kasv, mis tuli hiljem viie- ja kuuekümnendail aastail ning tõstis kogu üliõpilaste arvu 10-15 aastaga 2-lt miljonilt 8-le

miljonile, ei olnud aga veel alanud. Neis oludes tuli meil esialgu New Yorki jääda ja mitmeid töotsi proovida.

Järgmise aasta kevadsuvel sain positiivse vastuse Massachusetts'i riigiülikooli põllumajandusteaduskonnalt Amherstist teatega, et neil on sügisest alates vakantne uurimisassistendi koht ja kutse intervjuuks. Haarasin sellest võimalusest kinni ja uue semestri alguses, 18. septembril 1950 asusin uurimistööle Amherstis, põllumajanduskolledži - teaduskonna agraarökonoomia osakonnas. Osakonna liikmete arv kõikus seal 17–18 ümber.

Avansseerusin sedamööda, kuidas meie osakonnas (alguses *Department of Agricultural Economics*, siis *Agricultural and Food Economics* ja lõpuks *Food and Resource Economics*) vakantseid kohti avanes. Ja sain ka tööülesandeid sedamööda, kus vakantse tekkis.

Minu esimeste aastate töö hõlmas piimakarja- ja kanafarmide käitismajanduslikke küsimusi. Poolteist aastat töötasin turundusprobleemidega kanakasvastuses ja korraldasin raamatuspidamistalundite aastaaruannete koostamist ning publitseerimist. Õppetööga mul esialgu ei tulnud tegeleda.

Kevadel 1954 toimus mu agraarökonoomika osakonnas mitmeid muudatusi. Osakond sai uue uurimisprogrammi, kuna föderaalvalitsuse eelarves oli esmakordselt määratud sihtsumma ehisaiaanduse toodete turgude uurimiseks. Mind suunati sellele uudisalale – dekoratiivaianduse – lillede ja puukoolisaaduste turustamisökonoomika uurimisele ja hiljem ka tootmisökonoomika küsimustega tegelema. Nende saaduste tootmine oli tol ajal Massachusettsi osariigis väga tähtis põllumajandusharu, moodustades ühe viiendiku kogu põllumajanduse toodangust.

Sellele järgnes peatselt tööülesannete ümberkorraldus kolme tööülesande – õpetuse, uurimise ja nõuande vahel. Seni oli iga isik täitnud ühte ülesannet, siitpeale hakati ülesandeid kombineerima. Enamasti kombineeriti ülesanded paarikaupa, kuid kuna mina olin samal ajal ainus isik osakonnas, sain endale kolm kohustuslikku funktsiooni. Uurimistööle lisandus õppeülesandeid sedamööda, kuidas kolleege pensionile läks ja nende kursuseid nooremate vahel jaotati. Mõne aasta järel läks pensionile senine osakonna juhataja ning uueks juhatajaks tuli Roomast FAO teenistuses olnud isik. Oma õppetöö moderniseerimise kavades vedas ta ka mind kaasa ning saatis mu aastaks sabaatilisele puhkusele ülesandega end täiendada matemaatilises majandusteaduses, et võiksin tagasi tulles üle võtta aspirantide sissejuhatavad kursused majandusteoorias. Ni läks, et aastast 1960 kujunes mu töö pearõhk õppetööle

aspirantuuris. Selle kõrval jätkus uurimis- ja nõuandetöö turustus- ja tootmisökonoomika probleemide alal dekoratiivtaimede kasvatuses. Alates 1961. aastast sai mul õppetöö domineerivaks, hõivates üle poole normaalsest töökoormusest. Umbes 15 aastat töötasin koguni 125-150% normikohase töökoormusega. Täistöökoormuseks loetakse USA kõrgkoolides kolm kursust 3 loengutunniga nädalas üliõpilastasemel (*undergraduate level*) ehk kaks kursust aspirantuuris (*graduate level*).

Õpetasin neil aastail üsna järjekindlalt kaks *graduate* kursust nädalas, millele lisandusid uurimisprojektid – ja nõuandetöö. Viimane kohustus tuli kuidagi automaatselt, kuna olin osakonnas ja ülikoolis ainus aiandusökonomist ja maakonna aiandusnõuandjad hakkasid mind oma koosolekutele kõnelema kutsuma. Hiljem aga ka osariigi aianduse teadetebületäänile majandusalast kaastööd nõutama.

Töö intensiivsus oli üle ootuste kõrge. Töötamine ameerika ülikooli juures kujunes seepärast eesti õpetlasele huvitavaks õppetunniks.

Olen Amherstis õpetanud üle poole tosina erineva kursuse, neist mõningaid ainult ühel-kahel aastal ajutiselt eemalolevate kolleegide asendajana, ja 4-5 aastat osalenud koos teistega ühes interdistsiplinaarses kursuses Nõukogude Liidu kohta, kus minu osaks oli kahel nädalal anda ülevaade Soveti põllumajandusest.

Esimese semestri põllumajanduse üliõpilastele (*Freshmen*) määratud sissejuhatav kursus oli "Maaailma rahvastiku eksplosioon ja toitlusressursid". Sain selle ülesande ühe abidekaani pensioneerimisel ning õpetasin toda mind ennastki suurelt huvitavat kursust viimased 10-12 aastat. Algatasin selle õpetamist ka ülikooli õhtukursustel (*University Extension*) ning tegin seda viimasel 6-7 aastal. Probleemi süvenemiseks ja perspektiivi avardamiseks kasutasin osavõttu Rahvusvahelise Agraarökonomistide Ühingu iga kolme aasta tagant toimuvaist kongressidest ja sellega seoses toimunud ekskursioonidest. Nii olen reisinud Mehhikos, Brasiilias, Keenias ja Hispaanias ning toonud kaasa slaide ja pilte põllumajandusest. Viimasena mainitagu veel mu oma algatust kursust Soveti põllumajandusest, millele tuli kuulajaid ka teistest kolledžitest.

Kolleegidel on Ameerikas tavaks kutsuda oma kursustele tunniks või paariks esinema teisi osakonna õppejõude, kas uurimistööde tulemustest jutustama või mingit spetsiaalküsimust käsitlema. Olen korduvalt – ja mõnelt kolleegilt pidevalt aastate viisi – saanud selliseid kutseid kas Soveti põllumajanduse või selle majandussüsteemi üle kõnelema, või jutustama lille-

kasvatuse ja puukoolide tootmise ja turustamise majandusprobleemidest, mis alal mu uurimistöö pidevalt jätkus.

Pärast endatäiendamist matemaatilises majandusteaduses ja ökonomeetrias rakendati mind pea täie koormusega õppetöhe aspirantuuris (*Graduate School*). Üldse ongi mu õppetöö olnud peamiselt magistru- ja doktorikandidaatidega õige teoreetilistes ainetes:

Üks õpingute põhikursusi esimese semestri magistri- ja doktorikraadi kandidaatidele oli mikroökonomika (Advanced microeconomics theory). Kõigepealt oli see puhtteoreetiline ja teiseks tugeva matemaatilise kallakuga, mis hõlmas 10-12 kodutööd, mille lahendamine nõudis diferentsiaal- ja integraalalgebra tundmist. Teine kursus oli uurimismetodoloogia kursus (Research methodology in agricultural economics), mille kestel üliõpilased pidid välja töötama dissertatsiooni uurimisprojekti. Kolmas aspirantuurikursus kandis rahvusvaheliselt tuntuks saanud nimetust: Input–Output Analysis e. Interindustry Analysis (Economics), eestikeelses toortõlkes minemi-tulemi (sisend-väljundi) majandusanalüüs. Selle mudel rajaneb majanduse tasakaalu ja sektorivaheliste sidemete põhimõttele ning rakendamine nõuab maatriksalgebra tundmist. Viimaseil aastail oli ka *The world food problem* ning *Soviet agriculture*).

Olen olnud liige akadeemilisele tööle asumisest saadik kahes USA kutseorganisatsioonis: Ameerika Agraarökonomitide Ühingus ning algul Uus-Inglismaa (6 osariiki) ja hiljem Kirde-USA (12 osariiki) Agraarökonomitide Ühingus, mille paigast paika roteerivatest aastakoosolekutest-konverentsidest olen usinalt osa võtnud ja viimases esinenud ka ettekannetega. Lisaks olen liige Rahvusvahelises Agraarökonomitide Ühingus ja Rahvusvahelises Aiandusteaduste Ühingus ja 1970 selle ökonomika-komisjoni üheks kahest Ühendriikide nõukogu liikmest ning uudistelehe Newsletter'i korrrespondendiks. Olen osa võtnud ühingu sümposiumidest Montpellier's Prantsusmaal 1970, Wageningenis, Hollandis 1972 ja Budapestis, Ungaris 1977, ning rahvusvahelisest aianduskongressist Hamburgis 1982. Olen saanud kaks sabaatilist puhkust uurimistööks ja kutseliseks enesetäiendamiseks, millised kasutasin Põhja-Carolina riigiülikoolis 1960/61 ja Harvardi ülikoolis 1969/70. Suvel 1965 sain Republic Steel'i terasekompanii 6-nädalase stipendiumi *Economics in Action* programmist osavõtuks Clevelandis, mille kestel oli ainulaadne võimalus intensiivsete ekskursioonide kaudu tunda õppida suurte Ameerika tööstuskompaniide organisatsiooni ja juhtimise probleeme. Külalis-

professorina olin sügissemestri 1966 Helsingi kaubandusülikoolis ja Svenska Handelshögskolan'is Fulbrighti programmi alusel, ja talvesemestril 1972/73 Freiburg/i.Br., Baden-Württembergis, oma ülikooli koostööprogrammiga. Selle alusel õpib aastati 25-40 ameerika üliõpilast Freiburgi ülikoolis (asut. 1457) saksa keelt ja kirjandust, ajalugu, poliitteadusi vm. ja nende juhendajana on kohal kaks õppejõudu Amherstist. Neil on külalisprofessori staatus, kohustusega õpetada kaks kursust semestris.

Teenisin Food and Resource Economics osakonnas lühemate kutsetööst tingitud eemalolekutega ligi 27 aastat, kuni 1. juulini 1977, mil siirdusin pensionile emeriitprofessori tiitliga, mis toob kaasa õiguse tööruumile endises osakonnas, kõikidele bürooteenustele, raamatukogude kasutamisele jms. Olgu lisatud, et ka abikaasa Aino töötas samas ülikoolis pedagoogika teaduskonnas, *associate professorina*, ning läksime pensionile samal ajal.

Kutsetöös olen publitseerinud umbes kümmekond väiketrükist ja mõnikümmend artiklit peamiselt lillekasvatuse ja puukoolide tootmise ja turustamise majandusküsimustest. Peale selle pikemaid artikleid kodumaa majanduse ja põllumajanduse küsimustest soveti võimu ajal aastaraamatutes *Acta Baltica* ja ajakirjas *Journal of Baltic Studies*. Kahasse Tõnu Parminguga ilmus 1978 *A Case Study of a Soviet Republic. The Estonian SSR* (Westview Press, Boulder, 432 lk), mille trükist enam kui pool on müüdud välismaile. Alates pensionile minekust 1977 on mu huvide peamiseks keskuseks olnud kodumaa põllumajanduse arengu küsimused. Selle huvides veetsin aja-vahemikul 1978-82 viis suvepoolaastat Soomes, kus Helsingi ülikooli, Soome Kirjanduse Seltsi ja Eduskunna raamatukogudes on rohkem eesti materjale kui mujal kättesaadavates paikades. Tõin sealt kaasa muude seas "Eesti Maanõukogu protokollid", mida oli kavas uustrükis paljundada suveks 1987, Maanõukogu kokkukutsumise 70. aastapäevaks. Kuid siis avaldas Toronto Ülikooli Eesti Õppetool soovi tulla kaasväljaandjaks suurema trükiarvu ja ülikooli kirjastuse väljaandel. Finantseerimise organiseerimine on üritust siiani viivitanud. Kuid Liivika kirjastusel ilmub aprillis 1989 Eesti Asutava Kogu kokkuastumise 70. aastapäevaks eesti kui inglise keeles pikema sissejuhatusega "Asutava Kogu seletus Eesti riiklikust iseseisvusest (Iseseisvuse akt)". Aastast 1986 on suur osa ajast kulunud Balti Ülikooli mälestusteose koostamisele ja kirjastamise organiseerimisele. Edasisi töid on valmimisel kodumaa põllumajanduse arengu ajaloost iseseisvuse ajal, millest kevadel 1988 ilmub katsetegelase ja Tartu Ülikooli dotsendi Jaan Metsa biograafia.

Ameerika ülikoolidest

Mu pikal teenistusperioodil sündis Ühendriikide kõrgkoolides suuri muudatusi. Neil aastail kasvas üliõpilaste arv kõrgkoolides umbes kahelt miljonilt kümnele miljonile, Massachusetts'i ülikoolis Amherstis aga paarilt tuhandelt ligi 25 tuhandele. See kasv toimus peamiselt riigiülikoolide arvel, kuna erakõrgkoolide osa oli üsna tagasihoidlik. Arusaadavalt tõi see üliõpilaste arvu kasv kaasa suuri muudatusi kogu kõrgkoolide hariduspoliitikas, koolide organisatsioonis ja juhtimissüsteemis ning õppekavades, eriti nende avardumises uute õppeainetega programmides. Üheks neid muudatusi ilmestavaks näiteks on humanitaarainete rõhutamine, kaasa arvatud kunst. Tänapäeval on igas suuremas ülikoolis oma tugevad draama (näitekunsti), muusika ja kujutava kunsti osakonnad, mis õppejõudude hulgalt ja tasemelt igati võistlevad traditsiooniliste konservatooriumide ja kõrgemate kunstikoolidega. Need muudatused olen Amherstis oma teenistuse ajal kaasa elanud – ja oma teaduskonnas ka kaasa teinud. Seda lähemalt, et ülikoolil oli vormiline koostööleping nelja lähikonnas asuva erakolledžiga (nende hulgas esimene naiskolledž USA-s Mount Holyoke College, asut. 1837). Selle alusel oli üliõpilastel võimalik oma akadeemilise juhendaja loal kursusi võtta ka neljas teises õppeasutuses. Selle hõlbustamiseks oli regulaarne bussiühendus viie õppeasutuse vahel. Nende läheduse tõttu oli Amhersti vaimne miljöö väga mitmekesine, huvitav ja rikastav. Sellele aitasid kaasa viie õppeasutuse silmapaistvad külaliskõnelejad, draamaosakondade etendused ja külalisetendused, muusikaosakondade õppejõudude ning paljude ansambelite suurepäraseks kontserdid. Neile lisandusid kunstinäitused.

Ülikooli üldine kasv ja õppekavade ajakohastamine puudutas minu tööülesandeid ja asendit mitmel viisil. Töö alustamise ajal olid meie osakonna – ja põllumajandusteaduskonna personali ülesanded rangelt piiritletud kolme funktsiooni vahel: õppetöö, uurimistöö ja nõuandetegevus. Uurimis- ja nõuandetöös olid liikmed ühe puhkusekuuga aastas, nn. 11-kuusel teenistuslepingul, õppetöö liikmed aga ühtlaselt kogu ülejäänud ülikooliga 9-kuusel teenistuslepingul. Polnud haruldane, et need suvekuudeks hankisid endile kõrvalteenistust. Igatahes näitasid nad juunis-juulis-augustis ülikoolis harva

oma nägu. Uurimis- ja nõuandetöö personali pikem tööaeg kompenseeriti kõrgema palgaga selle kaudu, et nad said ühe akadeemilise astme – instrktor, dotsent (*assistant professor*), erakorraline professor (*associate professor*) ja professor – võrra kõrgemat palka. Palgad ise olid ülikoolis reguleeritud üldise riigiteenistujate palgaastmetega. Ülikooli kiire kasv, mis Ameerikas algas 1950-ndate aastate teisel poolel, tõi õppejõudude suure juurdetuleku just väljaspool põllumajandust ja ikka kõrgemates palgaastmetes. Mõne aastaga oli 11-kuuse teenistuslepingu personali palgavahe võrreldes 9-kuustega, kadunud. See olukord jäi kehtima pikemaks ajaks hoolimata protestidest.

Põllumajandusteaduskonnas toimus aga sisemine reform selle kaudu, et likvideeriti suuremal osal 9-kuused teenistused ja kombineeriti personali tööülesanded vähemalt kahe, mõnikord koguni kolme funktsiooniga. Endine õppetöö personal pidi pühendama teatud protsendi ajast kas uurimis- või nõuandetööle. Ja endised uurijad ja nõuandjad said ülesandeid õppetöös, tihti uusi või ajakohastatud kursusi.

Õppetöös rakendatud personal Ameerika kõrgkoolides pole mitte nii spetsialiseerunud kui vanasti Euroopas. Sellele viitab juba kolme kursuse töökoormus semestris. Süstemaatilised loengud üliõpilastasel on haruldased. Põhiliseks õppetöö aluseks on õpik ja endastmõistetavaks nõudeks on, et igal üliõpilasel oleks õpperaamat. Õppejõu ülesandeks on nagu keskkoolis õppetükid lugemiseks kätte juhatada, üliõpilasi loetu üle küsitleda, vahetevahel tunni algul kogu klassile anda ca 10-minutilise test loetust ja vastata üliõpilaste küsimustele. On tavaline, et õppetundi alustades ongi õppejõu esimeseks küsimuseks, kas on loetu üle küsimusi. Ameerika kõrgkoolides õpperaamatutest on mul oma kogemustel väga hea arvamus. Need on suures enamuses kirjutatud heas stiilis ja keeles, selge väljendusviisiga ja ülevaatliku materjali esitamisega. Seejuures on õppejõul standardkursuste jaoks valida õpperaamatut vähemalt poole tosina suure kirjastuse vahel. Võistlus nende vahel on üheks oluliseks teguriks, mis kindlustab õpperaamatute kõrge kvaliteedi. On tavaline, et kirjastused saadavad oma uusväljaandeist tasuta eksemplari õppejõududele tutvumiseks. Tüüpiline ühe semestri Ameerika kõrgkooli õpik on 600-700 lk., ehk ca 50 lk. lugemismaterjali nädala kohta. Testid ja küsitlused hoiavad üliõpilase pidevas studiumis ning väldivad öid läbi tuupimist eksamite eel. Kursuse lõppeksam sama semestri lõpus on nõue.

Uurimistöö nõuab aega ja raha. Uurijal tuleb õige lahenduse leidmiseks katsetada mitmete võimalustega enne kui leiab õige variandi. USA 51 põllumajanduse teaduse juures on läbi uuritud tohutu hulk materjali. Rahvaarvuga võrreldes on ameerika põllumajanduses rakendatud eriteadlaste arv Euroopa omast mitu korda kõrgem.

Elmar ja Aino Järvesoo koduaias, Amherstis 1969

Jõulukirjad 1961 – 1993

01.01.1961

Isiklikust elust võiks ära märkida mu sabaatilist puhkust 1960/61. a. talvel, algusega 1. septembril 1960. Asjasse mittepühendatuile olgu selgituseks öeldud, et osal USA ülikoolidel on kombeks võimaldada õppejõududele 6-7 aasta teenistuse järel pool aastat kuni aasta teenistuse ülesannetest vabastamist teadusliku töö tegemiseks ja erialaseks täiendamiseks. Selle võimaluse osaliseks nii siis saingi.

Oma sabaatika-aasta töökohaks valisin Põhja-Carolina pealinna Raleigh. Sealse riigiülikooli agraarökoonomia osakond on hea kuulsusega, kuuludes USA tipp-pooltosina hulka. Isikuliselt koosseisult on osakond seal umbes kaks korda suurem siinsest Amherstis – kokku 45-50 isikut, hõlmates õppe-, nõuande- ja uurimispersonalit nagu see USA-s kombeks. Osakonnaga on lähedases koostöös eksperimentaal-statistika osakond ligi 20 liikmega. Sellest olenevalt on uurimis- ja õppetöös tähtis koht statistiliste ja üldse matemaatiliste meetodite rakendamisel, mis on praegu üldiselt valitsevaks suunaks kõikidel ajavaimuga kaasa sammuda soovivail osakonnil. Sel alal töötamine oli ka minu peamiseks huviks.

Aasta Raleighs oli huvitav, õpetlik ning pakkus rikkalikult uusi kogemusi, koolitarkust ja elamusi. Aega Lõuna eluga üldiselt tutvumiseks jäi kahetsusväärsest vähe, kuna töö hoidis peamiselt raamatute taga istumas või muidu tööruumides nelja seina vahel. Kuulasin ka loenguid majandusteooria, ökonomeetria, majanduse arendamise, agraarökoonomia ja statistika alalt. Miljöö tööks oli osakonnas inspireeriv, õppejõud mitmest koolist ja koolkonnast, Chicago, Harvard ja Iowa State umbes võrdse kaaluga. Omaette värvingu andsid osakonnale magistri- ja doktorikraadide kandidaadid, koguarvuga 50 ümber, neist umbes tosin välismaadest, esindades Kanadat, Indiat, Egiptust, Panamat, Filipiine, Lõuna-Vietnami, Jordaaniat ja Iisraeli.

Põhja-Carolina on Amherstist 680 miili (ca 1100 km) SSW-s, geograafiliselt ja mentaliteedilt lõunariik, kuid üldise vaate kohaselt väga progressiivne lõunariik. See progressiivsus avaldub majanduslikul alal

jõudsas industrialiseerimises ning seni ühekülgsest tubaka- ja puuvillakasvatusele põhinenud põllumajandusliku tootmise mitmekesistamisega, eriti aga loomakasvatuse kiires arengus, milleks eeldused mitmeti suurepäraseks. Veel hiljuti turustasid Massachusettsi nelgikasvatavad miljoneid nelke P.-Carolina suuremates linnades. Viimase 5-10 aasta kestel rajatud moodsad õhujahutusega kasvumajad osariigi lääne päikserikkail mägismaal on aga muutnud Carolinad nelkide alal pea omavarustuslikeks. Avamaal toodetakse seal veel nimetamisväärsel hulgal gladioole, pojenge, iiriseid ja nartsisse, mis suuremas osas turustatakse väljaspool osariigi piire.

Teistest P.-Carolina edumeelsuse joontest võiks märkida tolerantseid vahekordi musta ja valge elanikkonna vahel, samuti hariduse edendamist, milles riigiülikoolile langev tähelepanu ja majanduslik toetus olid veenvaiks tõendeiks. On tõsi, et USA riigiülikoolid on pärast sõja-aastail üldiselt kõik väiksemas või suuremas arendamise hoos, kuid Raleighs oli hiljuti valminud hoonete arv ülikooli campusel mõjuvaks tunnistuseks juba tehtud edusammudest.

Umbes 5-6 nädala kestel pärast mu Raleighisse saabumist 13. septembril meenutas ilmastik püsivalt seda, et olin lõunas. Sügis oli ilus ning päikeseküllane ning päevased temperatuurid 90° F lähedal ehk kraad või paar üle 30° C. Kuigi ma ei pea end väga tundlikuks kuumas suhtes, tuleb tunnistada, et selline kuumus polnud erilisel tööle virgutav, eriti kui õhtupooliku päike pärast kl. 2 hakkas tööruumi sisse paistma. Mu elutuba moodsas YMCA hotellis oli õnneks õhujahutusega ja seal tundsingi end hoopis mugavamana ka tööks. Oktoobri lõpust alates aga muutus kliima väga meeldivaks. Särgiväel võis käia pea novembri lõpuni, kuna Amherstis tuleb pintsak välja otsida paar kuud varem – septembri algul. Kerge oli harjuda ka järgneva pehme talvega, mis oli pea lumetu vastupidiselt Amhersti ja põhjapoolse USA osale. Lund tuli Raleighis õieti ainult kahel korral, mõlemil korral lõppedes aga jäitega, mis pani kogu elu ja liiklemise seal paariks päevaks seisma. Linnades kõrvaltänavaid ega kõnniteid ei puhastatud ja need püsisid mitmeid päevi üleni ohtlikus kiilasjäas.

Esimesed forsüütiad puhkesid päev või kaks enne Vabaduspäeva s.o. 22. või 23. veebruaril võrreldes umbes 10.–15. aprilliga Amherstis. Forsüütiail järgnesid üsna peagi mitmet liiki sibullilled: lumikellukesed, krookused, hüatsindid, nartsissid ja tulbid ning märtsi lõpul juba puhkesid varasemad asalead.

Mai viimasel nädalalõpul, just enne koju tagasi pöördumist, tegin viiepäevase sõidu läänepoolsesse mägedesse, kuhu talve kestel ei olnud mahti minna. See sõit oli väga huvitav nii professionaalsest kui ka turistlikust küljest. Mai lõpp oli Carolina lausikmaal juba suur suvi, tee ääres käis veel heinategu ning nisu- ja kaerapõllud olid kohati juba tugevasti kolletama lõõnud. Raadio teatas nisukoristuse algusest. Maasikaaeg oli Raleighi ümbruses juba läbi, kuid mägede eel hakkas nägema neegreid siin-seal oma aakri või paarilisel maasikalapil marju korjamas.

Mu professionaalseks huviks olid sel reisel suuremad lillekasvatajad, keda külastasin pooltosinat, siia Asheville lähedal asuv põllumajanduslik katsejaam, mille ülesandeks muude alaküsimuste kõrval oli hüdrooloogiliste küsimuste uurimine ja nende seos põllumajandusliku taimekasvatusega. Lõpuks külastasin veel Parkeri jõeoru talundite oma piirkonna põllumajanduslikku arendamise projekti. Igal pool osutati mulle sõbralikku, lõunale omast vastuvõttu ja jagati lahkelt seletusi, hoolimata sellest, kas tulekust oli ette teatatud või oli külastus improviseeritud reisi kestel kohapeal saadud nõuannetel.

Kutselised huvid kordineerisin parajas vahekorras turistlikkusega sõites läbi USA idaosa kõrgeimate mägede Great Smoky Mountain National Parki ning üle vaatamisväärse Blue Ridge Parkway. Asheville'ist pikendasin oma sõitu veel umbes sadakond miili läände, Knoxville'i, Tennessee, et seal külastada sugulasi, dr. V. Reinthali perekonda. Doktor ise oli ühe oma Uus-Inglismaa sõbraga järjekordsel liblikate püügi ekspeditsioonil ja kodunt leidsin eest kaks daami.

.....

Põhja-Carolinast saabusin koju juuni teisel nädalal ja enne ametlikult töölaua taha asumist 1. juulil – tegelikult küll pärast USA iseseisvuspüha 5. juulil – tegin veel lühikese reisi Torontosse. Selle sihiks oli kuulda Eesti uudiseid hiljuti kodumaalt tulijailt. Kanadas käies oli juhus külastada ka sealset Seedrioru asulat, lastesuvikodu ja peoväljakuid, mille vabaõhu-teatris leidis sel korral aset Hundimõrsja nõudlik ja hästi läbiviidud lavastus. Sealsete eestlaste algatusvõime ja ühisvaim jätsid võimsa ja sügava mulje.

Enne sügissemestri töö algust tegin veel 19. augustist 7. septembrini reisi Mehhikosse, mu esimese Ladina-Ameerika maale. Põhjuseks oli osavõtt Rahvusvahelise Agraarökonomide konverentsist. Seekordse konverentsi peateemaks oli põllumajanduse osa majandusliku arengu protsessis ning

asukohaks valitud sobivalt üks Ladina-Ameerika maid, milline just hoogsa majandusliku arengu teele jõudnud. – Osavõtt sellest konverentsist oli arvukam kui kunagi varem – üle 500 liikme (koos perekonnaliikmetega üle 700) enam kui 60 eri maast. Tähelepanev oli Ladina-Ameerika maade arvukas osavõtt. Rohke osavõtt konverentsist peegeldab ühingu liikmete arvu kiiret kasvu, eriti vähemarenenud maade arvel, kus majandusliku arengu taotlused on ergutanud agraarökonoomide arvukamat ettevalmistust.

Konverents toimus 20.–30. augustini Mexico City'st 75 km lõunas asetsevas Cuernavaca linnas. Olgu mainitud, et konverentsil kohtasin ka oma Kanadas asuvat kolleegi dr. Elmar Jaskat, kes teise eestlasena juba teistkordselt konverentsist osa võttis. Konverentsi töö ise oli huvitav, pakkudes muuseas ülevaate ka peremees-maa põllumajandusest. Kuid konverentsi kestel oli vähe võimalust tegeliku olukorraga tutvumiseks, kuigi selle kestel tegime külastusretke Chapingo põllumajandusülikooli.

Paremaid võimalusi põllumajanduse nägemiseks pakkusid kolm konverentsile järgnenud õppereisi erinevatesse tootmispiirkondadesse. Olin kaasas ekskursiooniga, mis siirdus viieks päevaks Mehhiko lahe äärde Veracruz'i ümbruse troopilise põllumajanduse alale. Peamiseks kultuuriks siin olid suhkrupilliroog, banaanid, kohv, ananased, palmid jm.

18.12.1962

Meie peres oli 1962 suuremate sündmusteta. Ometi peaks sõnama nii palju, et möödunud aasta oli kutsetöös meile mõlemile kibekiire mitmete erakorraliste kohustuste tõttu. Aino kodumajandusteaduskond sai 1961. a. sügisel uue dekaani ning uue luua pühkimiseks, mille keerutamine tõi kaasa muudatusi õppekavades ja asjaosalistele täiesti uusi või tunduvalt muudetud kursusi. Nende ettevalmistamine on võtnud palju aega ka kombelisest puhkusajastki. Lisaks tööle õpetegevuse alal on olnud sagedasti nõudmisi Nõuandetalituse konsulentidele täienduskursuste korraldamisel. See on tööpäevad venitanud tihti 12–14-tunnisteks.

Minu agraarökonoomia osakond sai uue juhataja küll juba aasta varem, kuid ka siin on uuenduste tuult veel püsivalt tunda tööstilis, uutes kursustes ja ülesannete ümberkorraldustes isikute vahel. Minu täiskoormusega uurimistöö ülesannetele on seetõttu lisandunud järjest uusi õppetöö kohustusi, milles mõndagi meeldivat, kuid ka vähem meeldivat. Meeldiv on see, et mu õppetöö piirdub ainult magistri-kraadi kandidaatidega (graduate student-

dega), kus üliõpilaste intellektuaalne tase ja tõsine töösse suhtumine on ergutavaks teguriks. Samuti piirdub õpilaste arv ainult tosinaga. Kuid loengutele ettevalmistamine sellele seltskonnale nõuab tõsist tööd ja aega. Mu õppetöö piirdub üksnes sügissemestriga, mil õpetan kaht kursust, üks majandusteoorias, teine agraarökoonoomia uurimismeetodid, nii et kevadsemester ja suvi jäävad ikka veel uurimistööle.

Töölalastest uudistest võiks veel seda mainida, et Aino sai kevadel väikse uurimis-stipendiumi, millega ühenduses töötas kogu juunikuu Kongressi raamatukogus, Washingtonis, D.C.

Ülejäänud suve veetsime suuremalt osalt siinsamas Amherstis. Puhkuseks tegime ainult nädalase peatuse Cape Cod'il ja paaripäevase retke New Hampshire'i mägedesse. Pühapäevaseid reise tegime aga korduvalt 50 miili eemal asuvale Mt. Monadnock'ile ja Mt. Graylock'ile koos mõnetunniste jalamatkadega. Ka ametisõidud ei viinud möödunud suvel kaugemale kui Kesk-Pennsylvaniasse ja Cornelli ülikooli, Ithacas, N.Y. Juhus tahtis, et viimases paigas kohtasin Mait Zastrov'i Stockholmist, kes mu külastuse ajal seal viibis rahvusvahelise ornitoloogide kongressi osavõtjana. Õhtutunnid kuulusid vastastikuste muljete vahetuses muidugi kiiresti. Selleaastane USA agraarökoonoomide suvipäev toimus siinsamas, naaberosariigi Connecticuti ülikoolis, nii ei olnud ka sellele põhjust pikemat reisi ette võtta.

14.12.1964

Kõigepealt oli möödunud aasta meile elukoha vahetuse aastaks: kolisime nimelt 1. mail uude majja. Mitte küll väga kaugele, vaid kohe kõrvalkruundile talve jooksul valminud elamusse. Aino hakkas nimelt juba endisse kodusse sissekolimise järel (1. veebr. 1955) plaane joonestama uue jaoks ja kuna naaberkrundi olime ostnud samal ajal peamiselt motiivil, et oleks võimalik naabrit valida, siis viis too aastate viisi plaanitsemine ning tema kärsitus tegevuse järele õppetöö kõrval uue kodu ehitamiseni. Töömehed olid muidugi palgatud, kuid tema oli ehitustööde üldjuht ja kümnik. Vundament valati 1963. a. septembris, puutööd algasid just enne jõulu ja kolimine oli 1. mail. Endise maja olime juba vahepeal müünud ja uued omanikud ootasid kärsitult meie väljakolimist.

Uus maja on raamehitus valgeks värvitud tellisevoodriga alumisel korrusel ja krohviga teisel korrusel. Välisilmelt "modernistlik-kubistlik",

lameda katusega ja hermeetiliste topeltakendega. Garaaž kahe auto jaoks. Seespool on valmis kaks magamistuba, 1½ vannituba, elutuba ülakorrusel, ning köök ja söögituba-töötuba alakorrusel. Köögis on nõudepesumasin, pesumasin ja -kuivataja ning elektripliit ja õhujahutus. Elutoas on rohkelt raamaturiiuliruumi, töötoas seinakappe. Kütteks otsustasime proovida elektrit ja kuigi see tuleb hea natuke kallim õliküttest oleme seni oma valikuga rahul. Eelmise maja kütsime ja saime sooja vee \$200 eest aastas, arvestame, et elektriküte võib tulla \$350 aastas. Üks tuba vahakorrusel on lõpetamata, lisatud peamiselt maja müügivõimalusi arvestades. – Suve jooksul oli istutustoid maja ümbruse kaunistamisega, mida jätkub muidugi tulevaks ja järgnevaikski suvedeks, kuid ümbruse üldpilt on siiski juba käes.

Isiklikust elust tuleks märkida veel, et juuli algul tuli mul lasta pimesool välja opereerida, kuna see oli märtsist saadik hakanud tüli tegema. Praegu on tervis jälle kõigiti korras, kuid haigus tõi kaasa ebameeldivuse, et pidin loobuma juuli lõpus plaanitud 6-nädalasest Euroopa-reisist ühenduses Rahvusvahelise agraarökonomide konverentsiga Lyonis, Prantusmaal, augusti lõpul.

Selle kirjutamise ajal tabas meie linna väikest eesti kolooniat kurb sündmus. Meie sinne hea naaber 1951. a. kevadest saadik, agronoom Heino Leik Uusnast suri pärast kaks kuud kestnud haigust 5. detsembri õhtul ja sängitati mulda kohalikule surnuaiale üleile. Matuseteenistuse toimetab kohaliku baptisti koguduse pastor Evald Mänd. Lahkunut olid saatma tulnud sugulased ja tuttavad New Yorgist, Hartfordist, Worcesterist ja Bostonist ning suurel arvul kohalikke põllumehi ja sõpru. Kadunu sai ootamatult oktoobri algul parema külje halvatus, millest näis kosuvat, kuid 29. novembril lisandusid südamehäired, millele järgnes lõpp.

Kasutan jõulukirja ühtlasi selleks, et kaasliiviklastele informatsiooni anda meie albumi valmimiskäigust. Vahest ehk aitab mõista albumi toimetamistöö raskusi seegi väike näide, et toimetusel on veel praegu tagasi saamata mõned 1963. a. suvel autoreile lõplikuks redigeerimiseks tagastatud käsikirjad. Ka on tulnud tegevtoimetajal albumi plaanide arenemisel rohkem liiteosi ise kirjutada kui algul oli plaanis. Album kujuneb pisut mahukamaks kui esialgselt kavatsatud 192 lk.

Kahjuks ei olnud mul aasta kestel mahti isiklikult Liivika siinse mandri ühisüritustest osa võtta, kuigi Kanadasse suvepäevale sõit oli vaikselt kavas. Ootamatult tuli olulisemaid asju vahele. Kuid meil oli nädal toredat

suvitamist Cape God'il koos Harry ja Erna Vismaniga ning teine nädal koos Arnold Marvitsaga Sandy Pond Lodge'is Rhode Islandil, mis teatavasti pole mingi island. Ka teiste Uus-Inglismaa liiviklastega – Arikeste, Kiisside ja Virkhausidega on olnud korduvaid kokkupuuteid.

09.12.1965

Eluratas meie umbes 10 000 elanikuga ülikoolilinnas on veerenud vaikselt. Väikseks vahelduseks oli meile aprilli algul kolleeg dr. Arnold Kivimäe külaskäik Rootsi põllumajandusülikoolist Ultunas. Ta oli siin paarikuisel õppematkal siinsete ülikoolide ja uurimisasutiste tööga tutvumiseks. Dr. Kivimäe peamine huviala on loomade söötmissõpetus, millise tööga ta ka siinse ülikooli linnukasvatuse osakonnas tutvus. Oli ka juhus talle paari lähedast segajõusöödaveskit näidata. Tema reisi lõpul külastasime teda omakorda vend Evaldi talus Põhja-Vermontis, kus see on pidanud piimakarja juba enam kui 16 aastat ning võitnud ümbruskonna tunnustuse. Tagasi pöördudes oli meil kaasas ilus kuusetaim oma kodu kaunistamiseks. Ja Vermonti kuusk kasvab Massachusettsis hästi.

Märkida võiks ehk ka veel seda, et ma ise olin stipendiaadiks Clevelandis, Case'i Tehnikainstituudis toimunud kuuajalisel nn. Economics-in-Action seminaril juuni keskelt kuni juuli keskeni. Koos 40 kolleegiga teistest ülikoolidest oli seminari programm, mis vaheldus 4 külalisprofessori loengutega hommikupooliti ja majandusettevõtete külastamise ja tegevuse üksikasjaliku analüüsiga õhtupoolikul ning õhtutel väga õpetlikuks võimaluseks heita pilku USA suurte majandusettevõtete juhtimisprobleemidesse. Kuna meie seminari majanduslikud kulud maksis kinni terasekompanii Republic Steel, siis oli ka tutvumine selle suurettevõtte tehastega Clevelandis üks põhjalikumaid. Mul oli see esimeseks kogemuseks näha töös suuri terasesulatuse ahjusid ning valtsimisveskeid mis kõik jättis väga võimsa mulje.

Clevelandis tegin tutvust härrade Aleksander Laane ja Helmut Kosen'i perekondadega, kellest viimasele võlgnen tänu Clevelandi elu nende külgede tutvustamise eest, milleks Case'i Instituudi programm muidu vaevalt mahti andis.

FLOWER PRODUCTION IN MASSACHUSETTS

FOTO

Tagasitee Clevelandist Amhersti tegin kõrvalpõikega Torontosse, kus peatusin asjaajamiseks ja sõprade külastamiseks nädalalõpu ja veel mõned päevad kolleeg Albert ja pr. Irsi külalislahkes perekonnas. Ilusaks elamuseks oli pererahva algatusel tehtud külaskäik Jõekääru eesti laste suvekodusse.

Ei olnud kunagi varemalt võimalust olnud selliseid Kanada eestlaste ettevõtteid näha, kuigi Jõekäärust, Kotkajärvest ja Seedriorust alatasa ajalehe-uudiseid loetud oli. Isiklik külastus jättis aga märksa mõjuvama mulje. Niisugused saavutused ei saa jätta tõstmata eestlaste uhkust ja eneseteadvust.

Külaskäiku Jõekäärule aitas aga veel meeldejäavamaks teha kohtumine pikkade aastate tagant vana õpetaja ja kolleegi Kaarel Leiuse ning tema abikaasaga. Puhkepalgalistena on nad Jõekääru suvitusasulasse rajanud toredate aastaringse kodu, kus tähelepanu objektiks on nagu vanasti Leiuste Tartu kodus nende kivitaimla. Sinna juurde kuulub veel taimede paljundusaed ja lavad, mis teenivad kaaseestlaste ja ümbruskonna kanadalastegi nõudmisi kivitaimla taimede järele. Rahvuslikuks noodiks sellejuures on, et vana teadlane on hankinud paljude kodumaa taimede ja puude seemneid, mille istutamismaterjali nüüd eestlastest majaomanikel on võimalus kodukaunistamiseks osta. Jõudu ja õnne selles suunas edasi töötamiseks! Jõekääru lastekodugi ümbrus oli juba ilmselt võtnud "Kaarel Leiuse nägu". Külaskäik oli selle suve pikim reis.

Tervis on meil möödunud aastal olnud nagu inimestel harilikult selles eas: mite enam kõige parem. Ainol oli aasta algul tõsist muret maohaavadega, mis õnneks praegusel hetkel küll enam suurt tüli ei tee. Mu enese tervis on olnud pärast elmise aasta pimesooleoperatsiooni sellises korras, et pole millegi üle otse kaevata. Tõsiseks suvepuhkuseks kodunt eemal jäi meil möödunud suvel ainult üks nädal aega, mille veetsime hilissuvel, just enne õppetöö algust Rhode Islandil mere ääres. Muidugi pole ka selline puhkuse kasutamata jätmine meie eas sugugi tark tegu, sest füüsiline olemine annab selgelt tunda, et puhkust on vaja.

24.07.1966

Mulle määrati hiljuti Fulbright'i stipendium külalisprofessorina Soomes töötamiseks, mispärast veedame mõlemad eeloleva sügissemestri Helsingis. Töö Soomes on soome- ja rootsikeelsete kaubandusülikoolide juures, kus ülesandeks on pidada loenguid majanduse kasvu ja arenguteooria üle. Peale

selle on kutse Helsingi ülikoolilt pidada seeria ettekandeid põllumajandus- ja metsateaduskonnas USA agraarökoonoomia arengust ja praegusest seisundist.

Reisikava on lühidalt järgmine. Mina asun teele juba 31. juulil ning pärast mõnepäevaseid peatusi Kopenhaagenis ja Stockholmis loodan jõuda Helsingisse 9. või 10. augusti paiku. Olen varunud aja enne õppetöö algust tutvumiseks Soome põllumajanduse ja majandusega. Loodan selle aja kestel ka pisut ringi reisida, eriti kaugematesse kohtadesse, milleks hiljem sügise poole ja õppetöö kestel vähem sobivaid võimalusi. Aino kavatseb reisile asuda ja ka Helsingisse jõuda umbes kuu aega hiljem, septembri alguses. Amherstis oleme kavatsuste kohaselt tagasi aasta lõpuks. Tagasireisi üksikasjad on praegu alles täpsemalt määratlemata. Võib-olla, teeme väikse kõrvalepõike Saksamaale või muudesse Kesk-Euroopa maadesse. Ei ole ju see aastaeg enam eriti sobiv huvireisideks.

Meie kevadpoolaasta oli kiire ja tööd täis ning tempo ei ole järele andnud ka praegu, suvel, kus käsil mõningate tööde lõpetamine enne reisile asumist. Puhkuseks saime lubada ainult ühe lühikese nädala juuni keskel Rhode Islandi rannikul. Vesi oli ujumiseks veel liiga külm, kuid avarad rannaliivad olid selle eest pea täielikult meie päralt. Ilmad juhtusid olema ilusad päikeselised ja soojad, nii nagu neid siin on olnud kogu tänavuse, pisut hilinevad, kevade kestel.

17.12.1967

Olime kogu sügispoolaasta kodunt ära. Jõudsimme tagasi Amhersti alles jõulureede varasel hommikutunnil pärast 30-tunnist päeva.

Eelmise aasta puudujääk tingib aruandega pisut kaugemalt algamise. Tolle aasta kõige meeldejäävamaks sündmuseks oligi meie reis Soome, lühikeste peatustega Taanis ja Rootsis. Reisi põhjuseks oli stipendium Helsingi Kauppakorkeakoulu ja Svenska Handelshögskolani juures töötamiseks. Reisi alustasin 1966. a. 31. juuli õhtul Kennedy lennuväljalt New Yorgis ning pärast mõnepäevast peatust Kopenhaagenis ja Stockholmis jõudsin Helsingisse 10. augusti hommikul. Sadamas oli vastas vana sõber ja kolleeg, nooruslikult muutumatu dr. Leo Yllö, keda ei olnud 24 aastat näinud. Tema pool Tikkurilas peatusin ka esimese nädala. Aino jõudis Helsingisse mereteed septembri teisel poolel.

Taaskohtumine vennasmaa Soomega 29 aasta järel oli suuresti huvitavaks ja õpetlikuks elamuseks. Eestlasele, kes Soomet tunneb juba

sõjaeelseist aegadest, kerkib Soome saavutusi vaadeldes nagu iseendast mõttesse kujutlus sellest, mis meil oleks võinud ka olla, kui Eesti oleks olnud vaba. Oli huvitav kuulda, et see on ka tihti esimeseks reaktsiooniks nende juures, kes praegusest Eestist pääsevad õppereisidele või külastusviisadega Soome.

Viimase kolme aastakümne jooksul on Soome läbi käinud pea sama raskeist katsumisist kui Eesti, kuid selle õnnelikuma tulemusega, et ta on võinud säilitada oma iseseisvuse. Selle iseseisvuse hind on olnud kõrge, kuid juba esimesed muljed Soomest kinnitavad, et iseseisvus (ka pisut piiratud vabadusega) on seda hinda ja ohvreid väärt. Neist ohvrest annavad selgema tõendi pikad read sangarihaudu Soome üldiselt kaunilt kujundatud ja hästi hoolitsetud kalmistuis. Talvesõda ja jätkusõda nõudsid Soomelt üle 85 000 langenu ja 220 000 haavatu, kellest 50 000 invaliidistunud. Oma üliõpilaspõlve langenud sõpradegi loendamiseks ei jätkunud kahe käe sõrmedest.

Pärast sõda oli Soome sunnitud maksma agressorile lunaraha ligi 600 miljoni dollari väärtuses 6 aasta jooksul (pikendati hiljem 8-le). Lunaraha moodustas umbes ühe kolmandiku sõjajärgse Soome rahvatulust. Loovutatud aladelt põgenes umbes 1/10 kogu Soome rahvastikust ja neile tuli luua uued kodud. Kuid Soome on jõudsasti kosunud kõikidest sõjahaavadest ja pärast sõja koormustest.

Soome akadeemiline elu oma tihedate kontaktidega Läände ja Idasse jättis kõige paremad muljed. Reisitakse palju enesetäiendamiseks, palju noori on välismaadel edasi õppimas. Üliõpilaste arv on mitmekordistunud – näiteks Helsingi ülikoolis üle 20 000 sõjaeelse 4–5000 vastu. On asutatud ja asutamisel uusi ülikoole väiksemasse provintsilinnadesse. Õppekavasid täiendatakse ja ajakohastatakse areneva teaduse ja muutuva ühiskonna nõuete kohaselt.

Tähelepanelikule vaatlejale muidugi ei jää märkamata, et Soome üldiselt kirkas taevast on ka üksikuid tavalisest tumedamaid pilvi. Selleks on idanaabri järjekindel segamine Soome siseasjadesse. Väiksemaiks irriteerimisteks kasutatakse soome kommunistlikku parteid õieti päevast päeva ja soomlased lähevad sellest mööda erilist tähelepanu pööramata. Rahvusvahelist tähelepanu äratanud suhete kriise on olnud perioodiliselt mõne aasta järel. Viimane neist oli 1966. a. kevadel sotsiaaldemokraatide valimisvõidu järel, kus ühest saatkonnast Helsingis määrati vastuvõetavaid mehi Soome valitsusse. Soomlasi demoraliseerib seejuures kõige enam, et kahtlustatakse,

et mõningaid selliseid kriise ja rünnakuid Soomele inspireeritakse soome endi ringkonnist sisepoliitilise võimuvõitluse huvides. Eestlasest vaatlejale mõjuvad sellised kriisid sügavasti ängistavalt – ja pahaendeliselt.

Soome ajakirjanduse ja raadio suhteline vabadus, tihtipeale julge ja mehine asjade nimetamine nende õige nimega, äratav sel tagapõhjal suurt sümpaatiat, aga ka kartust. Soome oma vabamate ja edenenumate oludega on ajalooliselt olnud meile, eestlasile, nii vaimselt kui materiaalsel alal inspiratsiooni ja eeskuju allikaks. Seda on ta ka tänapäeval. Soome on peamine välismaa, kuhu kodueestlased pärast pikka hermeetilist isoleeritust suuremal arvul pääsevad, eriti Tallinna-Helsingi laevaliini kaudu.

Ühel nädalalõpul käisime Soomest Stockholmis vanade sõpradega pidutsemas ja muidu kohtumas. Samuti peatusime tagasisõidul päeva Uppsalas ja teise Stockholmis. Sõbrad Rootsis elavad majanduslikult hästi ja nende rahvuslik aktiivsus on siinsest vaatenurgast ikka veel kadestatav. Rootsi oludega ollakse nii üldiselt tuttav, et on asjata pikemalt kulutada selle kirja ruumi. Ka külalislahkuses on raske sealsete sõpradega võistelda.

Möödunud suve ainsaks “välismaa-reisiks” oli nädalane Kanada külastus augusti lõpul, et osa võtta kutsealasest konverentsist Guelphi ülikoolis ja veeta paar päeva ühiselt sõprade suvepäevadel. Oli rõõm mõnda sõpra jälle näha üle kahe aastakümne. Augusti algul veetsime nädala mere ääres Rhode Islandi lõunarannikul, muidu oleme püsinud kodus.

Vaikse Amhersti uudistest nii palju, et meie ülikool on jätkanud oma plaanitsetud kasvu ja tänavu sügisel märgiti üliõpilaste arvuks 15 202 Amherstis ja ligi 4000 Bostoni osakonnas. Campusel jääb astumisruumi üha vähemaks uute üliõpilaste ja järjest kerkivate uute ehituste tõttu. Muidu on aga meie campus püsinud suhteliselt vaiksena, ei mingit mässu ega korralikku demonstratsiooni, mis ajakirjanduse tähelepanu koidaks.

16.12.1968

Lõppev aasta on meie perekonnas möödunud suuremate sündmusteta ja üsna paikselt oma väikses Amherstis. Peamiseks vahelduseks on olnud jälgida, kuidas elu meie väikelinnas muutub peamiselt ülikooli kasvamise tõttu. Tänavu loeti selles juba ligi 17 000 üliõpilast ja näib, et praeguse kasvutempo juures plaanikohane 25 000 üliõpilast 1975. aastaks ligilähedalt saavutatakse. Ameerika kõrgema hariduse laiendamise koorma peavad kandma esijoones riigiülikoolid, nagu me seda konkreetselt võime näha

Amherstis. Meie naaberõppeasutis linna lõunaservas, Amherst College, on hoidnud oma üliõpilaste arvu 1200 tasemel viimase 18 aasta jooksul. Samal ajal on aga meie ülikoolis üliõpilaste arv kasvanud umbes 2300-lt ligi 17 000-le Amherstis, pluss 4000 üliõpilast hiljuti asutatud Bostoni osakonda. – Mainimist väärib aga, et meie väikelinna on rajamisel kolmas kõrgem õppeasutis – Hampshire College (kohaliku county nimetuse järgi).

Isiklikus elus oleks ehk märkimisväärt asjaolu, et sain sel aastal ülikoolist oma teise sabaatilise puhkuse ning olen töötanud alates 1. augustist Harvardi ülikoolis prof. Leontiefi Instituudis, tegeledes peamiselt temanimelise majanduse sektoritevahelise analüüsi (input-output economics, interindustry economics) probleemidega. Ei tarvitse eriliselt rõhutada, et selline argipäeva kohustusist vaba töötamisvõimalus ja kontakt uue ümbruse ning Cambridge'i stimuleeriva atmosfääriga on suureks rahulduseks ja naudinguks. Kevadsemestril aga olen taas tagasi Amherstis.

Veel tahaksin siinkohal ära märkida Esimest Balti Teadlaste Konverentsi möödunud kuu lõpul Marylandi ülikoolis. Sellest osavõtt jättis mulle sügavalt meelde jäävaid meeldivaid muljeid, mis olgu õigustuseks selle aegunud uudise kordamiseks isiklikus kirjas. Olles isiklikult kaasa elanud Balti Ülikooli rajamisele Saksamaal ligi veerandsada aastat tagasi ning jätnud selle pärandina Saksamaale tegutsema Balti Uurimisinstituudi, mis ei ole küll arendanud eriliselt ulatuslikku tegevust, kuid on siiski elus ja publitseerib aegajalt oma "Toimetisi". Olin kaua oodanud mingi ligilähedalt samasuguse kolme balti rahva koostöö toimetulekut siin mandril. Kuigi hilinenult oli möödunud konverents konkreetseks positiivseks sammuks selles suunmas. See oli oma sisult ja vaimult rõõmustav ja ühtlasi julgustav.

14.12.1969

Aasta on möödunud päriselt argiaskelduste märgi all. Meil ei olnud võimalik kaasa elada eestlaskonna siinse mandri suurematele üritustele, nagu kevadised laulupäevad Torontos, kuid Stockholmi meeskoori kontsertidel ja ballil New Yorgis olime kaasas. Tõime sealt kaasa väga meeldivad elamused. Teiseks meelde jäävaks ürituseks – ulatuselt küll enam piiratud – oli eesti kiirarvutuse konverents Lakewoodis, NJ, augustikuu lõpul. Oli suureks ja meeldivaks üllatuseks näha, kui palju kvalifitseeritud eesti noori (ja vanemaid) sel alal töötab, alates elektroonarvutite ehitusega ning sellega

seotud uurimistööga, õppetegevusega ülikoolides ja lõpuks elektroonravitite praktilise rakendusega teaduslikus töös ja ärialal.

Kuigi isiklikust elust ei ole palju erakorralist jutustada, ei või seda praegusel ajal USA ülikooli campuselt kirjutades kuidagi öelda üldise ülikoolielu ja -sündmuste kohta. Tänapäeva campus käärib, pulbitseb ja keeb mitmesuguste vastakate jõudude toimel juba mitmendat aastat nii meil kui mujal. Ja kuigi meie siin Amherstis ei ole jõudnud sammu pidada selliste vanemate ja auväärsemate eeskujudega nagu Kalifornia, Columbia, Harvard või Bostoni ülikoolgi, on meiegi nimi paaril korral pääsenud suure ajakirjanduse veergudele, rääkimata kohalikust, kus sündmused on pea igapäevaseks kõneaineks. Kuna selles kõiges on puudunud aga väiksempi originaalsus niihästi radikaalsuses kui käitumises, siis pole eriti huvitav neist siin jutustada. See viiks igapäevaste uudiste värvitule kordamisele. Peab aga tunnistama, et meie campusel need sündmused tööd otseselt häirinud ei ole. Neisse suhtutakse kui pisikestele kurioosumitele, minnes päevakorras edasi.

Olles Ameerika campuse elu ligi 20 aasta jooksul seestpoolt jälginud, peab siiski tunnistama, et kõikide negatiivsete ekstsesside kõrval "campuse mässudel" on olnud oma positiivne mõju. USA ülikoolid ja kolledžid on üheks kõige autoritaarsemalt juhitud institutsiooniks siinses demokraatias, milles teaduskonna liikmeil pole suurt sõna kaasa rääkida. See ongi tihti põhjuseks, miks radikaalide äärmuslikele nõuetele leidub hulgaliselt kaasa-tundjaid – kohati ehk koguni "vaikiv enamuski".

16.12.1970

Teame kõik, et möödunud aasta ei olnud rahulik ega sündmusteta aasta. Kõige vähem oli ta seda USA ülikoolide campustel. Õieti on rahutused campustel juba mõnda aega Ameerika avalikkuse huvide fookuses. Keegi on nimetanud esimesele sputnikule järgnenud aastaid ülikoolide perioodiks Ameerika ajaloo. Võib ka öelda, et selle perioodi alguseks tuleb lugeda esimesi tõsiseid rahutuste purskeid Berkley campusel Kalifornias. Esimene sputnik tekitas kindlasti sügava usalduse kriisi ameerika avalikkuse ja campuste vahele. Usk Ameerika tehnika kõikvõimsusse ja Ameerika teaduse juhtivasse kohta sai ootamatu šoki. Samase šoki sai kindlusetunne ja usk oma sõjaväe kaitsevõimesse.

Kõikide nende teadlike ja alateadlike tungide tõukejõul on ülikooli-campusel poliitiline ja ühiskondlik aktiivsus näidanud viimastel aastatel

järsku tõusu. Senise kõrgpunkti saavutas see aktiivsus läinud kevadel, mai alguse ülemaalse üliõpilaste streigiga ja ägedate, kuni vägivalda ja surmajuhtumiteni ulatavate demonstratsioonidega Nixoni sõjapoliitika vastu.

Amhersti kahel campusel puudusid küll surmajuhtumid ja mahapõletatud hooned, kuid "vabastajate" poolt okupeeritud hooned seisid nende valduses kuni semestri lõpp campuse tudengitest hõrendas ja okupeerijad tühimusest ise lahkusid. Sügissemester on kulgenud suhteliselt rahulikult ja tudengite huvi on koondunud jälle peamiselt campuse pisikestele siseküsimustele. Uudisena tuleb märkida, et Amherstis avati möödunud sügisel kolmas kolledž ning et meie oma ülikooli pere jõudis 20 000 üliõpilaseni.

Isikliku elu suuremaks vahelduseks oli 2.-20.9. reis Euroopasse. Peatusin neli päeva Londonis, nädala Hollandis ja viimase nädala reisi lõppeemärgil – aiandusökonoomide teisel rahvusvahelisel sümposiumil Montpellier's, Vahemere ääres. Londonis olin esmakordselt oma elus ja neli päeva oli muidugi liiga lühike aeg, et seda huvitavat maailmalinna tundma õppida. Tegin siiski põgusat tutvust kuulsa Covent Gardeni lille-, puu- ja köögi-viljaturuga, kuid Covent Gardeni ooper ei olnud hooajaks uksi veel avanud.

Jätkates Londoniga, püüdsin sellest saada pealiskaudsemagi kujutluse pikema 5-6 tundi võtnud jalamatkaga läbi selle tuntumate kohtade nagu: London Tower, Fleet Street ja Cannon Street Citys, Trafalgar Square ja Piccadilly, Hyde Park ja Kensington Garden ja muidugi 9, Queens Gate. Pean tunnistama, et hotellis ja restoranides oli mul ootamatult raskusi keelega! Hotellis Kensingtonis olid teenijaiks Hispaania talutüdrukud ja -poisid ja meie keeleoskused olid umbes võrdsel tasemel, s.t. minu hispaania ja nende inglise keel, kumbki peaaegu olematuse tasemel. Restoranide ettekandjad olid pea eranditult itallannad, kellega oli mõnevõrra kergem. Nähtavasti on see immigrantide edutuse teine aste. Postkontoreis olid lettide taga turbaneis hindu mehed ja sarides naised. Nendega polnud vähemalt keeleraskusi.

Väikse pilgu Briti saare maismaale ja põllumajandusele võimaldas rongisõit Londonist kagusse Wye kolledžisse Ashfordi lähedal Kentis. Wye kuulub administratiivselt Londoni ülikooli juurde ja on 1447. aastal asutatud kloostrikooli järglane. Osa vanu hooned on säilinud, restaureeritud ja sellistena kasutamisel. Kloostriõuel seistes oli tunda otse füüsilist "põlise oleku" tunnet. Veel sain teha lühikese külaskäigu vanale sõbrale Egon Uustalile ja tema abikaasale.

Hollandis oli mõndagi varemnähtuga võrrelda, kuna sellel maal viibisin mõned päevad 1956. aasta sügisel, Ungari ülestõusu ajal. Esimeseks muljeks oli kohe see, et 14 aasta eest maksin hotellitoa eest 8 kuldnat, nüüd 28 kuldnat ja veel mitte nii heas klassis hotellis. Enne Vietnami sõda oli hindade tõus Euroopamaades märksa nobedam kui meil USA-s. Eriti paistis, et Hollandi üldine palgatase on kiiresti lähenemas Ühendriikide palgatasemele. Jällegi 14 aasta eest olid Hollandi palgad kuldnais pea samad mis USA-dollarites, kusjuures dollar on umbes 3.6 kuldnat. Nüüd leidsin, et näiteks aiandites olid Hollandis palgad 65-75% Bostoni ümbruskonnas makstavaist palkadest. Kohalike olude valgustamisel olid mul suureks abiks Hollandi Eesti Seltsi tegelased pr. Belifante Rotterdamis ja pr. ja hra Lembre Haagis, kelle külaliskodudes juttudel ei tahtnud tulla lõppu.

Kutsealastest visiitidest ja kokkupuutumistest Hollandis tõstaksin esile Wageningeni põllumajandusülikooli külastust ja sealt edasi sõitu Arnheimi põllumajanduslikule näitusele, Agraarökonomia Instituudi külastust Haagis, kus teostatakse ulatuslikke käitismajanduslikke uurimusi aianduse, lillekasvatuse ja puukoolide alal, Aalsmeeri lilleoksjoni külastamist ja lõpuiks visiiti Boskoopi maailmakuulsasse puukoolide keskusse (kas mäletate kodumaalt veel Boskoopi mustsõstart ja ETK Põltsamaa tehaste mustasõstraveini?) Väikseks näiteks Hollandi majanduse arengust on selle lilletoodangu neljakordistumine 1956-1969.

Lõpuks, Montpellier's, sealse põllumajandusülikooli rahvusvahelises treeningukeskuses olime koos ca 75 kolleegi kõigilt viielt mandrilt. Sai teha palju huvitavaid tutvusi ja kohtuda kolleegidega, kellega ammu kirju ja väljaandeid vahetatud.

12.12.1971

Aasta lõpu kokkuvõtete tegemise ja jõulukirja kirjutamise tunnil pilku möödunud le heites, et sealt välja noppida sündmusi või elamusi, millest maksaks kirjutada, tuleb kõigepealt mõttesse iseloomustada lõppevat aastat, eriti aga möödunud suve, väga askeldusrohkena. Sügissemester oli siiski juba rahulikum ja enam-vähem vanas rutiinis. Õppetöö koormus on mul sügisel mõõdukas, sest õpetada on ainult poolteist kursust. Kuid üliõpilasi on mul sel semestril pea kahekordselt võrreldes tavalisega, nende seas viis Aafrikast ja kaks Indiast, kõik kas magistri- või doktorikandidaadid. Isiklikud kontaktid juhendamise- ja nõutlemistööks nendega väljaspool lektoriumi on muidugi

tihedamad ja aeganõudvamad kui tavaliste üliõpilastega. Siiski jätab see mõnel määral aega ka uurimis- ja kirjatööks niihästi kutsetöös kui ka seltskondlikul alal.

Möödunud kevadsemester algas aga uue – kolmanda kursusega sel semestril õpetada. Materjali kogumine ja ettevalmistamine uue kursuse õpetamiseks on muidugi omajagu aeganõudev töö. Järgnev suvi tõi kaasa rohkelt koosolekuid ja õige mitme ettekande ettevalmistamise nendele. Nii kulus suur osa suvitamisajast tagaaias kas kirjutusmasina taga või siis kirjutusplokiga lamamistoolis. Riskides muutuda lugejale üsna tüütuks loetlegem siiski olulisemad koosolekud, et aimu anda meie elu argipäevast.

Suvi algas kohaliku Kirde-Ühendriikide Agraarökonomide Ühingu päevade ja koosolekutega siinsamas Amherstis, milles mul ei olnud aktiivseid ülesandeid. Juulikuu keskel oli Marylandi ülikoolis aiandusökonomia alal nõupidamine, kus mul oli kaks ettekannet. Augustikuu algul oli Kansases Ameerika Aiandusteadusliku Ühingu aastakoosolek ja suvepäevad, jällegi kahe ettekandega turustusseksioonis. Septembrikuu algul oli Washingtonis, DC, suurem koosolek lilleturu küsimustes ja selle järele kohe Lakewoodis, NJ, Eesti teaduslik-tehniline konverents, kus samuti pidasin ettekande sektoranalüüsi kasutamisest majanduse arendamisel ja prognoosimisel. Kõige lõpuks sain kutse tulla novembrikuu lõpul Chicagosse, KLENK-i sõpruspäevadele ja pidada seal ettekanne Eesti majanduse arengust ja elatustasemest viimastel aastatel.

Tihti peale väsitavate reiside meeldivaks küljeks on see, et need viivad sageli kokku sõprade ja tuttavatega, keda pole aastaid kohanud. Nii veetsime Beltsville'is, Marylandis, hubase ja huvitava õhtu kolleegi ja endise õpetaja dr. Elmar E. Leppiku ja tema abikaasa kodus, dr. Ernst Öpiku ja abikaasa seltsis. Viimaseid ei olnud näinud pärast Balti ülikooli päevi 1948 Pinnebergis. Chicagos oli mõnus kohtumine sõbra ja kolleegi, dr. Boris Pärli ja tema arstist abikaasa, dr. Liaga.

11.12.1973

Oleme mitmelt sõbralt saanud meeldetuletusi, et möödunud jõuluks me tavakohane läkitus jäi tulemata. Võime vaid tagant järele kinnitada, et "läkitus" jäi lihtsalt saatmata asjaolu tõttu, et toimetaja oli kodunt ära – Freiburgis, Saksamaal – ja seal polnud aega ega paljundusvahendeid käepärast. Teeme seekord aruande kahe aasta eest ning pikendame selle

kahele leheküljele, et eelmise aasta võlgnevust tasa teha. Just lõppenud loengud annavad selleks pisut mahti.

Niihästi 1972 kui ka 1974 olid meie perekonnas õige vaheldus- ja sündmusrikkad aastad, mitmete ürituste ja reisidega. Tahaks esile tõsta kõigepealt Balti Teadusliku Ühingu (AABS – Association for the Advancement of Baltic Studies) kolmandat konverentsi mais 1972 Torontos. See õnnestus sisuliselt ja osavõtjate rohkuselt ning rahvusvaheliselt koosseisult mitmelt maalt üle ootuste hästi. Kohapealsest korraldusest ja tervest konverentsist jäi kõige parem mulje. Hulk ettekandeid mitte-balti rahvusest teadlasilt kinnitas laialdast huvi balti probleemide vastu. Oli viimane aeg balti teadlastel organiseeruda ning oma tööga avalikkuse ette astuda. Aeg on selleks ülimalt küps. Osavõtjana viisin konverentsile kolm ettekannet.

Põhiline ettekanne oli põllumajanduse arengust kodumaal sõjajärgseil aastail ning kandis pealkirja: "Edu kollektiviseerimisest hoolimata – vaatlusi Nõukogude Eesti põllumajandusest 1945-1971". Nõukogude endi andmeil on Eesti põllumajandus mitmel alal Soveti vabariikide esirinnas. Kongressil esitatud töös oli antud üksikasjalik ülevaade Eesti põllumajanduse kollektiviseerimisest ja sovetiseerimisest ning olin püüanud analüüsida neid põhjusi ja tegureid, mis aitavad seletada Eesti seesugust juhtivat kohta kogu N. Liidus. Nende tegurite seas on tähtsal kohal iseseisvusaastail teostatud katse- ja uurimistöö ning põllumajanduslik kutseharidus, mille vilju praegu lõigatakse. Teine ettekanne oli osaks poolepäevasest laudkonnavestlusest üldteemal: "Väikerahvaste majanduslikud nõrkused" ja alateemaks "Eesti kogemused iseseisvusaastail 1918-1940". Kolmas ettekanne oli teemal: "Eesti iseseisvuse deklaratsioon 1918". See on ingliskeelse lugejaskonna jaoks töödeldud versioon Liivika koguteoses "Kodumaal ja võõrsil" ilmunud artiklist iseseisvuse manifesti sünniloo kohta, kus ÜS Liivika vilistlane Juhan Kukk teatavasti mängis kesksel osa manifesti koostajana ja selle trükkimise ning levitamise korraldajana. Ettekande mõtteks oligi seni unarusse jäänud Juhan Kuke osa meenutamine ja dokumenteerimine laiemale avalikkusele, kaasa arvatud meie endi pagulasnoorus, ja seda 1918. aasta ajalooliste sündmuste taustal, mil vastamisi põrkusid rahvuslik-revolutsioonilised ja internatsionalistlik-bolševistlikud ideed.

Kaks kuud hiljem viis teekond taas Torontosse, seekord Ülemaailmsetele Eesti Päevadele 1972. See sündmus jääb eredalt meelde rahvusliku

vaimu tõstjana ja võimsa demonstratsioonina ka väljaspoole. Osavõtjaid oli tõepoolest üle maailma ja nii mõndagi tuttavat oli võimalik taas kohata kolme aastakümne järel. Ka agronoomide perel oli esmakordne kokkutulek paguluses Kanada Eesti Agronoomide Koondise vastuvõtul kolleegi ja pr. Albert Irs'i kaunis kodus ja ruumikas aias. Osavõtjaid perekonnaliikmetega oli ligi 70, neist üle 40 agronoomi. Oli õige mitmeid koosolekuid poliitilise ja rahvusliku tegevuse liinidel.

Nende kahe sündmuse vahel toimus juuni keskel veel üks reis välismaale – Truro linna, Nova Scotiasse, Kanadas, kus leidis aset meie Kirde-USA agraarökonoomide suvepäev aastakoosolekuga. Esinesin seal ettekandega lõikelilled impordi dünaamikast. Peale töökoosolekute oli võimalus külastada kolleeg Endel Karmo't, kes on seal provintsi mesinduseriteadlaseks ning mesinduse õppejõuks põllumajanduse kolledžis. Ta on aga kutsetöö kõrval rajanud isikliku mesila ning mustikamajandi kõnnumaal, et oma ülevoolavale energiale tegevust leida. Muidugi aitab neis ettevõtteis kaasa proua Karmo. Reisi jätkuna oli meil kavas pisut suvitada ja Nova Scotiat vaadata. Kuid Halifaxis laskus üle meie tihe udu. Piirdusimegi üksnes Halifaxiga ja pöördusime koduteele.

Augustikuus oli Aino paarinädalasel külaskäigul Hamburgi ja Berliini. Ning vaevalt oli ta koolitöö alguseks tagasi jõudnud, kui asusin ise reisile Euroopasse, pikemaks peatuseks Freiburgis/Br.

Reisi Freiburgis tegin Stockholmi ja Uppsala kaudu, kus septembri alguses viie päeva kestel oli mitmesuguseid asjatoimetusi ning kokkupuutumisi sõpradega ja kolleegidega. Tuli rääkida külaudiseid poliitiliste sõprade ja ametivendade kokkutulekutel. Ning sain ise ka kuulda kohalikke uudiseid ja arutada maailma probleeme. Uppsalas oli juhus osa võtta Rootsi Eesti Agronoomide Seltsi peakoosolekust, kus oli arutusel õppereis Soome külaskäiguna vennasmaa kolleegidele. Koosolekule järgnes naispere poolt korraldatud kohvilaud rootsi stiilis kohvikõrvasega, mil jätkus jutuajaminine. Kohal oli ka mitmeid kolleege Stockholmist ja ümbruskonnast.

Talvesemester Freiburgis hõlmas ajavahemikku 11. sept. 1972 kuni 2. veebruar 1973. Sinna sattusin oma ülikooli Freiburgis-programmi osalisena ja oma huvist näha pärast pikemat vaheaega Saksa ja teiste Euroopa maade põllumajandust taas palgest palgesse. Programmi raamides õpib Freiburgis 30–40 USA üliõpilast, peamiselt saksa keele, kirjanduse ja ajaloo erialadelt. Külalis-

professori tiitel Saksa ülikoolis toob kaasa kohustuse lugeda semestris vähemalt kaks kursust, mis muidugi tõmbab teatud ajapiiri tööks oma huvialal.

Viibisin Lõuna-Saksamaal esmakordselt ja tõin seal kaasa meeldivad mälestused. Sain nautida pehmet ja erakordselt kuiva sügist Reini oru ühes tähtsamas viinamarja piirkonnas, maitsta värsket ja vana veini ning jälgida Saksamaa akadeemilist ja argielu. Freiburg asub Schwarzwaldi mägestiku jalamil, looduslikult kauni Reini ürgoru serval seal, kus Rein on Prantsuse Elsass-Lotringi piiriks.

Kasutasin aega muidugi ka lühemateks reisideks kuni Itaaliani välja. Üks erialane reis viis septembri lõpul Wageningeni põllumajandusülikooli Hollandis, kus toimus nädal aega kestnud aiandusökonoomide rahvusvaheline sümposium. Seal läks teekond edasi Brüsselisse, kus oli kokkupuuteid ja jutuajamisi Ühis-Euroopa juhtivate tegelastega agraarpoliitika alalt.

Tänavu aasta meeldivamaks ettevõtteks ja huvitavamaks elmuseks oli kahenädalane reis Brasiiliasse, XV rahvusvahelisele agraarökonoomide konverentsile São Paulos 20.–29. augustil, millele järgnes 3-päevane ringreis Londrinasse, Parani osariiki, läbi kohviistanduste, suhkrurooväljade ja avarate nisuväljadega laugjatel nõlvakutel. Kahjuks oli aeg lühike eestlastega pikemateks kokkupuudeteks. Sain tutvuda üksnes konsul F. Saukase perekonnaga ja teha lühivisiidi Eesti konsulaati pr. Aksella Lutsule, tuntud Tartu tantsuõpetajale ja filmimehe Teodor Lutsu abikaasale.

Lõpuks perekondlikest uudistest nii palju, et Aino võitis möödunud suvel suure põhimõttelise tähtsusega kohtuprotsessi siinse ülikooli vastu ning töötab alates 1. septembrist ülikoolis professorina inimpotentsiaali alal pedagoogikateaduskonnas.

27.05.1974

Käesolevas tahan teiega jagada mõningaid reisimuljeid ja tähelepanekuid hiljutiselt üle 3000 km automatkalt Amherstist Torontosse ja Chicagosse ning tagasi koju. Sõidu põhjuseks oli neljas Balti teadurite konverents Chicagos 16.–19. maini. Kõrvalpõike Torontosse aga ajendas ammune kutse sealt Tartu Instituudilt esineda neile mõne ettekandega. Niihästi Chicago konverentsile kui ka Torontos kõnelesin 100 agrolinna rajamise kavast ja maarahvastiku eelseisvast ümberasustamisest Eestis.

Reisi alustasin laupäeval, 11. mai hommikul selle aasta varasele kevadele iseloomuliku, autosõiduks mõnusa vilu ja poolpilves ilmaga.

Loodus oli siinse kevade kaunites lehtimisaja värvides ja suure õitsengu algamisel, metsõunapuudega enamasti täies õitses. Põldudel käisid kõikjal kevadtööd, üha suurenevad kuid ka aina haruldasemaks jäävad piimakarjad kõikjal haljendavais karjakopleis, kus võilill parajasti õitses. Üksnes Berkshire'i mägedest läbi sõites olid puud veel üsna raagus, New Yorgi osariigi põhjaosas aga arengus üsna pisut järel Amherstist Connecticuti jõe orus. Ontario ja Erie järvede vahelt Kanada suurest puuviljaaiast läbi sõites oli näha õrnroosades õites virsikuaeda vaheldumas valgete kirsi- ja pirnipuudega. Viinamarjadel olid puhkemas alles varased lehepungad.

Pärast 10 tundi ja 470 miili autosõitu olin kl. 6 õhtul Torontos, kus peatusin majalisena kolleeg ja sõber Albert Irsi perekonnas. Pühapäeva pärastlõunal oli mul ettekanne Tartu Instituudis Tartu College'i ruumides. Kuigi emadepäeva puhul oli linnas rikkalikult üritusi, oli siiski juhus kokku saada ja paar tundi juttu vesta rühma liiviklastega, kes juhtusid olema linnas ja olid saanud ilmuda Irside pere kutsel õhtusele teele. Esmaspäev ja teisipäev, kuni edasisõiduni kesknädala hommikul, kulusidki sõprade küllastamiseks. Mitte lõppeda tahtvaid jutte vahepealsete muljete ja elamuste vahetamiseks ning plaanide arutlemiseks oli eriti Artur Ekbaumi ja majapere-mehe Albert Irsi perekondades. Alberti juhtimisel sain küllastada meie akadeemiliste organisatsioonide ruume Tartu College'is ja üksikasjaliku ülevaate viimase organisatsioonist ja tegevusest. Toronto akadeemilisel perel on otse kadetsemisväärased võimalused oma ruumides mitmekesise tegevuse arendamiseks.

Sõit Chicagosse kesknädala hommikul, 15. mail algas läbi ägeda rajuvihma ja Toronto hommikuse liiklusummiku, kuid varsti hõrenes liiklus suurel Toronto-Detroiti autoteel ja lakkas vihmgi. Jäi väga meeldiv mulje Ontarios läbistatud osa põllumajandusest ja suurtest, jõukatest taludest, kõrgete silotornidega ja karjadega nagu Ühendriikideski. Et põldudel kohati töötasid ka õlipumbad, oli mulle uudiseks. Pidasin õlipiirkonnaks Kanada lääneosa.

Rutiinitöös on pakkunud väikest vaheldust reisirõõmu, peamiselt küll ühenduses kutsehuvidena ja kutseühingute konverentsidest osavõetuga. Neil on enamasti ikka kokkupuuteid ka eestlastest ametivendade ja sõpradega.

Lõppeva aasta üritustest väärib kõigepealt märkimist Balti Teadusliku Ühingu IV konverents Chicagos, 16.-19. mail koostöös Illinois ülikooliga. Seekordne konverents oli natuke vähem esinduslik kui eelmine kahe aasta

eest Torontos, kuid oli peaaegu sama osavõtjate arvuga ja sisuliselt sama tüse kui kõik eelmised. Ettekandeid oli üle 110 ja töökoosolekud käisid paralleelselt 4–5 sektioonis. Aktiivseid osavõtjaid oli peale Ühendriikide ja Kanada veel Saksamaalt, Rootsist, Soomest, Inglismaalt ja Austraaliast. Eestlased andsid väärilise osa ettekannetega arvult ja sisult, kuid kuulajaskonnas oli eestlasi hõredalt, võrreldes läti ja leedu naabritega. Association for the Advancement of Baltic Studies – AABS – on lühikese ajaga kasvanud ja arenenud teguvõimsaks organisatsiooniks.

Väärrib märkimist, et meile olid tähelepanu osutatud ka üsna ootamatust kandist. Moskva “Izvestija” pühendas üritusele terve juhtkirja. Tõsi, see oli ilmselt puuduliku informatsiooni tõttu küll mõnevõrra viltu laskev, kuid üldiselt võttes siiski rahuldav ülevaade ja tunnustus meie teadlaste tegevusele. – Osavõtukutsele jäädi aga vastus võlgu. Üksnes Läti Teaduste Akadeemia on tänanud ja vabandanud.

15.12.1974

Tänavust aastavahetuse läkitust kipub paratamatult varjutama nukravõitu alatoon. Möödunud aastal on surmavikat pidanud vilgast lõikust lähedaste inimeste, koolivendade ja teiste eakaaslaste hulgas ning on viinud manala teedele mitmeid õige häid sõpru. Kohe aasta algul saabus kaks leinateadet kodumaalt: teine-teisele lähestikku olid lahkunud elavate kirjast Eesti Põllumajanduse Akadeemia professor, dr. Cerelius Ruus ja dotsent, mag. Hugo Sutter. Neist esimene omaaegne kursusekaaslane Tartu Ülikoolis ja teine aasta võrra ees lähedane sõber ja kolleeg. Pisut varem on lahkunud Elmar Ojari, kunagine kaaslane sõjakoolis ja hiljem Tartus ning hiljuti saabus teade Johannes Luikmili surmast. Lähemal kodule oli suve keskel tulnud sõnum kolleegi ja hea sõbra Jaan Tohverit ootamatust surmast St. Catharines'is, Kanadas. Ja oktoobrikuu lõpul on sõpruskonnast lahkunud veel Richard Käbin Chicagos. Pisut varem tulid teated Aleksander Kivilaane perekonda tabanud leinast East Lansingis, Mich., kus poeg Tiit, 38 aastat vana, oli saanud õnnetut surma. Kui lisada kaks hiljutist surmajuhtumit ülikoolis minu osakonnas, kolmas endises Aino osakonnas õige lähedase kolleegi näol ja paari nädala eest ülikooli campusel kokku varisenud 43-aastane kolleeg sotsioloogia-osakonnast, siis saab mõistetavaks see nukker meeoleu, mis on varjutanud kogu möödunud aastat.

Sordiini all on ka üldised campuse meeolud. Toonaseist üliõpilas-rahutustist on järel veel üksnes väiksed virvendused. Inflatsioon ja ülikooli laiendamise lõpp kitsendavad eelarvet ja selle kaudu tegevusvõimalusi, eriti uurimistöös. Oleme praeguseks saavutanud plaanitatud üliõpilaste maksimaalnormi – 25 000.

Isiklikus elus oleme mõnevõrra lõdvendanud otsesele ametitööle kuluvat energiat, kuid suunanud aega ja jõudu enam oma huvialadele ja töödele, mida seni aja puudusel ikka edasi lükatud. Aino vahest vähem kui mina. Ma pole siiski seni veel kasutanud juba mõned aastad tagasi väljateenitud õigust täielisele puhkepalgale siirdumiseks. Pole kavas sellega ka palju kauem viivitada.

16.12.1975

Olime sel aastal suhteliselt paiksed. Aasta pikema reisi tegi seekord Aino Helsingisse. Minu ainus välisreis viis augustikuu lõpul Kanadasse, Kotkajärve Metsaülikooli Muskokas. See oli mu esimene otsetutvus selle meie paguluse noorema põlvkonna ühe omapärasema institutsiooniga, kuna varasemad kutsed sinna olin pidanud tagasi lükkama teiste üritustega kokkulangemise tõttu. Metsaülikool oli nädal väga huvitavas ja muust maailmast eraldatud maailmas, mis möödus vaimu virgutavas erksas miljöö, koos mitmete vanade sõprade ja uute tuttavatega.

Praegu aga elame juba tuleva aasta kahe suure sündmuse ootuses ja meeoludes. Üks on Ühendriikide rajamise 200-aasta juubel ja teine on ESTO '76, eestlaste järjekordne ülemaailmne kokkutulek ja pidustused Baltimore'is juulikuus. Viimasega ühenduses on ka eesti agronoomide taaskordne ülemaailmne kohtumine, koosolekuga ühiste probleemide arutamiseks ning aiapeoga vanade sõpruste ja mälestuste elustamiseks. Sel puhul ilmub Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XV, käsitledes Eesti ja eestlaste suhteid Ühendriikide põllumajandusega. Aastaraamat on praegu toimetamisel ja kavas on see valmis saada märtsikuus. Veel on kavas Balti Ülikooli eesti pere taaskohtumine Ülemaailmsete Eesti Päevade puhul.

Kõikide nende asjade ettevalmistamine kipub praegu võtma enamiku vabast ajast, ega jäta palju mahti muuks kirjavahetuseks. – Lisaks on mai-kuus tulemas Balti teaduslik konverents Columbia ülikoolis, New Yorgis, millele samuti on ettekanne valmimisel.

12.12.1976

Seekordne aruandmise aeg on mõneti erinev senistest. Esiteks on meil kavas lõpetada töötamine leivateenimiseks ja siirduda puhkepalgale käesoleva õppeaasta lõppemisega. Teiseks kavatseme ka elukohta vahetada, nii et käesolev on viimaseks läkituseks praeguselt aadressilt. Pärast juuni algust 1977 on see ka kirjavahetuseks ebakindel. Uut aadressi aga praegu veel anda ei saa. Kuid esialgu tagasi lõppeva aasta sündmuste juurde.

Keskseks oli neis muidugi ülemaailmne eestlaste kokkutulek ESTO '76–pidustus Baltimore'is 5.-12. juunini. Selle üldine käik ja mitmekesiste ürituste suur hulk on enamikule tuttav kas isikliku osavõtu või eesti ajalehtede kaudu. Seepärast pole mõtet pidustuste sellel tahul enam peatuda. Olgu vaid mainitud, et pidustuste korraldus oli pisipuuduste kõrval kiiduväärselt hea ja ürituste sisuline tase kõrge, nii et ettevõtte kujunes eestluse elujõu ja kultuuritahte võimsaks demonstratsiooniks. Selle mõju tohiks olla hindamisväärselt positiivne niihästi võõrastele kui ka meie noorusele, kelle võõrdumisohtu praeguses keskkonnas ei tohi alahinnata. – Ka ilmad olid suure osa pidustuste kestel enamikus sobivad. Õnnetuseks tabasid vähesed erandid just kahte suurüritust, sümfooniakontserti ja pidustuste lõpu valguspidu, mida rajukad äikesehood ja vihm häirisid.

Kahetsetavalt olin ise osaline nii paljudes pisiüritustes (eesti agroomide ja Liivika ülemaailmsed kokkutulekud – mõlemad kahe koosoleku ja aiapeoga agr. Aleksander ja pr. Tüüri kodus, Balti Ülikooli pere kokkutulek, esinemine teaduslik-tehnilisel konverentsil, Eesti Rahvusnõukogu ja Eesti Rahvusfondi informatsioonikoosolek ning lõpuks Rahvuskongress, millest tuli osa võtta Eesti Teadusliku Ühingu Ameerikas esindajana, nii et mul jäi nägemata palju teisi väärt üritusi. Ürituste hulk oli ESTO'l veelgi arvukam kui ÜEP '72 puhul Torontos, mis mõjus olulisematele ühisüritustele tihti kahjustavalt. Kuidas aga nende arvu meie kümnetele huvi- ja sõprusringidele redutseerida, kui kokku tullakse kord nelja aasta tagant? Lõpuks pidin pidustustest osavõttu ootamatult lühendama päeva võrra, kuna Aino oli kodus võimla ujumistunnis murdnud vasaku käe randmeluu, koguni paarist kohast. Oli kukkudes jäänud kahepoolsete hingedega uste vahele.

Käesoleva aasta juulis-augustis tegin ligi 3-nädalase esmamatka mustale mandrile, Keeniasse Ida-Aafrikas, mille rikkalikult uusi muljeid ja mõtteid tahaksin käesolevas jagada sõpradega.

RETAIL FLORISTS IN MASSACHUSETTS

FOTO

Reis oli ühenduses osavõtuga Rahvusvahelise Agraarökonoomide Ühingu XVI konverentsist, mis peeti 25. juulist kuni 4. augustini (1976) Keenia pealinnas Nairobis. Kümnapäevasele konverentsile järgnes veel nädalane õpireis Keenia põllumajanduse ja kuulsa Aafrika ulukitefaunaga tutvumiseks. Kuna see oli mul esmakordne matk Aafrikasse ja selle kandi maailma üldse, siis ei tarvitse eriliselt rõhutada, et see oli rikas uute muljete poolest ning aitas palju kaasa selle kontinendi rahvaste ja riikide praeguste probleemide mõistmiseks. Nendes on palju sarnasust, kuid samuti ka mõndagi põhjalikult erinevat, meie endi iseseisvuse algaastatega. Loomulikult sundis see võrdlema ja rööpjooni tõmbama.

Kõigepealt pisut konverentsist, mis toimus esmakordselt Aafrikas, lõpetades sellega esimese ringi maailma eri kontinentide vahel. Agraarökonoomide rahvusvahelised konverentsid, ning nende rahvusvaheline koostöö üldse, said alguse Euroopa ja Põhja-Ameerika ühisüritusena 1929. aastal. Selleks jäid nad kuni Teise maailmasõjani. Pärast sõda elustus ja jätkus organiseeritud koostöö väga piiratud arvu osavõtjatega Dartington Hallis, Inglismaal, 1947. Konverentsil oli esindatud 23 maad 82 osavõtjaga. Järgneval konverentsil Stresas, Itaalias, 1949. aastal oli juba 271 osavõtjat 25 maalt. Siit peale muutusid konverentsid mitmete uute maade esindajate juurdetulekuga peatselt tõeliselt globaalseks. Iga kolme aasta järel peetavaid konverentse hakati korraldama väljaspool Euroopa ja Põhja-Ameerika maid. Nii toimus 1958. aasta konverents esmakordselt Aasias, Mysore'i osariigis, Indias. Järgnev 1961. aastal aga Cuernavacas, Mehhikos ja 1967. aastal Sydneys, Austraalias ning 1970. aastal Minskis, N.Liidus, siis 1973. a. taas läänepoolkeral – São Paulos, Brasiilias. Äsjane, nagu märgitud, oli Nairobis, Keenias. Järgmine konverents märgib organisatsiooni 50-aasta juubelit ja Kanada esitas kutse see pidada Vancouveri lähedal Banffis 1979. aasta septembrikuu alguses.

Nairobi konverentsist võttis osa üle 600 esindaja ligi 80 maalt ning lisaks arvukalt perekonnaliikmeid. Suurima osavõtjate arvuga oli arusaadavalt esindatud konverentsi peremeesmaa Keenia, kust oli registreeritud 146 osavõtjat. Konverentside üheks eesmärgiks ongi võimaldada asukohamaa agraarökonoomidel lähemat kontakti kolleegide rahvusvahelise perega. Keenias hõlbustas seda eriti asjaolu, et suures osas Aafrika maades on asjaajamisekeeleks inglise keel, mis on rahvusvaheliste kongresside *lingua francaks* ja peamiseks suhtlemiskeeleks. Ootuspäraselt olid

konverentsil üsna arvukalt esindatud ka teised Aafrika maad, eriti Keenia otsesed naabrid, näit. Tansaania 23 ja Uganda 9 esindajaga. Osavõtjate arvult teisel kohal oli Ühendriikide esindus ligi 90 agraarökonoomistiga, kellele järgnes Inglismaa 36 ja Lääne-Saksamaa 35, Prantusmaa 24 ja Gaana Lääne-Aafrikast 23 esindajaga. Ida-Saksamaalt esindajaid ei olnud. N. Liidust aga 4. Suureks pettumuseks oli, et Eestist kui põllumajanduse alal juhtivast liiduvabariigist ei olnud konverentsist osa võtnas ühtegi eesti agraarökonoomi. Nii langes mulle ainsa eestlasena ülesanne esindada Ühendriikide kodanikuna eesti agraarökonoomi, nagu eelmisel konverentsil Sao Pauloski. Meie hõimudest oli Soomest 2 ja Ungarist 4 esindajat.

Nairobis olid sellise suure konverentsi õnnestumiseks head eeldused. Koosolekud peeti uues ja avaras Kenyatta rahvusvahelises konverentside keskuses, mille plenaaristungite saal mahutab umbes 3000 inimest. Rida väiksemaid saale mõnekümne kuni mõnesaja istekohaga võimaldab pidada samaaegselt mitmeid eraldi koosolekuid. Konverentsi üldteemaks oli *decisionmaking in agriculture*, milles üheksa päeva kestel põhjalikku käsitlemist leidsid otsusetegijad asutused ja organisatsioonid, kui ka otsustamise teaduslikud ja poliitilised alused niihästi vabamajanduses kui ranges plaanimajanduses.

Keenia põllumajandusest võõrustajatele hea ja põhjaliku ülevaate pakkumiseks oli kohalik organiseerimistoimkond teinud eeskujuliku ettevalmistuse. Kongressi kestel oli varutud poolteist päeva lühemateks ekskursioonideks väiksemates rühmades mitmekesiste valikuvõimalustega. Lisaks oli kavas poolepäevane sümposium kohaliku põllumajanduse probleemide käsitlemiseks ning pikem ettekanne rahva toitlusprobleemist olukorras, kus rahvastik kasvab 3,3% aastas. See kahekordistab rahva arvu umbes 20 aastaga. Enne ja pärast konverentsi oli võimalusi osavõtuks mitmetest, kuni 10 päeva kestvatest õpi- ja puhkusmatkadest, jällegi erinevate kavadega. Tõsisele teadmisjanulisele aga oli määratud konverentsi puhuks välja antud raamat *Agricultural Development in Kenya: An Economic Assessment*, (Oxford University Press, 1976. 372 lk) dr. Judith Heyer'i jt. toimetusel. Toimetajaks ja ligi veerandi tekstimaterjali autoriks on noor ja jumekas inglanna, kes pikemat aega viibinud Keenias ning on praegu õppejõuks Somerville Cottage'is Oxfordis. Ent mis peasi, ta kirjutab väga voolavalt ja suure asjatundmisega.

11.12.77

Seda võime küll kinnitada, et alates 1. juulist s.a. oleme mõlemad vabahärrade seisuses ja leivateenimise murest vabad. Senistel kogemustel võime ka juba kinnitada toda kõikide puhkepalgaliste täheldust, et ega sellepärast aega asjade toimetamiseks rohkem käepärast pole.

Peale pensioneerumisega ühenduses toimunud mõnesugust elu ümberkorraldust ja teise eluaseme loomist Soomes, Helsingi lähedal, olid möödunud suve meeldejäavamaks sündmuseks nädalane reis Ungarisse, esmakordne kaugete hõimude madjarite maale ning raudeesriide taha.

Reisi eesmärgiks oli osavõtt viiendast aiandusökonoomia sümposionist Budapestis 4.-11. septembrini (1977), mille korraldajaks on Rahvusvahelise Aiandusteadusliku Ühingu Ökonoomiakomitee. Sümposion on esijoones Euroopa maade üritus ning sealsel initsiatiivil üheksa aastat tagasi Readingis, Inglismaal, alustatud. Kuid ta on siiski kujunenud kontinentidevaheliseks, kuna osavõtjaid on ikka olnud ka Ühendriikidest, Austraaliast ja Aafrikast. Ka seekord olid kaugemad osalejad Jaapanist, Taiwanist, Austraaliast ja Ühendriikidest. Nõukogude Liidust oli registreeritud 4 nime, kuid kohal ei olnud ühtegi. Ometi oli koosolekusaalis plagutervitus ungari ja inglise keele kõrval ka vene keeles ja vähemalt avakõned tõlgiti simultaanselt ka vene keelde. Osavõtjaid oli pisut arvukamalt kui varem, nimekirja järgi üle saja, neist üle 210 Ungarist. Tegelikult oli sümposiooni ja sellega seoses toimunud ekskursioonide korraldamisel märksa rohkem kohalikke inimesi tegevad.

Sümposion toimus 1853 asutatud Aiandusülikooli ruumides, üsna Budapesti südalinna lähedal. Programm hõlmas õige mitmekesiseid aiandusliku tootmise kui ka aiasaaduste turustamise majanduslikke küsimusi, tugeva rõhuasetusega võõrustaja maa probleemidele. Kohaliku aianduse tootmisettevõtetega, tootmissuundadega ja tootmistehnoloogiaga tutvumiseks ning toodete maitsmiseks (kaasa arvatud kuulsad veinid) olid mõeldud ka ühepäevased ekskursioonid, üks köögiviljakasvatuse ja ehisaianduse toodetest huvitatuile, teine puuviljanduse ja viinamarjakasvatuse huvilistele. Kõigest oma silmaga nähtust ja ettekannetest kuuldust jäi mulje, et Ungari on tähelepanuväärne ja edasirühkiv aiandusmaa, kus tarmukalt kasutatakse kohalikke kliimatilisi ja mullastikulisi tingimusi aiasaaduste toodangu tõstmiseks, töötlemiseks ja ekspordiks.

Aiandusel ja põllundusel on tähtis koht majandusel, eriti ekspordis, kuna Ungari on suhteliselt vaene maarete ja energiavarude poolest, nagu meile korduvalt rõhutati. Aiasaadustest öeldi praegu minevat ekspordiks üks kolmandik ja sihiks on seda osa tõsta.

Võiks veel lisada, et üldiselt kinnitatakse Ungari olevat praegu kõige vabam ja avatum NL satelliitmaa, kus pealesunnitud kommunismile on suudetud anda kõige enam inimlikku ilmet – muidugi üsna kitsastes piirides. Ühtedel andmeil külastavat umbes 300 000 ungarlast aastas Läänemaid, s.o. umbes 3% pisut üle 10 miljoni elanikust. Neist olevat Läände jäävaid ainult üksikud. Kinnitatakse, et 1956. a. ülestõusu umbes 200 000 põgenikust on ligi 1/5 kodumaale tagasi pöördunud. Samuti, et praegu valitsevat Ungaris täielik usuvabadus, mida muidugi oli lühireisil võimatu kontrollida.

Igatahes oli lennuväljal sissesõiduviiša saamine lihtne ja kiire. Ka ei lastud kohvreid tolli- ega keelatud kirjanduse kontrolliks avada, nagu see on üsna üldiseks kombeks Lääne Euroopa maade piiride ületamisel. Kõigest oli näha, et Ungari teeb sihikindlat tööd turistide maale meelitamiseks. Paaril vabal õhtul Budapesti kesklinna restorane külastades olid need rahvast tulvil. Toitude hinnad olid mõõdukad, kuid ka lihtsalt serveeritud. Pudel veini on aga 3-4 korda kallim, makstes restoranis 5-8 dollarit. Söögi-joogi juurde kuulus muidugi ka traditsiooniline mustlasmuusika ja meie noorpõlve populaarsed meloodiad Kalmani ja Lehari operettidest ning Strausside valsid.

Maailma nägemiseks vähemalt vaguniaknastki reisisin raudteel Luxemburgist Viini ja sealt Hamburgi ja Kopenhaageni kaudu Stockholmi ja Helsingisse. Stockholmis ja Uppsalas oli kokkupuuteid kolleegide ja sõpradega, kuid kaheksa päeva Helsingis möödusid asjade ajamiseks, nii et vaevalt aega jäi sõpradele ja tuttavatele. Õhtuti oli mõnigi kord võimalik Tallinna raadiot kuulata, kus olid parajasti käimas vestlused ja ettepanekud parandusteks uuele konstitutsiooniprojektile. Inimestel näis olevat palju südamel.

9.12.1978

Esimene täis aasta puhkepalgalisena on nüüd seljataga, mille kestel on vastata tulnud kümnetele standardküsimustele, “Noo kuidas siis pensionil läheb?” või “mis sa oma vaba ajaga nüüd teed?” või “noo kas hakkab juba igav?” – Vastata on tulnud sagedasti õlakehitusega ja vahel ka kulmu kergitamisega, kinnitades et igavust pole me seni tundnud. Mõlemil on meil

olnud tegemist seevõrra, et enamasti on ajast puudu. See ammu kuulud pensionäride kurtmine on ka meile saanud üsna reaalseks kogemuseks. Selle üheks põhjuseks on tõenäoliselt, et tööd ja ettevõtmised ei edene enam endise tõhususega. Või ka see, et ammu meeles mõlkunud ja kogunenud plaanide rohkus kipub killustama tööjõudu liialt paljude ettevõtmiste vahel.

Aasta algas väikse meeldiva sündmusega: ligi seitse aastat koos kolleeg Tõnu Parminguga tegemisel-toimetamisel olnud ingliskeelne koguteos tänapäeva Eesti kohta ilmus lõpuks trükist. Tiitliks on "A Case Study of a Soviet Republic: The Estonian SSR". Raamat on leidnud tähelepanu mitmetes ringides ning saanud ajakirjanduses heatahtlikke retsensioone. "Teataja" tõi varasuvel ajaloolase Evald Uustalu sulest koguni kolme numbrit läbiva asjaliku analüüsi.

Maikuu sündmuseks oli kuues Balti teaduslik konverents, juba teist korda Toronto ülikoolis ja organisatoorselt vilunud kätes. Konverentsil leidis märkimist ka selle korraldaja, Balti Teaduste Edendamise Ühingu (AABS populaarseks saanud ingliskeelse akronüümina) kümnes tegevusaasta. – Meeldiv oli näha, et suur arv Toronto eesti tegelasi ja teadlasi oli rakendunud konverentsi organiseerimistöödele. Ka oli eestlaste osavõtt konverentsi teaduslikest istungeist märksa arvukam kui kuus aastat tagasi, eelnenud AABSi konverentsil Torontos. Konverentsiga ühenduses toimunud Balti kunstinäituse korraldamine oli valdavalt eestlaste ajatundlikes kätes. – Omapoolt esitasin konverentsil ettekande varase põllumajandusliku kõrghariduse kohta Tartu ülikoolis, kõige varasemast toleaeegses Vene keiserriigis.

Kongressi puhul leidis aset veel märkimisväärne eesti sündmus – Tartu Instituudi direktorite koosolek-nõupidamine, mis oli esmakordne selles ulatuses. Instituudi sekretäri, dr. Endel Aruja üksikasjalikust kirjalikust aruandest selgus, et Instituut on õige piiratud vahenditega, kuid sekretäri kiiduväärse energia ja entusiasmiga aluse pannud õige ulatuslikule teaduslik-organisatoorsele tööle. Nimetamist väärisksid raamatukogu ja arhiivi ning eestiainelise kartoteegi rajamine ja edasi arendamine, siis mikrofilmide ja mikrofišside kogu eesti ajalehtedest ja ajakirjadest. On alustatud Ed. Laamani "Eesti iseseisvuse sünni" tõlkimist ning ulatuslikuma Eestit käsitleva ingliskeelse teatmeteose koostamist ja väljaandmist. Neile lisaks on käigus veel ligi pooltosinat väiksemat projekti. Nii siis on Instituut kiiresti kujunemas eestiainelise informatsiooni suurimaks keskuseks Põhja-

Ameerika mandril. Tartu Instituut on Tartu College'i üheks pungaks, kes tütarinstituuti on varustanud vajalike ruumidega ja väikse rahalise toetusega. Instituudil on omaette teaduslik nõukogu, direktoraat 21 liikmega, kellest 4 on määratud Tartu College'i poolt, 9 valitud Kanada ja 8 USA ülikoolide õppejõudude hulgast, viimaste hulgas ka mind.

Suve pikem tööperiood möödus Helsingis, peamiselt ülikooli, Soome Kirjanduse Seltsi, Eduskunna ja Soome Rahvusmuuseumi raamatukogudes. On tuntud, et need ja veel teisedki raamatukogud Helsingis on olulisimaiks allikmaterjalide kogudeks Eesti kohta vabas maailmas. Võib olla, et see eelteadmine oli teinud mu liialt optimistlikuks, sest tegelik töötamine nendes raamatukogudes alles näitas, kui lünklikud needki kogud on. Nõnda pöördusin ma Helsingist tagasi mõnevõrra pettununa. Oleme iseseisvusaastail liialt vähe tähelepanu pööranud oma materjalide väljaspoole saatmisele.

Kaks suuremate eesti osakondadega raamatukogu – Helsingi ülikooli ja Soome Kirjanduse Seltsi omad – on lünklikud ka publikatsioonidelt, mille puudumist on praegu veel võimalik parandada. Jutt on nimelt pagulasajal ilmunud eestikeelsetest ja Eesti kohta käivatest väljaannetest. Suuremate kirjastuste, nagu Orto, EKK, EMP ja Välis-Eesti publikatsioonidega on olukord parem. Ja pealiskaudsel materjalidega tutvumisel näisid need vähemalt nimetatud raamatukogudes leiduvad. Võib olla leiaks täpsem kontroll ka siingi lünki. Kuid tõsiselt halb on lugu väiksemate ja paljude juhuslike ning ühekordsete kirjastajatega, kelle väljaanded puuduvad, või leiduvad üksikult ja juhuslikult. Näib, et mõned nende raamatukogude kasutajad on aidanud korraldada Saksamaal ilmunud väljaannete hankimist. Kui see kiri peaks sattuma isikute kätte, kellel lähemaid suhteid seesuguste väiksemate ja juhukirjastajatega, paluge, et need saadaksid eksemplariid ülikooli raamatukogule (Unioninkatu, Helsinki 10) ja Soome Kirjanduse Seltsile (Hallituskatu 1, Helsinki 10).

Helsingi üheks eeliseks on muidugi see, et seal on Eesti kohta märksa enam informatsiooni kui mujal. Kõigepealt käib palju soomlasi Eestis ja kuigi neist on suur osa “vodkauriste”, kellel on vaevalt muud huvi Eesti elu-avalduste vastu, on ka palju tähelepanelikke vaatlejaid, kellel pealegi kohalike eestlaste seas tihtipeale tuttavaid. Teiseks pääseb aegajalt üksikuid eestlasi Soomet külastama, kes toovad üht-teist uudist kaasa. Ja lõpuks on Eesti raadio Helsingis hästi kuuldav ning TV nähtav. Kuigi isiklikult piirdusin peamiselt raadioga, oli sedagi huvitav jälgida.

Põllumajanduslikust seisukohast olid huvipakkuvad päevauudiste saated ja reportaažid põllutöödest. Domineerivaks motiiviks möödunud suvel oli põllumeeste võitlus ebasoodsa ilmastikuga heinateol ja teravilja koristamisel. Suve teine pool heinateost alates kuni sügiseni oli harukordselt vihmane ja heinategu ning viljakoristus selle tõttu äärmiselt raske. Näiteks jutustas üks kombainer reporterile oma kogemust viljakoristamisel, et märg ja umbrohune vili ummistab kombaini tihti, 4-5 korda päevas. Ja masina puhastamiseks ning töökorda saamiseks kuluvat iga kord veerand kuni kolmveerand tundi. Aegajalt juhtus päevauudistes kuulma ka noorpõlve sõprade nimesid. Nii sai Viktor Simm ümmargusel sünnipäeval mingi aumärgi või -nimetuse ja Endel Laas oli külastanud Soome metsamehi, millest ta siis uudiseid vestis.

12.12.1979

Märgime kõigepealt, et suveperioodi veedame nüüd Soomes ja talveperioodi Amherstis, kuhu vastavalt ootame ka külalisi. Aino on mõlemal pool tegevuses olnud oma maalimisharrastusega ning esines töödega sel aastal Espoo linna kunstiühingu sügisnäitusel. Elmari tegevuseks on Soome perioodil olnud materjali kogumine peamiselt Eesti põllumajanduse ajaloo kohta, pearõhuga iseseisvuse perioodil. Kirjutamine toimub enamasti Amherstis. Viimaste Balti teaduslike konverentside ettekanneteks on valminud kaks ülevaadet põllumajandusliku kõrghariduse kohta möödunud sajandil – üks põllumajanduse õpetamise kohta Tartu ülikoolis 1802-1917 ja teine Riia polütehnikumi põllumajandusosakonna tööst 1862-1917. Viimases oli enne iseseisvust lõpetanuist osa hariduse saanud umbes kaks-kolmandikku meie agronoomidest.

Suve üheks olulisemaks sündmuseks oli meil koos Ainoga osavõtt V Balti teaduslikust konverentsist Skandinaavias. See Balti Komitee ja Stockholmi ülikooli ühisüritus toimus juuni keskel Stockholmis, oli organiseeritud sujuvalt, sobiva pidulikkusega, huvitavalt ja heal teaduslikul tasemel. Seal oli ka mu ettekanne Riia polütehnikumist. Konverentsi pidulik avamine toimus Rootsi Akadeemia aulas, kus ürituse tähtsust rõhutasid tervitajatena valitsuse esindaja, ülikooli rektor, Akadeemia esindaja jt. Järgnenud linnavalitsuse vastuvõtul raekoja kuldses saalis üllatas eriti eesti osavõtjaid linna politsei meeskoor. Peale paari eesti laulu rootsikeelsete sõnadega lõpetasid nad ettekanded populaarse G. Ernesaksa lauluga

“Hakkame mehed minema” eesti keeles ja perfektses häälduses. Konverentsil peeti umbes 80 ettekannet, mille autorid esindasid ca 50 ülikooli. Konverentsi keskseks teemaks olid balti minoriteetide küsimused, eriti Rootsisis. Samuti olid esindatud traditsioonilised ajalugu, lingvistika, kirjandus, muusika ja folkloor. Ettekanded olid enamasti kolm samaaegselt. – Muidugi pakkus konverentsi-reis hea võimaluse kohata vanu sõpru ja kolleege väljaspool konverentsi kava.

Ainol suri Tallinnas 20. oktoobril ema, kes oli möödunud märtsis saanud 91aastaseks. Kuna Aino ise oli veel Soomes, pääsis ta ka ema matusele, mis toimus 27. oktoobril Metsakalmistul, kus on isa haud juba varemast ajast. Kuna Aino suguselts on arvukas ning ema oli kasvanud üles palju võõraid lapsi, kellest enamik eluneb Tallinna lähikonnas, siis oli matus olnud rahva- ja lillerohe ning ka muidu vana eesti kombe kohane.

15.12.1980

Ka lõppeval aastal jagasime oma elu kahe mandri vahel. Aino hindamist mööda teeme siinpool ookeani enam tööd kui sealpool. Euroopa poolel on nimelt palju enam üritusi ja juhtumeid, mis paratamatult töö juurest eemale viivad. Ja mõned neist – nagu ESTO 80 möödunud suvel Stockholmis – on nii intensiivsed, et neist välja puhkamiseks kulub pärast kodus veel nädal kuni paar magamist, mil tõsisest tööst suurt juttu ei ole.

ESTO 80 oligi tänavuste ürituste ja muljete kõrgpunktiks. Ja ka seniste ülemaailmsete eesti päevade kõrgpunktiks niihästi osavõtjate kui ürituste arvult, samuti massimeeleavalduste ulatuselt ja mõjukuselt, peremeesrahva osavõtult kuni valitsusliikmeteni välja ning nende ajakirjanduse tähelepanult. Selle suurürituse ettevalmistused olid olnud põhjalikud ja organisatsioon hea. Seetõttu kõik toimus latusalt, kõrvale jättes väiksemaid viperusi, mis aga ei häirinud üldiselt head muljet ESTO-st. Ka noorte osavõtt paistis arvukamana kui varemalt, samuti nende üritused.

ESTO-st on nii palju kirjutatud, et iga lisa üritamine osutuks kordamiseks. Riskides sellegagi, olgu ometi lubatud tuua tähelepanu ürituste arvukusest. Ülemaailmsete eesti päevade mõtte õnnestumine – selle populaarsus ja üha kasvav osavõtt tekitavad paratamatult probleeme, mille parandamiseks pole retsepti. Globaalset laadi pisi- ja üldürituste arv on aina kasvanud ja samaaegselt on nii palju, et kõikidest olulistest ettevõtmistest pole enam võimalik osa võtta. Nende ametlikku osa aitaks kiirendada parem

ettevalmistus. Kuid harvadel globaalsetel kokkusaamistel on ka mõttevahetusel oluline osa. Ja muidugi suhtlemine puhtisiklikul alusel, kui on tegemist jällenägemisega pika aastaterea järel.

Teiseks meeldejäävamaks sündmuseks, millest lähedust kasutades osa võtsime, oli V rahvusvaheline fennougristide kongress Turus, 20.-27. augustini. Eelteated rääkisid ligi 800 teadlase tulekust, kongressi lõpetamisteade aga üle 600-st 22 maalt, kes 8 päeva kestel pidasid kokku 400 ettekannet. Osavõtjaid oli teadagi kõige arvukamalt peremeesmaalt, kuid rohkelt oli osavõtjaid ka Ungarist ja N. Liidust, kaasa arvatud Eestist. Viimastest oli üks osa kongressil ainult lühemat aega ja turistid ekskursiooni korras. Suurema osa ettekannete kokkuvõtted olid mõnes võõrkeeles trükituna saadaval ja need moodustasid 4 mahukat köidet. – Erilist huvi pakkusid teadagi kohtumised, taaskohtumised ja jutuajamised osavõtjatega kodumaalt, kelle hulgas oli mitmeid kaasaegseid Tartu päevilt. Samuti oli meeldiv tutvust teha ka noorema põlvkonna kodumaa finnougristide, arheoloogide, antropoloogide ja etnograafidega. – Oli otse hämmastav, et praktiliselt kõikide osavõtjatega, v.a. suur osa venelasi, võis vestelda soome keeles. Küsides jaapanlastelt, mis neid kongressile tõi, saime vastuseks, et – sugulus fennougridega!

Aino saavutuseks sel aastal oli esinemine kolmel kunstinäitusel, millest igauks nõudis uut loomingut ja tööd.

10.12.1981

Meie pensionäri elus pole lõppeval aastal raportida erilisi suursündmusi. Igapäevase elu pisitoimetused on aga hoidnud meid mõlemaid püsivas ajakitsikuses, nagu seda on kurtnud ammust ajast kõik pensionärid.

Märtsis tegime paarinädalase reisi Floridasse, et ringi vaadata ja selgitada olukordi ja võimalusi sinna soojemasse kliimasse asumiseks. Puhkuseks oleks seda matka ebaõige nimetada, sest päevad kulusid kõik sihikohasteks ringivaatamiseks. Isegi kavatsatud külastusteks ei jätkunud aega.

Muidu elasime ka sel aastal kahel kontinendil – talvepoolaasta Ameerikas ja suvepoolaasta Soomes. Ainol oli mõlemal pool peamiseks tegevuseks tema kunstiharrastus (esines Soomes kolmel-neljal ja Stockholmis kahel näitusel), Elmaril aga tuhnimine Helsingi ülikooli ning Soome Kirjanduse Seltsi raamatukogudes ja Ameerikas kirjutamine oma lõbuks, mis aga ei taha kuidagi edeneda soovitud kiirusega. Helsingi ülikooli

raamatukogu on selle poolest mõnusaks kohaks, et seal kohtab tihti kaasmaalasi. Enamasti küll Rootsist, kuid ka Ameerika mandrilt. Harvemini eksib sinna ka mõni kodumaa külaline. Pensioneerunud lektor Eeva Niinivaara on aina aktiivne ning alaline raamatukogu kasutaja ning enamasti tema kaudu sõlmuvad tutvused ka varem tundmata kaasmaalastega. Oma erihuvide tõttu on mõnevõrra lõtvunud kontaktid soome kultuurieluga. Ent vähemalt jälgime sündmusi "Helsingin Sanomate" järjekindla lugemise ja TV ja raadio kaudu. Selle viisi puuduseks on, et tihti loeme eesti muusikute või sportlaste külaskäikudest alles tagantjärele, kui need juba maalt lahkunud.

Igapäevases elurütmis on muidugi heaks vahelduseks konverentsid ja muud sedalaadi kokkutulekud. Kuna suvekuud veedame Soomes, siis on jäänud vahele siinsed suvised üritused. Ka ei ole pääsenud AABSi Balti konverentsidele. Lohutuseks on, et sedalaadi ettevõtteid toimub ka sealpool Atlanti. Tänavu koguni kaks, mis osalema meelitasid. Stockholmis toimus 5.-8. juunini kuues Balti teaduslik konverents sealse Balti Instituudi (BI) korraldusel ja Stockholmi ülikooli osalemisel. Olime seal koos Ainoga, kusta oli osaliseks BI korraldatud naiskunstnike näitusel, minul aga "paber" lugeda. Seekordseks eripärasuseks oli ümmarguselt 20 aktiivset osalejat Eestist – kunstiteadlasi, muusikuid, ajaloolasi ja kirjandusnimesi. – Konverentsi avamisel võis Stockholmi ülikooli rektor teatada Balti uurimiskeskuse tööle asumisest 1. juulist. Selle juhatajaks oli äsja valitud dr. Aleksander Loit Uppsalast.

Oktoobrikuu 1.-3. toimus Marburgis, Herderi-Instituudis ajaloo-sümposium teemal Tartu, Riia ja Vilniuse ülikoolide osast Balti piirkonnas ja Ida-Euroopas 1579-1979. Sinna ajaloolaste tsunfti viis mind mu huvi Tartu ülikooli ja Riia polütehnikumi põllumajanduse osakondade töö vastu, eriti möödnud sajandil. Nende rollist kohaliku põllumajanduse moderniseerimisel oli mul ka ettekanne sümposiumil. Sealgi oli kaks osavõtjat Eestist.

18.12.1982

Jätkasime ka sel aastal vana rutiini kahel mandril elamisega – talvel USAs ja suvel Soomes. Selle aasta Florida-matk sattus (vist sajandi) suurimale külmalainele, mis kahjustas suuresti tsitrusvilju ja viljapuidki, ning ka köögivilju sügavale poolsaare lõunatipuni. Mure selle üle, mis juhtub

säärase külmaga kodus, sundis tagasireisile pisut varem kui kavatsatud. Ent seal olid tavalised kodumaa talveilmad – ei midagi erakorralist.

Soomes jätkas Aino intensiivselt oma maaliharrastusi. Selles liinis märgitagu, et Espoo linna kultuuriosakond võimaldas talle oma tööde sooloonäituse ühes hiljuti avatud saalis. Võlgneme Espoo linnale tänu niihästi ruumide, kui ka ajakirjanduse informeerimise ja muu majandusliku abi eest näituse korraldamisel.

Elmari töö kulges nagu varemgi peamiselt Helsingi ülikooli raamatukogus. Palju aega tuli pühendada meie mõlema alma materi – Tartu ülikooli – 350-aasta juubelile. VEPõllumajandusliidu Aastaraamatule valmis pikem ülevaade põllumajandusest Tartu Ülikoolis 1802-1950. – AABSi VIII Balti teaduslikule konverentsile 17.-19. juunil Minnesota ülikoolis, St. Paulis, MN, tuli samuti valmistada ettekanne umbes samal teemal Tartu ülikooli juubelile pühendatud istungi jaoks, kuigi ma Soomest ise konverentsile ei pääsenud. Ent ettekanne tehti kohustuseks selle eest, et olin konverentsile juubeliistungit algatanud. Ja kõige tipuks tuli Eesti Teadusliku Ühingu austav ettepanek, pidada peokõne Tartu Ülikooli juubeliürituste sarjas suurel kontsertaktusel New Yorgis, 24. oktoobril.

Lähemal oma kutsetöole osalesin veel XXI Rahvusvahelisel Aianduskongressil Hamburgis 28.8.-4.9. (Vt. artikkel lk.123), kus muude hulgas ka aiandusökonomitidel oli oma üsna ulatuslik programm. Viisin sinna kaasa kaks ettekannet: üks käsitles lillede impordi mõju Ühendriikide lilletoodangule ja teine kütuse säästu võimalusi ja viise Ühendriikide kasvuhuone majanduses. Oli meeldiv võimalus uuendada tutvus- ja sõprussidemeid Euroopa kolleegidega ja teha tutvust kahe osavõtjaga kodumaalt. Tihti olen sellistel rahvusvahelistel konverentsidel esindanud Eestit üksinda. Lisaks kutsehuvile oli külgetõmbejõuks ka soov külastada Hamburgi ja näha paiku 33 aasta järel, kus 37 aastat tagasi – 1945. a. suvel – sündis Balti ülikooli idee ja kus koos läti ja leedu kolleegidega asusime selle idee teostamisele. Nii siis nostalgiline matk vanadele teeradadele.

14. 12.1883

Mööduv aasta oli meile suureks elu ümberkorraldamise perioodiks, mis hõivas kõik vaimsed ja füüsilised energiavarud. Mõistetavalt kannatas kõik muu tegevus selle all, kaasa arvatud plaanitatud osavõtt Balti Instituudi teaduslikust konverentsist juunikuus Stockholmis.

Rännanud ja kolinud olime ju ennegi. Kuid viimase 33 aasta kestel ühel kohal oli kogunenud maist vara kaugelt rohkem kui kanda jõuab. Selle sorteerimine ja jaotamine selle vahel, mis läheb lihtsalt prügimäele ja millest olid mõned arhiivid ja raamatukogud huvitatud, ning mida jätta esialgu veel enda kätte, võttis kogu suve. Kui veel lisada maja müütamise häiriv protseduur, siis on mõistetav, et mingist tõsisemast ja keskendamist nõudvast tööst ei saanud juttu olla. Kõik pikemad tööd ongi seetõttu olnud terve aasta seismas. Isegi kirjavahetus on jäänud enam laokile kui varem. Vaevalt on aega ja jõudu jätkunud kahe tuleval kevadel ilmuva koguteose kahasse toimetamise tööks, mis kohustused on tulnud endale võtta varasemate kokkulepete tõttu. Ainult Aino on jõudnud kõige kiuste aega varastada oma maaliharrastustele. Muidu jätkub ka siin Floridas ikka veel elamise sisse-seadmise – sisustuse hankimine ja maja kohendamise.

Püüame seekord vastata sõprade küsimustele, et kuidas elu Floridas läheb – või meeldib. Üks sõpru Euroopast avaldas meie Floridasse asumise üle koguni imestust, kuna tema kujutluses Floridas võivat elada ainult rikkad. Muidugi pole see nii. Floridas on omajagu päris vaeseid. Ent ka keskmine puhkepalgaline võib siin elada, kui ainult eemale hoiab Palm Beachist ja teistest seesugustest rikkaste asumisaladest ja rahvusvaheliselt tuntud lõbupaikadest. Peamised elamiskulud, eriti toit sööklais ja restoranides ning majutus motellides pole siin kallimad kui mujal Ühendriikides. Kohati koguni odavamadki. Muidugi on eri saaduste vahel mõningaid piirkondlikke hinnavahe-
sid. Nii on õunad siin märksa kallimad, ent kõik tsitrusviljad, avokaadod, tomatid ja muud talvekõõgiviljad samavõrra odavamad, eriti kui osta neid kohalikke saadusi turult, mida peetakse siinseis linnades 1-2 päeva nädalas.

Paari asja tuleb aga siinset elulaadi ja kliimat hinnates meeles pidada. Florida on suurim turismi, puhkuse ja lõbustuste ning vanurite vanusepäevade veetmise osariik USAs. Rahvastik kasvab kiiresti ning praegu on siin umbes kolmekordsel Eesti pindalal ca 11-12 miljonit elanikku. Ehitustegevus, peamiselt elamuehitus, ei vaibunud ka viimases depressioonis. Florida on suur tsitrusviljade tootja USAs ja maailmas, andes ligi veerandi maailma apelsinidest, USA toodangust aga 3/4; greipfruudid maailmas ligi poole, USAs aga 2/3. – Geograafiliselt asendilt oleme siirdunud Boston – Rooma laiuskraadilt (ca 42-43 ON) Kairo ja Põhja-Aafrika laiuskraadile (ca 29 ON), sellega kaasnevate orkaanide ja keeristormide piirkonda.

16.12.1984

Oleme nüüd juba teist aastat alalised Florida elanikud. Kohanemine siinsele leebemale kliimale pole olnud eriti raske. Teadagi on lugu pisut teistsugune suvekuudega, kuigi 90–95 FE (32–35 CE) päevatemperatuurid pole Florida Atlandi põhjarannikul hullemad kui Massachusettsis. Kaitset selle eest tuleb mõlemal puhul otsida õhujahutusega ulualuses. Sellest kõrgemale läheb suvine temperatuur siingi harva. Ent on püsivalt selle ümber kolme suvekuu kestel. Öökülmad talvekuudel on aga haruldased. Igatahes kulutame siin energiat kütteks vähem kui suvekuudel jahutuseks. Nii tunneme end siin kliima poolest õige mugavalt. Ja imestame, miks küll sõbrad meie küllakutseist ei hooli.

Asudes meie mööduva aasta elukäigu ja ettevõtmiste juurde, tuleb aastat pidada üheks suuremaks reisimise ja ehk ka “pidutsemise” ajaks, vähemalt sõprade-tuttavatega taaskohtumiste poolest. Meenutagem, et sellesse langesid ESTO 84 pidustused Torontos – kahtlemata eestlaste seni suurim kokkutulek nii rahva kui ürituste arvult. Ent meie perekonna ürituste rida algas juba kuu aega varem – AABSi IX Balti teadusliku konverentsiga 14.-16. juunil Montrealis, esmakordselt prantsuskeelses Universite de Montrealis. See asjaolu lisas konverentsi internatsionaalsusele uue dimensiooni – balti ja prantsuskeelse maailma suhtes, mis oligi seekordse konverentsi juhtteemaks. Aktiivselt osalejate nimistus oli 212 nime, kokku osavõtjaid aga 400 ümber. Eri istungite arv oli 60 ümber, millel esitati kaks-kolm ettekannet juurdekuuluvate kommentaaride ja diskussioonidega istungi kohta. Konverentsile viisin kaasa ühe ettekande kodumaa majanduse arengust viimasel kahel aastakümnel. ESTOni jäänud aja veetsime Kanadas puhkusega ühe hea sõbra suvilas Huroni järve Georgia lahe ääres Wasagas, ning kahe koguteose lõpuleviimiseks, mille toimetamisel olin kaasosaline: Põllumajanduse aastaraamat XIX (agr. Albert Irsiga), 100 lk., ja Liivika võõrsil (Leo Koobasega) Seltsi 75-aasta jubeliks, 116 lk.

ESTO 84 – neljas ülemaailmne eestlaste kokkutulek Torontos 8.–15.7. – oli aasta sündmustest teadagi võimsaim ja ka elamusterikkaim. Suurte massürituste kõrval oli aga meeldejäävaks Pärnu end. õpilaste kokkutulek, kus taaskohtus sõpru erinevatelt maadelt 40-50 aastat tagant. Kunstinäitusele oli valikukomisjon valinud kolm Aino maalingut. – Kuna vahetult ESTOLE järgnes veel Metsaülikool – eesti noorte akadeemiline laager Kotkajärvel –

siis oli sobiv juhus sellestki osa võtta. Oli arvukalt osalejaid ka Rootsist, Austraaliast, Inglismaalt, Soomest jm. – Lõpuks märgitagu veel suve lõpu reise Oregoni ja Washingtoni omaaegsete eesti põllumajanduslike asulate ajalooga tutvumiseks.

15.12.1985

Elu Floridas on läinud suuremate erakorraliste sündmusteta. Oleme seni õnnelikult pääsenud orkaanidest ja keeristormidest, mis meist mööda läinud. Ainult möödunud kevade pikk põud tõi mai keskel ümbruskonnas laialdasi metsapõlemisi ohtlikult lähedale. Naabermaakonnas, ca 30 km meist põhjas, langes tule ohvriks 131 ühepere-elamut, mis olid ehitatud kaunisse loodusesse – siin valitsevasse männimetsa. Ent ettevaatamatult ilma tule levikut takistavate tühimaadeta hoonete ja metsa vahel. Tuulised ilmad aitasid kaasa tule levikule.

Asudes andma lühiülevaadet meie pere lõpule jõudvast aastast, on eakohane alustada tervisest. Peame tõdema igivana kogemust, et edenevad aastad toovad kaasa üha enam terviseprobleeme, kusjuures Ainol on need olnud püsivamad ja tõsisemad. Lõpuks konstateeris arst oktoobris muudele hädadele lisaks veel akuutset kopsupõletikku. Pikem, juba ligi aasta plaanitud reis novembris muidugi ei parandanud ta tervislikku olukorda. Nii läheb ta pühadele vastu päris poolhaigena.

Selle aasta elamuste ja kogemuste kõrgpunktideks olid mulle kaks sündmust: esmakordne osavõtt Lääneranniku Eesti Päevadest juulikuu alguses ja kolmenädalane põllumajanduslik reis Hispaaniasse augustikuu lõpul ja septembri alguses.

Juba kaheksateistkümnendad üleaastased Lääneranniku Eesti Päevad toimusid roteerimise korras seekord roosidelinnas Portlandis, Oregonis, 1.-5. juulini ning tõid kokku ligilähedalt tuhat registreeritud osavõtjat. Minu osavõtt tuli ettekavatsemata, kui sai teatavaks sel puhul toimuv kunstinäitus, kuhu Aino soovis saata kaks oma uut tööd ja minul tulid need kohale toimetada. Päevadele eelnes noorte organiseerimisel esmakordse üritusena Metsaülikool Läänekaldal – MÜLK – umbes 40 osavõtjaga ning õnnestus igati nii sisuliselt kui vormilt. Sõnaline osa oli pühendatud peamiselt noorte valgustamisele eesti kultuuriga ja pagulasprobleemidega esijoonel vanemate kõnelejate kaudu. – Eesti päevad olid sisult ja teostuselt ESTO-ks miniatüüris. Portlandi paarisajane eestlaste rühm peoperemeestena ja ürituste

kohaliku organiseerijana oli teinud suurepärase ja hästi koordineeritud töö, mis väärrib aina kiitust. Päevade sujuv ja hästi teostatud organisatsioon ning alati abivalmis ja lahkelt naeratav isikkoosseis teenistuslaudade taga tegid päevadest osavõtu meeldivaks ja meeldejäävaks elamuseks, millele lisa andis paljude kaugete sõpradega kohtumine.

Mõjuvad muljed tõin kaasa ka esmareisilt Hispaaniasse, mis oli ühenduses Rahvusvahelise Agraarökonomide Ühingu 10-päevase konverentsiga Torremolinoses, Vahemere ääres. Järgnev ekskursioon 5.-12. sept., mis viis Madridi kaudu Santanderi Biskaia lahe ääres ja sealt läände Santiago de Compostela linna Atlandi ranna lähedal, andis põgusa pilgu maa mitmekülgsesse põllumajandusse.

16.12.1986

Kuuldes meie ümberkolimisest samas linnas, on sõprade esimeseks küsimuseks – miks? Lühike vastus on, et vanas korteris jäi seinapind Ainole piltide riputamiseks kitsaks. Ka soovis ta alakorrusele kaht magamistuba. Võib olla tundis ta ka vajadust oma energia loovaks rakendamiseks – vahelduseks majapidamistöele ja maalimisele. Nimelt lasime seekord taas uue kodu ehitada. See on kahekorruseline «townhouse», endise kodu naabruse uues asulas ja nagu aadress näitab, väikse Hirvejärve ringteel. Kuigi hoone väliskuju oli juba ette määratud, muutis Aino mõnevõrra siseruumide jaotust. Ka ehitada lasta osutus koguni raskemaks kui iseehitamine, kuna selgus, et tegemist oli praktiliselt pankrotis ehitajaga, kellel puudus krediidiusaldus ehitusmaterjalide firmade ja allettevõtjate juures. Nii tuli Ainol peatselt kogu ehitustöö juhtimine üle võtta – äride ja allettevõtjatega läbirääkimised, tellimiste andmine ning arvete maksmine. Kohati selgus, et enne tellimuste täitmist tuli tasuda koguni ettevõtja vanu võlgu. Ka ei saanud Aino oma valiku järgi allettevõtjaid palgata, sest tegemist oli eeskirjade järgimisega, mida ainult ettevõtja ärisõbrad täpselt teadsid. – Kõik need kohustused hoidsid Aino kibedas tegevuses neljal suvekuul, maikuust oktoobrini – 3–10 tundi päevas, 6 päeva nädalas. Ümbruse haljastamine on veelgi käimas. Muudest üksikasjust huvitatuid palub Aino meid külastada – oma silmaga vaatama. Teretulemast!

Mul endal on aasta kulunud oluliselt Balti Ülikooli rajamise 40-aasta juubeleile. Kõigepealt selle tähtpäeva unustusehõlmast väljatoomisele ja juubeli tähistamise ning asjakohase mälestusteose väljaandmise plaanitse-

misele. Kuna õige mitmed sõbrad on selle üritusega juba tuttavad, siis pole põhjust küsimusel siin enam pikemalt peatuda. Mainigem ainult, et üks hästi õnnestunud juubeliaktus leidis aset 30. nov. Torontos Tartu Instituudi korraldusel, kus tavakohane Tartu Ülikooli aastapäev oli sisustatud Balti Ülikooli juubelile pühendatud kavaga. Ligi 200 juubelikülalise hulgas oli arvukas kogu endisi BÜ õppejõude ja üliõpilasi. Juubelikõne oli allakirjutantult. Maikuu lõpul Madisonis, WI, toimunud AABSi X konverentsile oli sobiv juhus kaasa viia ettekanne Balti Ülikooli saamisloost aastail 1945 ja 1946 Hamburgis, tolleaegses Briti okupatsioonitsoonis. Selle vastu tundis huvi kohal oleva läti akadeemilise aastaraamatu "Akademiska Dziva" toimetaja ning lugu ilmub asjakohaste täiendustega nende aastaraamatus 1987 aprillikuus. – Tänu aktiivsetele abilistele hakkab ka BÜ Mälestusteos juba kuju võtma.

12.12.1987

Enam kui täisajaliselt on mind rakkes hoidnud juba suvel 1986 endale võetud ülesanne, nimelt Balti Ülikooli (BÜ) 40-aasta juubeli- ja mälestusteose toimetamine ning sellele olulise osa sisust kirjutamine. Ülesanne tundus vältimatu moraalse kohustusena, kuna teisi selle ettevõtte teostajaid silmapiiril ei näinud olevat. Mingisugune ülevaade BÜ tegevusest Saksamaal aastail 1945-1949 aga osutus tarvilikuks arvukate pärimiste nõudel – küll esijoones väljaspoolt BÜ oma peret – USA-st, Kanadast ja Rootsist. Lisaks on Balti Ülikooli saamisloost ning tööst ülevaate kirjapanek praegu juba viimse tunni küsimus. Selles osalenud eesti õppejõududest on kaks kolmandikku oma maise matka lõpetanud ja ülejäänud kõik kõrges eas. Üliõpilastest ei tea ühtki aktiivset BÜ ajaloo huvilist. Ka pole neile uurimistöö selles küsimuses tasuv. Uurija tööd raskendab lisaks see, et BÜ arhiivi saatus on praegu teadmata, hoolimata püüdlustest selle jälile jõuda. Nii puudub meil täielik nimekirja BÜ üliõpilastest – kaasa arvatud eestlased. Nende kogumine kaasüliõpilaste kaudu on olnud aegaviitev ja tulemusilt lünklik. Nii on kirjutusmasina taga istunud ajast suurem osa kulunud kirjavahetusele kui kaastöö kirjutamisele. – Plaan saada raamat valmis veel sel aastal, ei täitunud. Kuid lootused on märtsikuul 1988.

Aino on olnud – tema enda sõnadel – sel aastal väga ebaproduktiivne. On töötanud ainult kahe suuremõtmelise maalingu kallal. Üks nendest – mõõtudega 2 m X 2,5 m – on lõpetatud. Teise loodab kah veel sel aastal

valmis sada. Tehnikad on mõlemal erinevad ja globaalselt uued, mispärast nõuavad palju mõtlemisaega ja suurt pintsli kulutamist.

Valmis on saanud veel – tänu sõber Leo Koobase energilisele abile – 196 lk. biograafia põllumajandustegelase, dotsent Jaan Metsa kohta. Raamat läks trükki detsembri alguses, siis köitmisele rohelises kalinguris. Väljasaatmine algab pärast jõulu.

Eeloleva Eesti Vabariigi 70. aastapäeva puhul 24. II 1988 on kavas avaldada ÜS Liivika kirjastusel mõned sündmuskohased trükised, mille nimed aga jätame esialgu mõistatamiseks.

10.12.1988

Sel aastal on eriti kohane kinnitada, et meie mõtted ja soovid siin võõrsil on – nagu alati – kodumaa ja kodurahvaga, kus 16. novembril astuti mehine samm, mille kaja kostis üle maailma. Vabariigi Ülemnõukogu võttis pea ühehäälselt vastu Eesti NSV suveräänsuse deklaratsiooni. Soovime kõik, et see deklaratsioon muutub reaalsuseks õige pea ja näitab venelaste kuulumist tsiviliseeritud rahvaste perre. Ajalugu pakub selleks ootuseks kinnitust: Kolme päeva eest möödus 70 aastat sellest, mil Nõukogude Vene rahvakomissaride nõukogu Leniniga eesotsas andis dekreediga iseseisvuse tunnustuse Eesti sotsialistlikule vabariigile, tollase nimega Eesti Tööraha Kommunaale. See rahvusvahelise õiguse akt pole veel annalistest kustutatud, kuigi võib olla tuhmunud paljude mälus. Eesti rahvas ja rahvavägi tahtis teisiti ja pikas ja visas võitluses lõi äärmiselt vaba ja tolerantse mittesotsialistliku Eesti Vabariigi, millele Nõukogude Vene andis teistkordse iseseisvuse tunnustuse Eesti-Vene rahulepinguga 2.II 1920 Tartus. – Siis 23. augustil 1939 heitsid kaks diktaatorit kahasse, sõlmides kurikuulsa Molotov-Ribbentropi salalepingu Euroopa jagamiseks Hitleri ja Stalini impeeriumide vahel ning sõja alustamiseks, millest sai Teine maailmasõda. Salalepingu sõlmijad andsid oma allkirjad hüpoteegile, mille lunastamiseks tuli ohverdada 20 miljonit Soveti impeeriumi inimelu. Eesti iseseisvus hävitati toore Punaarmee okupatsiooniga alates 17. juuni 1940 ultimaatumist. Eesti muudeti võitja õigusega jõhkralt eksploateeritavaks Soveti kolooniaks kaasaskäiva genotsiidiga Eesti rahva kallal, mille sarnast ei tunne ükski lääneimpeeriumi koloniaalmaa.

Nendele tegudele on oma hinnangu andnud rahvusvaheline sõjatribunaal Nürnbergis 1945-46, kus kohtu all oli Molotovi-Ribbentropi salalepingu üks

osapool – Natsi Saksamaa juhid. Neid süüdistati ja mõisteti surma poomise läbi kolmes olulises punktis:

1. kuritegudes rahu vastu – agressiooni plaanitemises, alustamises ja teostamises, rikkudes rahvusvahelisi pakte ja kokkuleppeid;

2. kuritegudes inimkonna vastu – hävituste, deporteerimiste ja genotsiidi kaudu;

3. sõjaroimades – rikkudes sõjapidamise rahvusvahelisi seadusi.

Kõik need kuriteod Eesti rahva kallal Soveti võimu poolt on glasnosti perioodil küllaga avalikustatud. – Tahaks loota, et Soveti võimud omaenda huvides praegusel lääneriikidest krediitide hankimise ajal oma käitumisega maailmale demonstreerida tahavad, et nad kuuluvad tsiviliseeritud maailma rahvaste hulka.

Oma perekondlikest uudistest nii palju, et oleme olnud koduses töös. Meie ilusaimaks päevaks kujunes 50-aasta pulmapäev, mida tähistasime umbes 30 eesti sõbra seltsis, neist mitmed enam kui 4000 km ja 2000 km tagant kohale sõitnud. Kelle kirjalikele tervitustele ja kinkidele pole jõudnud viisakalt vastata, ütleme siinkohal siira ja südamliku tänu! Elmar on rakked olnud Balti ülikooli mälestusteosega. Aino sõnumiks on, et ta kunstiloomingu tootlikkus on olnud väike: ainult kaks maalingut pisitööde kõrval– üks 6' x 8,3', teine 7' x 4'! Kuid arvab, et tal haigus on kujunemas "ueeks karjääriks". Ta tegi jaanuaris läbi raske lõikuse, millest paranes kiiresti ja hästi. Ent tervises on ilmnenud uusi probleeme, mitte seoses läbitehtud operatsiooniga. Diagnoosimine võttis aga aega üle poole aasta. Vahepealsed diagnoosid ja rohud osutused ekslikeks ja nüüd peab valmis olema uueks lõikuseks.

16.12.1989

Üldiselt võime iseloomustada lõppevat aastat oma peres vaiksena ja paiksena, nagu sobib inimestele meie eas. Ainus pikem reis kodunt välja tuli teha asjatoimetuste nõudel ja koos Ainoga endisse elu- ja töökohta Amhersti, Massachusettsi autoga (vahemaa 1250 miili ehk 2000 km). Meie kooperatiivkorter jäi mais üüriliseta ja näis olevat sobiv võimalus teha seal väikseid remonte ja muid kohendusi. Sealolu andis võimaluse teha päevase reisi Bostoni ja külastada vana tuttavat pr. Erika Kalamit. Oli tore taas näha kevadõites Massachusettsi Springfieldist Bostonisse välja. – Väikse sündmusena mainitagu Aino algatusel korraldatud sõprade kokkutulekut

sünnipäeva puhul. Et seda oli publitseeritud ka pagulaslehtedes, tõi see hulga sõprade õnnitluskaarte, mille eest südamliku tänu ütlen hilinenult siinkohal. Kombe kohaselt on "Thank you" noodid ostetud, kuid jäänud ajapuudusel täitmata ja saatmata, mida palun lahkelt töömehele andestada. Kaugemaiks külalisteks olid Albert Irs ja Leo Koobas kohale sõitnud Torontost (1003 miili lennukeile, autoga 1200 m. ehk ligi 2000 km) koos abikaasadega. Leoga oli võimalik nõu pidada ja arutada meie ühiseid kirjastamiskavasid ja nii säästa aega kirjavahetuseks ja telefonil.

Mis on siis töömehe aja riisunud, et seda kirjavahetuseks pole jätkunud? Lühidalt – vabatahtlikult endale võetud ülesanded, mille tähtajad ammu möödunud. Esikohal on aja nõudlejana endiselt Balti ülikooli mälestusteose koostamine ja trükki toimetamine. Oli kindel see sügisel trükikotta saata. Kuid septembri alguses Torontos pildimaterjali valides ja sisu organiseerides selgus, et oli vaja mitmeid lünki täita, milleks abi väljastpoolt pole loota. Loodame raamatu trükkimisele saata uue aasta alguses. Selle maht on paisunud tublisti üle 300 lk. – Ligi paar aastat kestnud ettevalmistuste järel on lõpuks trükivalmis Eesti Asutava Kogu seletus Eesti iseseisvusest eesti ja inglise keeles, koos vastavate eessõnadega. Organiseerimisel on väljaandmise finantseerimine.

Aino omalt poolt lisab, et tal palju ajast kulub pikkadele kiirkäikudele ja ka meie pere tervislikul dieedil hoidmisele. Kuna ta keedab asjatult palju, siis jääb vähe aega maalimiseks. Sellest hoolimata on pintslid kulunud ja värvid otsa saamas. Nende asendamine olevat aga jõululingina teatavaks tehtud. – Meid lähedalt tabanud leinasõnumiks oli Aino vend Eeriku surm 14. septembril Tallinnas ning matusest Metsakalmistul perekonna matusepaigale. Ajaliselt polnud võimalik reisi matusele korraldada, kuid reis Tallinna on plaanis kevadel.

Mõistagi oleme olnud ka mööduval aastal mõtteis ja unistustes kodumaaga ja kodueestlastega ning kaasa elanud nende taotlustele ja senistele saavutustele vaba Eesti ülesehitamisel.

10.12.1990

Sel aastal oli kõike muud varjutav sündmus Elmari kodumaa külastamine 46 aasta järel, mispärast piirdume selle muljete ja elamuste jagamisega. Ka Aino tegi maikuu lõpul lühireisi Eestisse, kuid temale oli see seitsmes või kaheksas, seega rutiiniasi.

Elmar oli kodumaal 20. septembrist 11. oktoobrini, umbes kuu aega hiljem kui oli plaanitud, selle sügise vihmadega. Eriti Tallinnast jäi vihma, pori ja lehtede languse tõttu rämpsevõitu mulje. Märkimist väärib, et Tallinna saabusin 20. septembril, samal kuupäeval, kui olin 46 aastat tagasi samast asunud põgenikuteekonnale.

Olin kodumaal Eesti Põllumajanduse Akadeemia ning Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi kutsel ja nende külalisena, mispärast külaskäigu pearõhk oli kolleegide uue põlvkonnaga ja Tartu akadeemilise elu hetkeseisuga tutvumisel, lisaks mainituile veel Tartu Ülikoolis ning Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria Teadusliku Uurimise Instituudis (lüh. ELVI). Oli veel võimalus külastada Luunja sovhoosi suure klaasialuse roosikasvatusega ja seenetootmisega, Piistaoja friisikarja aretustalu ja C.R. Jakobsoni Kurgija talu-muuseumi.

Kahe õe kaudu Kilingi-Nõmmes on mul Eestis ka kodu ja terve rida sugulasi – tädide tütreid ning nende järglasi, kes kõik soovisid näha oma sugulast Ameerikast. Tallinnas on aga praegu suurim rühm vanu kolleege ja ülikoolisõpru. Nii pidin jaotama oma aja – ca kolm nädalat – kolme peatuskoha vahel. Oli kavas seda teha umbes võrdseis osades, kahjuks kujunes olukordade sunnil Tartu osa kõige lühemaks. Sealne kava oli aga koostatud nii tihe, et tuli ajapuudusel jätta külastamata pool tosinat sõpratuttavat, kellele olin teatanud oma tulekust ning kokkusaamise soovist. Jäi üle lubada peatselt tagasi tulla, et mitte sõnamurdjaks jääda.

Pärast saabumist jäin kaheks päevaks Tallinnaga tutvuma ja pühapäeval, 23. sept. sõitsin bussiga Pärnu kaudu Kilingi-Nõmme, sealt aga 25. sept. Tartu, kus oli korraldatud õhtul vanade sõprade perekondlik kohtumine. Jutuajamine ülirikkalikus kohvilauas kujunes ühekülgselt, kuna küsimused suunati külalisele ja vastused neile vahepealse 46 aasta sündmustest ja elamustest läksid pikaks.

Järgnevad kolm päeva kuluvad Tartu akadeemilistes ringides. Ruumi puudusel märgime ära üksnes kohtumised, kus külalist oli palutud kõnelda “vabal teemal”. Valisin õpingu väljavaated “valuutavabadele üliõpilastele” USA kõrgkoolides ja lühiülevaate kõrghariduse organisatsioonist ning iseloomust. Samuti millist ettevalmistust on vaja eriti magistristuudiumile sissepääsemiseks. Kolmapäeva hommikul oli vastuvõtt Eesti Põllumajanduse Akadeemia (EPA) rektor Olev Saveli juures, kes on ühtlasi APSi president. Pärast kiirsammu läbi uue TÜ muuseumi endises raamatukogus, tuli rutata

TÜ rektor Jüri Kärneri vastuvõtule ja lõunale. Pärastlõunal oli vastuvõtt Loomakasvatuse Instituudi direktor akadeemik Waldmanni juures ja sõnavõtt tema Instituudi personaalile. Neljapäeval külastati Luunja sovhoosi, TÜ uut raamatukogu ja EPA maaparanduse kateedrit, kus kavastatakse prof. Leo Rinne 100-aasta ja kateedri 70-aasta juubelit. Reede hommikul oli kohtumine EPA õppejõududega ning pärastlõunat sõit Viljandi-Piistaoja-Pärnu kaudu Kilingi-Nõmme. Ülejäänud aeg kulus Kilingi-Nõmmes ja Tallinnas.

Kohtumine EPA rektori prof. O. Saveliga (keskel). Paremalt pm-knd. M. Karelson ja prof. Ü. Oll

24.12.1991

Saabunud jõulutervitused sõpradelt on toonud soove kuulda uudiseid mu viimaselt kodumaa külastuselt. Kodumaa saatus on enamiku eestlaste südameil ning on heameel neile soovidele vastu tulla. Ent kohe ka hoiatus, et mu muljed on ligi aasta vanad, mis tänapäeva sündmusrikkal ajal aeguvad kiiresti. Ei käinud seal ka poliitikutega suhtlemiseks ega maal ringisõitmiseks. Olin Tartus ja töös Eesti Põllumajanduse Akadeemias – millest vahepeal on saanud Eesti Põllumajanduse Ülikool. See andis vähe mahti kodumaa argieluga lähemalt tutvuda. Kuna mu külastus langes talve

lõpule, 21. veebruarist 2. aprillini, siis ei näinud ma sealseid kaunimaid ja põllumehele huvitavamaid aastaaegu– kevadet ja suve. Ent elasin kaasa esimesed uued ülestõusmispühad.

Viisa hankimiseks oli Stockholm kõige sobivamaks kohaks, kui on sõpra, kelle pool 3-4 päeva peatuda. Kuid pakub ka võimaluse vanade sõprade ja kolleegidega jälleenägemiseks. Nii kasutasin Islandi lennuliini, mis viis mu Orlandost Stockholmi ja sealt edasi juba laevaga Tallinna. See osutus ka üheks odavamaks reisimise viisiks.

Olime EPAs eelmisel sügisel kokku leppinud, et esinen seal kahe loengusarjaga:

1. Tänapäeva mikroökonomika (=turumajanduse, vabaettevõtluse) teoreetilisi aluseid ja

2. Valitud peatükke majandusteaduse arenguloost.

Kumbki 10 kahetunnist loengut aladel, mis oleksid kuulajatele uudsed. Mu külastuse kestus oli esialgu plaanitud kümne nädala asemel kahanenud kuuele. Plaani täitmiseks kusjuures töökoormus kahe loengu asemel nädalas kahekordseks. Mõlemas loengusarjas oli mulle valitud nooremate õppejõudude hulgast assistent, kelle ülesandeks oli valmistuda samade kursuste õpetamiseks edaspidi. Nende jaoks viisin kümme tundi õpperaamatut. Mõlemad olid küllaldase inglise keele oskusega ja Tartu Ülikooli majandusteaduse lõpetajad. Põllumajanduse üliõpilased pole kunagi hiilnud keelte oskusega ja nii näis lugu olevat ka EPAs. Umbkaudu pooled näisid olevat õppinud vene keelele lisaks inglise keelt ja veerand kuni kolmandik saksa keelt. Muidugi puudusid minu loengute ainetel eestikeelsed õpperaamatud. Selle puuduse kõrvaldamisele tuleks muidugi kohe ja süstemaatiliselt asuda. Esitasin kuulajatele üsna järjekindlalt küsimusi, peamiselt et tuttavaks saada üliõpilaste ettevalmistuse tasemega. Ent ka et muuta monotoonset "ettelugemist" informaalsemaks ja vaheldusrikkamaks. See küsitlemisviis tundus ilmselt uudisena ja mitmed kuulajate seas olnud õppejõud tulid pärast seda kinnitama, nimetades mu õppeviisi "väga huvitavaks". Jutustasin neile, et heade õpperaamatutega, nagu, Ameerikas, on õpitud probleemide üliõpilastega koos arutlemine peamiseks viisiks.

Sõidan jaanuaris taas Tartu, kaasas uus kursus: Peremehe töö talundi majandajana (*Farmer as manager*).

Eesti rahva moraalsest ja eetilisest allakäigust, lubaduste murdmistest ja maiste varade kraapimisest loete ajalehist isegi. Samuti Vene vägedest lahtisaamise probleemidest.

31.12.1992

Järgides taas argielu aasta lõpu traditsioone, teeme sel aruandmiste ajal lühiülevaate meie pere tegemiste-toimetamiste kohta möödunud aastal. Üldsõnaliseks iseloomustamiseks võib märkida, et see aasta oli üritusterohke, mis sundis reisima rohkem kui meie eas tervisele konti mööda. Kogemuste kohaselt võtab reis Kanadassegi pärast kosumiseks paar nädalat aega, kuni töö juures enam tukkuma ei jää. Eestis käimine võtab 6-7-tunnise ajavahe tõttu bioloogilise kella kohastumiseks kohalikule ajale veelgi kauem. Sealt tulles on Floridas ööseks magamaheitmise aeg hommikul ülestõusu aeg Eestis. Tagajärjeks on pikk rida magamata öid, püsiv tukkumine tööle asumisel ja viljatult mööduvad tööpäevad. Sel aastal olin Eestis kahel puhul: kevadsemestril jaanuari lõpust märtsi lõpuni ja sügissemestril septembri keskelt novembri alguseni, kahekordse vaevalise kohanemisega. Mõlemad reisirid olid ühenduses õppetööga Eesti Põllumajandusülikoolis, endises Eesti Põllumajanduse Akadeemias – EPAs.

Nende kahe reisi vahel oli siin mandril AABSi 13. Balti teaduslik konverents – Terra Baltica – sel aastal 10.–13. juunini Torontos. Kuna vahepeal oli mul kolm konverentsi vahele jäänud, andis see põhjust osavõtuks – vähemalt pealtkuulajana. Ja ei tarvitsenud pettuda. Huvitava ja tiheda kava kõrval oli võimalus kohtuda mitme osavõtjaga kodumaalt. Vähem tähtsad polnud ka kokkusaamised ja nõupidamised vanade sõpradega Torontos, keda on seal üsna arvukalt.

Tähtsuselt järgmise üritusena tuleb mainida kaht järjestikku konverentsi Pennsylvania riigiülikooli põllumajanduskolledžis: kaheksas ülemaailmne külasotsioloogia konverents 11.-16. aug. ja viiekümneviies USA Külasotsioloogia Seltsi aastakoosolek 16.-19.augustil. Neist osavõtt tuli mulle ootamatult, kui aprilli algul koju jõudes leidsin eest ühe läti kolleegi teate ja soovi: ma valmistagu ettekanne põllumajanduse kollektiviseerimisest ja selle järeldustest Eestis ning esitagu see ülalmainitud konverentsil 13/14. augustil. Nimelt oli Balti rahvaste algatusrühm organiseerinud ülemaailmsel külasotsioloogide konverentsil neli istungit üldteemal: Küla arengu strateegia

Balti riikides. Kokku esitati neil 19 ettekannet. Lisaks USAle ja Kanadale oli referaate Eestist (dr. Ivar Raig), Lätist ja Leedust, ning Rootsist ja Hollandist. Programm ja uued tutvused olid huvitavad ja võin ainult kahetseda, et viibisin konverentsil ainult kaks päeva, millega jäin ilma internatsionaalsemast programmi osast. – Rahvusvahelisele programmile oli registreerunud ca 700 osavõtjat, nende hulgas mitmed Soomest. USA seltsist ligi 400. Oli huvitav taastutvuda vana PennState'iga (Pennsylvania State University), mis vahepealse 25 aastaga oli kasvanud ca 15000 üliõpilaselt 40 tuhandele ja campus sellega pea tundmatuseni muutunud. Oli põnev tutvuda kolleegi ja hõimuvulle prof. Pasto(nen) poolt organiseeritud põllumajanduse muuseumiga.

Lõpuks ei tohi nimetamata jääda eestlaste aasta suurüritus – ESTO '92, kuigi selle ulatuslikust programmist ei saanud ma kuigi palju osa võtta. Ent kui iga nurga tagant tuleb vastu tuttav nägu, siis ei puudu nende seas lähedasi sõpru ja üllatuslikke kohtumisi pikkade aastate järel, mis tasus reisi vaeva ja kulu. Suurema osa New Yorgis viibimise ajast kasutasin oma ammuse kavatsuse täitmiseks – Rockefelleri Fondi arhiiviga tutvumiseks. Pikk päev arhiivis osutus väga viljakaks, nii et praegu on plaanis aja leidmine töö jätkamiseks.

15.12.1993

Lõppeva aasta kokkuvõtete ja tagasivaate tegemisel peatume taas külaskäikudel kodumaale, mis olid isikliku elu kõige mälestusväärsemaks elamuseks. Olin seekord plaanitsenud teha lühema külastuse suvel, et näha kodumaa sõjajärgset põllumajandust taimekasvu kõrghooajal ning minna akadeemilise tööga ühenduses tagasi septembrikuu keskel. Kuid esimese külaskäigu uudised sundisid neid plaane mõnevõrra muutma. Nimelt sain teada, et Eesti Põllumajanduse Ülikooli nõukogu oli 28. mai koosolekul otsustanud mu valida EPMÜ audoktoriks ja pidulik promotsioon oli määratud sügisselestri alguseks 31. augustil, koos uue rektori ametisseastumise tseremooniaga. Nii tuli mul Tartus olla umbes kolm nädalat plaanist varem.

Mitmed sõbrad on pärinud, kas olen põllumajandusülikooli esimene audoktor. Ei – esimesed on valitud juba akadeemia (EPA) perioodil 1988: vet. dr. ja EPA prof. Ilmar Mürsepp (s. 1931) ja Helsingi ülikooli professor ja Hankkija aretusinstituudi juhataja dr. Erki Kivi (s. 1929). EPMÜ 40. aasta juubeli puhul 1991 valiti veel kolm audoktorit: Arnold Rüütel, Voldemar

Tilga ja Paul Limberg Berliini tehnikaülikoolist. Ning 1993 said minuga koos selle tiitli veel prof. dr. Hans-Jürgen von Maydell Hamburgist ja prof. dr. Peter Nansen Taanist.

Selle aasta pidulik sündmus toimus Eesti Põllumajanduse Ülikooli nõukogu piduliku istungiga aulas 31. augustil kell 9.15 ning algas äsja valitud uue rektori veterinaariaprofessori Mait Klaasseni (s. 1955) ametisse määramisega. Selleks puhuks oli kohale ilmunud E.V. president Lennart Meri ning haridusminister Paul-Erik Rummo ja põllumajandusminister Jaan Leetsar. Kohal olid ka Tartu Ülikooli ja Tallinna Tehnikaülikooli rektorid ning teiste väiksemate kõrgkoolide rektorid Tallinnast. Kõik see lisas sündmusele pidulikkust, mida aitas kaunistada TÜ meeskoori esinemine.

Rektori ametissemääramise tseremooniast mainitagu lühidalt järgmist. Aukülastuste ja EPMÜ juhtkonna pidulik rongkäik sammus aulasse täpselt akadeemilise veerandiga, millele järgnes Eesti hümn meeskoorilt ja lühike avasõna prorektor Henn Elmetilt. Järgnes president Meri tervitus, mille järel andis uuele rektorile üle kaelaskantava ametiraha. Viimase tõi kohale rahvariides üliõpilasneiu, kuna teda saatev lilleneiu ulatas rektorile roosikimbu. Järgnes "Gaudeamus" meeskoorilt ning pikk rida tervituskõnesid, mille avas oma õppejõudude poolt prof. Ülo Oll ning üliõpilaste nimel volikogu esimees A. Kallas. Edasi järgnesid rektorid ning ministrid. Tervitajatele vastas rektor M. Klaassen.

Edasi järgnes audoktorite promotsioon üksikult järjekorras: Järvesoo, von Maydell ja Nansen. Minu puhul esitles mind teenete loeteluga Majandusinstituudi direktor, misjärel Nõukogu sekretär luges ette Nõukogu otsuse audoktoriks valimisest ja üks õppejõude luges kõnetoolilt ette audoktori diplomi teksti ladina keeles ning asetask selle kõnetooli ees olevale rektori lauale. Samasse tõi rahvarõivas näitsik kandikul medali. Samas astus rektor laua ette audoktori õnnitlemiseks ning diplomi ja medali üleandmiseks. Lõpetuseks sai sõna audoktor lühidate tänusõnade ütlemiseks. Tuli veel anda allkiri auraamatusse sekretäri laual ning vastu võtta lilleneiuult viis roosi. – Sama kordus pisikeste muudatustega teiste audoktoritega.

Lõpetame tuleva aasta akadeemilise töö märkimisega Tartus jaanuari lõpust märtsi lõpuni. Kavast kursust majandusteaduse teooria ajaloo edasiõudnuile. Sellest ja kodutalu tagasisaamise taotlusist pajatame aasta pärast.

Institutum Balticum

FOTO

A New Course in Soviet Studies

Soviet agriculture: potential, problems and perspectives is a new course offered in the Fall Semester 1973 initiated by the Department of Agricultural and Food Economics, University of Massachusetts/Amherst.

The three lecture hour a week course carries 3 credits and is open to juniors-seniors and the graduate students. There are no formal prerequisites.

The course will be taught by Dr. Elmar Jarvesoo, a member of the Department of Agricultural and Food Economics with considerable international experience.

Offering this new course is in response to the ever increasing interest in Soviet and Slavic studies and it is intended to fill a gap in the Slavic Studies program at the Umass and in the Five-College area.

Problems of Soviet agriculture are an essential integral part of the Soviet studies since agriculture still employs about 30 percent of the Soviet labor force (compared with 4.5 percent in the U.S.), and agricultural policy problems have a crucial impact on Soviet economic development and policies.

Problems of Soviet agriculture loom large also in international relations and in foreign trade, as the recent U.S.-Soviet trade deals indicate and as the Soviets are trying to improve their starchy diets.

The Soviet Socialist model of Economic development has great appeal to developing and to some developed countries. The new course offers basic information for evaluating the soviet development model.

If you are interested please come to the first class meeting on Friday, September 7th at 4:00 p.m. in Draper Hall, Room 227-228 to make arrangements for the class meeting times, to discuss course contents, etc. Or register your interest by calling 545-2496.

Enclosed for your information is a copy of the proposed course outline.

Course Outline

A.& F.Ec. – 385/700, Soviet Agriculture Potentials, Problems and Perspectives

Course description: A critical study and evaluation of the principal factors in Soviet agriculture – natural resource endowment, socialist production organization, agricultural and general development policies – with a view of their impact on the Soviet and the world food problem and international trade. Exploration of the Soviet socialist model of development. Comparisons with East-Central European Countries.

1. Russian agriculture and economy at the eve of World War I. Geographic conditions – land resources and climate.
2. October Revolution and the beginnings of Socialist transformation in agriculture.
3. Agriculture during the War Communism 1918-1921 and NEP 1921-1928. The Great Industrialization Debate: alternative development policies.
4. New direction: the first Five-Year Plan and the forced mass collectivization, 1928-1933.
5. Evolvement of the present organization of Soviet agriculture – Sovkhoz, kolkhoz, and the private sector. Recent shifts among the three sectors.
6. Central planning, state procurement system and sales quotas vs. Controlled free market and private farming.
7. Farm price policy and its consequences: income and incentives, standard of living. Rural social policy.
8. Problems of land rent and interest on investment funds.
9. Investment and farm supply policies: farm machinery, farm structures, land improvements (irrigation and drainage). “Chemization of agriculture” (fertilizer, lime, pesticides, herbicides), livestock breeding.

10. Economic reform (Libermanism) in agriculture. Profit as the main criterion of success and self-management (khozrazchot). Creation of agrotowns.
11. Soviet farm production and food situation. Development and current level: crop and livestock production.
12. Evaluation of soviet agricultural potentials and goals. Geographic limitations – land and climate. Organizational efficiencies and inefficiencies. Role of ideology in soviet farm policy. Farm goals vs. Realities. International comparative advantage – Agricultural research and education
13. Role of the USSR in international. Trade of agricultural product. Trends, potentials and opportunities

*

Elmar Järvesoo

August 17, 1973

R.D. Jones, Undergraduate Registrar
Copy for Publication in “Registration Notes”

Referring to your memo of August 15, 1973, could you please add the following note in the “Registration Notes”:

Soviet Agriculture – A New Course

“Soviet Agriculture. Potentials, Problems and Perspectives” is a new course offered in the Fall Semester 1973 by the Department of Agricultural and Food Economics. The 3 credit course is open to juniors-seniors and graduate students. Instructor: Professor Elmar Jarvesoo, Telephone 545-2496.

First class meets Friday, September 7th at 4 p.m. in Draper Hall, Room 227-B – to make further arrangements refer class schedule.

Agricultural economists, economists, political scientists, historians and geographers would find the course of interest. All other interested students are also welcome.

XXI Rahvusvaheline Aianduskongress 1982 Hamburgis, Lääne-Saksamaal

Suured rahvusvahelised teaduslikud konverentsid ja kongressid on praegusajal kujunenud massiüritusteks mitte enam sadade, vaid tihti tuhandete osavõtjatega. Arenenud ja arengumaade suurlinnad võistlevad omavahel moodsate kongressiruumide ehitamisega, mis mahutavad plenaaristungeiks paar-kolmtuhat kuulajat ning võimaldavad üheaegselt töötada 30-40 sektsiooni- ja komisjonide istungeil. Kongresside korraldajad aga peavad kaaluma tihti väga piiratud alternatiivide vahel, mis üldse võimaldavad selliseid massiüritusi sujuvalt läbi viia – majutada ning toitlustada tuhandeid osavõtjaid ja pidada vähemalt avamis- ja lõpetamiskoosolekuid oma paartuhat osavõtjat mahutavates saalides.

Rahvusvahelised aiandusteaduslikud kongressid on näidanud samasugust arengutendentsi – osavõtjate arv on viimastel kongressidel ulatanud paarile tuhandele. Neist viimane peeti 29. augustist kuni 4. septembrini 1982 Hamburgis, Lääne-Saksamaal, kus Hamburg Messe und Congress GmbH uus ja igati ajakohane kongressikeskus oma avarate ruumidega, simultaantõlke sisseseadetega ja kõrghotelliga linna südames, ning vilunud ja mitmekeelse personaliga pakkusid suurepäraseid võimalusi. Kongressi teaduslik programm koos lühemate õpireisidega Hamburgi ümbruse ja linna lille- ja puu- ning köögivilja hulгимүүги turgudele olid koondatud ühele nädalale tavalise 9-10 päeva asemel. Pikemad, mitmeid päevi kestnud ekskursioonid läbi juhtivate Lääne-Euroopa aiandusmaade tootmispiirkondade, turustamis- ja töötlemisettevõtete ning aianduslike uurimis- ja õppeasutuste algasid juba umbes nädalapäevad varem. Pärast kongressi jätkusid soovijaile veel samas stiilis õpireisid. Kõikidest reisidest ja väljasõitudest oli osavõtt väga elav ja kes juba eelregistreerimisel – mille tähtaeg oli aprillis – ei olnud kohta varunud, neil oli juba kongressi käigus olles ainult piiratud võimalusi osavõtuks vabu kohti leida.

Rahvusvahelisest Aiandusteaduslikust Ühingust

Mainitud perioodiliste aianduskongresside vormiliseks peremeheks ja organiseerijaks on Rahvusvaheline aiandusteaduslik ühing – *International Society for Horticultural Science*, lühidalt ISHS, – mille peakorter sekretariaadiga asub Euroopa juhtivas aiandusmaas Hollandis. Ühingu peasekretäriks oli pikki aastaid auametiliselt üks Hollandi põllumajandusministeeriumi juhtivaid ametnikke G. de Bakker. Selle tõttu oli sekretariaat ministeeriumi ruumides Haagis, kus viimase bürootöötajad tihti aitasid kaasa ühingu tööle, samuti nagu osa postikulusidki kanti ministeeriumi poolt. Bakkeri pensioneerumisega lahkus ta ka peasekretäri kohalt ning viimasel kongressil valiti tema järglaseks H.H. van der Borg põllumajandusülikoolist Wageningenis. Sellega ühenduses on sekretariaat ja ajakirjade toimetused hiljuti kolinud Wageningenisse, kus ülikool neile on ulualuse pakkunud.

Ühingu publikatsioonidest tuleks kõigepealt mainida juba 24. aastakäiku alustanud informatsioonibülletääni *Chronica Horticulturae*, mis ilmub 3 korda aastas. Sisuks on kõigepealt ühingu ja selle allorganite mitmesugused teated, samuti informatsiooni liikmesmaadelt eriti rahvusvahelise iseloomuga üritustest. Ühingu teaduslik seeria kannab *Acta Horticulturae* nime. See on õieti ühingu toimetiste sari, mille sisuks on valik kongresside ettekannetest ja samuti ühingu arvukailt sümposiumidelt. Acta numbrite arv on jõudnud 150 lähedale, viimased kümme numbrit peamiselt viimase kongressi materjalidest. Ühingu patronaazi all ilmub veel kolmas rahvusvahelise ilmega, kuid iseseisev publikatsioon – aiandusteaduslik ajakiri *Scientia Horticulturae*, sisuks enamasti uurimuste aruanded valdavalt bioloogilistelt distsipliinidelt. Toimetaja kinnitust mööda võetakse meelsasti vastu kaastööd ka inseneridelt ja majandusteadlastest.

Rahvusvaheline Aiandusteaduslik Ühing on oma struktuurilt dualistlik organisatsioon. Esiteks on ta rahvusvaheliste aiandusteaduslike ühingute liit, kuid selle kõrval on ühingul ka suur hulk üksikliikmeid kogu maailmast. Peakosolekuid peetakse ühenduses kongressidega iga 4 aasta tagant, kus toimuvad ka põhikirjakohased organite valimised.

ISHS peamiseks ettevõtteks on rahvusvahelised aianduskongressid, milliseid päraastõja-aastail on peetud iga nelja aasta järel erinevates maades. Nii toimus 1974. aastal kongress Warssavis ja 1978. aastal Sydneys, Austraalias. Järgmine kongress 1986 toimub aga Kalifornias, Ühendriikides. Selle kohapealseks korraldajaks on Ameerika Aiandusteaduslik Ühing –

American Society for Horticultural Science, lühendatult *ASHS*. Need asukohad iseloomustavad hästi kongresside ja seda korraldava *ISHS* globaalset ilmet. Osavõtjaid Hamburgi kongressil oli 77 maalt, kogusummas ligi 2000 isikut. Aianduskongresside kaasorganiseerijaks ja tegelikuks kohapealseks läbiviijaks on vastuvõtumaa – seekord Lääne-Saksamaa – aiandusteaduslik ühing. Traditsiooni kohaselt – ja praktilisil kaalutlusil – valitakse kongressi puhul toimuval ühingu globaalsel peakoosolekul järgneva kongressi korraldava maa esindaja *ISHS* presidendiks järgnevaks kongressidevaheliseks perioodiks ja tema ülesandeks jääb luua vajalik organisatsioon, kongressi programmi koostamine ja teadusliku osa läbiviimine. Tehniline organisatsioon on viimastel aastatel usaldatud kutselistele kongressikeskustele, nagu Hamburgi Messi ja Kongressikeskus.

Olgu märgitud, et Hamburgis valiti *ISHS* presidendiks ja 1986. a. kongressi peaorganisaatoriks prof. H.B. Tukey Jr. Washingtoni riigiülikoolist, Seattle'ist. Vahelduseks toimub kongress seekord ülikooli campusel, nimelt Kalifornia ülikooli Davise campusel, Los Angelesi lähedal. Ja XXII Rahvusvahelise aianduskongressi ajaks on taas 10 päeva, 17.–20. augustini 1986. Osavõtjate majutamiseks on uued ja moodsad üliõpilaste ühiselamud, muidugi õhujahutusega. Majutamine campusel on muidugi märksa odavam ja peaks soodustama eriti nooremate teadlaste ja perekondade osavõttu. – Teaduslik programm hõlmab nagu tavaliselt kõik aianduse alad. Kongressi eel ja järel toimuvad ekskursioonid ning kongressi kestel toimuvad väljasõidud-õpireisid tahavad näidata osavõtjatele Ühendriikide Läänekalda aiandusettevõtteid. Informatsiooni saamiseks kirjutada huvitatu nime ja aadressi ära märkides: *XXII International Horticultural Congress, Conference Services, Campus Events and Information, Memorial Union - 4th Floor, University of California, Davis, CA 95616. USA.*

Ja mida Hamburgi kongressil tehti

Niisuguste suurte rahvusvaheliste kongresside tseremoniaalse osa juurde kuulub pidulik avatalitus ja kongressi patroonid. Kongressi avamine toimus pühapäeva õhtupoolikul kell 16 kongressikeskuse suures auditooriumis üle 2000 kongressivõõra osavõtul. Seda kaunistas muusikaga Hamburgi noorte sümfooniaorkester. Tavakohase sissejuhatava tervituse ütles kongressi peakorraldaja Rahvusvahelise aiandusteadusliku ühingu ja Saksa aiandusteadusliku ühingu president, prof. D. Fritz, kes kongressi avamiseks sõna

andis kongressi patroonile, Saksa Liiduvabariigi põllumajandus- ja metsandusministrile, kes tõi tervitusi Liiduvabariigi valitsuselt ja kuulutas kongressi avatuks. Tervitusi tõi teise patroonina veel Vaba Hansalinna Hamburgi ungari nimega ülemlinnapea, kelle tervituskõne oli eriti hoogne. Tseremoonia juurde kuulus veel teaduslik kõne aianduse tähtsusest.

Istungile järgnes nn vastuvõtt Hamburgi linna poolt kergete suupistete, õlle ja muude karastavate jookidega kongressikeskuse avaral õuel, kus oli võimalik kohtuda vanade tuttavatega ja teha uusi tutvusi.

Kongressi sisulisest tööst, mis algas esmaspäeva hommikul, on lühikirjelduses mingit vähegi ammendavat ülevaadet anda ilmselt lootusetu soov. Aktsepteeritud teaduslike ettekannete lühikokkuvõtted, mis registreerimisel osavõtjaile välja jagati, hõlmasid kaks paksu köidet 1194 kokkuvõttega, mis aitab iseloomustada kongressi töö mahtu.

Kongressi töö raskuspunkt oli teadagi teaduslikel ettekannetel, seminaridel ja kollokviumitel. Neile lisandusid uudisena nn. plakatesitiste programm, kus uurijate töötulemused olid esitatud seintele riputatud plakatitel diagrammides ja tabelites minimaalse selgitava tekstiga. Programmis ettenähtud aegadel võisid uurijad esineda veel 4-5 minutilise suulise lisaselgitusega.

Valdav osa kongressi ettekannetest käsitlesid aianduse bioloogilisi aspekte, kas puhtteaduslikust, või rakenduslikust ja tootmistehnilisest vaatekohast. Kuid ka inseneridel ja aiandusökonoomistidel oli oma osa. Aiandusökonoomika sektsioon, mis ka käesoleva kirjutaja aiandusteadlaste tsunfti kaasa tõi, oli kongressile toonud üle 60 ettekande ja rikkaliku plakatesitiste programmi. Sektsioone oli kongressil ligi 30. Igale programmis 2 tundi kestvale istungile oli ette nähtud 6-8 ettekannet. – Omapoolt esitasin kongressil kaks ettekannet – ühe Ladina-Ameerika maadest pärineva lõiklillede impordi toimest Ühendriikide lilletoodangule ja teise soojusenergia säästu võimalustest ja meetoditest kasvumajalillede tootmisel USAs. Neist esimene valiti avaldamiseks Kongressi toimetiste Aiandusökonoomika sektsiooni köites.

Üks kongressi märkimisväärseid ettevõtteid oli uuema **aiandusliku kirjanduse näitus**, millel olid esitatud suuremate kirjastajate raamatud ja ajakirjad Inglismaalt, Austraaliast, Saksamaalt ja Hollandist – valdavalt inglise keeles.

Lühiekskursioonid Hamburgi ümbruskonna aiandesse ja aiasaaduste hulгимүүgiturgudele võimaldasid heita õpetliku pilgu Lääne-Saksamaa tänapäeva aianduse mitmepalgelisse olemusse. On ju Hamburgi lähikond üks suuremaid Euroopa – ja maailma – aiasaaduste tootmise keskusi. Suured puukoolid Halstenbecki-Pinnebergi-Elmshorni piirkonnas öeldi hõivavat 4000 hektari ümber kasvumaad, võrreldes pisut üle 1000 hektariga maailmakuulsas Boskoopis, Hollandis. Elbe oru lõunapoolset, tammiga kaitstud maršialal asetseb aga üks pikkade ajalooliste traditsioonidega suuremaid ja kompaktsemaid puuviljakasvatuse keskusi. Juba 12.-13. sajandil on Hollandi vesiehitus siia rajanud üleujutuste eest kaitsvad tammid piki Elbe kaldaid koos polderkuivenduse pumbasüsteemiga, mis võimaldasid loodusliku marši üles harida ning põllu- ja aiakultuuride tootmisele rakendada. Majapidamised on siin tüüpiliselt intensiivsed väiketalundid, 5-12 ha suurused – kõik kultuuris – mida haritakse peamiselt perekonna tööjõuga. Puuviljadest toodetakse õunte, pirnide ja kirsside kõrval eriti rikkalikult ploome, mida rohke pektiinisalduse tõttu kasutatakse struktuuri parandava lisandina mitmesuguste puuvilja- ja marjahoidiste valmistamisel. Palju ploome eksporditakse konservitehastele, eriti Inglismaale.

Köögililja ja poti- ning lõiklillede tootmine on enam hajutatud, väiksemates keskustes. Nendest oli kongressi ajal võimalik ühepäevasel ekskursioonil tutvuda potilillede kasvatuses, mis puhul külastasime nelja suurt potilillede kasvatajat Hamburgi eeslinnades. Kahjuks ei olnud võimalik osa võtta lõikelillede ja aedviljakasvatuse ekskursioonidest, kuna need olid kõik samal päeval. Valikualternatiividest eelistasin potililli, kuna olin varem lugenud Saksamaa ja üldse Euroopa lillekasvatuse kõrgest mehhaniseerimise tasemest. Ainult puukoolide ekskursioonile pääsesin kaasa, kuna see oli teisel päeval. Käik Hamburgi peajaama läheduses asuvale hulгимүүgi lilleturule oli aga nii varane, alates kl. 6.30-st hommikul, et see ei seganud kongressi koosolekutest osavõttu ega väljasõite, mis algasid kl. 9–10.

Raske on õppereisil nähtust ja kuuldust midagi eriliselt välja tõsta – ei tööde mehhaniseerimise taset, materjalide käsitlust ega tuntud saksa korda ja puhtustki. See muidugi ei tähenda, et nähtud ettevõtted oleksid olnud halvasti majandatud. Nad olid igati ajakõrgusel, kuid mite erilised pioneerid.

Kuigi potilillede taimed on siin- ja sealpool “suurt lompi” suurelt osalt samad, paistis silma ka mõningaid erinevusi, eriti tooteliikide proportsioonides. Saksamaal näisid domineerivat väiksemad potid ja taimed kui

Ameerikas. Külastuse ajal oli näha suur hulk väikseid, üks taim poti kohta, müügil valmis poinsettiaid – jõulutähti. Ilmselt peab neile kaunistele, suurtele erepunaste ebaõitega “pühadelilledele” nõudlust oleme ka väljaspool pühadehooaega, erinevalt Ameerika tavast. Sakslaste üks lemmikpotililli näib aga olevat üks tumepurpuse lehestikuga helelillade õitega erika – kanarbik. Ameerikas on see moest läinud, kuigi õpperaamatuis see märgitud on. Ei ole kindel, kas seda lillekauplustes kunagi näinud olen. – Kanarbikku õitses rikkalikult ka Hamburgi tuntud rahvapargis “*Planten un Blomen*”, kongressi eesõues.

Võiks veel lisada, et kõikjal võisid vastuvõtjad meile seletusi anda ladusas inglise keeles, s.o. domineerivas tänapäeva kongressikeeles. Nii üldiseks on inglise keel muutunud pärast sõja Saksamaal, eriti haritud äriinimeste hulgas. Sama võis konstateerida ka puukoolide ekskursioonil, kus mõned rühmajuhid ringkäikudel siiski vajasisid tõlki.

Täiesti omapärane oli ekskursioonil viimasena külastatud ettevõtte, kus nägime **hüdroponika (vesikultuuri)** rakendamist ärilises potililled kasvatuses. “*Luwasa Hydrokultur, Pflanzensysteme ohne Erde*” firmas kasvatatakse potililli vesikultuuris, ilma mullata. Ka turule minevad taimed potitatakse ilma mullata, tehiskasvupinnas, mille üheks osiseks on peened kivikesed, et anda potile raskust stabiilsuseks ja taimele kinnitust. Küsimusele, kes on selliste hüdrokultuuri potililled tarbijad, kuna lilled vajavad ka tarbija juures kodus erilise koostisega vedelväetust – kuigi müügile minevaile pottidele lisatakse pikkamisi lahustuvat väetisevaru kaasa, nii et taimed esialgu vajavad ainult kastmist – saime vastuseks, et paljud tänapäeva linlased eelistavad vesikultuuris potililli, kuna nad on kodudes puhtamad ja kergemini hooldatavad.

Puukoolide ekskursioon jättis üldiselt mõjukama mulje kui potililled oma, võib olla osaliselt vanade mälestuste tõttu. Külastati nelja suurt ja üht väikest puukooli Elmashorni-Pinnebergi-Halstenbecki piirkonnas, Schleswig-Holsteinis, Hamburgist loodes. Mõned lugejad ehk mäletavad, et pärast sõja lõppu 1946-49 töötas Balti Ülikool Pinnebergis, Eggerstedti sõjaväekasarmutes. Laagri ümbruskonna puukoolid olid siis jalutuskäikudel alaliselt ülikoolipere silmade all. Ühel suvel, mil toimusid ülesaksamaalised eesti üliõpilaspäevad Balti Ülikoolis, korraldasime osavõtjaille tutvumiskäigu ühte naabruses asuvasse suuremasse puukooli, kus selle lahke juhataja meile

selgitas tolle “korstnateta tööstuse” (eine Industrie ohne Schornsteine) tähtsust tervele Saksamaale ja naabermaadele.

Juba siis kuulsime, et Pinnebergi ümbruskond oli tol ajal oma ca 2000 hektari kasvupinnaga Euroopa suurimaid puukoolide keskusi ja kaks korda suurem kui tuntud Hollandi Boskoop. Vahepealsete aastate jooksul on see pindala vähemalt kahekordistunud, mis oli piirkonnast läbi sõites kergesti nähtav juba bussiaknastki. Üha laienenud asustuse vahele veel vabaks jäänud maadel laiusid kõikjal hästi korrastatud puukoolide väljad. Suure hulga ilupuude ja -põõsaste kõrval kasvatatakse siin miljoneid istikuid Saksamaa metskondadele, kuna metsauuendus seal toimub juba ammust ajast peamiselt istutuse kaudu.

Juba Balti Ülikooli aegadest olid meelde jäänud suured suve läbi õitsevad roosipõllud. Nendega oli võimalik tutvust uuendada eriti Saksamaa ühte suuremat, Kordese roosiaretuse firmat ja selle kasvuhooneid ning roosipõlde külastades.

Ekskursioon lõppes eelmistega võrreldes tõelise mini-puukooli külastamisega. See oli väike – ca 1½ hektari maaga – isa-ja-poja perekonnaettevõtte, minimaalse palgatöõjõuga peamiselt hooaegadel, väga intensiivselt majandatud ning iga ruutmeeter kallist maad tootmiseks ära kasutatud. Asukohaks tihedalt asustatud linnaosa tõelises tagaaias. Puukooli noor omanik oli ühe ekskursiooni juhina meid kogu aeg saatnud ja seletusi jaganud. Kõneles väga soravat inglise keelt. Oli ka puukooliomanike ühingu juhatuseliige.

Eriti puukoolide ekskursioonilt tuleb märkida sellel kogetud saksa külalislahkust. Schleswig-Holsteini Puukooliomanike ühingu poolt pakuti osavõtjaile – nagu kinnitati – tüüpiline kohalik lantš ning anti kaasa kaunis värvitrukis ülevaade puukoolimajanduse arengust ja praegusest seisundist Schleswig-Holsteinis. Igast külastatud firmast saime kaasa suured värvitrukis kataloogid, lisaks pakuti ühes karastavaid jooke ja õlut, kuna teises anti kaasa veerandliitrine pudel ehtsat saksa schnapsi. Kõik külastatud kohad jätsid oma puhtuse ja korralikkusega väga hea üldmulje.

Osavõtjad Eestist

Lõpuks oli meeldiva üllatusena võimalus kongressil kohata ka kodumaa aiandusteadlasi. Meeldiv sellepärast, et enamasti olen seesugustel suurtel rahvusvahelistel üritustel leidnud ennast ainsana eesti rahvast esindamas,

kuna osavõtjad kodumaalt on puudunud. Seekord olid kohal hiljuti asutatud aiandusministeeriumi aiandusvalitsuse juhataja G. Roosve ja teadustöötaja Malle Järvan Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse Teadusliku Uurimise Instituudist Sakus. Kahjuks kujunesid meie kokkupuuted ja mõttevahetused õige põgusaiks. Esiteks leidsime üksteist alles kongressi lõpupoolel, kuna nende nimed puudusid põhilises osavõtjate nimistus ja leidsid alles kongressi kestel välja tulnud lisanimekirjas. Teiseks olid meie päeva-programmid erinevad ja nende päevad ekskursioonide tõttu pikad.

Curriculum vitae

Elmar Järvesoo, märtsini 1935 Elmar Gerberson

Sündinud: 22.3.1909 end. Pati kroonumõisas Pärnumaal,
isa Karl Karli p. Gerberson (hiljem Järvesoo),
ema Johanna-Marie, sünd. Kase.

Koolitus

- 1917 – 23 Kohalikud algkoolid: Pati vallakool, Voltveti ministeeriumi kool, Kilingi v. Lavi algkool, Saarde 5.—6. -klassiline kihelkonnakool.
- 1923 – 28 Pärnu Linna Ühis- ja Poeglaste Gümnaasium, lõp. 1928
- 1928 – 30 kroonuteenistuses, E.V. sõjakoolis ja ühistegevuskoolis
- 1930 – 34 õpingud Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonna agronoomia harus, lõpudiplom mais 1934
- 1934 – 37 Tartu Ülikooli Maaparanduse ja sookultuuri kabineti assistent. Õpingud magistriraadiks jäid lõpetamata.
- 1937 – 39 Õpingud põllutöeministeeriumi stipendiaadina Berliini ülikoolis Saksamaal, millised lõpetasin dr. agr. kraadiga juunis 1939, diplom jaanuaris 1940. Ülesandeks oli keskenduda agraarökonomika ja talutööde ratsionaliseerimisele.
- 1939 Sügissemestril õpingud Rootsi põllumajandusülikoolis, Ultunas.
- 1950 – 53 USA-s Massachusettsi riigiülikoolis Amherstis, kus noorema-õppejõu töö kõrval pühendusin intensiivselt majandusteaduse ja agraarökonomika õpinguile.
- 1960 – 61 Sabaatika-aasta õpingud Põhja Carolina põllumajandus-ülikoolis, ülesandeks keskenduda matemaatilisele majandusteadusele, ettevalmistusena oma ülikoolis Amherstis aspirantide õpetamiseks.
- 1968 – 69 Sabaatika-aasta õpingud Harvardi ülikoolis Bostonis, töötades prof. W. Leontieffi instituudis, keskendudes tema Input-Output (sisend-väljund) maatriksmudeli teooriale.

Töökohad ja kogemused

- 1932 – 35 Põllumajandusliku ajakirja “Agronoomia” toimetuse sekretär, peatoimetaja dots. Jaan Metsa ainsa palgalise tööjõuna.
- 1934 – 37 Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonna Maaparanduse ja sookultuuri kabineti (hiljem Instituudi) assistent prof. Leo Rinne juures. Seal pandi mulle kohe Eesti Sooparanduse Seltsi aastaraamatu “Sookultuur” tegevtoimetaja ülesanded ning alustada selles eestikeelse maaparanduse ja sookultuuri alal ilmunud kirjanduse bibliograferimisele. Ülesanne jätkus veel 1935., 1836. ja 1937. aastaraamatutes. Lahkusin Tartu Ülikooli teenistusest, kuna avanes võimalus põllutöö ministeeriumi stipendiaadina edasi õppida välismaal. Valisin selleks hea kuulsusega Berliini põllumajandusülikooli (populaarselt “LH” Landwirtschaftliche Hochschule), kuna seal oli avansseerunud äsja pensioneerunud prof. Svoboe kohale tema noor ja andekas õpilane Zörner. Õnnetuseks suri ta 1937. aasta sügisel õpireisil Hiinas viibides nii hilja, et mul ei olnud võimalik oma õpikohta enam muuta. Kardetud natside mõju kasvu õppejõudude vallandamise kaudu siiski ei järgnenud. Ainsaks täisnatsiks oli “LH” üksnes agraarpoliitika professor Konrad Meyer, kes oli kõrgel kohal partei põllumajanduse juhtorganisatsioonis Reichsnährstandis.

Mõnda aega hellitasin plaane veeta teine stipendiumiaasta kas mõnes teises saksa ülikoolis (näit. Bonn) või koguni USA-s, milleks tellisin hoolega sealsete põllumajandusülikoolideõppekavasid. Ameerika plaan jäi kõrvale peamiselt kartusest, et stipendium ei ole sealseiks kuludeks küllaldane. Bonni ülikool jäi kõrvale praktilisel kaalutlusel, et teine aasta Berliinis võimaldaks mul õpingud Saksamaal lõpetada doktorikraadiga. Selle eesmärgi ma ka saavutasin, nagu eelpool märgitud.

Põmini stipendium võimaldas mul aga veeta sügissemestri Rootsi kuninglikus põllumajanduse kõrgkoolis, mis oli mõne aasta eest põhjalikult reformitud ning õpetuse tase tõstetud tõeliseks kõrgkooliks. Rootsi valiku põhjuseks oli, et teadsin selle maa põllumajandusteaduse olevat orienteerunud rohkem USA ja Inglismaa suunas kui Saksamaale. Selles ma ka ei

pettunud. Eriti agraarökonomias olid noorema põlvkonna juhtivad isikud niihästi ülikoolis kui põllumajanduse halduses täiendusõpinguil viibinud peamiselt USA-s. Majandusteooria oli noorem, sajandi vahetuse ümber sündinud põlvkond loonud majanduskriisi vastu võitlemisel koguni nn. Stockholmi koolkonna, ennetades J.M. Keynes'i ideid.

- 1939 – 44 Tagasi kodumaal määrati mind Põllutööministeeriumi juures asuva Põllumajandusliku Uurimise ja Katseasjanduse Komitee (PUKK) teadussekretäri kohale. PUKK oli hiljuti ümberkujundatud Katseasjanduse Nõukogu, kuhu oli kaasatõmmatud lisaks katseasutustele ka TÜ põllumajandusteaduskonna õppejõududele tegelikke põllumehi ja aednikke ning põllutöökoja juhtivaid isikuid. Ministeeriumis olin Põllumajanduse osakonna abidirektor ning katse- ja uurimistöö juhi Jaak Ümariku käealune. See ei kestnud aga kaua, sest 17. juunist 1940 okupeeris Nõukogude Liit Eesti ning kehtestas siin nõukogude korra. Jäin aga mitmete nimetuste all end. Põllutööministeeriumi teenistujaks läbi NLiidu esimese ja Saksa okupatsiooni, kuni septembrikuuni 1944.

Võiks veel nimetada, et juuni alguses 1941 olin valitud Tartu Ülikooli agraarökonomika ning plaanimajanduse dotsendi kts, kuid puhkenud Saksa-Vene sõda takistas sellele tööle asumist.

- 1941 – 44 Õppeülesande täitja Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonnas talutööde ratsionaliseerimise alal. See ülesanne oli kõrvaltööks, milleks sõitsin Tallinnast Tartusse iga kahe nädala tagant.

- 1944 – 49 Sõjapõgenikuna Saksamaal, Hamburgi piirkonnas, kus peategevuseks kujunes töö Balti Ülikooli organiseerimisel, hiljem selle halduses ja õppetöös.

Sept. 1944 – juuni 1945 - viimased kuud Natsi-Saksamaal ja Briti okupatsioonitsoonis põgenikelaagris.

Juuli – okt. 1945 Hamburgi Eesti Komitee abiesimees.

Okt. 1945 – sept. 1949 Balti Ülikooli organiseerimisel ja tööl Hamburgis kuni aastavahetuseni 1946/47. Jaan 1947 – sept. 1949 Pinnebergis/Holst. mil rändasime USA-sse. Balti Ülikooli

kohta on ilmunud 518 lk. raamat, kus on kirjeldatud selle töö üksikasju.

- 1949 – 50 Orienteerumine ja täitetöö New Yorgis ning töö otsimine akadeemilisel alal. Pikemalt olin tööl 1. juunist 1949 ilmuma hakanud eestikeelse nädalalehe “Vaba Eesti Sõna” toimetuses ja talituses.
- 1950 – 77 Akadeemilisel tööl Massachusettsi riigiülikoolis (University of Massachusetts) Amherstis, selle põllumajanduse kolledži agraarökonoomika osakonnas.

Elasime seejärel viis aastat, kuni 1982. a. suveni Soomes, kus oma aja veetsin peamiselt Helsingi Ülikooli raamatukogus Eesti põllumajanduse materjale uurides. Olen seda jätkanud aastast 1991 veel Eestiski, kus olen viibinud lühemaid perioode.

Olu veel lisatud, et aasta 1966 sügissemestril viibisin Soomes Fulbright professorina, õpetades seal Helsingi kaubanduskoolis ning Svenska Handelsskolas majanduse kasvu teooriat ning ülevaatelist USA pärastsõja agraarpoliitika ning hinnakindlustamise ja põllumajanduse toetuse kursust.

1971/72 õppeaastal olin vahetusprofessorina Freiburg/Breissau ülikoolis, Lääne-Saksamaal, kus ÜM-l on kooperatiiv-programm saksa keele, kirjanduse, ajaloo ja poliitika alal. Ka seal pidasin loenguid majandusearengu teooriast ja USA sõjajärgse põllumajandusepoliitikast.

Olen liikmeks järgmistes kutselistes või lähedates ühingutes:

1. Ameerika Agraarökonoomistide Ühingus (AAEA, alates 1950),
2. Rahvusvahelises Agraarökonoomistide Ühingus (IAAE, 1952)
3. Kirde-USA Agraarökonoomistide Ühingus ja eelkäijas (1951)
4. Ameerika ja Rahvusvahelises Aiandusteadusliku Turustuskomisjonis (1970—77)
5. Eesti Teaduslikus Ühingus (USA, 1951)
6. Balti Teaduslikus Ühingus (AABS, 1968)
7. Akadeemilises Põllumajanduse Seltsis (APS liige 1930)
8. Akadeemilises Ühistegevuse Seltsis (AÜS liige 1930)
9. Eesti Kirjanduse Seltsis (liige 1932, auliige 1994).

Publikatsioone

Kolm raamatut, umbes 20 uurimis- ja nõuande bülletääni (30-66 lk.) Ja mitusada artiklit ajakirjades ja ajalehtedes.

Reisid

Olen reisinud õige mitmes Lääne- ja Kesk-Euroopa maas enne ja pärast Teist maailmasõda ning Mehhikos, Brasiilias, Keenias ühenduses FAAE konverentsidega.

Meeste FOTOD

Curriculum vitae

Elmar Järvesoo

Born: 1909 in South Estonia, as a son of a tenant farmer.

Education:

- 1917—23 Local grade school;
1923—28 High-school (gymnasium) for Boys in Pärnu, Estonia, grad. 1928;
1928—30 Military service, incl. ROTC and School for Cooperatives;
1930—34 School of Agriculture, Tartu University, Diploma in 1934;
1934—37 Teaching assistant in land reclamation and surveying, Tartu University, studying for the Master's degree;
1937—39 Studies on State Fellowship at the University of Berlin, Germany. Dr. Agricultural Science Degree June 1939, Diploma Jan. 1940;
1939 Fall sem. Studies at the Agricultural College, Ultuna, Sweden;
1950—53 In USA, economics studies at the Univ. Of Mass., Amherst;
1960—61 Sabbatical leave at N.C. State College, Raleigh, N.C.;
1968—69 Sabbatical leave at Harvard University, working in Prof. W. Leontief's Institute on Input-Output economics.

Employment and Experience:

- 1932—35 Editorial secretary of agricultural monthly "Agronomiam";
1934—37 Teaching assistant at Tartu University, summers on research farm "Tooma", technical editor of yearbook "Sookultuur";
1939—44 Employee in the Ministry of Agriculture, Tallinn, Estonia;
1944—49 Refugee and "Displaced Person" in Germany, Hamburg area;
1949—50 In USA. Assist. Newspaper editor in NY City. Looking for an employment in academic field;
1950—77 Research assistant, instructor, assistant professor, associate professor and full professor in agricultural economics, University of Massachusetts at Amherst. Retired in Sept. 1977

as professor emeritus in Agricultural Economics. Most of my teaching was in Graduate School. While at Univ. of Mass., I had assignment in:

- 1966 Fall sem. Fulbright lecture grant on economic growth and development at the School of Economics and Business Administration. and the Swedish School of Economics in Helsinki, Finland;
- 1971—72 Exchange Professor at the University of Freiburg/Breisgau in West Germany (FDR) where I lectured on economic growth, and on post-war US agricultural policy;
- 1991 to date, Visiting Professor in economics at the Tartu Agricultural University and Tartu University.

Memberships

American Agricultural Economics Association, since 1950;
International Association of Agricultural Economist (IAAE), since 1952);
Northeast Agricultural Economic Association, since 1951;
Marketing Commissions of the Agricultural Society for Horticultural Science, and International Society for Horticultural Science 1970—1977;
Estonian Learned Society in USA, since 1951;
Association for the Advancement of Baltic Studies (AABS), since 1968;
Hon. Member of Academic Agricultural Society (Estonia), 1989 and
Hon. Member of Academic Cooperative Society (Estonia) 1991.

Publications

Three books, some 20 research and extension bulletins (3060 p.) and over 500 magazine articles.

Foreign travel

Traveled widely in European countries before and after W.W. II, in Latin America and Africa in connection with international conferences.

Eesti Agronoomide Selts USA-s

Eesti agronoomid hakkasid üksteisega ühendriikidesse saabuma juba 1946. aasta sügisel, varsti pärast DP-de immigratsiooniseaduse kehtestamist USA Kongressi poolt alates 1. juulist samal aastal. Ühendriikidesse saabunud agronoomid olid tulnud peamiselt Saksamaalt. Sügiseks 1950 oli New Yorki ja selle lähikonda kogunud juba enam kui tosin eesti agronoomi ja kui kokkupuutumistel kõnesse tuli organiseerumine, arvati et asjade edasilükkamiseks pole põhjust.

Just sügise seltsitegevuse hooaja alguses, septembri keskel (1950), aga siirdus käesoleva loo autor New Yorgist tööle Amhersti, Massachusettsi riigi-ülikooli juurde. See viivitas asutamiskoosoleku kokkukutsumist. Ometi oldi peagi nii kaugel, et see võis toime tulla pühapäeval, 26. novembril New Yorgi Eesti Majas. Kutse oli läinud käesoleva kirjutaja poolt ja algatajate nimel kolleegidele, kelle aadressid olid teada. Kohale olid tulnud seitse meest, kelle poolt võeti vastu üksmeelne otsus USA-sse eesti agronoomide koondise asutamiseks. Pärast põhikirja vastuvõtmist sai iseseisev koondis nimeks Eesti Agronoomide Selts, viimase kasutatava tava kohaselt aga USA Eesti Agronoomide Selts, ametliku asukohaga esimehe aadress.

Asutamiskoosoleku protokollis on jäädvustatud ka terve rida olulisi mõtteid, mida uue organisatsiooni rajamisel arutati ühenduses tulevase tegevusega. Need on seda väärt, et mõnda neist siinkohal korrata, kuigi mitte kõik avaldatud soovid hiljem teostunud pole.

Kõigepealt rõhutati koostöö vajadust Kanada, Rootsi ja teiste maade eesti agronoomidega ja nende organisatsioonidega. Avaldati mõtteid informatsioonibülletääni väljaandmise vajadusest. Hiljem on piirdutud siiski üksnes ringkirjadega vajaduse järgi, kuna bülletääni tegemiseks puudus aeg ja töõjõud. Agronoomide tööolude käsitlemisel märgiti takistava asjaoluna kodakondsuse nõuet riigiteenistusse astumisel, kus on aga enamik agronoomide töökohti, näiteks nõuandeteenistuses. Erafirmade juurde tööle pääsemiseks on nõudeks soovitused ja tundmatul põgenikul on esialgu raske leida mõjukat soovitajat. Peeti tarvilikuks eriti nooremaid kolleege ergutada edasiõppimisele ja teadusliku kraadi taotlemisele mõne siinse ülikooli juures, mis oleks hiljem parimaks soovituseks. Koosolekul avaldati veel mõtteid põllumeeste organi-

seerimiseks, midagi Rootsis asutatud Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu (VEPL) eeskujul.

Ümberasumise algusaastail, mil inimesed olid veel liikuvad ja paremate elu- ning töötingimuste otsinguil, korraldati mitmeid koosolekuid koos põllumeestega ja omavahel. Neid peeti enamasti liikmete kodudes ja külastati katseasutusi ning lähikonna farme. Osavõtt nendest ei olnud aga kunagi väga arvukas, enamasti tosina inimese ümber.

Viimaste aastate kokkutulekud on olnud rohkem omavahelised ja tihtigi on jäänud aastaid vahele. Ametlikku asjaajamist ja informatsiooni vahetust on püütud korraldada ühenduses teiste eesti üritustega, kus agronoomide peret arvukamalt koos. Akadeemilised suvepäevad Lakewoodis on olnud üheks seesuguseks kohaks ja võimaluseks. Pärast mitmeid surmajuhtumeid on meie nimekirjas ikkagi veel ligi poolsada eesti agronoomi, kuid nende elukohtade hajususe tõttu on raske üle poole tosina liikme kokku saada. Aastaid on kõikidel juurde tulnud ja liikuvust vähendanud. Ometi on püütud oma organisatsiooni elus hoida, et omavaheline side veelgi enam ei lõtvuks.

Kontakte teistes maades olevate kolleegidega on peetud vastastikuste külastuste kaudu. On seesugused külastused sattunud kokku mõne üritusega, on jutustatud koosolejaile külaudiseid agronoomide tööst ja tegevusest või külalise asukohamaa põllumajanduse probleemidest.

Üldisema iseloomuga sidevahendiks on juba aastaid olnud VEPLiidu aastaraamatud, mis jõuavad iga agronoomi ja ka terve rea huvitatud põllumeeste kodudesse. USA Eesti Agronoomide Selts on kaasa aidanud aastaraamatu levitamisele kui ka kaastööga varustamisel. Selts on lisaks toimetanud koos käesolevaga kolm aastaraamatut -- V (1955), XIII (1972) ja XV (1976).

Seltsi esimees on valmistanud materjale Eesti põllumajanduse olukorrast nõukogude korra all, mida Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu esindajad on levitanud Euroopa Põllumajandusliidu kongressidel.

Seltsi asutamiskoosolekul 25 aastat tagasi ajutisse juhatusse valituist on kolmik – Elmar Järvesoo, Erich Park (Priks) ning Eduard Rubel – püsinud juhatuses kogu Seltsi eluea kestel ja on senini ustavalt vedanud neile pandud koormat. Praegune juhatus on 5-liikmeline ja sinna kuuluvad veel dr. E.E. Leppik ning Indrek Ojamaa. Seltsi finantside saneerimisel on suuri teeneid endisel laekuril Johannes Pulleritsal, kes lahkus juhatuses Floridasse elama ja puhkepalgale asumise tõttu.

Väljavõte artiklist: USA Eesti Agronoomide Selts 25-aastane. VEPLiidu Aastaraamat. Amherst, MA, 1976. Nr. XV:106–108.

Agronoomide Seltsi tegevus aastail 1976—84

Kokkuvõttega tegevusest järgneval kaheksal aastal tuleb kõigepealt ära märkida Seltsi osa ESTO '76 puhul Baltimore'is korraldatud teisel globaalsel eesti agronoomide kokkutulekul. Selle programmis peeti kaks koosolekut, neist teine kitsama osavõtjate arvuga Rootsi, Kanada ja USA esindajate vahel, et arutada kolme maa koondiste vahelist koostööd ja tegevusprogrammi. Oldi ühel meelel selles, et meie peamise sideorgani, Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu aastaraamatute toimetamises ja publitseerimises jätkub esialgu veel niihästi vaimseid kui majanduslikke ressursse.

Teiseks oli pikemalt kõne all meie teenekate põllumajandustegelaste elu ja töö kirjelduste väljaandmine, nagu seda on alustatud Rootsis prof. Anton Nõmmiku (1975) puhul. Sellele on lisandunud prof. Nikolai Rootsi (1977) vihik ja dr. Arnold Kivimäe (1982) autobiograafiline ülevaade tööst loomakasvatuse edendamisel. Nenditi selle töö tarvilikkust ja tungivust, sest Soveti režiimi eest kodumaalt põgenenud tegelaste töö ja tegevuse nimetamine on kodumaal ikka veel praktiliselt keelu all. Mida kaugemale aeg edasi läheb, seda raskemaks muutub materjalide hankimine kui ka koostajate leidmine.

Agronoomide kokkutuleku kõrgpunktiks Baltimore'is aga kujunes seltskondlik koosviibimine agr. ja proua Aleksander Tüüri avaras aias ja kodus, kus oli koos üle 50 inimese.

Järgnev eesti agronoomide kokkutulek oli Stockholmi ESTO '80 ajal 7. juulil Uppsalas, Rootsi põllumajandusülikoolis. USA-d esindas ainuüksi Seltsi esimees E. Järvesoo, kellelt oli koosoleku programmis ka üks ettekandeid talundite suurusratsionaliseerimise üle USA kogemustel.

Kuna 1980 märkis 80 aasta möödumist esimestest põllumajanduslikest kursustest eesti talupidajatele, seega põllumajandusliku nõuandetöö ja hariduse algusest eestlaste hulgas, siis otsustas seltsi juhatus seda tähtpäeva ära märkida põllumajanduspäevaga. Üritus toimus 12. aprillil 1981 New Yorgi Eesti Majas. Kokku oli tulnud 25 inimest, mitmed ka Lakewoodist, NJ. Neile pdas ettekande esimees E. Järvesoo teemal; "Kaheksakümmend aastat eesti agronoomilist tööd", kusjuures ta lähemalt käsitles Hendrik Laasi isikut, tema aega ja osa eesti põllumajanduse edendamisel. Samas peeti ka seltsi peakoosolek, kus valiti tagasi E. Järvesoo (esimees), dr. Ed. Rubel

(abiesimees), E. Park (Priks) (sekretär) ja L. Ojamaa (laekur) ning uueks juhatuseliikmeks agr. Roland Kõiv.

Sama aasta sügisel peeti põllumajanduspäev veel Lakewoodi, NJ, Eesti majas 13. sept., kus esimees, kes oli suvel viibinud kolm kuud Soomes, jutustas uudiseid Soomest ja Eestist, ning pidas ettekande "Tootmisest kodumaa põllumajanduse erasektoris". Osavõtjaid oli 50 inimese ümber.

Järgmisel aastal, pühapäeval, 19 sept. 1982 toimus põllumajanduspäev taas Lakewoodi Eesti Majas. Päeva sisuline osa oli seekord pühendatud Tartu Ülikooli 350-aasta juubelile. Sellekohase ettekande pidas esimees teemal "Põllumajandus Tartu Ülikoolis 1806—1950

Juhatus tegi koos Kanada eesti agronoomidega ettevalmistusi agronoomide kokkutulekuks ESTO '84 puhul Torontos. See toimus kesk-nädalal, 11. juulil agr. ja proua Albert Irsi kodus.

Koostöös Kanada agronoomide esimehe Albert Irsiga ja Elmar Järvesooga USA-st toimetati sel puhul Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIX taas siin mandril, kusjuures sisus oli pearõhk agronoomide ja põllumeeste töö ja tegevusel Põhja-Ameerikas.

Väljavõte artiklist: USA Eesti Agronoomide Seltsi tegevusest aastail 1976—84. VEPLiidu Aastaraamat, Amherst, MA, 1984. Nr. XIX:73—74

Liikmete väljalangemise tõttu oli USA Eesti Agronoomide Seltsi tegevus viimasel aastakümnel vaibunud ja lõppes esimehe surmaga, kes oli olnud agronoomide koondajaks, seltsi asutajaks ja selle hingeks ning juhiks kuni surmani 1994. aastal.

Leo Koobas

Elmar Järvesoo pagulaspoliitikas Parteiline kuuluvus ja tegevus

Elmar Järvesoo poliitilised vaated olid välja kujunenud üsna varakult ja juba üliõpilaspõlves, 1930. aastal, liitus ta 1921. a. loodud Põllumeeste Kogude parteiga. Põllumeeste Kogud ja 1925. aastal asutatud Asunikkude, Riigirentnikkude ja Väikepõllupidajate Koondis ühinesid 1933. a. ning moodustasid Ühinenud Põllumeeste, Asunikkude ja Väikepõllupidajate Koondise (ÜPAVK).

Sõja-aastatel Rootsi põgenenud ÜPAVKi Riigikogu rühma kuulunud liikmed olid juba 1944. a. sügisel taastanud erakonna tegevuse ja seadnud nüüd partei esmaseks eesmärgiks võitluse Eesti iseseisvuse ja Eesti demokraatial põhineva riigkorra taastamise.

Koos teiste Rootsis tegevust alustanud parteidega moodustati 1945. aastal Eesti Demokraatlik Klubi. Sellest arenes 1947. aastaks välja Eesti Rahvusnõukogu (ERN), mille juhatusse kuulunud parteide esindajate hulgas oli ka ÜPAVKi poolt valitud liige.

Enne Saksamaalt Ameerikasse asumist 1949. aasta detsembris külastas Elmar Järvesoo augustis Rootsit, kus uuendas parteilisi sidemeid sealsete ÜPAVKi liikmetega. Partei tegevuse laiendamisel organiseeriti 1950. aasta alguses USAs osakond ja Järvesoo valiti selle esimeheks. Aastate jooksul langes osakonnale mitmeid vastutusrikkaid ülesandeid, eriti ühenduses partei esindamisega rahvusvahelistel kongressidel.

ÜPAVK muutis oma nime 1963. aastal Eesti Demokraatlikuks Uniooniks (EDU), alatiitliga Ühinenud Põllumeeste Erakond. Partei ideoloogilised põhialused ning kultuuriprogramm fikseeriti ja võeti vastu EDU kongressi poolt Stockholmis 29. nov 1964. Samal koosolekul valiti partei põhimõtete kujundamisest osa võtnud Elmar Järvesoo EDU keskjuhatusse. Kuigi partei nimi oli eelmisel aastal muudetud kasutati veel 1964. a. augustis IPU-le adresseeritud kirjavahetuses uue nime kõrval ka endist.

EDU liikmeid

EDU liikmeid IPO kongressil Pariisis, 1956. Esireas vasakult: A. Kompus, pr. U. Pusta, min. K. R. Pusta, E. Uustalu; seisavad, vasakult: H. Kolk, A. Keller, pr. S. Kompus, J. Sikkar, dr. E. Järvesoo, pr. M. Morriseau, A. Mark, pr. M. Korhonen, E. J. Nõmmera.

EDU tegevuse virgutamiseks hakkas 1964. aastal Juhan Käise toimetusel Torontos ilmuma "EDU Teated", alapealkirjaga: Eesti Demokraatliku Uniooni (Ühinenud Põllumeeste ja Väikemaapidajate Kogude) USA ja Kanada osakondade informatsioonibülletään". Elmar Järvesoo põhjendab infolehe väljaandmise vajadust esiknumbris Saateks, kus ta väidab, et erakonna töö puuduseks Põhja-Ameerika mandril on seni olnud omavahelise informatsiooni katkendlikkus üle suure mandri laialipillatud liikmete vahel. Samas ütleb, et eriti USA osakonnal on lasunud üle tosina aasta väga oluline ülesanne tegevuse rahvusvahelises lõigus: Eesti esindamine Rahvusvahelises Põllumeeste Liidus (International Peasant Union – IPU).

EDU ja Rootsi Centerpartei koostööst arenes välja Rahvusvaheline Tsentrumklubi. Klubi hakkas Rootsis ilmuvas ajalehes "Teataja" omaette sektsioonina välja andma bülletääni "Poliitiline Tsentrum", mis enamikus sisaldas teateid EDU tegevusest ja tegelastest (1965 aastaks oli ilmunud 8 numbrit). Järvesoo avaldas bülletäänis ("Teatajas" nr.7, 18.03.1967) oma mõtteid ning nägemusi tuleviku Eesti põllumajanduse kohta:

Materjale EDU agraarprogrammile

Poliitilise partei poliitika sihtjoonte määrajaks peavad olema rahva või teatud rahvakihi elulised vajadused ja ajajärgu sotsiaalsed ja muud tõekspidamised ning väärtushinnangud.

Paguluses tegutseva, endise tugeva agraarse kallakuga erakonna poliitilise programmi määratlemisel on veel lisaks erinõudeid, mis tulenevad paguluse eriolukordadest. On pea võimatu ette näha neid konkreetseid elulisi vajadusi, mille lahendamiseks poliitilise partei, seadusandluse ja riigivõimu abi vajatakse. Seepärast saab paguluses tegutseva partei agraarprogramm olla ainult deklaratiivset ja põhimõttelist laadi. Muidugi ei tule ka sellist üldjoonelist programmi alahinnata, sest tänapäeva ideoloogiate võitluses on ka põhimõttelistel deklaratsioonidel oluline tähtsus.

Aktiivse poliitilise partei agraarprogramm ja agraarpoliitika sihtjooned peavad arvestama aega ja olusid. Olulisemad tegurid selles on:

1. Põllumajanduse tehniline areng ja sellest järgnevad kohanemisprobleemid uueks organisatoorseks struktuuriks, eriti talundite suurus, nende

tehniline varustus ja kapitalitarve ning põllumajanduse krediteerimise moodused.

2. Põllumajanduse osa ühiskonna üldises majandusstruktuuris. See oleneb maa väliskaubanduslike suhete ja põllumajanduse suhtelise edukuse kõrval peamiselt põllumajanduse tootlikkusest: kui palju põllumajanduslikku rahvastikku vajatakse maa eluliste vajaduste rahuldamiseks ning esijoones mitme inimese vajadusteks suudab üks põllumajanduses töötaja saadusi toota.

3. Agraarstruktuuri ühiskondlik-legaalsed suhted. Kas need rajanevad individuaalseile eraettevõttele, kooperatiividele, riiklikudele ettevõtetele või kui tõenäoselt nende kombinatsioonidele, siis missugustes proportsioonides üks või teine ettevõtte liik peaks esinema. Lühidalt — küsimuseks on, kes on põllumajanduse sektoris töötavate tootmishüviste omanik, kes kontrollib nende kasutamist ning kellele laekub kapitalitulu. Küsimuse tulipunkt on, kas on tegelik maaharija nende kapitalide (kaasaarvatud maa) omanik (või vähemalt peamine käsuandja) või keegi väljaspool olija.

Eesti Rahvusnõukogu koosolekult 1972, Stockholmis. Laua taga vasakult: Elmar Järvesoo

Peab muidugi tunnistama, et tulevik toob tunduvalt erinevusi kommunisti sunnikammitaist vabanenud ja praegu vabade maade agraarprobleemide

vahel mitte üksnes tehnilistes probleemides, vaid ka inimeste mentaliteedis. Võiksime märkida, et toimub areng suuremate talundite (traktoritalude) suunas koos suurema kapitalivajadusega. Oluliselt siiski L.-Euroopas ja USA-s perekonnatalundi struktuur püsib. Mõningail aladel on märke, et 5–6 tootjaga talundid on maksimaalse tootmistõhususega (tootmiskulud on minimaalsed kui optimaalne suurus). Oluline on, kuidas kuludekurv langeb. Teised asjaolud on aga samuti tähtsad peale minimaalsete tootmiskulude.

Suhtumises tööstuse arenemisse ja põllumajandusliku rahvastiku vähenemisse (maalt pakku) ei saa teha end progressi vastaseks. Suhtumine peab siin põhjalikult muutuma. Põllumajandusliku rahvastiku osa ühiskonnas tulevikus võib olla küllaldane 1–5%.

Kollektiivse ja individuaalse elemendi vahekorrad põllumajanduslikus tootmises ja saaduste turustamises. Talundi majandamine ja tootmisstruktuur põhinegu individuaalsel omandil ja majandamisel. Selles seisukohas ei tohiks olla kahtlust. Kommunistliku põllumajanduse täieline ebaõnnestumine on täielikult süsteemi süü. Kooperatiivi osatähtsus varustus- ja turustamisfirmade struktuuris – vähem kategooriline. Skandinaavia maades ja Eestis oli kooperatsioonil tihti domineeriv osatähtsus ja põllumeeste mentaliteedile oleks see enamikus vastuvõtmatu, kui ei oleks vähemalt vormilist kaasaraäkimise õigust nende firmade töös.

Milline on tuleviku ühiskonnas põllumehe sotsiaalne asend? Seni on talunikud identifitseerinud end mingi alamati liiki keskklassina, peamiselt see-tõttu, et nad on hea tükikese kapitali omanikud. Raske oleks neid aga panna samasse klassi kapitalistidega – peamiselt kapitalist tulusaajatega. Igal juhul ei ole perekonnatalundi omanik mingi kapitalistlik ekspluateerija ka siis kui tal on 1– 2 või 3 palgatöölist, kelle tööpalga taseme on tööturg ja ametiühingud määranud.

Agraarpoliitika ja erakonna poliitika suunad, nende moderniseerimise ja revideerimise vajadus peavad meil püsivalt olema päevakorral.

FOTO

EDU koosolekult 6. augustil 1966 seoses prof. Elmar Järvesoo ja saatkonnandüünik August Koerni viibimisega Stockholmis: Arvo Horm, I. Randmets, V. Saluste, August Koern, Ervin J. Nõmmera, prof. Elmar Järvesoo USA-st, EDU osakonna esimees Aksel Mark, pr. Aino Käšper, Tõnis Kint, min. Aleksander Warma, dr. Ivar Grünthal ja Aleksander Kompus

Roheline Internatsionaal

ÜPVK hakkas oma ülesseatud eesmärkide rahvusvahelisele foorumile viimiseks arendama suhteid 1948. aastal Washingtonis (DC) organiseeritud IPU-ga (populaarselt tuntud Rohelise Internatsionaalina). IPU asutati Euroopa ja Baltikumi põllumeeste parteide poolt 4. juulil 1947 "veendes ja vajaduses moodustada oma probleemide ja nõudmiste tutvustamiseks ühine front, millega enam arvestatakse". Ajajooksul ühines IPUGa neliteist paguluses tegutsevat parteid. IPU kujunes üheks mõjukamaks kommunismivastaseks võitlusorganisatsiooniks, mille manifestatsioonid juhtisid tähelepanu kommunistliku korra inimõiguste rikkumisele ning apelleerisid UNI-i ja Euroopa Riikide Föderatsiooni poole inimõiguste taastamise nõudega kommunistlikes maades. IPU andis välja luksuslikke bulletääne, milles Elmar Järvesoo avaldas mitmel puhul põhjalikke analüüse Eesti olukorra kohta.

IPU esimeseks kongressiks 1948 ei olnud ÜPVK veel osavõtuks küllalt organiseeritud ja eestlastel puudus seal esindus. 1950. kevadel toimunud II kongressile ebaõnnestus saadikut saata, kuna ei suudetud korraldada Elmar Järvesoo vormilist määrämist-nimetämist esimehe Sikkari asetäitjaks IPU keskkomitees, kuigi selleks oli kokku lepitud Järvesoo külaskäigul Rootsi eelmise aasta augustis, enne Järvesoo USA-sse asumist. Järvesoo võttis osa erakonna Ameerika osakonna esindajana IPU kongressidest: III – Washingtonis 1952, IV – Washingtonis 1954, V – Pariisis 1956 ja VI – Washingtonis 1958. Järvesoo puudus aga VII kongressilt Washingtonis 1961, oli aga kohal VIII kongressil Washingtonis 1964. a., kus ta oli EDU partei Eesti delegatsiooni juht ja esindaja Keskkomitee istungil. Järvesoo valiti kongressi poolt üheks IPU asepresidendiks.

Elmar Järvesoo esitas kongressil ulatusliku teadusliku dokumenteeritud ülevaate okupeeritud Eesti põllumajanduse ja üldise olukorra kohta: "Estonian Agriculture Under Soviet Occupation 1962-64". Järgmisel, 1969. aastal New Yorgis toimunud IX kongressil valiti IPU presiidium täies koosseisus tagasi, nende hulgas Järvesoo abipresidendina. Samas esitas ta eelmise kongressi ettekande jätkuna "Estonian Agriculture Under Soviet Rule 1964-69"

Tegevus EDUs jätkub

Ülemaailmsete Eesti Päevade ajal 1972. a. Torontos toimunud EDU konverentsist võttis osa ca 70 liiget. Järvesoo esines seal arundega USA osakonna tegevusest ja oli üks neljast koosoleku juhatajast. Ta võttis osa ka samade päevade ajal toimunud Eesti Rahvusnõukogu (ERN) konverentsist ja osales ka seal ühe juhatajana.

Pärast puhkepalgale siirdumist elas ja töötas Järvesoo mõned aastad suveti Soomes. See hõlbustas tal osa võtta Rootsis toimunud rahvuslikest sündmustest. Ta külastas koos abikaasaga Stockholmis toimunud ESTO 80 üritusi ning osaleda samal ajal toimunud EDU konverentsil. Järgmisel suvel käis ta Rootsis EDU suvepäeval.

Järvesoo elama asumisega Floridasse, kaugete poliitilistest keskustest, vähenes ta osavõtt EDU tegevusest. Torontos 1984. aastal toimunud EDU koosolekul otsustati USA ja Kanada osakonnad ühendada üheks Põhja-Ameerika osakonnaks. Uue organisatsiooni keskuseks kujunes uue esimehe elukoha tõttu Toronto. Järvesoo valiti üheks abiesimeheks.

EDU kontaktid kodumaaga hakkasid tihenema 1986. aastast alates ja 1994. aastal sügisel oodati partei funktsioonide üleandmist sama ideoloogiaga parteile kodumaal.

EDU USA osakonna esimehena kandis Elmar Järvesool üle tosina aasta vastutust erakonna töö arendamise eest USA-s ja Eesti esindamisel ning tutvustamisel tuntud ja laialdaste sidemetega organisatsiooni IPU kaudu rahvusvahelisel foorumil.

Leo Koobas

Elmar Järveo E.V. eksiilvalitsuses

Rootsis asüüli leidnud eesti juhtivate riigitegelaste poolt 1944. a. moodustatud Eesti Vabariigi Valitsus eksiilis järjekordsel peaministril presidendi ülesannetes August Reil tekkis kuuekümnendate aastate alguses mõte valitsuse baasi laiendada väljaspoole Rootsit ja kaasa tõmmata silmapaistvamaid isikuid USAst ja Kanadast. Ta tegi valituse juhile Aleksander Warmale ülesandeks selgitada kellega võiks teisel pool ookeani asuvatest tegelastest valitsuse täiendamise vajadusel arvestada. Küsimust arutatakse uue Vabariigi valitsuse ametisse määramisel 1. jaanuaril 1962 toimunud poliitiliste rühmade esindajate mõttevahetusel. A. Warma kirjutab sellest Elmar Järvesoole 2. jaanuaril 1962 kirjas: “Ühtlasi tõusis üles mõttevahetus, keda rühmade esindajad sooviksid USAst ja Kanadast juurde tõmmata. Ühendatud põllumeeste erakond on minuga selles mõttes ühel ja samal arvamisel, et Teie kuulumine Vab. Valitsusse teeniks hästi meie ühist rahvuslikku mõtet ning tõstaks Vab. Valitsuse autoriteeti. Sellistel kaalutlustel võtan endale vabaduse teha Teile ettepanek ning paluda Teie nõusolekut eila hr. A. Rei poolt ametisse määratud Vabariigi Valitsusse kuulumiseks.”

A. Warma kirjale järgneb 10. jaanuaril ÜPVK juhi Aksel Marki kiri milles ta teatab Järvesoole, et ÜPVKl on valitsuses ette nähtud kolm kohta ja ta soovib näha Järvesood valitsuses enda ja Penno kõrval kolmanda liikmena.

Elmar Järvesoo nõustub põhimõtteliselt valitsuses kaasa töötama (kiri 28.I 62), kuid teatab, et 1) töö- ja elukoht piiravad temal ülesannete täitmist ning 2) ta ei soovi mingit selle asjaolu publitseerimist, eriti mitte pagulasajakirjanduses, kuna kardab selle avalikustamisega ohustada kirjavahetuses olevaid isikuid kodumaal.

Warma rahustab Järvesood ja kirjutab 31. jaanuaril 1962: “Kinnitades Teie kirja (28.1.s.a.) kättesaamist, olen Teile väga tänulik jaatava vastuse eest. – Reservatsioonid, mida Teie kirjeldasite, pole takistuseks Teie asumisele Vabar. Valitsuse liikme kohale. Kõigepealt ma märgiksin selgitu

FOTO

Eesti Vabariigivalitsus eksiidis. Vasakult, istuvad :Elmar Järvesoo, Tõnis Kint, Aleksander Warma, August Koern; seisavad: Ivar Grünthal, Aksel Mark, Arvo Horm

seks, et praegustel välispoliitilistel eeldustel polegi valitsuse olemasolul, tõtt öelda, rohkem kui kaks täitsa selget ülesannet, milleks on säilitada 1) riigivõimu kontinuiteet ja 2) avalikkusele teadmine, et meie ei põe koostlagunemise haigust.

Kirjavahetusest ei selgu, mis kuupäevast Järvesoo haridusministri kohale kinnitatakse.

August Rei surmaga 29. märtsil 1963 vakantseks jäänud peaministri kohale presidendi ülesannetes asunud Aleksander Warma teeb Tõnis Kintile ettepaneku asuda peaministri abi ülesannetesse ja moodustada uus valitsus. Viimane teeb Järvesoole ettepaneku jätkata tema valitsuses tööd samades ülesannetes kui Warma valitsuses, s.o. haridusministrina. Järvesoo nõustub, kuid soovib enne teada, kes on teised valitsuse liikmed ja samas kordab oma nõuet, et tema nime sellega ühenduses ajakirjanduses ei publitseeritaks.

ÜPVK erakonna nimi muudetakse 1963. a. Eesti Demokraatlikuks Uniooniks (EDU), kuid mõnda aega kasutatakse mõlemat nime paralleelselt.

Vabariigi presidendi käskkirjaga 1. märtsist 1964 nimetab A. Warma ametisse uue vabariigi valitsuse Elmar Järvesooga haridusministri kohal.

Lahkhelide tõttu EDU esindajate ja Tõnis Kinti vahel valitsuse laiendamise küsimuses teatavad EDUsse kuuluvad Aksel Mark (20.IV 70) ja Elmar Järvesoo (2.V 70) oma tagasiastumisest valitsusest.

Arusaamatusi tekitanud probleemid näivad olevat lahenenud ja nii Aksel Mark kui Elmar Järvesoo on valitsuses tagasi ja Vabariigi presidendi käskkirjaga nr. 3, 8. maist 1971 nimetab Tõnis Kint, Peaminister Vabariigi Presidendi ülesannetes, ametisse vabariigi valitsuse Elmar Järvesooga põllutöoministri kohal.

Elmar Järvesoo ülesanded ministrina langevad ära Vabariigi eksiilvalitsuse tegevuse lõpetamisega 1992. aastal Eesti taasiseisvumisel.

Leo Koobas

Elmar Järvesoo – raadiokommentaator

Pärast Teist maailmasõda relvavendade Nõuk. Liidu ja USA vahel tekkinud nn külma sõja perioodil oli uudiste teenindus Ameerika Hääle (Voice of America) üks vähestest Lääne infoallikatest, mida Eestis jälgiti, kuigi välissaadete kuulamine oli keelatud ja saateid segati. Saated olid tollal aknaks vabasse maailma.

Ameerika Hääle saadetega alustati Ameerika Rahvusvahelise Ringhäälingu Teeninduse (International Broadcasting Service) poolt 1942. aastal, kui leiti tarvilikuna saksa rahvale edastada omapoolset informatsiooni vastukaaluks Saksamaa ühepoolsetele propaganda saadetele. Sõja lõpuks oli Ameerika Hääle tegevus laienenud ja igal nädalal suunati eestrisse 65 eri keeles kuni 3200 saadet. Eestikeelsete saadete toimetus moodustati ja saadetega alustati 1952. aastal. Külma sõja arenedes sai Ameerika Hääle uue suuna ja allutati poolisesesiva üksusena 1953. aastal asutatud Ameerika Ühendriikide (valitsuse) Teadeteagentuurile (United States Information Agency – USIA) ning peakorter ja toimetus viidi New Yorgist üle pealinna Washingtoni (DC).

Külma sõja perioodil koondas Ameerika Hääle oma peatähelepanu Ida- ja Kesk-Euroopa kommunistlikele maadele. Ameerika Hääle funktsiooniks oli tutvustada ja edutada ning levitada Ameerika ideaale ja süvendada nende mõistmist. Saated sisaldasid päevauudiseid, kirjeldusi ja arutelusid Ameerika poliitiliste ja kultuuriliste sündmuste üle. Juhtkirjades käsitleti Ameerika valitsuse poliitikat ja selle suundi.

Elmar Järvesoo oli USAsse saabumisest alates oma teadusliku ja õppetöö kõrval sõna ja sulega kaasa löönud rahvuslikus tegevuses kui ka rahvusvahelisel foorumil. Ta oli osalenud Rahvusvahelisel Põllumeeste Liidu (International Peasant Union – IPU) tegevuses. Silmapaistva teadlase ja publitsistina oli ta mees, keda Ameerika Hääle Eesti sektsiooni toimetus vajas oma saadetes käsitlema Ameerika põllumajanduslikke küsimusi. Elmar Järvesoo kaastöö Ameerika Häälele algas 1975. aasta keskel, ajal kui ta veel töötas professorina Amhersti ülikoolis. Ta kaastöö jätkus kuus ja pool aastat,

kuni 1981. aasta lõpuni. Nende aastate jooksul kirjutas ta ja läks eetrisse ca 104 artiklit enamikus Ühendriikide põllumajanduse teemadel, sisaldades peaaesjalikult ülevaateid ühest kui teisest põllumajandusharust, Ameerika põllumajanduse päevaprobleemidest ja tuleviku prognoosidest jm (vt. vastavat peatükki bibliograafias). Toimetusele saadetud artiklid räägiti sisse või lindistati, kas Ameerika Hääle studios toimetusliikme või autori enda poolt või mujal, kui selleks leidis võimalus. Saated moodustasid ca 5 minutilise segmendi eestikeelsest programmist.

Üldise info vaba voolu tõttu on Ameerika Hääle praeguseks suure osa oma populaarsusest minetanud.

Leo Koobas

Järvesoo Üliõpilasselts Liivikas

Varsti pärast Tartu Ülikooli õpingute alustamist, 1930. aasta sügissemestril, laskus Elmar Järvesoo tõsiselt õpinguisse kavatsusega lõpetada ülikool nii kiiresti kui võimalik. Kuid ta tundis huvi siiski ka üliõpilaselu teiste avalduste vastu, selle seltskondliku külje ja üliõpilaskonna huvisid esindava Üliõpilaskonna Edustuse töö vastu, mille koosolekutest hakkas osa võtma. Selle tagajärjel valiti ta 1931. aasta kevadsemestril organiseerimata üliõpilaste esindajana Üliõpilaskonna Edustuse kirjatoimetajaks.

Siiski, üsna pea leidis ta, et üliõpilaste intiimorganisatsiooni kuulumisel oli kaugeleulatuvaid eeliseid ja järgmise aasta (1932) veebruaris astus Järvesoo Üliõpilasselts Liivika liikmeks, osalt onu Jaak Kase sinna kuulumise tõttu, osalt, et seal leidis vilistlaste hulga eesti mainekaid agronome. Ta väidab, et korporatsioonid ei tulnud oma vaimu tõttu organiseerimisel arvesse. Ka Eesti Üliõpilaste Selts ei tõmmanud, kuigi üks lähedastest sugulastest sinna kuulus. Teatud mõju oli Liivika sportlikul kuulsusel. Järvesoo asus kohe aktiivselt osalema seltsi sisetevõrguses ja 1933. a. kevadsemestril valiti ta kõnevanemaks ning sama aasta sügissemestril vanamehiks, mis hõlmas noorliikmete kasvatusülesandeid. Ülikooli lõpetamisel vilistlaskokku astumisel asendus tegevus seltsis suhtlemisega kaasvilistlastega individuaalsel pinnal.

Põgenikuna Saksamaal püüdis Järvesoo sinna pääsenud liiviklastega kontakti luua. See õnnestus ainult osaliselt nende hajutatuse tõttu üle Saksamaa ja okupatsioonitsoonipiiride ületamise ning posti- ja liiklusolude raskuste tõttu.

USAsse saabumisel leidis ta ajutist tööd New Yorgis ilmumist alustanud ajalehe "Vaba Eesti Sõna" juures. Ta püüdis põgenike vooluga Ameerikasse saabunute hulgast leida kaasliiviklasi nende koondamiseks võimaliku koondise organiseerimiseks. Selles oli talle abiks ajalehe tellijate ja IRO transpordiga saabunud põgenike nimekirjad. 1950. aasta jaanuari lõpuks oli tal kogunenud ligi 30 liiviklase aadressid USA-s ja Kanadas. Järvesoo koostas ja saatis neile välja esimese ringkirja. Hulk kontakti loomise katseid

jäi tagajärjetuks äsja saabunute ajutiste aadresside ja kohavahetuste tõttu. Esialgsed sidemed piirdusid isikliku läbikäimise ja kirjavahetusega, kuid Järvesool oli ikkagi mõttes liiviklasi ühendava organisatsiooni loomine. Koos paari liiviklasega arutasid nad 1952. a. kevadel New Yorgis Liivika USA või Põhja-Ameerika koondise organiseerimise küsimust, kuid lahendus lükkus edasi Järvesoo siirdumise tõttu suve lõpul tööle Amhersti. ÜS Liivika USA Koondise vormiline asutamine toimus Järvesoo eestvedamisel 1952. a. septembris. Samas valiti ta vast asutatud koondise esimeheks ja ta täitis selle ülesandeid lühikeste vaheaegadega kuni surmani 1994. aastal.

Vasakult: Elmar Järvesoo, ??, Juhan Kukk ja Valter Niilus ÜS Liivika 25. aastapäeval Tartus, aprillis 1934

Kaasliiviklaste hajutatuse tõttu üle suure kontinendi tuli seltsi vaimu ja omavaheliste sidemete säilitamiseks kasutada kirjateed. Järvesoo asus välja andma ja levitama ringkirju. Esimeheks oleku ajal, ligi neljakümne aasta jooksul kirjutas ta ja saatis välja üle kolmveerandsaja ringkirja, neist 32 numbrit "Liiviklased USA-s" nimelist, kogumahuga 140 lehekülge. Viimane number ilmus mais 1994. Ringkirjad sisaldavad Järvesoo autorlusel ülevaateid koondise tegevusest ja peatükke Liivika ajaloost, liikmete

eluloolisi andmeid ning ülevaateid nende elukäigust uuel kodumaal jm. Kirjapandu moodustab koondise ajaloo, milles ta ise oli peategelane.

Ühendriikides Liivika toimetistena välja antud publikatsioonidel oli ta viiel juhul ainutoimetaja ja neljal kaastoimetaja. Mahult oli neid mõnekümnest leheküljest mitmesaja leheküljeni. Ta oli viljakas kaastööline Torontos ilmuvatele “Liivika Uudistele” ja “Liivika Aastaraamatutele”.

Järvesoo arendas heanaaberlikke suhteid Kanada Koondisega ja oli kaaskorraldajaks mitmetel koondiste ühisettevõtetel.

Eesti taasisesivsbumisel Üliõpilasselts Liivika tegevuse pörandaaltpäevavalgele tulekul toetas Elmar Järvesoo 1990. aastate algul ÜS Liivika vilistaskogu suuremasummalise stardirahaga. Hiljem võttis ta tegevalt osa Tartusse Liivika Kodu soetamise ja kujundamise eeltöödest. Eluküünla kustumise järel võttis projekti üle pr. Aino Järvesoo ja viis selle lõpule omapoolsete ideede rakendamisega ja suure majandusliku panusega.

Elmar Järvesoo oli Üliõpilasselts Liivika auliige 1992. aastast.

Elmar ja Aino Järvesoo, 1987

Ülo Oll

Elmar Järvesoo taas meie keskel

Eesti praeguse agronoomilise pere silmapaistvaim esindaja prof. emer. dr. Elmar Järvesoo tähistas oma 85. sünnipäeva Eestimaa pinnal. Akadeemiline Põllumajanduse Selts ja ÜS Liivika õnnitlesid teda 30. märtsil s.a. (1994) Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria Teadusliku Uurimise Instituudi sööklas. Sadakond E. Järvesoo talenti austavat eestimaalast tegid paari tunni jooksul koos juubilariga meelt lahedaks. Juubilari poolt pakutud vahuveini vahele mahtusid soojad sõnavõttud, sealhulgas ka juubilari enda etteaste. Muidugi oli neis sõnavõttudes omajagu superlatiive, kuid mida muud kui kiita sellist meest kui Elmar Järvesood üldse teha saab.

Elmar Järvesoo elu on olnud nii sündmuste ja teguderohke, et seda ei saa kokku võtta pooletunnise peokõne ega mõneleheküljelise artikliga, kahtlemata väärib see mahukat monograafiat. Nii mahukat ja sisutihedat, mida tulevased agronoomid, ökonomistid ja teised põllumajandusspetsialistid võiksid oma raamaturiivil esiplaanil hoida. Seda sama uhkustundega nagu hoitakse seal praegu juubilari poolt koostatud Jaan Metsa monograafiat ja "Balti Ülikooli". Kahjuks tuleb tunnistada, et mitte keegi meie seast ei saaks ainuisikuliselt sellise monograafia kokkukirjutamisega hakkama, vähemalt kodumaa-eestlaste jaoks on selline ülesanne ülemäära raske. Tuleks mõelda, kuidas see töö kollektiivselt korda saata ja kuidas asjaosalist ennast sel otstarbel ära kasutada saaks.

Minu tutvus Elmar Järvesooga algas siis, kui ta pärast pikka äraolekut esmakordselt jälle kodumaad külastas. See oli 25.–28. septembril 1990. a. Akadeemiline Põllumajanduse Selts oli 13. aprillil 1990. a. toimunud aasta-koosolekul valinud ta oma auliikmeks ja seejärel Tartusse kutsunud. Seltsi asepresidendina olin koos kolleeg Meinhard Karelsoniga kutsutud rektori kabinetti, et kaugelt saabuva külalise vastuvõtule kaasa elada. Lootsin kohata vanahärrat, kes tasakesi astudes ja ettepoole looka paindunud mulle kätt sirutab. Üllatus oli aga suur, kui uksest just nagu hüppas sisse noore mehe rühi ja olekuga mees. Rektorile kätt pihku pistes uudistas: "Ah niimoodi

näeb siis välja see mees, kes mind külla kutsus”. Mulle kätt ulatades kinnitas, et “Agraarteaduse” väljaandmine üks väga vajalik ja õige tegu on.

Järgmisel päeval saatsin ma E. Järvesood külaskäigul Luunja sovhoosi, kus külalisel oli võimalus imetleda siinseid kasvumajasid. Et ta oli Massachusettsi ülikoolis tegelnud lillekasvatuse ökonoomiaga, jätkus tal piisavalt jutulõnga siinse lillekasvatuse olukorra hindamiseks ja turu olukorra uurimiseks. Tal oli ohtrasti küsimusi nii lillede kui köögiviljade väetamise, soojus- ja kastmisrežiimi, aga ka turustamise kohta ja mis seal salata, imestas mõnetegi, et Soveti võim oli suutnud nii vägevad kasvuhooned püsti ajada.

Sovhoosi nimeka direktori Ilmar Lauritsa poolt pakutud dineel olid kõne all nii sovhoosi majandamine (see oli tollal heal järjel), kui ka Eesti põllumajanduse tulevik. Ei saanud me sellal veel arvata, et idaturg nii järsku ära langeb ja et seejärel satub meie põllumajandus üpris raskesse olukorda. Ei osanud me tollal arvata, et aasta-paari pärast ei suuda Luunja kasvuhooned katlamaja sooja eest enam maksta. Aga nii ta läks, et kütteainet tuli hakata ostma maailmaturu-, aiasaadusi turustama aga siseturu hinnaga. Ja nüüdseks on pankrot käes. Need käärid, - lisaks veel asjaolu, et väljast tulevad dumpinghindadega põllumajandussaadused sisse, on võtnud kogu meie põllumajandusel jalad alt. Võiksin isegi öelda: vabaturg on nüüdseks meie põllumajanduse laostanud.

Luunjast linna tulles käisime ära Raadil, ma näitasin kaugelt tulnud külalisele lossi ja katsejaamahoone varemeid, mille 25. august 1944 ja paar järgmist päeva olid Eestimaale pärandanud. Tõsi, 1990-ndaks aastaks oli valminud nende hoonete ja lossipargi restaureerimise projekt ja selle realiseerimiseks olid kutsutud Poola restauraatoridki kohale. Poolakad olid alustanud mõisavärvate ja nendega piirnevate aiapäikude taastamisega. Me arutlesime omaette, kui kaua võiks lossi taastamine kesta. Ma arvasin, et 8–10 aasta pärast on asi ants. Kahjuks läks kõik teisiti. Üsna pea meie ülevaatuskäigu järel lõpetasid poolakad oma töö ning sõitsid kodumaale tagasi. Noor Eesti riik ei jõudnud neile maksta. Nüüd seisavad varemed nii nagu varem ja keegi ei tea, kas nad üldse ellu äratatakse või kui, siis millal saab see aeg tulema.

Raadilt tulles käisime veel Laia tänava õpperuumides, sh. ka seal, kus E. Järvesoo assistendina 1935–1937 töötas. Lõpuks tegin talle tuttavaks ülikooli uue raamatukogu, kus raamatukogu juhataja võttis nii tähtsa külalise isiklikult vastu. E. Järvesoo andis juhatajale üle mõned oma raamatud.

Paari päeva pärast lahkus ta Tartust, kuid Tartut ta ei unustanud. Varsti oli ta jälle siin ja nüüd kujunesid tema külaskäigud traditsioonilisteks. Temast sai EPA külalisprofessor õige mitmeks aastaks ja sel tegevusel ei ole veel lõppu. 1991. aastast kuni käesoleva ajani on ta siin olnud ikka kaks korda aastas ja igal aastal korraldanud majandusteaduskonnas ühe seminari. Neis seminarides ei ole ma küll osalenud, kuid kuulsin, et seal nii poliitökonoomia kui ka põllumajanduse ökonoomika aluseid on põhjalikult vaagitud nii globaalsel kui ettevõtte tasandil.

Meie omavahelistes jutuajamistes on kõige sagedamaks teemaks olnud Eesti põllumajandusajaloolised sündmused ja tegelased. E. Järvesoo mälu on selles osas imetlusväärne. Nii mõnigi sündmus või mõne inimese iseloomuomadus on talle nii kindlalt mällu sööbinud, et teda kuulates imestad tahtmatult, mis imeaju tal seal koljuluude vahel peidus on. Mul on kahju, et ma pole taibanud neist juttudest ajaloo tarbeks üleskirjutusi teha (mõned märkused küll tegin, kuid neid on vähevõitu). Mul on olnud ikka teine mõte: asugu ta ise oma mälestuste kirjapaneku juurde, eriti aga püüdku ta omaenda elulugu detailselt kirja panna. Ta vastus minu ettepanekule on olnud paraku ebalev. Ühes leppisime ometi kokku: ta püüab oma Ameerika-elu põhimomendid paberile panna. Sellest teame meie siin Eestimaal üsna vähe ja vastasel juhul läheks ajaloolist väärtus omavast teabest palju kaduma.

Ennast tahaplaanile jättes, on E. Järvesoo agaralt põllumajanduse ajaloo kallale asunud. Märkimist väärivad "Agraarteaduses" kirjutatud neli artiklit:

- 1) Professor L. Rinne sajandaks sünniaastapäevaks. – 1992, nr. 3, 132–153;
- 2) Eesti esimesed põllutöökursused. – 1992, nr. 4, 319–326;
- 3) Põllumajandus Riia Polütehnilises Instituudis 1863–1919. – 1993, nr. 4, 331–341;
- 4) Eesti agronoomkonna kujunemisest enne Eesti iseseisvumist. – 1994, nr. 2, 210–216.

Prof. L. Rinnet meenutades toob E. Järvesoo välja mitmeid fakte, mis olid kas unustatud või mida teised peale autori üldse ei teadnud. Näiteks olime peaaegu unustanud Tooma Sookatsejaamale kuulunud Oidremaa katsetalu. E. Järvesool oli aga koguni säilinud paar-kolm filminegatiivi (vist 1943. aastast), mis nüüd pildiks ilmutatuna tema artiklit ilustavad.

Elmar Järvesoo

Kolm ülejäänud artiklit on tal teoks saanud tõsise arhiivitöö tulemusel. Nagu ta märkis, kulus tal üksjagu aega Helsingi Ülikooli raamatukogus istumiseks, kus eestikeelset kirjavara ohtrasti on salvestatud. Need kirjutised on otse maiuspaladeks meile, veel rohkem aga tulevastele põlvedele, kes kord meie põllumajanduse ajaloost ülevaatlikku kokkuvõtet kirjutama hakkavad. Veel on ta “Agraarteaduse” toimetusele üle andnud artikli käsikirja meie esimese põllumajandusinstruktori Ado Johansoniga kohta. See ootab avaldamist.

Elmar Järvesoo üheks isikupäraseks ettevõtmiseks on saanud ajaloolise väärtusega trükiste kordusväljaandmine. Isikupäraseks seepärast, et ma ei tea ühtegi teist, kes oleks oma rahadega hakanud kordustrukiseid tegema. Kord (1993. a.) tõi ta siia saabudes endaga kaasa August Reinarti brošüüri “Märkmeid põllumajanduse arendamisest Eestis” kordustruki (Toronto, 1992). Brošüür trükiti esmakordselt 1965. a. Et brošüüris on väga huvitav ülevaade Eesti esimese vabariigiaegsest põllumajandusest, siis äratas see siinsetes ringkondades väga suurt huvi. Ma tutvustasin lühidalt brošüüri ka “Agraarteaduses” (1993, nr. 2, lk. 198–200).

Nähes, et selline ettevõtmine leiab heakskiitu, lõi ta sidemed ülikooli kirjastusgrupiga, et selle abiga reprodutseerida veel mõned äraunustatud väärtteosed. Kolm niisugust on nüüd juba meie laual:

- 1) Th. Pool. Maauendus Eestis ja selle tulemused. Fenno-Ugrica V. Tln. 1936. – ÜS Liivika toimetis nr. 15. Toronto/Tartu, 1993.
- 2) A. Eisenschmidt. Kodumaa põllumajanduse põhjalikumaks muutmise küsimus. ÜS Liivika toimetis nr. 16, Toronto/Tartu, 1963. – 63 lk.
- 3) C.R. Jakobson. Teadus ja seadus põllul I. ÜS Liivika toimetis nr. 17, Tartu/Toronto, 1994. – 172 lk.

Kõik need põllumajandusajaloolised üllitised ei olnud praegustele põllumajandusspetsialistidele ja laiemale üldsusele enam kättesaadavad. Võib isegi öelda, et olid unustatud. Ka mina ei olnud A. Eisenschmidtiga raamatut peos hoidnud ja seetõttu studeerisin seda pärast uustrukki suure huviga.

E. Järvesool on mõte seda tegevust jätkata, vaatamata sellele, et see kõik maksab raha. Ja küllalt palju raha. Me loeme neid raamatuid suure huviga, mõtlemata sealjuures, missugust rada pidi raamatud meie juurde satuvad. See rada on kingitusterada. Edaspidisest tegutsemisest rääkides on ta viidanud paarile möödunud sajandi lõpul publitseeritud põllumajanduslikule kirjatööle, mis samuti vajaksid kultuurikihi põhjast väljakaevamist.

Oma tulevikuplaanidest E. Järvesoo palju ei räägi, ta viitab ikkagi kõrgele eale, mis ei luba väga kaugele ette vaadata. Mõttes mõlgub tal aga üks põhjalikum kokkuvõte prof. Leo Rinnest. Ma ei saa aru, et ta kirjutaks hea meelega L. Rinne kohta sama paksu raamatu, kui kord kirjutas J. Metsa kohta. Ja kaldun isegi arvama, et tal on Floridas juba midagi selles osas kaante vahele pandud. Ühel APSi referaatkoosolekul rääkis ta väga huvitavalt L. Rinne perest, tema tegevusest Toomal ja Tartu Ülikoolis, kusjuures oli näha, et tal ikka hulk ainet varus on ja see ootab kirjapanekut.

Mõned meie jutuajamised viisid tema varasemate eluaastate juurde, aega, mil ta oli veel tollase Eesti Vabariigi kodanik ja kui ta kandis (1935. aastani) Gerbersoni perekonnanime.

Ma sain teada, et ta kodu oli ja see on ka tänaseni säilinud Saarde vallas, Kilingi-Nõmme linna vahetus läheduses. Muide, Eestis olles on ta käinud mitmel korral Pärnus oma isatalu õigusjärgse pärijana tagasi nõutamas. Aga praegu liiguvad need asjad vaevaliselt ja kes oma vanemate varanduse kätte saab või ei saa, seda ei tea keegi. Liiga sassi on see asjaajamis- (ja ka seaduste-) pundar aetud.

Pärnu gümnaasiumi jõudis ta nelja kohaliku kooli – Pati vallakooli, Voltveti ministeeriumikooli, Lavi algkooli ning Saarde 6-kl kihelkonnakooli – vahendusel 1923. aastal. Gümnaasium oli kohaks, kus teismelised poisid aateid ja mehemeelt kogusid. Ja eeskujusid oli Pärnu gümnaasiumist hulgani võtta. Seda võib kogeda Pärnu Gümnaasiumi monograafiat lugedes, mis mõni aasta tagasi Kanadas kokku seatud ja trükkis ilmutatud. Gümnaasium haris vaimu ja keha, E. Järvesoo juures nii seda kui teist. Tema odakaar kujunes pikemaks kui ühelgi teisel Eesti koolipoisil, ta oli sellel alal koolinoorte meister. Edukalt tegutses ta veel mitme teise kergejõustiku alaga ja pallimänguga.

Mulle ei ole seni selgeks saanud, miks ta valis edasiõppimiseks just põllumajandusteaduskonna. Ma ei ole temalt seda otseselt küsinud ja ise pole ta mulle seda saladust avalikustanud. Küllap oli tal agronoomide peres eeskujusid, küllap oli ka soov agronoomiasse tungimise abil midagi oma kodutalus ära teha, kasvõi nõuga. Igatahes tema mahukast diplomitööst, millega ta nüüd ülikooli raamatukogus uuesti tutvus ning millega ta ka mind tutvustas, oli küll näha, et tal oli isatalu korrastamisplaan üsna põhjalikult läbi mõeldud.

Oma üliõpilasaastate kohta ei ole E. Järvesoo vist mitte midagi kirja pannud. Aga rääkida meeldib talle neist üht kui teist. Ta on teinud tähelepanekuid ühe kui teise õppejõu kohta, rääkinud oma praktikasuvest Raadil, Jõgeval ja Kastre-Peravallas. Ta jutustas mulle oma esimestest eksamitest, eriti anorgaanilisest keemiast, mida prof. Landeseni juures murda andis. Neljandal või viiendal semestril võttis ta endale suure koormuse kaela, ta hakkas "Agronoomia" toimetuse sekretäriks, jäädes sellesse raskesse rakmesse ligi kaheks aastaks. Kuid kindlasti oli sellisest tööst ka palju kasu, see arendas tema kirjutamisvaistu ja võibolla oli just see tõukejõuks, mis viis teda kord-korralt edasi suuremate ja tõsisemate kirjatööde juurde.

Ma noppisin "Agronoomiast" välja tema esimesed kirjutised, et need siinkohal ära nimetada. Need olid:

1. Ümberlaenutamine Ida-Saksa põllutöökodade majandusprogrammis. — 1933, nr. 2, 72—74.

2. Majandusliku autarkia püüded Saksas. — 1933, nr. 3, 103—104.

Mõlemad artiklid käsitlevad majanduslikku olukorda ja selle ümberkorraldust Ida-Preisimaal. Kasutatud materjalid pärinesid suuresti põllutöökoja häälekandjast "Georgine".

Majandustegevuse analüüs ja selle korraldus on kuulunud E. Järvesoo huvide ringi kõige otsesemalt. Ühes 1934. a. ("Agronoomia" nr. 10, lk. 381—385) avaldatud artiklis "Põllumajanduslikust tööuurimisest ja selle saavutusist" teeb ta sellega algust. 1937. a. ilmub temalt samas ajakirjas kaks tõhusat kirjutist: a) Põllumajanduse töömahu suurenemine ja tööpuudus (nr. 5, lk. 260—270) ja b) Tööviljakuse tõstmise vajadusest meie põllumajanduses (nr. 9, lk. 617—625). Siin lahkab ta Eesti tööjõuturgu, tööviljakust ja nendega seotud küsimusi paralleelselt nii tööstuses kui põllumajanduses ja näitab, kuidas suureneb lähematel aastatel tööjõuvajadus põllumajanduses. Need on väga asjalikud kirjutised, mis on jäänud särama ka nüüd enam kui viiekümneaastase vahemaa tagant.

1938. aastal võrdleb ta Eesti põllumajanduse saavutusi Taani ja Rootsi vastavate näitajatega (Agronoomia nr. 2, lk. 95—97). Artklist selgub, et oleme Skandinaaviamaadest tükk maad maha jäänud.

Kui me jutud kaldusid Eesti riigi juurde, siis on majandus ikka see, mis teda eelkõige rahutuks teeb. Miks ei ole meil siseturu kaitset, miks ei ole hindade ametit, mis ei laseks tootjal, eriti kui see on monopoolses seisundis,

hindu oma tahtmise järgi tõsta, miks me oma varanduse ja toodangu välismaalaste kätte maha parseldame?

Siiski ei mõõda E. Järvesoo elu üksnes margapuu ja tengelpungaga. Loomult on ta pigem aatemees, ideede genereerija. Ta on tuline ühistegevuslane ja olgu öeldud, et Akadeemilise Ühistegevuse Seltsi auliikmeks valiti ta selle taastamiskoosolekul. Ka toetas ta seltsi tegevust dollaritega.

Elmar Järvesoo mitmekülgne tegevus kodu- ja välismaal ei ole jäänud akadeemilistes ringkondades tähelepanemata. 1993. a. kevadel esitas Eesti Põllumajandusülikooli majandusteaduskond ta audoktori kandidaadiks EPMÜ nõukogule. Ettepanek leidis heakskiitu. Möödunud (1993) aasta 31. augustil toimus EPMÜ aulas tema (ja veel kahe teadlase) audoktoriks promoteerimine. Oli pidulik sündmus, mis jääb kindlasti tema biograafiat ilustama.

Siin olles on ta loonud sidemeid veel paljude organisatsioonidega – Muinsuskaitse Seltsiga, Loodusuurijate Seltsiga, Kirjanike Liidu Tartu osakonnaga ja ma ei teagi, kellega veel. Ta on teinud siin-seal ettekandeid ja olnud heaks vestluskaaslaseks paljudele inimestele.

Erilise koha tema siinses tegevuses võtab oma alla ÜS Liivika. Vilistlasena on ta suurt muret tundnud selle edasise käekäigu pärast. Ta on pannud mängu oma kapitali, et seltsile pesapaika rajada, kuid kahjuks ebaõnnestunult. Ja nagu eespool juba selgus, on ta olnud peamiselt isik, kes on hoolitsenud Liivika toimetiste ilmumise eest. Mina olen talle tänuvõlglane, et ta mind 1991. a. selle organisatsiooni vilistlaskogusse juhtis. Oleme siin Tartus üheskoos osa võtnud mitmetest vilistlaskogu koosolekutest ja ikka on olnud tema see, kelle poole ühe kui teise küsimusega on pöördutud. Liivika kodu rajamine on tal sügavalt südames ja sama muret kannavad endas ka kõik teised liiviklased. Kuigi praegu on sellise kodu rajamise plaanid ähmastunud (kord tundus, et E. Järvesoo rahalise abiga on see teostatav), loodame me ikkagi, et kord tulevad Eestimaa pinnale ka paremad ajad.

Tartus, 26.06.1994

Jaan Hiimets

Talulapsest rahvusvahelise klassiga professoriks

Eestimaa taludest on aja jooksul kasvanud nii kehalt kui vaimult maailmatasemele ulatuvaid mehi. Täna räägime ühest Saarde kihelkonnast Pati vallast võrsunud mehest, kellest oli juba kolmekümneaastaselt saanud mitut võõrkeelt kõnelev agronoomiadoktor ja hiljem professor USA-s, kes külalisena pidas loenguid ka Euroopa ülikoolides. Mehe nimi on Elmar Järvesoo ja tema praegune elukoht Ormond Beach Floridas.

“Järvesoo on pikk ja sirge mees, ta lõpetas ju Eesti ajal ohvitseride kooli,” kõlas iseloomustus kõnealuse väljanägemise kohta. Nüüd seisan selle pika ja sirge mehega võõrastemaja toa ukstel vastamisi. Esimene mõte on, et olen uksega eksinud. Ei saa ju see väljanägemiselt keskealine mees olla professor Järvesoo, kel 80. sünnipäev juba ammu seljataga. Kui kuulen, et tema see on, siis mõtlen, et küllap on ka vanadust võimalik eemale peletada, kui inimesel jätkub taht.

“Võimlen igal hommikul, ka siin”, tähendab professor, kui teen juttu tema heast füüsilisest vormist. Hiljem kuulen, et ameeriklased peavad nii suitsetamisest kui ka alkoholist palju vähem lugu kui eestlased. Professor Järvesooga tutvumiseks teeme ekskursi poole sajandi taha. Vaatame kõigepealt, millega mees tegeles esimese kolmekümne eluaasta jooksul ja iseseisvas Eestis. Appi võtan ajakirja “Agronoomia” septembri numbri aastast 1939. Sama kuu esimesel päeval algas Euroopas suur sõda.

21. juunil s.a. promoveerus agr. Elmar Järvesoo Berliinis Friedrich Wilhelmi ülikooli põllumajandusteaduskonna juures agronoomiadoktoriks. Dissertatsiooni teemaks oli “*Voraussetzungen und Richtlinien zur Mechanisierung der Landwirtschaft in Estland*”.

Eesti põllumajandusteadlastest on seni välismaal promoveerunud 4 inimest – J. Raamot, A. Eisenschmidt, V. Johanson ja E. Kurvits Königsbergi ülikoolis, kus puudub iseseisev põllumajandusteaduskond. Need on saanud dr. phil. diplomi. E. Järvesoo on esimene eestlane, kes välismaal saanud dr. agr. diplomi.

Elmar Järvesoo sündis 22. märtsil 1909. a. Saardes talupidaja pojana. Lõpetas algkooli Saardes 1923. a. ning astus samal aastal Pärnu linna ühisgümnaasiumi, mille (vahepeel muudetud Pärnu Linna Poeglaste Gümnaasiumiks) reaalaru lõpetas 1928. aasta kevadel.

Sama aasta 1. oktoobril astus E. Järvesoo vabatahtlikult kaitseväge, kus teenis pioneerpataljonis ja sõjakooli aspirantide klassis. Reservi minnes 31. jaanuaril 1930. aastal ülendati ta lipnikuks. Kaitseväes olles õppis E. Järvesoo ühtlasi Eesti Ühistegelise Liidu ühistegevuskooli raamatupidajate klassis 1929/30. õppeaastal.

Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonda astus E. Järvesoo 1930. a. sügisel. 1934. aasta 31. mail lõpetas ta põllumajandusteaduskonna diplomitöö "Sillaotsa talu organiseerimiskava" eduka kaitsmisega.

Tegeliku põllumajandusega puutus E. Järvesoo kokku vanematetalus, töötades seal õppetöö vaheaegadel. Ülikoolis nõutava välispraktika sooritas ta Taanis Jüütimaal.

1. veebruaril 1932. a. asus E. Järvesoo ülikooli õpingute kõrvalt ajakirja "Agronoomia" toimetusse sekretärina, millisel kohal oli kuni 1. märtsini 1935. 15. juulist kuni 15. oktoobrini 1934 viibis E. Järvesoo Y.M.Y. Sampsa stipendiaadina Soomes, kus tutvus tööuurimis- ja tööviljakusküsimustega.

1. detsembril 1934 astus E. Järvesoo Tartu Ülikooli kultuuritehnika ja geodeesia kabineti teenistusse kuni 31. oktoobrini 1937. aastal, mille järel sõitis põllutööministeeriumi stipendiaadina välismaale.

1938. aasta suvel tutvus E. Järvesoo talutööde ratsionaliseerimise uuringu asutustega Tšehhoslovakkias, Leedus, Lätis ja lõpuks Saksamaal Pommeritzi ning Bornimi katsejaamas, kus pikemalt töötas prof. L. W. Riese juures.

Nii doktoritöö kui ka kõigi Saksamaal tehtud eksamite eest sai E. Järvesoo hindeks 1, mis on Saksamaal kõrgeim hinne.

E. Järvesoo on avaldanud teaduslikke ja publitsistlikke artikleid ajakirjades "Agronoomia", "Konjunktuur", "Tehnika Põllumajanduses", "Põllumajandus", "Põllumees", "Uus Talu", aastaraamatutes ja koguteostes "Niit ja Karjamaa", "Sookultuur", "Ühistu", ajalehes "Postimees" jne.

E. Järvesoo on ühtlasi aktiivselt osa võtnud seltskondlikust tegevusest, oli 1931-1937 Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi juhatuse liige abisekretärina ja sekretärina, peale selle on ta tegev olnud mitmes teises akadeemilises organisatsioonis.

Küpsesse ikka jõudnud professor Järvesoo abiga täiendame pilti noorest Elmar Järvesoost. Gümnaasiumipäevil oli ta visa spordipoiss. Tema nimel seisis Pärnu poeglaste gümnaasiumi odaviske rekord kuni iseseisvusaastate lõpuni. Noort Elmar Järvesood võlus ka muusika. Gümnaasiumipäevil mängis ta orkestris viiulit ja sõjaväes õppis ära trompetimängu. Hea trompetist oli sõjaväeorkestris ka Konstantin Pätsi poeg Viktor, kellega kõrvuti nad sageli Nõmme noortele tantsuks mängisid.

Samuti jagus terasel talupoisil tehnikahuvi. 1924. aasta kevadel hakkasid nad koos sõbraga raadioasjandusega tegelema ja hiljem ehitasid koos valmis lampvastuvõtja. Sel ajal Eestis oma ringhäälingut veel polnud, kuulati peamiselt Saksa ja Rootsi jaamu ning Riiat. Peale muusika kuulamise aitas raadio õppida võõrkeeli.

Keelte õppimisest pajatab Elmar Järvesoo pisut pikemalt. Kooli päevil vedas tal seltskonnaga: juba Kilingi-Nõmme lähistel asuvas Lavi algkoolis oli ta klassivennaks briljantne poiss, hilisem maaailmakuulus keelemees Pent Nurmekund. Algkoolis sidus neid aga loodushuvi. Keelte õppimisel soovitanud Pent Nurmekund alati ühitada teooria praktikaga. Hiljem mere-mehena kõndis Nurmekund prantsuse keele praktiseerimiseks jalgsi läbi poole Prantsusmaa, toitudes viinamarjadest ja saiast.

Ehkki Elmar Järvesoo õppis hiljem gümnaasiumi reaalarvus, sai ta koolipoisina vundamendi saksa, inglise ja soome keelele. Viimast soovitas soojalt eesti keele õpetaja Rööp. Füüsikaõpetaja Kosenkranius kinnitanud aga, et sellest, kes ladina keelt ei tunne, teadlast ei tule. Elmar Järvesoo: täiesti õige! Pealegi annab ladina keel poole inglise keele sõnavarast. Tartus üliõpilaspäevil õppis Elmar Järvesoo prantsuse keelt ja prof. Per Wieselgreni ning tema abikaasa Greta Wieselgreni õpetusel rootsi keelt. Praktikale saadeti teda aga ligi pooleks aastaks hoopis Taani. Taanist sai alguse otsene sõprus skandinaavia keeltega; oskust lugeda rootsi, taani ja ka norra keeles kasutab professor Järvesoo tänaseni. Soome keele hoogsam õppimine käis Johannes Aaviku soome keele õpiku järgi, millele järgnes viisakas viimistlus stažeerimiskuudel Soomemaal. Saksa keel sai selgeks kohati murrete tasemel ja alamsaksa keele oskus Hamburgi-päevadelt võimaldas hiljem hõlpsamini tutvust teha hollandi keelega. Nii nagu rohkem kui kaheksakümnene Pent Nurmekund pole veel oma viimast võõrkeelt õppima hakanudki, tegeleb ka Elmar Järvesoo keeleõpingutega siiamaani. Praegu pakub kõige rohkem huvi hispaania keel, mis professori hinnangu järgi on väga foneetiline.

“Keelte õppimisel tuleb esikohale seada praktika”, arwab professor, “Kui keelt ei praktiseeri, ega siis seda suurt ei õpi”. Noore Elmar Järvesoo õpinguid meenutades on professor Järvesoo väga tänulik Tartu Ülikoolile. Ajakirja “Akadeemia” 1990. aasta neljandas numbris on ta nentinud: “Järgnenud aastakümned on mul võimaldanud jälgida põllumajanduslikku õppe- ja uurimistööd kõrgkoolides Soomes, Taanis, Rootsis, Saksamaal ja USA-s ning koos töötada kolleegidega Läti ja Leedu kõrgkoolidest. Nende kogemuste alusel olen alati imetlenud seda kõrget taset, mis saavutati Tartu ülikooli põllumajandusteaduskonnas iseseisvuse aastate kestel.”

1944. aasta 20. septembril sõitis Tallinna sadamast merele laev, mille pardal oli ka noor agronoomiadoktor Elmar Järvesoo. Algas elu emigrandina, algul Saksamaal, alates 1949. aastast USA-s. Massachusettsis alustas ta instruktori ja uurimisassistendina ning läbis järgemööda kõik professoriametid: *assistant professor*, *associate professor* ja (*full*) *professor*. Alates 1977. aastast on Elmar Järvesoo professor emeeritus, mis USA ülikoolis ei tähenda pensionil olevat professorit, vaid on õppejõu edutamise viimane aste.

Täpselt 46 aastat hiljem, 20. septembril 1990 jõudis professor emeeritus sünnimaale, jälle laevaga. Jällenägemine eriti rõõmus polnud: nii Tallinn kui ka Tartu, mis olid Eesti iseseisvuse aja lõpuks saanud väga hubasteks ja puhasteks linnadeks, paistsid tulijale nüüd sama räpasevõitu ja hooldamata, nagu nad olid olnud pärast Esimest maailmasõda.

Tartus löödi EPA rektor professor Olev Saveliga käed kokku Elmar Järvesoo loengutepidamise asjus. Ja tänavusel kevadtalvel saidki loengud teoks. Elmar Järvesool oli Tartus kaks loengutsükli. Üks neist käsitles tänapäeva mikroökonomika teoreetilisi aluseid: mikro- ja makroökonomika, tarbimishõudlus, nõudlust mõjustavad tegurid, ettevõtte käitumine turul, piiratud konkurentsi eri vormid, rendi, intressi ja kasumi kujunemine jne. Teine loengutesari käsitles majandusteaduse arengu lugu, majanduse kui doktriini arengu ülevaadet. Oma loengute eest Tartus Elmar Järvesoo tasu ei küsinud.

Palun professorit vastata paarile pärimisele.

Mis on Ameerika ülikoolile iseloomulik?

Igalt poolt paistab välja ratsionaalsus, elulähedus, momendi probleemidega kaasaminek. Inimesi võluvad just praktilised alad. Ülikoolis

õpetatakse näiteks ka golfiväljakute ehitamist ja korrashoidu, seal saavad ettevalmistuse golfiväljakute mänedžerid. Õpetatakse ka parkide hooldamist.

Võrreldes Nõukogude Liiduga on Ameerikas rõhuasetused teised. USA-s ei teki rahapuudus mitte toodangu vähesusest, vaid ületootmisest. Sel juhul, kui toodangut on nii palju, et seda ära ei osteta. USA-le on appi tulnud Nõukogude Liit. Kahel aastal ostis Venemaa USA viljasalved peaaegu tühjaks. Viljahinnad maailmaturul tõusid rohkem kui kahekordseks.

Igal juhul tahab Ameerika noor teada saada, kui palju üks või teine asi maksab. Olulised on ka hindade omavahelised suhted. Selleks, et olla hea õppejõud, ei tule aga mitte niipalju rääkida, kui kirjutada. Ka minul tuli kirjutada aastas 12-15 publikatsiooni. Suhtlemine kolleegidega ja ülemustega peab korras olema, vastasel korral sind ei edutata. Ka otsese ülemuse ja koguni ülikooli presidendi abikaasal on edutamise asjus sõna kaasa rääkida.

Kes on olnud aegade jooksul Eesti põllumajandusteadlane nr. 1?

Theodor Pool. Tema üksnes ei rääkinud ega kirjutanud, kuidas ühte või teist asja tuleb teha, vaid näitas seda ka oma talus praktiliselt ette. Kirjutised, mida Theodor Pool on avaldanud, on praegugi uurimist väärt. Teine mees on Kaarel Liidak, Eesti agrarpoliitika juht. Varem asusid põllumajandusteadlased maakondades. Liidak viis need jaoskondlikele alustele. 11 maakonnakeskusest tehti 72 nõuandejaoskonda, mis hiljem nimetati konventideks. Kahjuks sai Liidak professor olla lühikest aega.

Kuida tuleks praegust Eesti põllumajandust korraldada?

Olukord on muidugi raske. Talupidajad võivad talude kättesaamise järel hakata neid nii ekstensiivselt majandama, et elanikkond jääb nälga. Tean juhust, kus Eestimaa talumees nõudis oma talust tagasi vaid 6-7 hektarit. Sellest kavatseb ta poolele või ühele hektarile kartuli panna, et saak hea kasuga Tallinna turul maha müüa. Ülejäänud maad tahab ta kasutada lambakarjamaana. Tähen-dab, viit kuuendikku oma maast tahab taluperemees kasutada nii ekstensiivselt kui üldse võimalik. Ega lambalihaga Eestimaad ära ei toida. Teiseks oleks väga kahjulik jätta suurmajanditesse tehtud investeeringud kasutamata. Ehitusele ja maaparandusele kulutatud raha ei tohi ju maha visata. Kollektiivmajapidamine peab esialgu mitmesuguste üleminekuvormide näol paratamatult edasi kestma. Mil viisil – see pole esialgu täpselt selge. Kas taluomanikud jäävad esialgu -

aktsionäridena suurmajandi osanikuks või midagi muud. Talupidajad ei saa ju paari aastaga jalgu alla ka siis, kui neile jagatakse Soomest või Rootsist toodud pruugitud põllutöömehhanismid või Saksamaalt saadud uusi. Eesti põllumehhed peavad ise endi jaoks leidma sobivad üleminekuvormid.

Kas eestlastest professoritele Ameerikas on ka järelkasvu?

Ohjaa. Minu kartoteegi järgi töötab praegu USA ja Kanada ülikoolides üle 200 eestlasest õppejõu. Eriti hästi on läbi löönud need, kes tulid välismaale lastena.

“Aja Pulss” nr. 9, 1991

Järelehüüe

Üliõpilasselts Liivika auvilistlase prof. emer. dr. Elmar Järvesoo põrmu viimasele teekonnale saatmise leinatalitusel pühapäeval, 25. juunil 1995. a. kell 11 Järve kirikus, Harkujärvel Robert Tasso poolt Liivika nimel öeldud järelehüüe:

Unustamatu sõber, armas akadeemiline vend!

Ikka veel ei taha leppida selle tõsiasjaga, et peame Sinust jäädavalt lahkuma. Sinu lahkumine on Liivika perele valusaks kaotuseks.

Meie koostöö ja sõprus algas varakult, siis kui olime 1931. aasta kevadel valitud Üliõpilaskonna juhatuse liikmed, Sina kirjatoimetajana, mina laekurina. Sina siis veel organiseerimatute üliõpilaste esindajana.

Sinu astumine Liivika perre lähendas meid veel seegi, et osutusime akadeemilisteks vendadeks, sest mõlemad olime valinud oma akadeemiliseks isaks Elmar Rogeri.

Õppisime Sind tundma, armastama ja austama kui tulihingelist ja ausat eestlast, kes pidas oma elu põhieesmärgiks teenida oma rahvast ja maad.

Oleme imetlenud Sinu ühiskondlikku aktiivsust. Sa võtsid innuga osa Üliõpilasselts Liivika tegevusest. Oled olnud juhatuse liikmeks ja täitnud vanamehe vastutusrikast ülesannet. – samal ajal võtsid aktiivselt ning juhtivalt osa mitme akadeemilise organisatsiooni tööst. Jõudsid ka ülikooli õppejõudude perre.

Kui ajaloosündmused sundisid Sind pagulase olukorda, siis kõigi ümberasumisraskuste kõrval leidsid Sa jõudu liiviklaste koondamiseks paguluses ja Liivika koondiste organiseerimiseks. Sinu tegevus Liivika säilitamisel ja taaselustamisel on olnud määrava tähtsusega. Samuti Sinu töö autorina ning organiseerijana Liivika kirjastuse tegevuses.

Sinu osa Eesti kultuuriloo säilitamisel on märkimisväärne. Taas kodumaale pääsemise võimaluste avanedes oli Su tegevus seotud peamiselt Tartuga, oled ennatsalgavalt löönud kaasa meie kultuuri- ja haridustöös.

Sa oled Liivikale olnud heldeks metseeniks. Tänutunne ja austus Sinu mälestuse vastu ei tohiks Liivika peres kunagi kustuda.

Armas proua Aino, Elmari õed, sugulased ja sõbrad – me südamest jagame Teie kaotusvalu ja leinaraskust. Raske on lahkuda lähedasest ja austusväärsest inimesest.

Võib olla, on ainukeseks lohutuseks meile see, et Elmar saab puhkama kodumaa mulda.

Me soovime väga, et ta ikka võiks puhata vaba Eesti pinnal.

Armas sõber, Liivika pere soovib Sulle rahulikku puhkust armastatud kodumaa mullas ja meie austust väljendagu pärg, mis kaunistab Su kalmuküngast.

Puhka rahus!

Dr. agr.
Elmar Järvesoo
prof. emer.
Bibliograafia

Koostanud Leo Koobas

Toronto 2000

Dr. agr. Elmar Järvesoo bibliograafia

Elmar Järvesoo eestistas perekonnanime 1935. a. Varasemad tööd ilmusid Elmar Gerberson'i nime all ja on märgitud «G» tähega.

1930

1. Äratame nad varjuunest. Põllumees, 1930, nr. 1(11):39—41 «G»

1932

2. Rahvusvaheline agraarkrediit. E. Vogel. Ref. Agronoomia, 1932, nr. 2:69—70. «G».
3. Taluraamatupidamise õpetus II osa. Kahekordne raamatupidamine ja kalkulatsiooniõpetus. V. Ojamaa. Rets. Agronoomia, 1932, nr. 3:105—106. «G».

1933

4. Kartuli söötmisest hobusele. Pusch. Georgine. Ref. Agronoomia, 1933, nr. 1:35. «G»
5. Sigade arv Saksas. Ugeskrift f. Landmänd. Ref. Agronoomia, 1933, nr. 1:36. «G»
6. Järeldusi sigade lugemisest. Wilh. Jany. Georgine. Ref. Agronoomia, 1933, nr. 1:36—37. «G»
7. Ümberlaenustamine Ida-Saksa põllutöökodade majandusprogrammis. Agronoomia, 1933, nr. 2:72—74. Bibl. 2 nim. «G»
8. Majandusliku autarkia püüded Saksas. Agronoomia, 1933, nr. 3:103—104. Bibl. 2 nim. «G»
9. Taani põllumajandus 1932. a. Ugeskrift f. Landmänd. Ref. Agronoomia, 1933, nr. 3:107. «G»
10. Suvivilja külviaja mõjust saagile. W. Heuser. Pflanzenbau. Ref. Agronoomia, 1933, nr. 5:178—179. «G»
11. Uuemaid kogemusi kartulikasvatuse tehnikas. Tomzig. Georgine. Ref. Agronoomia, 1933, nr. 5:180. «G»
12. Seemnekartuli gaasitamiskatsed sinihappega. G. Köck. Fortschritte d. Landw. Ref. Agronoomia, 1933, nr. 5:181. «G»

13. Balti riikide majandusest. Wirtschaft in Fesseln. Ref. Agronoomia, 1933, nr. 6:210—211. «G»
14. Seemneumbrohtude vastu võitlemine suiviljas. G. Sundelin. Rootsi Keskkatseasutise v.-a. Ref. Agronoomia, 1933, Nr. 6:211. «G»n
15. Kas on sügav mullaharimine tasuv? Ugeskrift f. Landmänd. Ref. Agronoomia, 1933, nr. 9/10:312. «G»
16. Veiste arv Taanis. Ugeskrift f. Landmänd. Ref. Agronoomia, 1933, nr. 9/10:315—316. «G»
17. Eesti seemnekartul tõrjub saksa kartuli Itaalia turult. W. Jany. D. L. Pr. Ref. Agronoomia, 1933, nr. 9/10:316. «G»
18. Taani põllumajanduse tasuvus 1932/33. a. Ugeskrift f. Landmänd. Ref. Agronoomia, 1933, nr. 11:356. «G»

1934

19. Ülevaade maaparanduse ja sookultuuri alal ilmunud trükitöödest Eestis 1933. a. algusest kuni 1934. a. 1. juunini. Sookultuur, 1934, nr. 13:55—62. «G»
20. Ajakirjandus ja agrikultuur. Üliõpilasleht. Tartu, 1934, nr. 5:165—166. «G»
21. The Estonian Moor Society and the Experimental Station of Moor-Cultivation at Tooma. Leo Rinne. Ref. Agronoomia, 1934, nr. 8:243.
22. Põllumajanduslikust tööuurimisest ja selle saavutustest. Agronoomia, 1934, nr. 10:381—385.
23. Rohumaade kultuuri käsiraamat. Ref. Agronoomia, 1934, nr. 11:465—466.

1935

24. Rootsi põllumajanduse tasuvus 1933/34. a. L. Nanneson. Landtmannen. Ref. Agronoomia, 1935, nr. 1:36—37. «G»
25. Soome põllumajandus 1934. a. S. Mattsson. Maatalous. Ref. Agronoomia, 1935, nr. 6:287.
26. Kas võib külma kahjustusi soos vähendada või koguni vältida? W. Freckmann. Mitteil. d. Vereines z. Forder, d. Moorkultur i. Deutschen Reiche. Ref. Agronoomia, 1935, nr. 8:383.
27. Akadeemiline Põllumajanduslik Selts 15-aastane. Agronoomia, 1935, nr. 11:520.

28. Akademischer Landwirtschaftsverein "APS" 15 Jahre alt. Agronomiam, 1935, nr. 11:532. III.
29. Viljatollid ja põllumajanduse tootmissuunad. K. T. Jutila. Pellervo. Ref. Agronomiam, 1935, nr. 11:523.
30. Sooniidu kaaliväetusest. Fr. Brüne. Die Nahrung der Pflanze. Ref. Agronomiam, 1935, nr. 11:525—526.
31. Uudismaa harimine. Dr. agr. N. Roosa. Ref. Agronomiam, 1935, nr. 12:576—578.
32. Kas tasub masina ost? Tehnika põllumajanduses, 1935, nr. 2:49...52. III.
33. Põllumajandusliku tööuurimise ülesandeist ja selle korraldusest naabermail. Tehnika põllumajanduses, 1935, nr. 3:97—100. III.
34. Veotakistuste töösaavutuste ja hobuste töotodangu uurimistulemusi Soomes mitmes. põllutööriistade juures. Tehnika põllumajanduses, 1935, nr. 4:129—133.
35. Tööküsimused põllumajanduse päevaküsimustena. Põllumajandus, 1935, nr. 45:973—975. III.
36. Kultuursood nõuavad väetamist igal aastal. Ref. saksa keelest. Sookultuur, 1935, nr. 14:24—26.
37. Vasevitriooli tarvitamisest ja mõjust madalsool. Ref. saksa keelest. Sookultuur, 1953, nr. 14:30—34. Bibl. 5 nimetust.
38. Ülevaade maaparanduse ja sookultuuri alal ilmunud trükitöödest Eestis 1. juunist 1934 kuni 1. juunini 1935. Sookultuur, 1935, nr. 14:47—53.
39. Riik uudismaade harijana. (E. J-soo). Tänapäev. 1935. Lk. 72—73.
40. Põllumehe sügis. Tänapäev. 1935. Lk. 265—267.

1936

41. Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi tegevusest 1935. aastal. Kroonika. Agronomiam, 1936, nr. 1:43—44.
42. Raamatupidamise tulemusi Rootsi põllumajandusest 1934/35. a. L. Nanneson. Landtmannen Svenskt Land. Ref. Agronomiam, 1936, nr. 2:99—100. III.
43. Uudismaaharimise premeerimise tulemusist Soomes. A.J. Ollila. Maatalous. Ref. Agronomiam, 1936, nr. 2:100.
44. Kanamunade väljavedu Soomest 1934. a. A. Lounamaa. Ref. Agronomiam, 1936, nr. 2:100—101.
45. Sööda mineraalse koostise tähendusest loomade söötmisel. A. Jakob. Tierernahrung. Ref. Agronomiam, 1936, nr. 2:101.

46. Väetuse mõjust lina kiu saagisse ja kvaliteedisse. F. Alten, G. Goeze. Die Ernährung der Pflanze. Ref. Agronoomia, 1936, nr. 2:102.
47. Fusarium roseum Lmk. - Gibberella Saubinetti (Mont.). Sacc. esinemine kaeras ja selle mõju söötmisel. A. Rainio. Karjatalous. Ref. Agronoomia, 1936, nr. 2:102—103.
48. Kas ähvardab Soomet rukki ületoodangu oht. K. Ellila. Maatalous. Ref. Agronoomia, 1936, nr. 4:209.
49. Väetuse mõjust toiduainete ja söödavahendite kvaliteedile ja tervislikkusele. A. Jakob. Angewandte Chemie. Ref. Agronoomia, 1936, nr. 4:214.
50. Professor Arthur Rindell. Agronoomia, 1936, nr. 4:218.
51. Viieaastase väetuskatse tulemusi sooniidul Gisselåsis, Rootsis. H. Osvald. Svenska Mosskulturföreningen Tidskrift. Ref. Agronoomia, 1936, nr. 6:365—366, III.
52. Söödatootmise ümberkorraldusest Rootsis. Agronoomia, 1936, nr. 7:438—441. III.
53. Tööjõupuudus ja tõusev palgatase Rootsi põllumajanduses. B. Nyström. Landtmannen, Svenskt Land. Ref. Agronoomia, 1936, nr. 7:441. III.
54. Kuidas ühtlustada aastast piimatoodangut. Nils Hansson. Landtmannen, Svenskt Land. Ref. Agronoomia, 1936, nr. 7:442.
55. Kesaküsimusest. G.P. Landtmannen Svenskt Land. Ref. Agronoomia, 1936, nr. 7:445.
56. Rootsi sordiareture juubel - Rootsi Seemneviljajühing 50-aastane. Agronoomia, 1936, nr. 8:478—479. III.
57. Rootsi Sooprاندuse Selts 50-aastane. Agronoomia, 1936, nr. 8:479-480.
58. Lina- ja kanepikasvatusest Eestis ja selle tähendusest Eesti väliskaubandusele. A. Mickwitz. Ost-Europa-Markt. Ref. Agronoomia, 1936, nr. 8:480—481.
59. Muljed III põhjamaade põllumajandustegelaste kursusel Rootsis 8.-15. juunini 1936. Agronoomia, 1936, nr. 9:509—514.
60. Põllumajanduse mehhaniseerimine ja suurenenud põllutöömasinate sissevedu Lätis. V. Kunkis. Ost-Europa-Markt. Ref. Agronoomia, 1936, nr. 9:515-516. III.
61. Hobusetöökulust ja selle suurust mõjutavad tegurid. J. Koskivaara. Maatalous. Ref. Agronoomia, 1936, nr. 10:563.
62. Iseseisva põllumajapidamise sobivast minimaalsuurusest Lõuna- ja Kesk-Rootsis. G. Ringborg. Kungliga Landbruksakademiens Handlinger och Tidskrit. Ref. Agronoomia, 1936, nr. 10:564.

63. In memorial. Juho Emil Sunila. Agronoomia, 1936, nr. 10:572.
64. Mõningaid Rootsi põllumajanduslikke asutusi. Agronoomia, 1936, nr. 11:608—611 III.
65. Meie põllukultuuride hektaari-saakide tõus 1920-1936. a. Agronoomia, 1936, nr. 12:651—654. III.
66. Taani põllumajanduse tasuvus 1935./36. a. — Tidskritt for Landøkonomi. Ref. Agronoomia, 1936, nr. 12:654. III.
67. Toiduainete omavarustusest Soomes. A. Lehtinen. Maaseudun Tulevaisuus. Ref. Agronoomia, 1936, nr. 12:655—656.
68. Kondipõdurusest ja selle põhjust rootslaste tähelepanekuul. M. Stenberg. Landtmannen, Svenskt Land. Ref. Agronoomia, 1936, nr. 12:658—659.
69. Koduloomade arvu liikumine 1935-36. a. Rootsis. S. Landin. Landtmannen, Svenskt Land. Ref. Agronoomia, 1936, nr. 12:659.
70. Karjamaakultuurist sool. Norsk Landbruk. Ref. Agronoomia, 1936, nr. 12:659—660.
71. Soome põllumajanduse tasuvus 1935/36. A. Virtamo. Maaseudun Tulevaisuus. Ref. Agronoomia, 1936, nr. 12:655.
72. Toiduainete omavarustusest Soomes. A. Lehtinen. Maaseudun Tulevaisuus. Ref. Agronoomia, 1936, nr. 12:655.
73. Põllumajanduse tööjõudluse hooaegne kõikumine. Põllumajandus, 1936, nr. 13:339—341. III.
74. Ristiku protsent karjamaa kamaras ja põlluheinas. Põllumajandus, 1936, nr. 23/24: 567—568.
75. Kondipõdurusest ja selle põhjust rootslaste kogemusil. Põllumajandus, 1936, nr. 49:1121—1123.
76. Rohumaade ja eriti kultuur-rohumaade osa talundite töömajanduses. Niit ja Karjamaa. 1936, nr. 8:74—80. III. Bibl. 2 nim.
77. Rohumaade ja eriti kultuur-rohumaade osa talundite töömajanduses. Eesti Sooparanduse Seltsi lendleht nr. 51. Äratrük aastaraamatust "Niit ja Karjamaa" VIII. Tallinn. 1936. 8 lk.
78. Ülevaade maaparanduse ja sookultuuri alal ilmunud trükitöödest kuni 1. juunini 1936. Sookultuur, 1936, nr. 15:37—42.
79. Püüdeist veovankrite ehituse ratsionaliseerimiseks. Tehnika Põllumajanduses, 1936, nr. 1:11—14. III.
80. Brogård. Üks päälelõuna Rootsi kõrgema kodumajanduskooli talus. Taluperenaine 1936, nr. 8:218—220.

81. Kultuur- ja eeskujumajapidamised Leedus. J. Garmus. Ref. Agronoomia, 1937, nr. 2:95—96.
82. Rootsi põllumajanduse tasuvus 1935/36. a. L. Nanneson. Landtmannen, Svenskt Land. Ref. Agronoomia, 1937, nr. 2:96.
83. Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi tegevusest 1936. aastal. Agronoomia, 1937, nr. 2:100.
84. Rootsi läinudaastane voos. E. Höljer. Landtmannen, Svenskt Land. Ref. Agronoomia, 1937, nr. 3:155.
85. Rukkisse ja kaera külvatud põlluheina saakidest ja nende omadustest. E.F. Simola. Maatalous. Ref. Agronoomia, 1937, nr. 3:157—158. III.
86. Odra- ja kaerakasvatusest kõrgsool Flahultis. G. Rappe. Ref. Agronoomia, 1937, nr. 3:159.
87. Põllumajanduse töömahu suurenemine ja tööjõupuudus. Agronoomia, 1937, nr. 5:260—270. III.
88. Professor Nils Hansson 70-aastane. Agronoomia, 1937, nr. 5:352—353.
89. Soome põllumajandus 1936. S. Mattsson. Matalous. Ref. Agronoomia, 1937, nr. 6:416.
90. Piimakarja söötmise ümberkorrasusest ja kontrollkarjade toodangust Rootsis. J. Axelsson. Landtmannen, Svenskt Land. Ref. Agronoomia 1937, nr. 6:418
91. Õhukesest ja sügavkännist ning põhjakohendamisest. H. Boysen. Norsk Landbruk. Ref. Agronoomia, 1937, nr. 6:423—424.
92. Kanepikasvatusest sool. H. Kannenberg. Deutsche Landw. Presse. Ref. Agronoomia, 1937, nr. 7:503—504.
93. Nisu lõikusajakatsed. K. Vik. Meldinger fra Norges Landbrulshøiskole. Ref. Agronoomia, 1937, nr. 8:599. III.
94. Liivatamise mõju taliviljade talvitumisse sookultuurides. L. Saloheimo. Finska Mosskulturföreningens Arsbok. Ref. Agronoomia, 1937, nr. 8:600.
95. Suviniisu sordivõrdluskatsed Karjala sookatsejaamas Soomes. L. Saloheimo. Finska Mosskulturföreningens Arsbok. Ref. Agronoomia, 1937, nr. 8:600.
96. Inglise raiheina (*Lolium perenne* L.) kasvatamisvõimalusist Soomes. O. Valle. Maataloustietellinen Aikakausakirja. Ref. Agronoomia, 1937, nr. 8:600—601.
97. Sooparandusest Eesti taludes. Eesti Talu, 1937, nr. 8:216-17. Tallinn.

98. Tööviljakuse tõstmise vajadusest meie põllumajanduses. *Agronoomia*, 1937, nr. 9:617—625. Ill. Ref. saksa keeles. Äratrükk. Tartu, 1937. 12 lk.
99. Andmeid Norra põllumajanduse käitisoludest 1935/36. a. E.P. Langkaas. Ref. *Agronoomia*, 1937, nr. 9:658—659.
100. Aluseid ja võimalusi saagi kindlustamiseks ja tõstmiseks nn. uudismaahaigetel, ebakindla saagiga liiva- ja huumusemail. C. Husemann. *Zeitschr. f. Pflanzenkrankheiten u. Pflanzenschutz*. Ref. *Agronoomia*, 1937, nr. 9:661.
101. Soome põllumajanduse tuleviku võimalused. K.T. Jutila. Tõlkinud. *Agronoomia*, 1937, nr. 10:673—683.
102. Uudismaade harimise ja sooparanduse rahvamajanduslikke ülesandeid. Tartu Näituse Album. (3.-6. sept.) 1937. Lk. 45—48, 4 fotot.
103. Kaks raamatut Soome põllumajanduse tööküsimuste alalt. Maatalouden Työtehoseuran vuosikirja 1938. Ref. *Agronoomia*, 1937, nr. 10:739—741.
104. Viljalõikuse ratsionaliseerimise võimalustest. G. Ringborg. Landtmannen, Svenskt Land. Ref. *Agronoomia*, 1937, nr. 10:745.
105. In memoriam. Prof. H. Juhlin Dannfelt. *Agronoomia*, 1937, nr. 10:751.
106. In memoriam. Prof. dr. Hans Zörner. *Agronoomia*, 1937, nr. 10:752.
107. In memoriam. Agr. Elvi Söster. *Agronoomia*, 1937, nr. 11:823.
108. In memoriam. Knud Dorph-Petersen. *Agronoomia*, 1937, nr. 11:823.
109. Kas rajada soole karjakopleid? Põllumajandus, 1937, nr. 15:359—360.
110. Soomulla analüüsist ja proovi võtmisest. ESS lendleht, 1937, nr. 62, 2 lk. Tallinn.
111. Sooparandusest Eesti taludes. Põllumajandus, 1937, nr. 32:666—667. Ill. Tallinn.
112. Ülevade maaparanduse ja sookultuuri alal ilmunud trükitöödest 1. juunist 1936 kuni 1. juunini 1937. Sookultuur, 1937, nr. 16:43—52.

1938

113. Põllumajanduse tasuvus 1936/37. p.-aastal Eestis, Taanis ja Rootis. *Agronoomia*, 1938, nr. 2:95—97.
114. Katse vasesulfaadiga uudismaahaiguse vastu Rootsis. S. Udenäs. *Landbrukshögskolans Annaler*. Ref. *Agronoomia*, 1938, nr. 5:430.
115. Käitismajanduslikke kaalutlusi rohumaa kasutamiseks niidukarjamaana. M. Rolfes. Ref. *Agronoomia*, 1938, nr. 6:506.
116. Põlluheina seemneseadest. O. Valle. *Karjatalous*. Ref. *Agronoomia*, 1938, nr. 6:506—507.

117. Suhkrupeedi südamemäda tõrjekatsed booriga. Oswald ja G. Peterson. Landbrukshögskolans Annaler. Ref. Agronoomia, 1938, nr. 6:513.
118. Booripuudus odra kasvatustustest põhjustajana tugevalt lubjatud Sphagnumturbal. M. Ødelin. Meld. fra Norges Landbrukshøyskole. Ref. Agronoomia, 1938, nr. 6:513—514.
119. Reisimärkmeid Soomest APS'i ekskursioonilt. Agronoomia, 1938, nr. 9:790.
120. Riik ja tööndusalade tasuvus. K.J. Kalliala. Kansantaloud, Aikakauskirja. Ref. Agronoomia, 1938, nr. 9:729—730.
121. Mesika karjatamisest. A. v. Bremen. Balt. Landw. Nachr. Ref. Agronoomia, 1938, nr. 10:801.
122. Riiklikke soodustusi Saksas söödakasvatuse ja silosööda valmistuse edenda miseks. K. Fuchs. Ref. Agronoomia, 1938, nr. 11:841—842.
123. Rootsi põllumajandusliku ühistuliikumise organisatsioon ja viimase-aegne areng. 20 lk. Ill. Bibl. 8 nimetust. Tartu, 1938.
124. Teravilja majandamine soomail. Konjunktuur, 1938, lk. 627.
125. Umbrohtude levimisteid. E. Korsmo. Tölge. Agronoomia, 1938, nr. 1:7—29.
126. Kuidas levivad umbrohud. E. Korsmo. Tölge. Tartu, 1938. 22 lk.
127. Õnnelikud skandinaavlased. Elav Teadus, 1938, nr. 8, 108 lk.

1939

128. Saksa põllumajanduse aktuaalseid küsimusi “Rohelise nädala” andmetel. Agronoomia, 1939, nr. 5:378—380.
129. Põllumajandustehnilisi uudiseid Saksast “Rohelise nädala” näituselt Berliinis 1939. Agronoomia, 1939, nr. 6:448—451. Ill.
130. Põllumajanduse praktika õpetuse korraldus Saksas. Ref. Agronoomia, 1939, nr. 6:455—457.
131. Põllumajandusliku maa otstarbekohase kasutamise kindlustamine seadusandlikul teel Saksas. Ref. Agronoomia, 1939, nr. 6:457—458.
132. Traktori ja kummiratastega vankri kasutamine talus. L. Ries. Ref. Agronoomia, 1939, nr. 6:458—459.
133. Põllumajandustehnilisi märkmeid Reichsnährstandi näituselt Leipzigi. 4.-11. juunini 1939. Agronoomia, 1939, nr. 10:725—728.
134. Inimtööjõu tarvitus Kesk-Rootsi suurmajapidamisis aastail 1924-1935. Ref. Agronoomia, nr. 1939, 10:738—739.
135. Talutööde ratsionaliseerimise sihtidest. ÜS Liivika 1909-1939. ÜS Liivika väljaanne. E.K.-Ü. «Postimehe» trükk, Tartus, 1939. Lk. 28—38.

136. Talutööde ratsionaliseerimise sihtidest ja isikupäraseist eeldusist. Akadeemia, 1939, nr. 3:165—176.
137. Voraussetzungen und Richtlinien zur Mechanisierung der Landwirtschaft in Estland. Inaugural Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors der Landwirtschaft an der Friedrich-Wilhelms-Universität in Berlin. Vorge stellt vom Diplomlandwirt Elmar Järvesoo. Berlin 1939. Tartu. O/Ü Ilutrükk. 155(+1) S.
138. Mõtlem e emadepäeval, mis aitaks kergendada ja lühendada maanaise tööpäeva. Taluperenaine, 1939, nr. 5:114—115, 121.
139. Maanaise tööpäeva kergendamise taotlusi Saksas. Taluperenaine, 1939, nr. 11:287—289.

1940

140. Milline on meie maanaise argipäev? Olukorra hinnang ja selle kergendamise võimalusi. Taluperenaine, 1940, nr. 1:3—5.
141. Talutööde ratsionaliseerimisest Soomes. Agronoomia, 1940, nr. 1:51—52.
142. Meie põllumajanduse mehhaniseerimise senine areng ja “uusi suundi” selles. Agronoomia, 1940, nr. 3:145—151.
143. Rootsi põllumajanduse elektrifitseerimisest. Agronoomia, 1940, nr. 3:174—177.
144. Masinakasutuse võimalustest väikemajapidamistes. N. Berglund. Ref. Agronoomia, 1940, nr. 3:194.
145. Kuidas toimub tõhus õpetus. . . Ref. Agronoomia, 1940, nr. 3:195.
146. Kartulikasvatustööde tehnikast ja riistadest Saksas. Agronoomia, 1940, nr. 5:367—375. Bibl. 7 nimetust.
147. Põllumajandusliku Uurimise ja Katseasjanduse Komitee tegevusest. Agronoomia, 1940, nr. 7:567—569.
148. Tõste- ja transpordiseadiste tähtsus talutööde ratsionaliseerimises. Tehnika Põllumajanduses, 1940, nr. 1:15—20.
149. Kodumaa kütteinete kasutamise petrooltraktorite juures. Tehnika Põllumajanduses. 1940, nr. 2:52—53. Bibl. 1 nim.
150. Kui pikk on traktori iga? Tehnika Põllumajanduses, 1940, nr. 2:65—67. Ill.
151. Põllumajanduse põhiküsimusi. Hinnanguid ja seisukohti põllumajanduse olukorra ja arengu kohta. Kaasautor mag. agr. Endel Vint. Eesti Põllumeeste Keskselts. Tallinn, 1940. 32 lk.
152. Juurviljakoristuse otstarbekohane töötehnika säästab tööd ja aega. Põllumajandus, 1940, nr. 39:857—859. Ill.

153. Paarist kevadisest hoolitsusvõttest sooniidul. Põllumajandus, Tallinn, 1940, nr. 20:438—439. III.
154. Toornahk. E. Kirs ja K. Randma. Rets. Põllumajandus, 1940, nr. 25:570.
155. Maaharimine ja maaharimisriistad. E. Haller, A. Käspre, G. Liideman. Rets. Põllumajandus, 1940, nr. 37:818.
156. Põllumajanduse põhiküsimusi. Põllumees, 1940, nr. 14:218—223.
157. Põllumajanduse põhiküsimusi. Kaasautor. Põllumees, 1940, nr. 18:275—282. Äratrükk.
158. Rohkem tähelepanu masinate ühiskasutamisele. Uus Talu, 1940, nr. 2:38—41. III.
159. Põllumajanduse mehhaniseerimisest NSV Liidus. Uus Talu, 1940, nr. 11:285—290.

1941

160. Kas lehm sobib meil veoloomaks? Põllumajandus, 1941, nr. 3/4:71—73. III.
161. Traktorite varustamine puusõegaasi generaatoritega. Põllumajandus, 1941, nr. 3/4:72—74. III.
162. Kombineeritavad kartuli- ja juurviljaharijad. Põllutöö ja Karjakasvatus, 1941, nr. 2:81—83. III.
163. Libistajatest ja libistamisest. Põllutöö ja Karjakasvatus, 1941, nr. 4:212—214. III.
164. Reaskülvimasinad tuleb seada töökorda. Põllutöö ja Karjakasvatus, 1941, nr. 5:280—283. III.
165. Oraseid tuleb äestada asjatundlikult. Põllutöö ja Karjakasvatus, 1941, nr. 5:284—285. III.
166. Vaheltharimise riistadest. Põllutöö ja Karjakasvatus, 1941, nr. 6:342—344. III.
167. Heinakoristusmasin olgu töökorras. Põllutöö ja Karjakasvatus, 1941, nr. 7:406—410.

1942

168. Ühistegevuse ülesandeid tootmislahingus. Põllumajandusliku ühistegevuse kuukiri: Ühistu, 1942, nr. 1(2):4—6.
169. Mida teha juba talvel kevadtööde kiirendamiseks? Põllumajandus, 1942, nr. 2:35—37.
170. Puugaasigeneraatori küttepuud tulevad talvel valmis teha. Põllumajandus, 1942, nr. 2:58—60. III.

171. Seemnevilja puhastus- ja sortimismasinad. Põllumajandus, 1942, nr. 4:106—109. III.
172. Kui kallis on masina töö? Põllumajandus, 1942, nr. 7:217—219.
173. Naistöõde ratsionaliseerimise tarvidusest talus. Põllumajandus, 1942, nr. 13:399—407. III. Bibl. 6 nimetust.
174. Vahendeid maanaise tööde ratsionaliseerimiseks. Põllumajandus, 1942, nr. 14:422—428. III.
175. Teravilja kokkupanekust ja kuivatamisest põllul. Põllumajandus, 1942, nr. 15:452—455. III.
176. Talutööde uuringust ja ratsionaliseerimisest. Põllumajandus, 1942, nr. 18:562—567.
177. Naistöõde ratsionaliseerimise vajadusest ja võimalustest talus. Majandus- ja Rahandusministeeriumi Maaviljelusvalitsuse lendleht. 16 lk. III. Bibl. 6 nimetust. Äratrükk ajak. Põllumajandus, Tallinn, 1942, nr. 13:399—407.

1943

178. Mida taotleb “Põllumehe Nädalaleht?” Põllumehe Nädalaleht, Tallinn, 25.09.1943, nr. 1:2—3.
179. Hästi haritud põld on pooleldi väetatud! Põllumehe Nädalaleht, Tallinn, 25.09.1943, nr. 1:6—7.
180. Üks juubel. G. Markus: Mõistlik põllumees. Ref. Põllumehe Nädalaleht, Tallinn, 25.09.1943, nr. 1:6—7. Pseudonüüm: Raamatusõber.
181. Põllumajandusliit ja põllumajanduslikud ühingud. Põllumehe Nädalaleht, Tallinn, 1943, nr. 2:1.
182. Kas viib tehnika talude kollektiviseerimisele. Tõlge. Põllumajandus, 1943, nr. 2:36—41. III.
183. Põllutööriistad hoolikalt talvekorterisse. Põllumehe Nädalaleht, Tallinn, 1943, nr. 5:2—3.
184. Ametisse nimetamisi Eesti Põllumajandusliidu häälekandjas. Põllumehe Nädalaleht, Tallinn, 8.12.1943, nr. 6: 7.
185. Põllumajandusmasinate ühiskasutuse võimalustest. Eesti Ühistute Liit, Ühistu, Juuni 1943, nr.6:81—83.
186. Karmid jõulud. Põllumehe Nädalaleht, Tallinn, 17.12.1943, nr. 7:3.
187. Asjatundjate arvamusi maaviljakuse languse pidurdamise võimalustest. Põllumajandus, 1943, nr. 7:184.
188. Nõuandjad arutasid päevaküsimusi. Põllumajandus, 1943, nr. 12:352.

1944

189. Talutööde ratsionaliseerimisest. Põllumehe taskukalender-käsiraamat. Tallinn, 1944. Lk. 5—11.
190. Esialgseid kogemusi söödakapsa seemnekasvatusest. Põllumajandus, 1944, nr. 1:20—23. III.
191. Mihkel Pill 60-aastane. Põllumajandus, 1944, nr. 1:28—29
192. Jaak Pillikse †. Põllumajandus, 1944, nr. 29—30.
193. "Põllumajandusel" uus toimetus. Põllumajandus, 1944, nr. 1:30.
194. Akadeemiline Põllumajandusselts jälle tööl. Põllumajandus, 1944, nr. 1:69
195. Andmeid põllutööriistade ja -masinate kasutamisest Eestis. Põllumajandus, 1944, nr. 5/6:120—127. III.
196. Kiire ja põhjalik lüps annab enam piima ja võirasva. Põllumehe Nädalaleht, 1944, nr. 6:4—5. III.
197. Tööjõud igasse tallu. Põllumehe Nädalaleht, 1944, nr. 10:1. (E.J.)
198. Oraste äestamisega hävitame umbrohtu ja tõstame viljasaake. Põllumehe Nädalaleht, 1944, nr. 10:2—3. III.
199. Kesa ja leib. Põllumehe Nädalaleht, 1944, nr. 13:1 (E.J.)
200. Niidumasinad töökorda. Põllumehe Nädalaleht, 1944, nr. 14:2—4. III.
201. Väärtuslikku heina väikse vaevaga. Põllumehe Nädalaleht, 1944, nr. 14:3—5. III.
202. Juurviljapõldu ei või unustada ka heinaajal. Põllumehe Nädalaleht, 1944, nr. 15:3. III.
203. Leivavili kadudeta põllult salve. Põllumehe Nädalaleht, 1944, nr. 19:2—3. III.
204. Viljapeksumasin olgu täpses töökorras. Põllumehe Nädalaleht, 1944, nr. 20:4—5. III.
205. Jagagem oma kodu! Põllumehe Nädalaleht, 1944, nr. 24:1. (E.J.)
206. Kokkuhoid on aja nõue. Põllumehe Nädalaleht, 1944, nr. 25:1 (E.J.)
207. Eesti Põllumajandusliidu tööülesandeid. Põllumehe Nädalaleht, 1944, nr. 1/2:8.

1946

208. Põllumajandusmasinate ja -riistade kontrolli töötulemusi (avaldatud anonüümselt). Rmt.: Eesti Põllumajandusteadus põllumehe teenistuses. Toim. J. Ümarik. Tartu, RK "Teaduslik Kirjandus", 1946, lk. 588-595.

209. Ja nõnda sündis Balti Ülikool. Oma Maa, Stockholm, juuli 1946, nr. 3:33—37.
210. Ja nõnda sai Balti Ülikool. Hamburgi DP Ülikooli üliõpilaskonna organi-satsioonide ajakiri: Scientiae et Artibus, Hamburg, 25.05.1946, nr. 1:7—13.
211. Carpe diem. . . Hamburgi DP Ülikooli üliõpilaskonna organisatsioonide ajakiri: Scientiae et Artibus, Hamburg, august 1946, nr. 2:1—3.
212. Baltic University — Balti Ülikool. Kauge Kodu, Altenstadt, 1946, nr. 4/5:57—60. 8 Ill.
213. Kolm semestrit tööd Balti Ülikoolis. Oma Maa, Stockholm, augustikuu 1947, nr. 6:7—9.

1947

214. Mis andis meile iseseisvus. Hamburgi DP Ülikooli üliõpilaskonna organi-satsioonide ajakiri: Scientiae et Artibus, Hamburg, veebr. 1947, nr. 4:3—5.
215. Mis meil puudub? Balti Ülikooli üliõpilaskonna organisatsioonide ajakiri: Scientiae et Artibus, Pinneberg, veebr. 1947, nr. 4:8—11.
216. Balti Ülikooli vaim. Balti Ülikooli üliõpilaskonna organisatsioonide ajakiri: Scientiae et Artibus, Pinneberg, mai. 1947, nr. 5:4—7.
217. Diplom ja tunnustus. Balti Ülikooli üliõpilaskonna organisatsioonide ajakiri: Scientiae et Artibus, Pinneberg, august 1947, nr. 6:31—35.
218. Eesti Akadeemilise Klubi tähiseid ja suundi. Balti Ülikooli üliõpilaskonna organisatsioonide ajakiri: Scientiae et Artibus, Pinneberg, oktoober 1947, nr. 7:1—4.
219. Eesti osa Balti Ülikoolis. Balti Ülikooli üliõpilaskonna organisatsioonide ajakiri: Scientiae et Artibus, Pinneberg, oktoober 1947, nr. 7:12—16.
220. Balti Ülikool elab edasi. Balti Ülikooli üliõpilaskonna organisatsioonide ajakiri: Scientiae et Artibus, Pinneberg, oktoober 1947, nr. 7:35—36.
221. Kroonika. Eesti Akadeemilise Klubi tegevusest. Balti Ülikooli üliõpilaskonna organisatsioonide ajakiri: Scientiae et Artibus, Pinneberg, august 1947, nr.6:40.
222. Kroonika. Eesti Akadeemilise Klubi tegevusest. Balti Ülikooli üliõpilaskonna organisatsioonide ajakiri: Scientiae et Artibus, Pinneberg, oktoober 1947, nr. 7:39.

223. Kroonika: Eesti Akadeemilise Klubi peakoosolek 9. dets. 1947. Balti Üli-kooli üliõpilaskonna organisatsioonide ajakiri: *Scientiae et Artibus*, Pinneberg, 1948, nr. 8:31.
224. Üliõpilased Saksamaal jätkavad eesti hariduse traditsioone. Eesti üliõpilaskond Saksamaal juhatuse tegevusaruanne 1947. a. suvesemestri kohta. *Meie Tee*, (XVII aastak.) Detsember 1947. Lk. 218- 219.

1948

225. Kroonika: Eesti Akadeemilise Klubi tegevusest 1947/48 talvesemestril. Balti Ülikooli üliõpilaskonna organisatsioonide ajakiri: *Scientiae et Artibus*, Pinneberg, aprill 1948, nr. 9:29—30.
226. Saavutusi kõrgema hariduse ja teaduse alal pagulaspäevil Saksamaal. Eesti Üliõpilaskonna väljaanne: *Estonia*, Geislingen/Steige. 1948. IV:3—7.

1949

227. Kolm aastat Balti Ülikooli. *Stockholms Tidningen*, 12.01.1949. Lk. 3, III.
228. Kroonika: Eesti Akadeemilise Klubi tegevusest ajavahemikul 10.5.48-30.11.48. Balti Ülikooli üliõpilaskonna organisatsioonide ajakiri: *Scientiae et Artibus*, Pinneberg, märts 1949, nr. 10.
229. Novembri kriis ja meie tulevik. Balti Ülikooli üliõpilaskonna organisatsioonide ajakiri: *Scientiae et Artibus*, Pinneberg, märts, 1949, nr. 10:3—8.
230. Prof. Kaarel Liidak'ut mälestades. *Meie Tee*, N.Y., November 1949. Lk. 222—223.
231. Põllumajandusteadused. *Teatmeteos: Eesti: Kultuur. ERS-i ja EÜKS-i väljaanne. Geislingen/Steige*, 1949, IV:142—151.

1950

232. Kas pääseb Euroopa talupoeg praegusest tormist? *Meie Tee*, New York, 1950, nr. 4,5 & 6.
233. Kas pääseb Euroopa talupoeg praegusest tormist? Ülemaailmse Eesti Ühingu väljaanne, N.Y., 1950. Äratrükk eelmisest.

1951

234. Eesti pagulas-agronoomid Põhja-Ameerikas. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat I. Stockholm, 1951. Lk. 31—33.
235. What has Happened in Five Years of Dairying? Järvesoo, E. and Crossmon, B.D. Massachusetts Dairy Digest. May 9, 1951, 2 p.
236. 1950 Farm Business Summary. Moser, Roy E. and Järvesoo, Elmar. University of Massachusetts. County Extension Services in Agriculture and Home Economics Cooperating. November 1951. Mimeo, 8 p.
237. 1950 Poultry Farm Business Summary, Moser, Roy E. and Järvesoo, Elmar. University of Massachusetts. November 1951. Mimeo 8 pp.

1952

238. Massachusetts Farm Price Index in 1951. Extension Service, Univ. of Mass. Dept. of Agricultural Economics and Farm Management. Farm Economics Facts, February 20, 1952. No. 199:5-6
239. Massachusetts Farm Price Index Declines. Extension Service, Univ. of Mass. Dept. of Agricultural Economics and Farm Management. Farm Economic Facts. April 1, 1952, No. 200:3.
240. Nipet-näpet Ameerika majandusest ja põllumajandusest. Eesti Teataja, Stockholm, nr. 15, 12.IV 52.
241. Massachusetts Prices Rise Slightly. Moser, Roy E. and Elmar Järvesoo. Extension Service, Univ. of Mass. Dept. of Agricultural Economics and Farm Management. Farm Economics Facts, May 1, 1952. No. 201:4.
242. Balti Ülikool. Neli aastat võitlust vabaks eneseteostuseks. Estonia, Eesti Üliõpilaskonna väljaanne. Göttingen, 1952. V:11—18
243. Karakterjooni Ühendriikide põllumajandusest. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat II. Stockholm, 1952. Lk. 24—29.
244. 1951 Poultry Farm Business Summary. Moser, Roy E. and Elmar Järvesoo. University of Massachusetts. County Extension Services in Agriculture and Home Economics Cooperating. June 1952. Mimeo 10 pp.
245. Mass. Farm Prices Rise. Extension Service, University of Massachusetts, Department of Agricultural Economics and Farm Management. Farm Economic Facts, June 12, 1952 No. 202:3.
246. 1952 Farm Business Summary. Moser, Roy E. and Elmar Järvesoo. University of Massachusetts. June 1952. Mimeo 11 pp.

247. Massachusetts Farm Prices Rise Sharply. Moser, Roy E. and Elmar Järvesoo. Extension Services, Univ. of Mass. Dept. of Agricultural Economics and Farm Management. Farm Economics Facts, August 1, 1952, No 203:3.

1953

248. Märkmeid põllumajandusliku nõuandetöö metoodikast USA-s. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat III. Stockholm, 1953. Lk. 32—36.

1954

249. Chore Time Comparisons between Pen and Stanchion Barns. Moser, R.E., Järvesoo, E. and Gray, L.R. Extension Service, University of Massachusetts. Amherst. Special Circular No. 249, October 1954. 8 pp.
250. United Farmers' and Smallholders Party of Estonia. Kaasautoriga. Report to the Fourth Congress International Peasant Union Bulletin, New York, November-December 1954. Pp. 35—37.

1955

251. Rahvusvahelise Põllumeeste Uniooni IV kongress New Yorgis. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat V. Amherst, MA, 1955. Lk. 7-10.
252. USA farmerite organisatsioon. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat V. Amherst, MA, 1955. Lk.:10.
253. Kodumaa põllumajanduse organisatsioon. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat V, Amherst, MA, 1955. Lk. :11.
254. Perspektiivplaan ja tegelik elu. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat V Amherst, MA, 1955. Lk. :22.
255. Eestlastest naaritsakasvatatajaid USA-s. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat V, Amherst, MA, 1955. Lk. 48—49.
256. Pen and Stanchion Barns Daily Chore-time Comparisons. Järvesoo, E., Moser, R.E. and Gray, L.R. University of Massachusetts College of Agriculture. Amherst, Mass. Experiment Station Bulletin, May 1955, No. 483, (2000 copies) 32 pp.
257. The Supply and Consumption of Eggs in Northampton. Alden C. Manchester, Alfred A. Brown and Elmar Järvesoo. US Dept. of Agriculture Economic Research Service in cooper. with Mass. Agric.

Experiment Station and New England Research Council on Mktg. and Food Supply. Washington, D.C, June, 1955. Multilith 108 pp.

1956

258. New Census Report for Floriculture. Cooperative Extension Service, University of Massachusetts. Florogram. Second for March , April 3, 1956. p. 1 & 3.
259. Toomas Sinbergi mälestades. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aasta-raamat VI, Stockholm, 1956. Lk. 51—52.
260. Carnation — a New England Holiday Flower. Cooperative Extension Service, University of Massachusetts. Florogram, Second for April, April 1956. p. 1—3 and a chart.
261. United Farmers' and Smallholders' Party of Estonia. Report to the Fifth Congress on “Peasants and Communism” International Peasant Union, Fifth Congress. October 28-30 1956. Paris, France. Pp. 63—66
262. The Story of the U.S. Carnation Crop. Cooperative Extension Service, Univ. of Massachusetts, Department of Floriculture. Amherst. Florogram, December 6, 1956. p. 1—3 and a map.

1957

263. Retail Floriculture in Massachusetts. Massachusetts Flower Growers Association. Bulletin 41. May 1957. 3 pp.

1958

264. Marketing the New England Rose Crop. Järvesoo, Elmar and Fitzpatrick, R.A. A Study in Marketing of Agricultural Products. Agricultural Marketing Service Research Div. University of Massachusetts. Agricultural Experiment Station cooperating. US Department of Agriculture, Washington, D.C. July 1958, AMS. No. 257. 9 pp. Multilith.
265. How Improved Market Information Can Help the Florist Industry. Cooperative Extension Service University of Massachusetts, University of Massachusetts. Florogram, June 1958. p. 1—7.
266. Massachusetts Participating in Northeast Regional Study on Flower Marketing. Massachusetts Flower Growers Assotsiation Bulletin 51, Nov. 1958. 1/2 p.

267. Market Outlets and Marketing Practices for New England Carnations. Järvesoo, Elmar and Fitzpatrick, R.A. Massachusetts Flower Growers Association Bulletin Nr. 51, November 1958. 3 pp.

1959

268. Market Outlets and Marketing Practices for New England Carnations. Järvesoo, Elmar and Fitzpatrick, R.A. Massachusetts Flower Growers Association Bulletin Nr. 52, January 1959. 3 pp.
269. Die gleichen Ernteerträge in Estland wie vor 300 Jahren. Agrarpolitische Rundschau 1959. Internationalen Bauernunion, Bonn, Germany. Nr. 6:17—18.
270. Same Harvests as 300 Years Ago. Report to the Sixth Congress of International Peasant Union Bulletin, New York, June-July 1959. p. 46—48.
271. Marketing New England Carnations. Järvesoo, Elmar and Fitzpatrick, R.A. Agricultural Experiment Station, University of Massachusetts, Bulletin 517, December 1959. 54 pp.

1960

272. Rahvusvahelise Põllumeeste Uniooni kuues kongress. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat. Stockholm, 1960, VIII:16—18.
273. Wholesale Flower Auctions in Netherlands. Massachusetts Flower Growers Association. Bulletin 60, May 1960. :3—6.

1961

274. The Much Advertised Economic Progress is Nothing but a Tissue of Soviet Lies. Report to the Seventh Congress of International Peasant Union. Bulletin, New York, September-October 1961. Pp. 30—32.

1962

275. Results of the Census for Gladiolus Industry. Cooperative Extension Service, University of Massachusetts. Florogram, March-April, 1962, p. 2.
276. More Cut Flowers Produced by Fewer Growers. University of Massachusetts. Florogram, July-August, 1962, p. 5—8.

277. Healthy Growth of Pot Plant Production. Cooperative Extension Service, University of Massachusetts. Florogram, September/October, 1962, p. 8—10
278. Massachusetts Flower Growers Survey Under Way. Massachusetts Flower Growers Association Bulletin No. 75, November, 1962. 1/2 p.

1963

279. Marketing Floricultural Products in the Northeast. Part II. Wholesalers. Järvesoo, Elmar and Goodrich, Dana C. A Northeastern Regional Publication. Cornell University Agricultural Experiment Station Bulletin 78. Ithaca, NY, June 1963. 32 pp.
280. Retail Florist Business in Massachusetts. Massachusetts Flower Growers Association Bulletin, May, 1963, Nr. 78:1—7.
281. New Flower Market for Boston. Review of Wholesale Florist Facilities for Boston by E.G. Taylor, K.L. Utter and A.B. Lowstuter. Massachusetts Flower Growers Association Bulletin, May, 1963, Nr. 78:1, 6-7.
282. Mahla-aeg Uus-Inglismaal. Triinu, Kevad 1963, nr. 40:15—18.
283. Agricultural Atlas of the U.S.S.R. Book Review. Journal of Farm Economics, August 1963, Nr. 45:676—678.
284. A different version in Economic Geography. Economic Geography, October 1963, Nr. 39:372—375.
285. XI rahvusvaheline agraarökonomide konverents Mehhikos. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat IX, Stockholm, 1963. Lk. 12—18.
286. Agrolinnad kodumaal päevakorral. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat IX, Stockholm, 1963. Lk. 18—22.
287. Ühendriikide põllumajanduse kahekordne juubel. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat IX, Stockholm, 1963. Lk. 25—27.
288. Mehhiko majandusest ja põllumajandusest. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat IX, Stockholm, 1963. Lk. 32—34.
289. Dr. Julius Aamisepa teaduslikust pärandist. Heino Kiik. Rets. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat IX, Stockholm, 1963. Lk. 52—55.
290. Nõukogude Liidu Põllumajanduse Atlas. Rets. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat IX, Stockholm, 1963. Lk. 54—58.

1964

291. Highlights of the Bay State Nursery Survey in 1963. Cooperative Extension Service, University of Massachusetts. Special Circular 282, Febr. 1964. 4 pp.
292. Problems in Grading Carnations. Dept. of Agriculture and Food Economics. University of Massachusetts. June 1964. Mimeo 4 pp.
293. Nursery Trade Flourishes in Bay State. *American Nurseryman*, July 15, 1964. No. 120(2):15, 140, 142, 144, 146, 148.
294. Wirtschaftsstrukture und Wirtschaftspolitik des Freistaates Estland 1918-1940. Uno Kaur. Baltisches Forschungsinstitut. Bonn 1962. *Commentationes Balticae VIII/IX*, 174 S. Ref. Toronto Eesti Ühispanga väljaanne: Ühispanga Uudised, 1964, nr. VIII:53—54.
295. The Evolution of Agricultural Cooperation. Louis P.F. Smith, Basil Blackwell. Oxford. 1961. Rets. Toronto Eesti Ühispanga väljaanne: Ühispanga Uudised, 1964, nr. VIII:55—56.

1965

296. Massachusetts Nursery Industry. Cooperative Extension Service. College of Agriculture, University of Massachusetts. Amherst, Mass. Publication Nr. 433, April 1965. 35 pp.
297. Statistical Appendix (Separate) to Massachusetts Nursery Industry. Publication 433. April 1965. 35 pp. Cooperative Extension Service. College of Agriculture, University of Massachusetts. Amherst, Massachusetts. May 1965. 17 pp. (Multilith).
298. Flower Industry Increasing. Cooperative Extension Service, College of Agriculture, University of Massachusetts. *Florogram*, June-July 1965, p. 2—4.
299. Highlights of the Massachusetts Flower Grower Survey in 1964. Cooperative Extension Service, College of Agriculture, University of Massachusetts. Amherst, Massachusetts. Special Circular No. 288, October 1965, 12 p.
300. Changes in Massachusetts Flower Production 1949-1964. Roses and Mums Increase, Carnations, Pompons and Gladioli Decline. Cooperative Extension Service, College of Agriculture, University of Massachusetts. *Florogram*, October-November 1965, p. 6—7.

301. Farm tööstuslikus revolutsioonis. Kodumaal ja võõrsil, ÜS Liivika koguteos. Toronto, 1965. Lk. 66—78.
302. Kuidas sündis Eesti iseseisvuse manifest. Kodumaal ja võõrsil, ÜS Liivika koguteos. Toronto, 1965. Lk. 173—183. Bibl. 3 nimetust.
303. Liiviklased Saksamaa Briti tsoonis. Kodumaal ja võõrsil, ÜS Liivika koguteos. Toronto, 1965. Lk. 240—241.
304. Liiviklased USA-s. Kodumaal ja võõrsil, ÜS Liivika koguteos. Toronto, 1965. Lk. 249—255.
305. Agriculture in Estonia. East Europe. A Monthly Review of East European Affairs, Vol. 14. July 1965, Nr. 7:20—22.

1966

306. Estonian Agriculture under Soviet Occupation 1962-64. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat X, Stockholm, 1966. Lk. 8.
307. Agronoom Hans Leik'i mälestades. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat X, Stockholm, 1966. Lk. 39.
308. Changes in Massachusetts Flower Production 1959-1964. Florogram, April -May, 1966. p. 2—3.
309. New Cut Flower Report Shows Increases of Flower Sales in Bay State. Florogram, August-September 1966. p 2—3.
310. Florida Flower Industry. Florogram, Oct.-Nov. 1966. p. 2—4.
311. Cost of Producing Gladioli In Massachusetts. The Gladiolus Nre. 41. The 1966 Yearbook of the New England Gladiolus Society. Boston, 1966. Pp. 50—54.
312. Commercial Gladiolus Production and Our Cut Flower Market. The Gladiolus, Nr 41. The 1966 Yearbook of the New England Gladiolus Society. Boston, 1966, Pp. 168—178.
313. How To Make Your Money Work For You. Massachusetts Flower Growers Association Bulletin May 1966, 96:1—3.
314. Resource Earnings in Carnation Production. Massachusetts Flower Growers Association Bulletin, Nov. 1966, No 99. 4 pp. and 1 graph.
315. Wholesale Florist Industry in Massachusetts. Agricultural Experiment Station, College of Agriculture, University of Massachusetts, Amherst, Mass. Bulletin 1966. Nr. 556, 52 pp. 9 Fig.
316. Flower Production in Massachusetts. Statistical Summary. Massachusetts Flower Growers' Survey 1963. Cooperative Extension Service,

- University of Massachusetts, Amherst, Massachusetts. Publication 445, 1966, 61 pp., Multilith.
317. Estonia — Progress in Agriculture Despite Socialization in the Soviet-Occupied Country. International Peasant Union Bulletin, July-December 1966, p. 18—23.
318. Poliitilise partei sihtjooni. Materjale EDU agraarprogrammile. 1966. 2 lk.

1967

229. Growers — Your Co-operation is Needed. The Annual Survey of Cut Flower Production. Florogram, Dec. - Jan. 1967. Page 3.
320. Materjale EDU agraarprogrammile. Teataja, Stockholm, 18.03.1967, nr. 7:3.
321. Productivity of Resources in Greenhouse Carnation Production in Massachusetts. Järvesoo, Elmar and Johannes deGraaf. Experiment Station, University of Massachusetts, Amherst, Mass. Bulletin 564, April 1967, 48 pp., 10 photos.
322. Florida Flower Industry. Florogram, Dec.-January 1967, p. 2—3.
323. Major Cut Flower Production Changes in 1966. Florogram, June-July 1967. pp. 3—5.
324. Trends in Retail Florist Business in Massachusetts, 1948-1963. Mass. Flower Growers Association. Bulletin 100, January 1967, 4 pp., 1 map.
325. Studies in the Development of Agricultural Economics in Europe. Uppsala, 1967. 611 lk. Joosep Nõu. Rets. "Kodumaa". 29.10.1969, nr. 46(575):7—8.

1968

326. Manifesti sünd. Eesti Postimees, N.Y. 22.02.1968. Lk. 2,4.
327. Differences in Cost of Producing Carnations Among Major Regions. Department of Agricultural and Food Economics, University of Massachusetts. Special Circular. June 5, 1968, 2-68, 3 p.
328. Flower Production in Bay State up Another Notch in 1967. Florogram, July-August 1968, Volume I, No. 4:10—12.
329. Bay State Flower Grower Survey Planned in 1968. Florogram, July-August 1968, Volume I, No. 4:12.
330. Studies in the Development of Agricultural Economics in Europe. Joosep Nõu. Uppsala, 1967. 611 lk. Rets.: Euroopa agraarökoonomia ajalugu. "Tulimuld". Stockholm, 1968, nr. 2(19):125—127.

331. Studies in the Development of Agricultural Economics. Joosep Nõu. Rets. American Journal of Agricultural Economics. February 1968. Vol. 50, No. 1:166—168.
332. Soome tee iseseisvusele. “Eesti Postimees”, New York, 1967-68. 20 lk. masinkirjas.
333. Differences in Cost of Producing Carnations Among Major Regions. Department of Agriculture and Food Economics. University of Massachusetts. Amherst. Special Circular, 1968, No. 2:68.

1969

334. Floriculture Upgraded to Second Place in Massachusetts Agriculture. Florogram, May-June 1969, Volume II, No. 3:3.
335. Procurement and Sales Practices of Retail Outlets for Ornamental Nursery Products. Agricultural Experiment Station, College of Agriculture, Rutgers University, N.J. Bulletin 824, June 1969. 60 pp., 7 line figures.
336. New Crop Report Shows Continued Growth in Flower Production. Florogram, July-August 1969. Vol. II, No. 4:14—15
337. National Highlights of the 1968 Flower Crop. Florogram, Sept.-Oct. 1969, Vol. II, Nr. 5:7—8.
338. New Market Reports Available for Flower Industry. Florogram, Nov.-Dec. 1969, Vol. II, No. 6:13—14.
339. Kanada põllumajanduse tänapäev. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XI. Stockholm, 1969. Lk. 16.
340. Professor Kaarel Leius, In Memoriam. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XI. Stockholm, 1969. Lk. 64.
341. Dr. Mihkel Pill. Heino Kiik. Tallinn 1968. Rets. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XI. Stockholm, 1969. Lk. 69.
342. Studies in the Development of Agricultural Economics in Europe. Joosep Nõu. Rets. Euroopa agraarökoonoomia ajalugu Eesti vaatenurgast rahvusvahelisel areenil. Mana, 1969, nr. 12(35):64—65.
343. Ragnar Nurkse tööst majandusteadlasena. Ühispanga Uudised. Toronto Eesti Ühispanga väljaanne, 1969, nr. XIII:54—58.
344. Studies in the Development of Agricultural Economics in Europe. Joosep Nõu. Uppsala, 1967. 611 lk. Rets.: Euroopa agraarökoonoomia ajalugu eestlase sulest. Ühispanga Uudised. Toronto Eesti Ühispanga väljaanne, 1969, nr. XIII:58—60.

345. Studies in the Development of Agricultural Economics in Europe. Joosep Nõu. Uppsala, 1967. 611 lk. Rets. Euroopa agraarökoonomia ajalugu, Tulimuld, 1969, nr. 2:125—127.
346. Kodumaa põllumajanduse tänapäev. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XI. Stockholm, 1969. Lk. 16-32.

1970

347. Ranking Second or Third? The Place of our Greenhouse and Nursery Production. Florogram, January-February 1970. Vol. III, No. 1:14—15.
348. Will Massachusetts Growers Benefit from a Boston Flower Market Report? Florogram, January-February 1970. Vol. III, No. 1:12—13.
349. Economic Environment for Carnation Production — The Massachusetts Case. Carnation Science Symposium Proceedings: The Total Environment. Florogram, April 1979, Special Issue, p. 81—88.
350. The Massachusetts Chrysanthemum Industry. Chrysanthemum Symposium. Waltham Field Station (Mass.) May 6, 1970. 5 pp.
351. Flowers in the New Boston Produce Market. Florogram, May-June 1970, Vol III, No. 3:11.
352. Massachusetts Retail Florists in 1967. Massachusetts Flower Growers Association Bulletin 118, July 1970. 4 pp., 1 graph.
353. Flower Production, Consumption and Trade in the USA. Technical Communications of International Society for Horticultural Science. Acta Horticulture, July 1972, No. 25.
354. Business Management Short Course Offered. Florogram, July-August 1970, Vol. III, No. 4:22—23.
355. Flower Crop Report for 1969 Shows Production Leveling Off. Florogram, October-December 1970. Vol. III, No. 5:13—16.
356. Cut Flower Imports to the United States. Statistical Tabulations. The Mayflower, Massachusetts Flower Growers Association, Bulletin 122. Dec. 1970. P. 4.
357. Inflatsioon. Põhjused ja tagajärjed ning kontrolli vahendid ja võimalused. Ühispanga Uudised. Toronto Eesti Ühispanga väljaanne. Toronto, 1970, nr. XIV:43—51.
358. Die Wirtschaft Estlands und Deren Strukturelle Veränderungen. Liber Annalis Instituti Baltici. Acta Baltica, Königstein im Taunus, 1970, No. IX:9—45.

1971

359. Bay State Flower Production Declined in 1970. Massachusetts Flower Growers Association. *The Mayflower*, June 1971, Bulletin 128:2—4.
360. Kodumaa põllumajandusest viimaseil aastail. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XII. Stockholm, 1971. Lk. 26—30.
361. “Tööstuslik revolutsioon” USA põllumajanduses. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XII. Stockholm, 1971. Lk. 34—48. (ÜS Liivika koguteoses Kodumaal ja võõrsil ilmunud ülevaate täiendatud ja ajakohastatud versioon.).
362. Massachusetts Floriculture in a Nutshell. Mayflower Flower Growers Association. *The Mayflower*, August 1971, Bulletin 130:1—4.
363. Cut Flower Imports to the United States. Statistical Tabulations. Massachusetts Flower Growers Association, *The Mayflower*, April 1971, Bulletin 126:3—4.
364. Cut Flower Imports to the United States. Statistical Tabulations. Massachusetts Flower Growers Association, *The Mayflower*, May 1971, Bulletin 127:5.
365. Cut Flower Imports to the United States. Statistical Tabulations. Massachusetts Flower Growers Association. *The Mayflower*, August 1971, Bulletin 130:4—5.
366. Cut Flower Imports to the United States. Statistical Tabulations. Massachusetts Flower Growers Association. *The Mayflower*, Nov. 1971, Bulletin 133:3.
367. Massachusetts Floriculture in Nutshell. University of Massachusetts College of Horticulture Extension Circular. June 1971.
368. Majandusteadus Nobeli pjedestaalile. Ühispanga Uudised. Toronto Eesti Ühispanga väljaanne, 1971, nr. XV:44—48.
369. Entwicklung der Bankgenossenschaften in Estland. Karl Inno. Rets. Väärtuslik lisand Eesti pangähistute arenguloole. Ühispanga Uudised. Eesti Ühispanga väljaanne. Toronto, 1971, nr. XV:58—59.

1972

370. Ühendriikide agraarpoliitika, suunad ja taotlused. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIII. Stockholm, 1972. Lk. 14—20.
371. Kodumaa põllumajandus uuel viisaastakul, 1971-1975. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIII. Stockholm, 1972. Lk. 31—39.

372. Poolsajandi juubelite sari kodumaal. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIII. Stockholm, 1972. Lk. 40.
373. Jõgeva sordikasvanduse 50-aasta juubel. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIII., Stockholm, 1972. Lk. 41—45.
374. Tooma Sooinstituut 50-aastane. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIII. Stockholm, 1972. Lk. 53—56.
375. Tartu Ülikooli Põllumajandusteaduskond 50-aastane. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIII. Stockholm, 1972. Lk. 57—58.
376. Eesti Põllumajanduse Akadeemia 20-aastane. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIII. Stockholm, 1972. Lk. XIII:58.
377. Eesti Põllumajanduse Akadeemia Veterinaarteaduskonna juubelid. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIII. Stockholm, 1972. Lk. 38—59.
378. Kõrgema metsandusliku hariduse juubel. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIII. Stockholm, 1972. Lk. 60.
379. Koolide juubelid. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIII. Stockholm, 1972. Lk. :61.
380. Sordiaretus ja seemnekasvatus Jõgeval. EMMTUI Teaduslike tööde kogumik XXI. Tallinn 1970. 332 lk. Rets. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIII. Stockholm, 1972 Lk. 73—76.
381. Kolhoosikorra kriitika kommunistilt. Rets. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIII. Stockholm, 1972. Lk.76—79.
382. August Reinart 21.8.1895 — 22.11.1971. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIII. Stockholm, 1972. Lk. 89.
383. Professor Harald Sultson 5.3.1905 — 24.1.1972. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIII. Stockholm, 1972. Lk. 91.
384. Massachusetts Floriculture in a Nutshell. Florogram, January-February, 1972, Vol. V, No. 1:17—21.
385. Comments on Cut Flower Imports. Mayflower, Massachusetts Flower Growers Association, September 1972. Bulletin No. 143:1—3.
386. Boston Ornamental Crops Wholesale Market Prices. Mayflower. Massachusetts Flower Growers Association. The Mayflower, September 1972. Bulletin No. 143:3—4.
387. Flower Production, Consumption, and Trade in the USA. (Proceedings of the Second Meeting on Horticultural Economics, Montpellier, France. Sept. 13-19, 1970.) Technical Communications of International Society for Horticultural Science. Acta Horticulture, The Hague, Netherlands, July 1972, No. 25:212—230.

388. Recent Trends in Cut Flower Imports — Impact of the Floricultural Industry in the Northeast. Amherst Univ. of Massachusetts, 1972. Journal of Northeastern Agricultural Economics Council, 1972. No. 1(1):68—82.
389. Crop Alternatives and Crop Combinations I — Crop Alternatives. Florogram, May-June 1972, Vol. V, No. 3:1—3.
390. Bay State Flower Production in 1971 Down a Notch Again. Florogram, 1972, Vol. V, No. 4:5—7.
391. Changes in Bay State Flower Production 1964-1969. Florogram, Sept.-Oct. 1972. Vol. V, No. 5:15—16.
392. Comments on Cut Flower Imports. Massachusetts Flower Growers Association. The Mayflower, September, 1972, Bulletin No. 143:1—3.
393. Rahvusvaheline vääringukriis. Vääringute ümberkorralduse miks, kuidas ja mis edasi. Ühispanga Uudised. Toronto Eesti Ühispanga väljaanne, 1972, nr. XVI:55—62.

1973

394. Leading Cut Flower Imports to the United States. Massachusetts Flower Growers Association. The Mayflower, May 1973, Bulletin, No. 151:7.
395. Leading Cut Flower Imports to the United States. The Mayflower, Massachusetts Flower Growers Association Bulletin, August 1973, No. 154:p.
396. Bay State Flower Production in 1972 Advances. Florogram, May 1973, Vol. VI, No. 3:14—16.
397. Flower Imports and Our Local Growers. Florogram, Sept.-Oct. 1973, Vol. VI, No. 5:12—14.
398. Flower Import Situation in 1972. The Mayflower. Massachusetts Flower Growers Association Bulletin, Aprill 1973, No. 150:5, 7—8.
399. Where do we stand? — Bay State floricultural industry is full of vigor and growing. Butterfield Florists' Field Day 1973 Program. Waltham, Ma., Suburban Experiment Station. 1973. p. 7—8.
400. Greenhouse Crop Combinations — How to Select the Most Profitable One. Florogram, July-August 1973, Vol. VI, No. 4:14—17.
401. Flower Imports and Our Local Growers. Florogram, September-October 1973, Vol. VI, No. 5:12—14.
402. How Big is Our Industry? Florogram, November-December 1973, Vol. VI, No. 6:9—11.

403. John Kenneth Galbraith — tänapäeva majanduse filosoof. Ühispanga Uudised. Toronto Eesti Ühispanga väljaanne, 1973, nr. XVII:42—49.
404. Die estnische Landwirtschaft während der Sovietperiode 1945-1972. Liber Annalis Instituti Baltici. Acta Baltica, Königstein im Taunus, 1973. Nr. XIII:134—154.
405. Betrachtungen über die sowjetisch-estnische Landwirtschaft von 1945-1971. Institutum Balticum, Sonderdruck aus Acta Baltica 1973. Pg. 134—154.
406. Estonia: Economic Problems During the Independence Years 1918-1940. In Problems of Mininations: Baltic Perspectives. New York, 1973. AABS, p. 33—37.
407. Progress Despite Collectivization: Agriculture in Estonia. In Problems of Mininations: Baltic Perspectives. New York, 1973. AABS. Pp. 137—149.
408. Winter Semester 1972-73 in Freiburg/B. As a Resident Faculty Member of the University of Massachusetts Freiburg Program. Department of Agriculture and Food Economics, University of Massachusetts, Amherst. 1973. 7 p.
409. Progress and Problems of a Country in Dynamic Development: Observations on a Trip to the XV International Conference of Agricultural Economists 20.08.-03.09. 1973 in Sao Paulo, Brazil. Department of Agriculture and Food Economics, University of Massachusetts, Amherst. 1973. 3 p.
410. Kuidas sündis Eesti iseseisvuse manifest. Äratrükk Üliõpilasselts Liivika koguteosest Kodumaal ja võõrsil. ÜS Liivika. 1965. Lk. 173—183 ja Estonia's Declaration of Independence in 1918. Reprint from Baltic History. Association for the Advancement of Baltic Studies. Columbus, OH, 1973, p. 161—173. ÜS Liivika väljaanne. Amherst, Massachusetts. 1973. 24 lk.

1974

411. Brasiilia majandusest ja põllumajandusest. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIV. Stockholm, 1974. Lk. 28—34.
412. Esimene eesti agronoomide ülemaailmne kokkutulek. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIV. Stockholm, 1974. Lk. 50.
413. Leading Cut Flower Imports to the United States. The Mayflower, Massachusetts Flower Growers Association Bulletin, February 1974. No. 160:8.

414. Is Electronic Accounting for Floriculture? *Florogram*, January-February 1974, Vol. VII, No. 1:7—10.
415. Bay State Flower Production in 1973. *Florogram*, May-June 1974. Vol. VII, No. 3:15—17.
416. Bedding Plants — Nationally and in Bay State. *Butterfield Florists' Field Day 1974 Guide Book and Program*. Suburban Experiment Station, Waltham, Mass. pp. 7—8,
417. Horticultural Services — A Big Business. Middlesex County Extension Services. Concord, Ma., *Bulletin*, May 1974, Vol. IV, No. 55(5):7.
418. Flower Import Situation in the First Quarter 1974. *The Mayflower*, Massachusetts Flower Growers Association Bulletin, June 1974, No. 164:5—6.
419. The Private Sector in the Soviet Agriculture. Karl-Eugen Wädekin. University of California Press, Los Angeles. 1973. Bookreview. *Journal of Baltic Studies*, Fall 1974, No. 5(3):257—259.
420. Reise ja reisimuljeid. (Freiburgi ülikoolis ja Brasiilias agraarökonoomide konverentsil). Liivika Uudised, Toronto, kevad 1974, nr. 13:16—17.
421. Rahvusvahelise vääringureformi piirjooned. Ühispanga Uudised. Toronto Eesti Ühispanga väljaanne, 1974, nr. 18:55—59.
422. Die estnische Landwirtschaft während der Sowjetperiode. Königstein A/Ts. Institutum Balticum *Acta Baltica* 13:134-154.
423. Private Enterprise in Soviet Agriculture in the 1970-s. *Journal of the Northeast Agricultural Economics Council*. May 1974. No. 3(1):48—63.
424. Private Enterprise in Soviet Estonian Agriculture. *Journal of Baltic Studies*. Fall 1974, No. 5(3):169—187.
425. Estonia's Seclaration of Independence in 1918: An episode of collision between national-revolutionary and Bolshevist ideologies. *Baltic History*. AABS & The Ohio State University, Columbus, OH, P. 161—173.
426. Highlights of Change in Flower Production Nationally and in Bay State 1959—1970. *Florogram*. November-December 1974. Vol. VII, Nr. 6:12—14.

1975

427. Agricultural Services — A Big Business. Findings. A Progress Report. Massachusetts Agricultural Experiment Station. January-February 1975. P. 2—3.

428. \$24 Million a Year is the Value of Flowers Produced in Bay State. Florogram, Jan.-Feb. 1975, 8(1):8—10.
429. New Annual Flower Crop Report. Florogram, July-Aug. 1975, Nr. 8(3):14—16.
430. Grower Facing the New Crop Year. Florogram, September-October 1975. Vol. VIII, No. 4:16—17.
431. The Significance of Fuel Cost in Greenhouse Production Today. Florogram, November-December 1975, No. 8(5):13.

1976

432. Retail Florists' Procurement Practices in Massachusetts. Järvesoo, Elmar and Hannah O. Jawarah. Cooperative Extension Service, University of Massachusetts, Publication No. 114. Amherst, MA. March 1976. 34 p.
433. Terms of Trade for Massachusetts Flower Growers. Florogram, January-February 1976. No. IX(1):1—2.
434. New Publications Available. Floralert, 1976, No. 2:2.
435. The Bay State's Nursery Economy. American Nurseryman, July 1, 1976. pp. 15, 52, 54, 56.
436. Massachusetts Flower Growers Tour to Toronto-Hamilton Area: A Report on Observation. Florogram, July-August 1976, No. 9(4):7—12.
437. Highlights of the 1975 Annual Flower Crop Report. Florogram, July-August 1976. No. 9(4):12—14.
438. Massachusetts Floriculture in the Seventies. Cooperative Extension Service. University of Massachusetts, Publication N0. 113. Amherst, MA. 1976. 10 p.
439. Prof. dr. Leo Rinne mälestuseks. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XV. Amherst, MA (USA), 1976. Lk. 102—104.
440. Tervituseks ja saateks. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XV. Amherst, MA (USA), 1976. Lk. iii:iv.
441. Eesti põllumehi ja asundusi Ühendriikides. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XV. Amherst, MA (USA), 1976. Lk. 1-7.
442. Turisti märkmeid USA põllumajandusest. R. Reiman. Ref. Mida nägi külaline kodumaalt Ameerika põllumajanduses. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat, Amherst XV. Amherst, MA (USA), 1976. Lk. 47.
443. Uut ja eesrindlikku Eesti põllumajanduses. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XV. Amherst, MA (USA), 1976. Lk. 52.

444. Eesti põllumehi Kanadas. Alfred Kurlents. "Eestlased Kanadas" Ref. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XV. Amherst, MA (USA), 1976. Lk. 72.
445. Professor Anton Nõmmik. Kaarel Vahtras. EASR Toim. 1. Rets. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XV. Amherst, MA (USA), 1976. Lk. 6.
446. Vaim ja muld. Abel Käbin. Toronto 1975. Rets. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XV. Amherst, MA (USA), 1976. Lk. 79.
447. Eesti NSV põllumajanduse industrialiseerimine. Edgar Tõnurist. Tallinn. 1974. Rets. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XV. Amherst, MA, (USA), 1976. Lk. 81.
448. Maaparanduse majanduslik efektiivsus Eesti NSV-s. Aleksander Ratt. Tallinn, 1974. Rets. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XV. Amherst, MA, (USA), 1976. Lk. 89.
449. Eesti metsad. U. Valk ja J. Eilart. Tallinn 1974. Rets. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XV. Amherst, MA, (USA), 1976. Lk. 2.
450. Taimekaitse oskussõnu. 2 tr. A. Käsebier jt. Rets. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XV. Amherst, MA (USA), 1976. Lk. 93.
451. List of publications 1923-1976. Elmar E. Leppik. Ref. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XV. Amherst, MA (USA), 1976. Lk. 93.
452. Professor Leo Rinne mälestuseks. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XV. Amherst, MA (USA), 1976. Lk. 102.
453. USA Eesti Agronoomide Selts 25-aastane. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XV. Amherst, MA (USA), 1976. Lk. 106.
454. Kotkajärve Metsaülikool. Liivika Uudised, Toronto, sügis 1976, nr. 17:12—13.
455. Privatunternehmen in der Sowjet-Estnischen Landwirtschaft. Liber Annalis Instituti Baltici. Acta Baltica, Königstein im Taunus, 1976, nr. XVI:124—146.
456. Institute of Economics 1976-71. E. Vint, edit. Academy of Sciences of the Estonian S.S.R. Tallinn, 1973. 80 p. Rets. Journal of Baltic Studies. Spring 1976, nr. 7(1):78—79.
457. Majandusteadus ja rahvamajandus. Aastaraamat 1971/72. (Economics and National Economy. Yearbook 1971/72). Tallinn, Eesti Raamat, 1974. 294 lk. Ref. Journal of Baltic Studies. Spring 1976, nr. 7(1):79—80.

1977

458. Introduction and Economic Importance of Massachusetts Bedding Plant Production. *Florogram* (Special Issue), January-February 1977. Vol X, Nr.1:1—5.
459. Costs and Returns of Massachusetts Bedding Plant Production. *Florogram*, Special Issue, January-February 1977. Vol X, Nr. 1:26—28.
460. Marketing Bedding Plants, Wholesale Marketing, *Florogram*, Special Issue, January-February 1977. Vol. X, No. 1:29—31.
461. Kenya — a New Tropical Export Country of Flowers. *Florogram*, March-April 1977. No. 10(2):1—4.
462. Matkamehe muljeid mustalt mandrilt (Keenia). *Liivika Uudised*, Toronto, suvi 1977. Nr. 18:10—11.
463. Kui Eesti iseseisvuse mõte hakkas idanema. *Liivika Uudised*, Toronto, talv 1977, nr. 19:2,4.
464. 60 aastat Eesti Maanõukogu kokkuastumisest. *Liivika Uudised*, Toronto, talv 1977, nr. 19:3.
465. Kui Eesti iseseisvuse mõte hakkas idanema. *Meie Elu*, Toronto, 09.09.1977.
466. Kuuskümmend aastat Eesti Maanõukogu kokkuastumisest. *Vaba Eesti Sõna*, New York, 28.07.1977.
467. Eesti iseseisvuse mõte hakkab idanema. *Vaba Eesti Sõna*, New York, 08.09.1977.
468. Economic Development in the Soviet Union and Eastern Europe, Volume 22: Sectoral Analysis. New York, Washington, London. Praeger Publishers, 1976. 412 + xvii pp. — Fallenbuchl, Zbignev M., ed. *Rets. American Journal of Agricultural Economics*, May 1977. Nr. 59(2):405—406.
469. Artur Ekbaum põllumajandus- ja ühistegelaseks. Salme Ekbaumi raamatus “Ühistegelus on päike”. Estoprint. Toronto, 1977. Lk. 113—136 ja English Summary lk. 201—205.

1978

470. Rapid Growth of the Floracultural Industry is the Message of the 1974 Census of Agriculture. *Florogram*, May-June 1978, No. 11(3):7—10.
471. The Place of Flower Production within Bay State Ornamental Horticulture. *Florogram*, May-June 1978, No. 11(3):11—13.

472. Bay State Annual Flower Crop Report for 1978. Florogram, June-July 1979, No. 12(2):1—3.
473. Kuidas sündis Eesti iseseisvuse manifest — Estonian's Declaration of Independence in 1918. ÜS Liivika, Amherst, MA (USA), 1978. 24 lk.
474. Matkamehe muljeid mustalt mandrilt. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XVI. Stockholm, 1978. Lk. 32—35.
475. Matkamuljeid madjarite maalt. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XVI. Stockholm, 1978. Lk. 35—38.
476. Professor dr. Elmar Leppik. In Memoriam. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XVI. Stockholm, 1978. Lk. 46.
477. Eesti agronoomide II globaalne kokkutulek Baltimores 1976. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XVI. Stockholm, 1978. Lk. 55—59.
478. Matkamuljeid madjarite maalt. Liivika Uudised. Toronto, suvi 1978, nr. 20:11—12.
479. Prof. dr. E. Leppik — In memoriam. Vaba Eesti Sõna. New York, 16.02.78
480. Ameerika kultuurjõhvikad. Vaba Eesti Sõna, New York, 02.11.1978.
481. Lõikustänapühaks 1978. Vaba Eesti Sõna, New York, 23.11.1978.
482. Introduction. A Case Study of a Soviet Republic: The Estonian SSR. Westview Press. Bolder. CO. 1978. Pp. 1—17.
483. The Postwar Economic Transformation. A Case Study of a Soviet Republic: The Estonian SSR, Westview Press. Bolder. CO. 1978. Pp. 131-190.
484. The Structure of Higher Education and Research. Theodor Künnapas and Elmar Järvesoo. A Case Study of a Soviet Republic: The Estonian SSR. Westview Press. Bolder. CO. 1978. Pp. 343—368.

1979

485. Cost of Producing Greenhouse Flowers in Massachusetts, 1977. C - 136. Cooperative Extension Service, University of Massachusetts, Amherst, MA. May 1979; 21 p., 1 fig.
486. ÜS Liivika 1909 - 1979. Põhja-Ameerika liiviklaste juubelipidustused. Liivika Uudised, Toronto, kevad 1979, nr. 23:1—3.
487. Arnold Marvits — 75. Liivika Uudised, Toronto, sügis 1979, nr. 24:23.
488. Soomest ja soomlasist suvel 1979. I osa. Liivika Uudised, Toronto, jaanuar 1980, nr. 25:24—27.

489. Pinevaid momente Eesti Vabariigi loomisel. Vaba Eestlane, Toronto, 24.04.1979.
490. Maareformiga loodi Eestis 50 000 uut talu. Vaba Eestlane, Toronto, 16.10.1979.
491. Kui Tartu Ülikool hakkas teenima oma rahvast. Vaba Eestlane, Toronto, 27.11.1979.
492. ÜS Liivika seitsekümmend. Vaba Eesti Sõna, New York, 19.04.1979.
493. Eesti maareform sai tunnustuse isegi Rahvasteliidult. Maaseaduse kehtestamise 60. aastapäeva puhul. Vaba Eesti Sõna nr. 41, New York, 11.10.1979.
494. 60 aastat tagasi loodi Tartus eesti ülikool. Vaba Eesti Sõna, New York, Nr. 49:5. 6.12.1979.

1980

495. Eesti iseseisvuse väljakuulutamine Pärnus. Vaba Eestlane, Toronto, 21.02.80.
496. Soomest ja soomlasist suvel 1979 II. Liivika Uudised, Toronto, aprill 1980. Nr. 26:24—28.
497. Agricultural Program at the Riga Polytechnical Institute 1863-1919. Journal of Baltic Studies, Fall 1980, No. 11(3):238—253.
498. Early Agricultural Education at Tartu University. Journal of Baltic Studies. Mahwah, NJ. USA, Winter 1980, No. XI/4:341—355.
499. Heinrich Ora mälestades. Vaba Eestlane, Toronto, 23.12.1980.
500. Heinrich Ora mälestades. Vaba Eesti Sõna, New York, 18.12.1980.

1981

501. The Viljandi Experiment in Estonia. Radio Liberty Research. Radio Free Europe. RL 130/81. March 25, 1981. 5 lk.
502. Karl Järvesoo mälestuseks tema 70. sünnipäeval (1.III 1911-7.III 1957). Liivika Uudised, Toronto, aprill 1981, nr. 30:16—18.
503. Jaak Ümarik üheksakümmend. Liivika Uudised, Toronto, aprill 1981, nr. 30:18—19.
504. Kui Eesti tallu saabus ratsionaalne põllundus. Eesti Päevaleht, Stockholm, 1 — 27.06.1981, 2 — 1.07.81, 3 — 5.08.81, 4 — 18.07.81.
505. Soome uurimine: Positiivse kangelase süüd okupatsiooniteoseis. Eesti Päevaleht, 04.07.1981.

506. Positiivse kangelase päritolust okupeeritud Eesti romaanis või okupeeritud Eesti romaani positiivse kangelase sünnist. Teataja, Stockholm, 29.08.81.
507. Loeng tänapäeva Soomest ja Eesti «individuaalidest». Vaba Eesti Sõna, New York. 01.10.1981.
508. Positiivne kangelane N. Eesti romaanis. — Soomlase Pekka Lilja tähelepanuväärne analüüs Eesti kirjanduse kohta. Vaba Eestlane, Toronto, 06.10.1981.
509. Juhan Kuke esimesi mälestusi Eesti iseseisvusmanifesti sünniloost. Liivika Uudised, Toronto, oktoober 1981, nr. 32:18—21.

1982

510. Esimene Rockefelleri stipendiaat iseseisvast Eestist USA-s. Ameerika Hääl, 17. jaan. 1981. Liivika Uudised, Toronto, jaanuar 1982, nr. 33:28—29.
511. Põllumajandus Tartu ülikoolis. I osa. Tartu Ülikooli rajamise 350-aasta juubeliks. Liivika Uudised, Toronto, aprill 1982, nr. 34:7—13.
512. Uuno Õpik 55. Liivika Uudised, Toronto, aprill 1982, nr. 34:14—15.
513. Põllumajandus Tartu Ülikoolis. II osa: Eesti iseseisvuse ajajärk. Liivika Uudised, Toronto, oktoober 1982, nr. 35:9—15.
514. Tartu ülikool Eesti rahva elus. Liivika Uudised, Toronto, jaanuar 1983, nr. 36:7—14.
515. Talundite suurusratsionaliseerimise eeliseid ja varjukülgi. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XVIII. Stockholm, 1982. Lk. 14.
516. Surma läbi lahkunud agronoomi ja põllumajandustegelasi. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XVIII. Stockholm, 1982 Lk. 64.
517. Põllumajandus Tartu Ülikoolis. Tartu Ülikooli rajamise 350-aasta juubeliks. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XVIII. Stockholm, 1982. 17 lk.

1983

518. Impact of Flower Imports on Domestic Production in the United States. Economics, ISHS. Acta Horticulturae, No. 135(1983):319-326.

519. Kanada ja Ühendriikide osa maailma viljasalvena. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIX. Amherst, MA (USA), 1984. Lk. 1—5.
520. Helgi Nirk tomatiaretajana Austraalias. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIX. Amherst, MA (USA), 1984. Lk. 32—35.
521. XXI rahvusvaheline aianduskongress 1982 Hamburgis. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIX. Amherst, MA (USA), 1984. Lk. 67—72.
522. USA Eesti Agronoomide Seltsi tegevusest aastail 1976-84. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIX. Amherst, MA (USA), 1984. Lk. 73—74.
523. Mulla happelisuse mõju mesika ja lutserni saagile. E. Haller. Rets. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIX. Amherst, MA (USA), 1984. Lk. 83—84.
524. 50 aastat tööd loomakasvatuse alal. A. Kivimäe. Rets. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIX. Amherst, MA (USA), 1984. Lk. 86—87.
525. Aleksander Prima mälestuseks (1906-1983). Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIX. Amherst, MA (USA), 1984. Lk. 94—95.
526. Eesti pagulasüliõpilased Saksa ülikoolides. Liivika võõrsil, Üliõpilasselts Liivika koguteos. Toronto, 1984, Lk. 56—64.
527. Fosforiit - Eesti tähtsaim loodusvara. Liivika võõrsil, Üliõpilasselts Liivika koguteos: Toronto, 1984. Lk. 33—41.
528. Liivika kujunemise kolmas komponent Pärnu õpilasühing "Taim". Liivika võõrsil. Üliõpilasselts Liivika koguteos. Toronto, 1984. Lk. 83—86.
529. Mis sünnib tänapäeva kodumaa põllumajanduses. Meie Elu. Toronto, 08.05.1984, nr. 18:2—3.
530. Juhan Arikese mälestuseks. Meie Elu, 01.11.1984.
531. Külas meie uuel kaheksakümnesel (Rüga). Liivika Uudised. Toronto, aprill 1984, nr. 40:32—33.
532. Hilinenud tervitus Arno Kiissile 70. sünnipäevaks. Liivika Uudised. Toronto, aprill 1984, nr. 40:36.
533. Evald Roosaare mälestuseks. Liivika Uudised. Toronto, aprill 1984, nr. 40:44—45.
534. Mis sünnib tänapäeva kodumaa põllumajanduses? Liivika Uudised. Toronto, november 1984, nr. 41:4—5.
535. Juhan Arikese mälestuseks. Liivika Uudised, november 1984, nr. 41:33 .

1985

536. Põrandaalune "Taim". Pärnu Poeglaste Gümnaasium läbi aegade, Toronto, 1985. Lk. 69—73.
537. Lisandeid "Taime" ajaloole. Pärnu Poeglaste Gümnaasium läbi aegade, Toronto, 1985. Lk. 74—84.
538. Eesti iseseisvus kuulutati välja Pärnus. Pärnu Poeglaste Gümnaasium läbi aegade, Toronto, 1985. Lk. 97—99.
539. Kaks loengut. Vaba Eestlane. Toronto, 03.12.85.
540. Viis kuud Ronald Reaganiga. Kokkuvõtte ettekandest EDU suvipäeval 13. juunil. Teataja. Stockholm, juuni 1985.
541. Biograafiline teatmik eesti teadlastest. Rets. Meie Elu, Toronto, 12.09.1985.
542. Lisandeid Eesti Kaupmeeste Majanduskeskuse asutamisele. Liivika Uudised, Toronto, aprill 1985, nr. 42:1—5.
543. Liiviklasi teatmik "Eesti teadlased väljaspool kodumaad". Liivika Uudised, Toronto, aprill 1985, nr. 42:21—22.
544. Juhan Arike kaasliiviklasena. Liivika Uudised, Toronto, aprill 1985, nr. 42:30.
545. Arnold Marvitsat mälestades. Liivika Uudised, Toronto, aprill 1985, nr. 42:31—32.
546. Alfred Kehva mälestades. Liivika Uudised, Toronto, aprill 1985, nr. 42:32.

1986

547. Balti Ülikool Saksamaal 1945-1949. Mana, Toronto, 1986, nr. 55:19—29. III.
548. Nelikümmend aastat Balti Ülikooli asutamisest Saksamaal. Peatükk pagulasajalugu isiklike mälestuste taustal. Meie Elu, Toronto, 11.12.1986. Lk. 5—6.
549. Balti Ülikooli juubeliteos edeneb. Meie Elu, Toronto, 11.12. 1986.
550. Nädal Kotkajärve metsaülikoolis 1984. Liivika Uudised, talv 1986, nr. 43:7—12.
551. Eduard Rüga ülevaate kunstinäitus. Liivika Uudised, Toronto, talv 1986, nr. 43:13—14.

552. Kaks loengut: Uued fosforiidileiud Eestis. Eestlaste põllumajanduslikud asundused Ühendriikides. Liivika Uudised, Toronto, talv 1986, nr. 43:15.
553. Uus mees kuuekümneste klubis — Oskar Lukk. Liivika Uudised, Toronto, talv 1986, nr. 43:19—20.
554. Aleksander Tüüri mälestades. Liivika Uudised, Toronto, talv 1986, nr. 43:21.
555. Sada aastat Alfred Kalmu sünnist. Liivika Uudised, Toronto, talv 1986, nr. 43:23—25.
556. Kodumaa liiviklasi mälestades. Liivika Uudised, Toronto, talv 1986, nr. 43:28—34.
557. Sada aastat Juhan Kuke sünnist. Liivika Uudised, Toronto, suvi 1986, nr. 44:6—7.
558. Prof. Ernst Öpik (1893-1985). Liivika Uudised, Toronto, suvi 1986, nr. 44:31—34.
559. Prof. Kaarel Liidakut mälestades. Liivika Uudised, Toronto, talv 1986, nr. 45:27.

1987

560. Ludvig Juhti meenutades (tema 30-aasta surmapäeval). Vaba Eesti Sõna, New York, 29.01.1987. Lk. 4.
561. Ludvig Juht Ameerikas 1934-1957. Vaba Eesti Sõna, New York, 18.02.1987. Lk. 4.
562. Veebruari revolutsioon Venemaal — Esimene samm teel Eesti iseseisvusele. Vaba Eesti Sõna, New York, 21.05.1987.
563. Ludvig Juhti meenutades. — 30. aastat meie muusikamehe surmast. Vaba Eestlane, Toronto, 05.02.1987.
564. The Role of Tartu University and Riga Polytechnic Institute in Introducing Rational Agriculture into the Baltic Provinces and Russia. In: Die Universitäten Dorpat/Tartu, Riga und Wilna/Vilnius 1578-1979. Böhlau Verlag. Köln/Wien. 1987. S. 197—215.
565. Baltijas Universitātes dibināšanas sarežģītā gaita. (Tõlgitud English Summary: The Founding of the Baltic University. p. 119 — Aina Dravnise). Akadēmiskā Dzīve (Academic Life), 1987, Nr. 29:3—17.

1988

566. Dotsent Jaan Mets. Biograafia with English Summary. Üliõpilasselts Liivika Toimetis nr. 7. Toronto, 1988. 196 lk. III.
567. Agronomiat toimetamas. Dotsent Jaan Mets. Toronto, 1988. Lk. 154—168.
568. Sada aastat akadeemik F.J. Wiedemani surmast. Vaba Eesti Sõna, New York, 04.02.1988. Äratrükk: Liivika Uudised. Toronto, Suvi 1988, nr. 47:5.
569. Rudolf Tamm — In memoriam. Liivika Uudised, Toronto, Talv 1988, nr. 46:12—14.
570. Mälestusi Piistaojast ja Edgar Keevallikust. Liivika Uudised, Talv 1988, nr. 46:15—17.

1989

571. Üliõpilasselts Liivika kaheksakümmend. Vaba Eesti Sõna, New York, 22.06.1989.
572. Kahest luhtunud peatoimetaja kohast. ÜS Liivikas Aastaraamat II, ÜS Liivika kirjastus, Toronto, 1989. Lk. 63—66.
573. Mälestuskilde Liivikast Tartus. ÜS Liivika Aastaraamat II, ÜS Liivika kirjastus, Toronto, 1989. Lk. 69—71.
574. Hõimusuhetest — Lakó György kaheksakümmend. ÜS Liivika Aastaraamat II, ÜS Liivika kirjastus, Toronto, 1989. Lk. 72—73.
575. Elmar Järvesoo kaheksakümmend. Autobiograafiline artikkel. ÜS Liivika Aastaraamat II. ÜS Liivika kirjastus, Toronto, 1989. Lk. 84—87.
576. Professor Endel Laas 70. ÜS Liivika Aastaraamat II. ÜS Liivika kirjastus, Toronto, 1989. Lk.90—91.

1990

577. Mälestusi Tartust iseseisvuse teiselt aastakümneelt. Akadeemia, Tartu, 1990. Nr. 4:812—825.
578. Asutava Kogu deklaratsioon Eesti riiklikust iseseisvusest ja rippumatuses. Saatesõnaga. Sama inglise keeles: Declaration of the National Independence and Sovereignty by the Estonian Constituent Assembly (1919). ÜS Liivika toimetis nr. 9, Toronto, 1990. 39 lk/p.

579. Sada aastat Jaan Metsa sünnist. *Agraarteadus* II(1), 1991, :4—8.
580. Saatesõna. Balti Ülikool Saksamaal 1945-1949. Balti Ülikooli Eesti Seltsi väljaanne, Toronto, 1991. Lk. XI—XIII
581. Balti Ülikooli ajalugu isiklike mälestuste taustal. Balti Ülikool Saksamaal 1945-1949. Balti Ülikooli Eesti Seltsi väljaanne. Toronto, 1991. Lk. 7—176.
582. Ülikooli rektoraat ja teaduskonnad. Balti Ülikool Saksamaal 1945-1949. Balti Ülikooli Eesti Seltsi väljaanne. Toronto, 1991. Lk. 183—196.
583. Eesti õppejõudude lühielulood. Balti Ülikool Saksamaal 1945-1991. Balti Ülikooli Eesti Seltsi väljaanne. Toronto, 1991. Lk. 229—240.
584. Eesti Üliõpilaskond Hamburgi Hansa-ülikoolis. Balti Ülikool Saksamaal 1945-1949. Balti Ülikooli Eesti Seltsi väljaanne. Toronto, 1991. Lk. 252—254.
585. Eesti üliõpilaste lühielulood. Balti Ülikool Saksamaal 1945-1949. Balti Ülikooli Eesti Seltsi väljaanne. Toronto, 1991. Lk. 255—279.
586. Eestlastest teenistujad BÜ-s ja UNRRA-s, IRO-s. Balti Ülikool Saksamaal 1945-1949. Balti Ülikooli Eesti Seltsi väljaanne. Toronto, 1991. Lk. 279—280.
587. Sir Arvi Parbo tee tippu. Balti Ülikool Saksamaal 1945-1949. Balti Ülikooli Eesti Seltsi väljaanne. Toronto, 1991. Lk. 304—307.
588. Balti Ülikooli vaim. Balti Ülikool Saksamaal 1945-1949. Balti Ülikooli Eesti Seltsi väljaanne. Toronto, 1991. Lk. 414—416. Äratrük: *Scientiae et Artibus*, Mai 1947, nr. 5:4—7.
589. Diplom ja tunnustus. Balti Ülikool Saksamaal 1945-1949. Balti Ülikooli Eesti Seltsi väljaanne. Toronto, 1991. Lk. 427—429. Äratrük: *Scientiae et Artibus*, August 1947, nr. 6:31—35.
590. Eesti Akadeemilise Klubi tähiseid ja suundi. Balti Ülikool Saksamaal 1945-1949. Balti Ülikooli Eesti Seltsi väljaanne. Toronto, 1991. Lk. 451—455. Äratrük: *Scientiae et Artibus*. Oktoober 1947, nr. 7:1—4.
591. Balti Ülikool elab edasi. Balti Ülikool Saksamaal 1945-1949. Balti Ülikooli Eesti Seltsi väljaanne. Toronto, 1991. Lk. 432—433. Äratrük: *Scientiae et Artibus*, Oktoober 1947, nr. 7:35—36.
592. Novembri kriis ja meie tulevik. Balti Ülikool Saksamaal 1945-1949. Balti Ülikooli Eesti Seltsi väljaanne. Toronto, 1991. Lk. 436—442. Äratrük: *Scientiae et Artibus*, Märts, 1949, nr. 10:3—8.

593. Voldemar P. Arge (22.1.1911 - 15.11.1988). Balti Ülikool Saksamaal 1945-1949. Balti Ülikooli Eesti Seltsi väljaanne. Toronto, 1991. Lk. 465—466.
594. Toivo Laanemäe (6.X 1919 - 16.VI 1980). Balti Ülikool Saksamaal 1945-1949. Balti Ülikooli Eesti Seltsi väljaanne. Toronto, 1991. Lk. 467—468.
595. Kalev Pügi (31.12.1925 - 13.10.1984). Balti Ülikool Saksamaal 1945-1949. Balti Ülikooli Eesti Seltsi väljaanne. Toronto, 1991. Lk. 469—470.
596. Professor Ernst Öpik (1893 - 1985). Balti Ülikool Saksamaal 1945-1949. Balti Ülikooli Eesti Seltsi väljaanne. Toronto, 1991. Lk. 475—478.
597. The Baltic University in Germany 1945 - 1949. — A Summary in English. Balti Ülikool Saksamaal 1945-1949. Balti Ülikooli Eesti Seltsi väljaanne. Toronto, 1991. Lk.- 485—488.

1992

598. Minevikumeenus — Õpilasühing “Taim”. Pärnu Postimees. 28.05.92, lk. 6.
599. Professor Leo Rinne sajandaks sünnipäevaks (1892—1976). Agraarteadus, Tartu, 1992. Nr. III (3):132—153. III.
600. Eesti esimesed põllutöö kursused. Agraarteadus, Tartu, 1992. nr. III(4):319—326.
601. Saatesõna — August Reinart. Märkmeid põllumajanduse arendamisest Eestis. ÜS Liivika Toimetis nr. 13, Toronto, 1992. Lk. 1—2.

1993

602. Saatesõna — Agr. Theodor J. Pool. Maauendus Eestis ja selle tulemusi. ÜS Liivika Toimetis nr. 15. Toronto/Tartu, 1993. Lk. I—IV.
603. Saatesõna — Kodumaa põllutöö põhjalikumaks muutmise küsimus. ÜS Liivika Toimetis nr. 16. Toronto/Tartu, 1993. Lk. III—V.
604. Jah, Virgiinia, Jõuluvana on olemas. Tõlge. Vaba Eesti Sõna, 23.12.1993.
605. Põllumajandus Riia Polütehnilises Instituudis 1863-1919. Agraarteadus, Tartu, 1993, nr. IV(4):331—342.
606. Ludvig Juhti meenutades. TMK (Teater, Muusika, Kino), Tallinn, oktoober 1993, nr. 10:19—24.

1994

607. Saatesõna — Teadus ja Seadus põllul. Faksiimile väljaanne. ÜS Liivika Toimetis nr. 17. Toronto/Tartu, 1994. Tartu Ülikooli kirjastus. 2 lk

Ettekanded Conference Papers

1. Labor Efficiency in Greenhouse Carnation Production in Massachusetts. Paper at the XII International Congress of Scientific Management of Farm Work, Purdue University, Lafayette, Ind. June 8-12, 1964. 9 pp and 4 figures.
2. Estonian Economy Since 1944 -- Policies, Structural Changes, and Standard of Living. Paper presented at the First Conference on Baltic Studies, University of Maryland, College Park, MD, November 28 - December 1, 1968. Mimeo. 27 pp + 6 pp tables.
3. Flower Production, Consumption, and Trade in the USA. Paper distributed at the Second Symposium on Horticultural Economics, Commission for Horticultural Economics, International Society for Horticultural Science, at Montpellier, France, Sept. 13-19, 1970. 18 pp., 2 graphs.
4. The U.S. as Import Market for Floricultural Product. Paper presented at the Second Symposium on Horticultural Economics, Commission for Horticultural Economics, International Society for Horticultural Science at Montpellier, France, Sept. 13-19 1970. 14 pp., 1 graph.
5. Economics of Grower-operated Flower Delivery Routes. Järvesoo, Elmar, B.D. Crossmon and P.W. Larson. Paper presented at the 68th Annual Meeting of the American Society for Horticultural Science, Manhattan, Kansas; August 1—4, 1971. 8 pp., 3 graphs.
6. A Decade of Change in Wholesale Flower Markets In Massachusetts. Paper presented at the 68th Annual Meeting of the American Society for Horticultural Science, Manhattan, Kansas. August 1—4, 1971. 9 pp., 2 maps.
7. Sektoranalüüsi kasutamisest majanduse planeerimisel ja prognoosimisel. Ettekanne Eesti teaduslik-tehnilisel konverentsil, Lakewood, NJ, USA. 4. september 1971.

8. Estonia's Declaration of Independence in 1918. An episode of collision between national-revolutionary and Bolshevik ideologies. Paper presented at the Third Conference on Baltic Studies, University of Toronto, Canada, May 11-14, 1972. 13 pp.
9. Progress Despite Collectivization. Observations on Soviet Estonian agriculture during 1945-1971. Paper presented at the Third Conference on Baltic Studies, University of Toronto, Canada, May 11-14, 1972. 18 pp.
10. Economic Debilities of Small Countries — The Case of Estonia. Paper presented at the Third Conference on Baltic Studies, University of Toronto, Canada, May 11-14, 1972. 5 pp.
11. Recent Trends in Cut Flower Imports — Impact on the Floricultural Industry in the Northeast. A Paper at the Annual Meetings of the Northeast Agricultural Economics Council, Truro, Nova Scotia, June 19-21, 1972. 12 pp., 4 graphs.
12. Recent Dynamics of Cut Flower Imports to U.S. Paper presented at the 69-th Annual Meeting of the American Society for Agricultural Sciences, Minneapolis, August 30 — September 2, 1972.
13. Private Enterprise in Soviet Estonian Agriculture. Paper presented at the Second Baltic Scientific Conference in Stockholm, June 8-11, 1973. 31 pp.
14. Agrotowns in Soviet Estonia. Paper presented at the Fourth Conference on Baltic Studies, University of Illinois, Chicago Circle, May 16-20, 1974. Mimeo, 15 p., 2 fig.
15. Giant Livestock Farms in Soviet Estonia. A paper presented at the Third Conference on Baltic Studies in Scandinavia, at Hässelby Castle, Stockholm, June 13-16, 1975. 19 pp.
16. Economic Importance of the Bedding Plant Industry in the Northeast. Paper presented at the Northeast Regional Meeting of the American Society for Horticultural Science at Amherst, MA. 23. January 1976. 6 p. 13.
17. Comparative and Real Income of the Farming Population in Soviet Estonia. Paper presented at the Fifth Conference on Baltic Studies, co-sponsored by the Association for the Advancement of Baltic Studies and the Program of Soviet Nationalities, Columbia University, in New York City, May 20-23, 1976.

18. Early Agricultural Education at Tartu University, Estonia. Paper presented at the Sixth Conference on Baltic Studies at the University of Toronto, May 11-14, 1978. 18 p.
19. Agriculture Program at the Riga Polytechnic Institute (R.P.I.), 1863-1919. Paper presented at the Fifth Conference on Baltic Studies in Scandinavia, June 14-17, 1979, Stockholm. The Baltic Scientific Institute in Scandinavia and the University of Stockholm cooperating. 16 p p.
20. The Role of Tartu University and Riga Politechnical Institute in Introducing Rational Agriculture into the Baltic Provinces and Russia. 2. Internationalen und Interdisziplinären Marburger Symposium. J.G. Herder-Institut, Marburg/Lahn. 1.—3.10.1981.
21. Role of Tartu University in Modernizing Agriculture. Tartu University — 350 years. Paper presented at the Eighth Conference on Baltic Studies, jointly sponsored by the Department of Scandinavian Studies, University of Minnesota, and the AABS, held 17—19 June 1982 at the University of Minnesota, St. Paul campus. 8 pg.
22. Economizing Energy use in the U.S. Greenhouse Industry. Paper presented at the XXI International Horticultural Congress, 1982. 28-th August - 4. th September 1982, Hamburg Congress Centre. 6 pg.
23. Impact of Flower Imports on Domestic Production in the Unites States. Paper presnted at the 21-st International Horticultural Congress, 29-th August — 4-th September 1982, Hamburg, Federal Republic of Germany. 12 pg.
24. Analytical Overview of Baltic Economy 1964-1984: Estonia. Paper presented at the Nineth Conference on the Baltic Studies, cosponsored by the Association for the Advancement of Baltic Studies and the Universite de Montreal. 14.-16. June 1984 in Montreal. 18 pp - tables and graphs.
25. Collectivization and its Consequences. Paper presented at the 8-th World Congress for Rural Sociology. Thematic Session: Rural Development Strategies for the Baltic Republics. Pennsylvania State University. Aug. 13, 1992. 5 pg.

Kaastööd Ameerika Häälele (Voice of America Estonian Service)

1975

1. Ühendriikide põllumees uue lõikuse ootel	23.07.75
2. Ühendriigid põllumajanduse ekspordimaana	27.07.75
3. Tänavuaastane lõikus USAs rekordiline	November. 1975

1976

4. Kõrge tööviljakus Ühendriikide põllumajanduses	Jaanuar 1976
5. Ühendriikide intensiivne loomakasvatus	29.02.76
6. Viljaikaldusest Ühendriigis	22.03.76
7. Loomakasvatuse toodangust ja tootmisest	26.04.76
8. Ühendriikide 200-nda aastapäeva eel	19.05.76
9. Ameerika päritoluga põllu- ja aedvilju	23.06.76
10. Põllumajanduse selle aasta saagilootustest	23.07.76
11. Agraarökonoomide 16. konverentsist	27.08.76
12. Ameerika kultiveeritud jõhvikast	27.09.76
13. Ameerika põllumajanduse imetaim - sojauba	30.09.76
14. Ülevaade käesolevast saagiaastast	27.10.76
15. Ühendriikide farmerite praegusest majanduslikust olukorrast	22.11.76
16. USA põllumajanduse aastaülevaade 1976	Detsember 1976

1977

17. President Carteri valitsuse põllumajanduspoliitika	22.02.77
18. Kliimaatilised kahjustused talvel	23.03.77
19. Vahtramahla kogumisest	26.04.77
20. Ühendriikide põllumajanduse arengutendentsid	27.04.77
21. Farmerite väljavaated kevadkülvi ajal	23.05.77
22. Farmerite väljavaated külvi perioodil	24.06.77
23. Rahvusvahelise teraviljareservi loomine	22.07.77
24. Põllumajandusmuuseumid ja näidisfarmid USAs	22.08.77
25. Aiandusökonoomia sümposion Budapestis	27.09.77
26. Aasta saagi väljavaated	23.10.77
27. Lõikuspüha Ühendriikides	09.11.77
28. Agraarpoliitika suunaja - põllumajandusseadus	19.12.77

1978

29. Eesrindlik piimakarjafarm Uus-Inglismaal	Jaanuar 1978
30. Tähelepanekud tänapäeva arengumaadest - Eestist	12.02.78
31. Ühendriikide ja Eesti põllumajanduslikest suhetest	14.02.78
32. Prof. dr. Elmar E. Leppik — in memoriam	06.02.78
33. Linnarahva individuaalaiad Ühendriikides	30.03.78
34. Slaavi konverents Amherstis Massachusettsis	16.04.78
35. Farmerite protestidest möödunud talvel	22.05.78
36. Balti teaduslikust konverentsist Torontos	08.06.78
37. Agraarteadus Tartu Ülikoolis alates 1802	08.06.78
38. Viljalõikusest Ühendriikides	Juuli 1978
39. Ameerika põllumajanduslikest näitustest	31.08.78
40. Moodsast nisulõikusest Ameerikas	06.09.78
41. 80-ndate aastate arengust piimakarjanduses	01.10.78
42. Saagi väljavaated 1978 - uus rekord	01.10.78
43. Lõikustänapühaks	01.11.78
44. U.S.A. parasiitide uurimise laboratoorium Euroopas	12.11.78
45. Piima rasvaproovide kõikumine	05.12.78
46. Ühendriikide farmer 1979. a. künnisel	07.12.78

1979

47. Uus põllumajanduskaubanduse seadus 1978	21.01.79
48. Ameerika farmeri ühest eripärasest lõikusest	22.01.79
49. Farmerid traktoriparaadil Washingtonis	19.02.79
50. Suusapuhkus talumiljööös	20.02.79
51. U.S. põllumajandussaaduste ekspordist 1978	25.03.79
52. Ühendriikide piimatõukarja ekspordist	02.03.79
53. Euroopa Ühisturu laienemise perspektiive ja probleeme	14.04.79
54. Murukamara ärilisest tootmisest Ühendriikides	14.04.79
55. Farmerite kevadkülvil plaanidest 1979	20.05.79
56. New Jersey võilillefarmidest	20.05.79
57. Õliviljade külvikavatsustest 1979	01.06.79
58. Spargel kevadise kõögiviljataimena	01.06.79
59. Lõikuse väljavaated 1979	14.09.79
60. Küllastaja muljeid Soome põllumajandusest	14.09.79
61. Hämeenlinna põllumajanduslikul näitusel	14.09.79
62. Ühendriikide õunakasvatusest ja õunasaagist 1979	06.10.79
63. Eesti Maaseaduse kehtestamisest 60. aastapäeva puhul	06.10.79

64. Riia Polütehnikumi Agronoomiaosakonna ajaloost	November 1979
1980	
65. Ameerika farmeri lõikusaasta 1979	06.01.80
66. Ühendriikide agraarekspordist aastavahetusel	06.01.80
67. Ameerika farmeri külvikavatsused uuel aastal	06.03.80
68. Koduaiandusest tänapäeva Ameerikas	06.03.80
69. Vahtramahla tootmine ja töötlemine	27.04.80
70. Vabaõhu turgude taaselustamine Ühendriikides	27.04.80
71. Ärilised piimakarjafarmid Uus-Inglismaal 1979	16.09.80
72. USA põlluviljade hinnakindlustuse mehhanismist	16.09.80
73. Põuasuve mõju Ühendriikide tänavusele lõikusele	24.09.80
74. Puuviljade ja marjade turustamisest tarbijate isekorje kaudu	24.09.80
75. Viimaste aastate muudatustest Ühendriikide põllumajanduses	26.10.80
76. Ühest auhinnatud karjafarmist Massachusettsis	26.10.80
77. Tänapäeva põllumajandusliku kõrghariduse iseloomust USA-s	26.10.80
78. Ühendriikide lõikustänapühapäeva puhuks	23.11.80
79. Milliseks kujuneb Reagani valitsuse agraarpoliitika	23.11.80
1981	
80. Esimene Rockefelleri stipendiaat iseseisvast Eestist USA-s	09.01.81
81. Uus agraarpoliitika võtab kuju - Uue saagiaasta lävel	18.02.81
82. Teravilja embargo Nõukogude Liitu jätkub	18.02.81
83. Lugu ühest perekonna kanafarmist Massachusettsis	18.02.81
84. Mahlaaeg - Uus-Inglismaa kevade saabumise rituaal	28.03.81
85. Põllumajanduslikke tähelepanekuid Florida-reisilt	28.03.81
86. Külaskäik Okeechobee järve köögiviljakasvatuse piirkonda	28.03.81
87. Ameerika farmer kevadkülvide künnisel	23.04.81
88. Aiatraktor — suur soveti uudistoode	23.04.81
89. Põllumaa kaotused asfaltkatte alla	23.04.81
90. Ühendriikidele järele ja neist ette. . . 1980 aastal	16.05.81
91. Florida Ühendriikide dekoratiivtaimede kasvatuse keskusena	16.01.81
92. Ühendriikide keeristormidest ja nende purustustest	16.05.81
93. Isiklikke tähelepanekuid USA tornaadode hävitusest	16.05.81
94. USA farmer järjekordse rekordsaagi ootel	27.09.81
95. Vahemere puuviljakärbse kahjustustest	27.09.81
96. Sügis Ameerikas on suur kõrvisahooaeg	26.10.81
97. Rekordiline põllumajandussaaduste ekspordi aasta	26.10.81
98. Oktoober - ühistegevuse kuu	26.10.81

99. Lõikustänapüha 1981	21.11.81
100. Loomaõiguslased Ameerika farmide uueks “kahjuriks”	21.11.81
101. Põllumajanduskooperatiivide tähtsus ja arengutendentsid	21.11.81
102. Jõulupuude kasutamisest ja kasvatamisest USAs	12.12.81
103. USA põllumajanduse väljavaate-konverents	12.12.81

Teised Elmar Järvesoost (Kuni 1935. a. Elmar Gerberson)

1931

1. Kroonika. Agronoomia, 1931, nr. 4:143. (Elmar Gerberson valiti APSi koosoleku protokollijaks.)
2. Kroonika. Agronoomia, 1931, nr. 12:448. (Elmar Gerbersonile auhinnatöö “Piima jahutamisest suvel” — III auhind.)

1932

3. Kroonika. Agronoomia, 1932, nr. 10:323. (Üliõpilane Elmar Gerberson kõneld APSi koosolekul (12. X 32) “Muljeid suvepraktikalt Taanis”.)
4. Toimikond valis 12. novembril stud. agr. Elmar Gerberson'i APS-i juhatuse sekretäriks. Agronoomia, 1932, nr. 12:421.

1933

5. Kroonika. Agronoomia, 1933, nr. 1:38. (APSi tegevus 1932. a. II semestril.)
6. Kroonika. Agronoomia, 1933, nr. 5:183. (APSi tegevusülevaate 1933. a. I semestril esitas Elmar Gerberson.)

1934

7. Kroonika. Agronoomia, 1934, nr. 2:77. (Eesti Agronoomide Seltsi uus liige Elmar Gerberson esitas Agronoomia rahalise aruande.)
8. Kroonika. Agronoomia, 1934, nr. 6:248. (Elmar Gerberson APSi kirjatoimetaja.)

9. Kroonika. Agronoomia, 1934, nr. 7:291. (Elmar Gerberson lõpetas ülikooli.)
10. Kroonika. Agronoomia, 1934, nr. 10:419. (Elmar Gerberson Maaparanduse ja geodeesia kabineti assistendiks 1.XI 34.)
11. Kroonika. Agronoomia, 1934, nr. 12:510. (Elmar Gerberson kõneles APSi koosolekul: Suvel Soomes põllumajandusliku tööuurimisega tutvumas)

1935

12. Kroonika. Agronoomia, 1935, nr. 4:181. (Elmar Gerberson andis aru Agronoomia majandusliku külje kohta.)
13. Kroonika. Agronoomia, 1935, nr. 5:229. (Elmar Gerberson valiti APSi kirjatöimetajaks, andis ülevaate Seltsi 1934. a. tegevusest.)
14. Kroonika. Agronoomia, 1935, nr. 5:231. (Elmar Järvesoo lahkus Agronoomia toimetuse sekretäri kohalt.)
15. Kroonika. Agronoomia, 1935, nr. 5:306—307. (Elmar Järvesoo esitas APSi 15 aasta tegevusülevaate.)
16. Kroonika. Agronoomia, 1935, nr. 7:339. Perekonnanimede muutmisi agronoomilises peres.

1936

17. Kroonika. Agronoomia, 1936, nr. 8:481. (Agronoomide Koda registreeris tegevliikmeks Elmar Järvesoo 14.VII 1936.)
18. Kroonika. Agronoomia, 1936, nr. 10:571. (Elmar Järvesoo kinnitati Maaparanduse ja geodeesia kabineti vanema assistendi kt-ks.)
19. Kroonika. Agronoomia, 1936, nr. 5:306-307. (APS kutsutud üldkoosolek.)

1937

20. Kroonika. Agronoomia, 1937, nr. 2:100-101. (Elmar Järvesoo APSi 1936. a. tegevusest ja Rahvusvahelise kultuuritehnika ja sookultuuri kongressist.)
21. Kroonika. Agronoomia, 1937, nr. 6:429. (Elmar Järvesoo annab Seltsi 1936. tegevusaasta aruande. Valitakse sekretäriks.)
22. Kroonika. Agronoomia, 1937, nr. 9:655. (Juhtis majapidamise juhtide kongressi ekskursionni.)

23. Kroonika. Agronoomia, 1937, nr.10:747. (Välismaa stipendiaat. Elmar Järvesoo siirdub Põllutöoministeeriumi stipendiaadina Berliini.)
24. Kroonika. Agronoomia, 1937, nr. 11:811. (Agronoomide Koja liikmed. Elmar Järvesoo ametite loetelu.)

1938

25. Kroonika. Agronoomia, 1938, nr. 9:734. (Elmar Järvesoo külastas Köningsbergi Ida-messi ja asutusi Leedus.)
26. Kroonika. Agronoomia, 1938, nr. 12:908. Auhinnatööd agronoomia alal.(E. Järvesoo auhinnatööle: Eesti põllumajanduse mehhaniseerimise võimalusi. (I auhind.))

1939

27. Kroonika. Agronoomia, 1939, nr. 1:68. (E. Järvesoo osavõtt ratsionaliseerimise ja mehhaniseerimise töökoosolekust 16.XII 1938.)
28. Kroonika. Agronoomia, 1939, nr. 9:636—637. Ill. (Elmar Järvesoo — dr. agr. Elulugu — töö ülikoolis).

1940

29. Kroonika. Agronoomia, 1940, nr. 2:128 (Agronoomia osak. diplomiga lõpetanute nimestik kuni 1939. a. lõpuni.)
30. Kroonika. Agronoomia, 1940, nr. 2:133.
31. Kroonika. Agronoomia, 1940, nr. 2:140. (Elmar Järvesoo Agronoomide Koja nõuk. liikme kandidaat.)
32. Kroonika. Agronoomia, 1940, nr. 8:663. (E. Järvesoo nimetatud Põllutööriistade ja -masinate inspektoriks.)
33. Kroonika. Agronoomia, 1940, nr. 10:809. (E. Järvesoo Moskva ekskursioonil.)

1942

34. Moodustati ajakirja Põllumajandus toimetuse nõukogu. Põllumajandus, 1942. Lk. 610.

1943

35. Ametisse nimetamisi. Põllumehe Nädalaleht, 1943, nr. 6:7.
36. Asjatundjate arvamusi maaviljakuse languse pidurdamise võimalustest. Põllumajandus, 1943, nr. 7:184.
37. Nõuandjad arutasid päevaküsimusi. Põllumajandus, 1943, nr. 12:352.

1944

38. Eesti Põllumajandusliidu tööülesandeid. Põllumehe Nädalaleht, 1944, nr. 1/2:8.
39. Kroonika. Põllumehe Nädalaleht, 1944, nr. 7:8.
40. "Põllumajandusel" uus toimetus. Põllumajandus, 1944, nr. 1:30.

1954

41. Teadus muudab taimestikku. Dr. Järvesoo uurimistööl Ühendriikide ülikooli juures. Kuidas aretati liivaluidetel kasvav «Lupiin». - Eesti teadlane jutustab Meie Elule Ameerika põllumajandusest. An. Ks. Meie Elu, 01.09.1954.

1972

42. Ksvil! E. Järvesoo toimetusi. Eesti teaduslik-tehnilistest konverentsidest. Liivika Uudised, Toronto, lehekuul 1972, nr. 9:4.

1973

43. Jarvesoo, Elmar. American Men and Women of Science (Formerly: American Men of Science) 12-th Edition. The Social and Behavioral Sciences. Vol. 1, A-K, Jaques Cattell Press, RR Bowker, CO, N.Y. & London. 1979. pg. 1128:

1974

44. Jarvesoo, Elmar. American Men and Women of Science. Economics. Jaques Cattell Press. RR. Bowker, CO, N.York & London. Pg. 261

1975

45. Eestlased Kanadas. Toronto, 1975. Lk. 627.
46. Jarvesoo, Elmar. International Scholars Directory, Strasbourg, France. I.S.P., 1973, pg 120.

1977

47. Dr. Elmar Järvesoo retires. Florogram, July-August 1977, Nr. 10(4):2.

1979

48. Agr. dr. Elmar Järvesoo 70 a. A. Marvits. Vaba Eesti Sõna, 15.03.1979
49. Prof. Elmar Järvesoo 70. L. Koobas. Vaba Eestlane, 13.11.1979.

1982

50. Prof. E. Järvesoo esines Hamburgi kongressil. Teataja, 15.09.1982.

1983

51. Uus auhinnafond Järvesoodelt. Vaba Eesti Sõna, 17.03.1983.
52. Järvesoo, Elmar. Eesti teadlased väljaspool kodumaad. Stockholm, 1984. Lk. 34...35.

1989

53. Dr. agr. Elmar Järvesoo 80 a. Kaarel Vahtras. Teataja, 05.03.1989.
54. E. Järvesoo 80 aastane. Kaarel Vahtras. Eesti Päevaleht, 22.03.1989.
55. Elmar Järvesoo 80. Leo Koobas. Meie Elu, 06.04.1989.
56. Elmar Järvesoo 80. Leo Koobas. Vaba Eesti Sõna, 13.04.1989.
57. Elmar Järvesoo 80. Leo Koobas. Vaba Eestlane, 18.04.1989.
58. Dotsent Jaan Mets: Biography with an English Summary. Jaan Lepajõe. Akadeemia, 1989, nr. 7:1533...1535

1990

59. Elmar Järvesoo - 80. M. Karelson. Agraarteadus, 1990, nr. 1:123...124.
60. Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi auliige E. Järvesoo. M. Karelson. Agraarteadus, 1990, nr. 2:252...253. Ill.
61. Minevik tuleviku tähistajana. Asutava Kogu deklaratsioon riiklikust iseseisvusest ja rippumatuselt. Johannes Kaup. Vaba Eesti Sõna, 24.05.1990.
62. Ajakohane brožüür Eesti iseseisvumisest. Asutava Kogu deklaratsioon riiklikust iseseisvusest ja rippumatuselt. Toomas Meriküla. Meie Elu, 21.06.1990.
63. Tartus on APS-i auliige. Edasi, 1990, 29.09.1990.

1991

64. Mees kellel vähe aega. Väliseestlasest majandusteadlase kaks loengutsükli. Postimees nr. 63, 16.03.1991.
65. Balti Ülikool. Aksel Mark. Teataja, 10.08.1991.
66. Eesti uue ajaloo algus. Maanõukogu protokollid 1917-1919. Johannes Kaup. Vaba Eesti Sõna, 29.08.1991.
67. Eesti Asutava Kogu deklaratsioon. H(annes) O(ja). Vaba Eestlane, 10.09.1991
68. Talupoisist rahvusvahelise klassiga professoriks. Jaan Hiiemets. Aja Pulss, 1991, nr. 9:3...5.
69. Eesti raamat jõuluningiks. H(annes) O(ja). Vaba Eestlane, 28.11.1991.

1992

70. Ajalugu annab juhiseid tänapäevaks. Maanõukogu protokollid 1917-1919. Hannes Oja. Vaba Eestlane, 07.01.1992
71. Maanõukogu protokollide järeltrükk. Maanõukogu protokollid 1917-1919. Väino Riismandel. Vaba Eesti Sõna, 09.01.1992.
72. Mälestusraamat pagulasajastu alma materist, Balti Ülikool Saksamaal 1945-1949. Hannes Oja. Vaba Eestlane, 30.01.1992.
73. Elmar Järvesoo, Tartu Kunstiühingu kirjavahetajaliige. Enn Lillemets. Postimees, 24.04.1992
74. Balti Ülikool Saksamaal 1945-1949. Ülo Oll. Agraarteadus, 1992, nr. III(3):222—227.

75. Välis-Eesti ajalugu uurides. Balti Ülikool Saksamaal 1945-1949. Tiit Pruuli. Akadeemia, 1992, nr. 6:1326—1328.
76. Maailma omapärased ülikoolid. Balti Ülikool Saksamaal 1945-1949. Johannes Kaup. Vaba Eesti Sõna, 03.09.1992.
77. Põllumajanduse ajaloo uurimisest. Arvo Mägi. Eesti Päevaleht(?), 18.11.1992

1993

78. Eesti Põllumajandusülikooli uued audoktorid. Agraarteadus, 1993, nr. IV(4):414—415.
79. Väärtuslik koguteos meie olulisest, kuid seni vähetuntud ülikoolist. Balti Ülikool Saksamaal 1945-1949. Eerik Teder. Keel ja Kirjandus, 1993, nr. 4:242—244.
80. Eesti põllumajanduse ülesehitamine. August Reinart: Märkmeid põllumajanduse arendamisest Eestis. Hannes Oja. Vaba Eestlane, 10.06.1993.

1994

81. In Memoriam — Elmar Järvesoo. Eesti Põllumajandusülikool, Üliõpilaselts Liivika, Akadeemiline Põllumajanduse Selts, Akadeemiline Ühis-tegevuse Selts. Postimees, Tartu, 24.12.1994.

1995

82. Elmar Järvesoo — In memoriam. Leo Koobas. Meie Elu, 12.01.1995
83. Elmar Järvesoo — In memoriam. Leo Koobas. Vaba Eestlane, 19.01.1995
84. Elmar Järvesoo 1909-1994. Leo Koobas. Vaba Eesti Sõna, 19.01.1995.
85. Album Academicum, 1919-1944. Tartu, 1995.

1999

86. Elmar Järvesoo 1909—1994. Karl Pettai. Saarde Sõnumid. Saarde kihelkonna veebileht, Nr. 3, aprill 1999. Lk. 2—3

Elmar Järvesoo toimetajana

1. Põllumajandusteadusliku ajakirja “Agronomia” toimetuse sekretär ja toimetaja 01.09.1932 - 01.03.1935. (Praktikant 01.02. -30.04.1932).
2. Põllumajanduslike katseasutuste töötulemusi. Lühikokkuvõtteid 1939/40. a. katseist. PUKK toimetised nr. 3. Tartu, 1940. Lk. 201-296.
3. Eesti Põllumajandusliidu häälekandja “Põllumehe Nädalaleht” vastutav peatoimetaja 25.09.1943 - sept. 1944.
4. Ajalehe “Maa Sõna” (peatoimetaja Albert Kivikas) Põllumajandusosa peatoimetaja 01.05.1942 - 18.09.1944.
5. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat V. Amherst, MA, 1955. 71 lk.
6. Kodumaal ja võõrsil, ÜS Liivika koguteos. Tegevtoimetaja. ÜS Liivika kirjastus, Toronto, 1965. 264. lk. III.
7. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIII. Amherst/Stockholm/Toronto, 1972. 93 lk.
8. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XV. Amherst, MA. 1976. 112 lk.
9. A Case Study of a Soviet Republic: The Estonian SSR. Parming Tõnu and Elmar Järvesoo. Editors. Westview Special Studies on the Soviet Union and Eastern Europe. Published with the cooperation of the Estonian Learned Society in America. Westview Press. CO. 1978. 432 pp. + xviii p., ill.
10. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamat XIX, koos Albert Irsiga. Amherst, MA. 1984. 98 lk.
11. Liivika võõrsil. ÜS Liivika koguteos. Toimetajad: Elmar Järvesoo ja Leo Koobas, ÜS Liivika kirjastus, 1984. 116 lk. III.
12. Balti Ülikool Saksamaal 1945-1949. Balti Ülikooli Eesti Seltsi väljaanne. Toronto, 1991. 518 lk. III.
13. August Reinart. Märkmeid põllumajanduse arendamisest Eestis. Toimetajad: Elmar Järvesoo ja Leo Koobas. ÜS Liivika toimetis nr. 13. Toronto, 1992. 52 lk.

Käsikirjad — Manuscripts

1. The Floral Industry of Massachusetts. Agricultural Experiment Station, University of Massachusetts. 1954.
2. Labor Efficiency in New England Carnation Production and Marketing. Agricultural Experiment Station, University of Massachusetts. 1956.

3. Seasonal Variations in Carnation Marketing. Agricultural Experiment Station, University of Massachusetts. 1957.
4. Marketing New England Roses. Elmar Järvesoo and Robert A. Fitzpatrick. 1957. 4 p
5. Marketing New England Carnations. Elmar Järvesoo and Robert A. Fitzpatrick, 1957. 7 pg.
6. Wholesale Flower Marketing in New England. Mass. Agricultural Experiment Sstation, University of Massachusetts. 1958.
7. Selling Flowers in Supermarkets. Agricultural Experiment Station, Univesity of Massachusetts. 1959.
8. Winter Semester 1972-73 in Freiburg/Br. As a Resident Faculty Member of the University of Massachusetts Freiburg Program. 7 p.
9. Puuviljad, marjad, köögiviljad ja maitsetaimed. Valimik eesti- ja ingliskeelseid botaanilisi oskussõnu. 13 lk.

Bibliograafia allikad

1. Liiviklaste kirjutisi ja mõtteavaldusi. Irs, Albert. Liivika Uudised. Toronto. Juuli 1981. Nr. 31:25—28.
2. Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu Aastaraamatute Sisuregister (I — XX; 1961-1986). Vahtras, Kaarel. Stockholm/Uppsala 1986. 10 lk.
3. Liivika Uudistes avaldatud artiklid. Üliõpilasselts Liivika Vil.-kogu väljaanne. Tallinn, 1993. Lk. 13—24.
4. Artiklid Liivika Uudistes ja väljaannetes. Koobas, Leo. Toronto. 1995. 2 lk.
5. Agronoomia. Eesti Agronoomide Selts ja Akadeemiline Põllumajanduslik Selts. XI — XX aastakäik, 1931 — 1940. Sisu(kord)
6. A Bibliography on Marketing Woody Plants and Related Nursery Products 1944-65. U.S. Department of Agriculture - Economic Research Service, Miscellaneous Publication No. 1039.
7. Annotated Bibliography of Floriculture and Ornamental Horticulture. Marketing and Other Economic Information. U.S. Department of Agriculture. Research Service. ERS 337
8. A Bibliography of Marketing Research on Commercial Floriculture and Ornamental Horticulture, 1965-71. U.S. Department of Agriculture. Economic Research Service, Miscellaneous Publication No. 1235
9. Elmar Järvesoo arhiiv Tartu Instituudi arhiivis, Toronto, 1999.

Isikunimede register

- Aamisep, Julius – 26, 181
Aavik, Johannes – 29, 155
Alten, F. – 166
Arge, Voldemar P. – 203
Arike, Juhan – 61, 198, 199
Ariste, Paul – 16
Aruja, Endel – IX, 84
Axelsson, J. – 168
Bakker, de, G. – 110
Belifante, pr. – 70
Berglund, N. – 6, 171
Blach, J. – 2
Blackwell, Basil – 182
Borg, van der, H.H. – 110
Boysen, H. – 168
Bremen, V. A. – 170
Brown, Alfred A. – 178
Brüne, Fr. – 165
Carter, president – 207
Crossmon, B.D. – 177
Dencker, C.-H. – 6
Dorph-Petersen, Knud – 169
Dunsdorfs, Edgars – 40
Eilart, J. – 193
Eisenschmidt, A. – XII, 5, 149, 153
Ekbaum, Artur – 75, 194
Ekbaum, Salme – 194
Ellila, K. – 166
Elmet, Henn – 104
Ernesaks, G. – 86
Fitzpatrick, Robert A. – 179, 180,
218
Freckmann, W. – 6, 164
Fritz, D. – 111
Fuchs, K. – 170
Galbraith, John Kenneth – 190
Garmus, J. – 168
Gerberson – 150
Gerberson, Anna – 1
Gerberson, Elmar – 117, 163, 210,
211
Gerberson, Helmi – 1
Gerberson, Karl (sen) – 1
Gerberson, Karl – 1
Gerberson, Marie – 1
Goeze, G. – 166
Goodrich, Dana C. – 181
Graaf, de, Johannes – 184
Gray, L.R. – 178
Gross, Martin – vt Järvik, Mart,
Grünewald, von – 34
Grünthal, Ivar – 134, 138
Gulbis, Fricis – 40
Haller, E. – 172, 198
Hansson, Nils – 166, 168
Heuser, W. – 163
Hiimets, Jaan – 153, 215
Hillringhaus, A. – 6
Hitler – 27, 96
Horm, Arvo – 134, 138
Hunnius, von – 34
Huseman, C. – 169
Höljer, E. – 168
Inno, Karl – 187
Ilves, Juta – XII
Irs, Albert – XII, 63, 73, 75, 92, 98,
128, 218
Irs, pr. – 63, 73, 98

Jaanson, Andrus – 4
 Jakob, A. – 165, 166
 Jakobson, C.R. – XII, 99, 149
 Jany, Wilh. – 163, 163
 Jaska, Elmar – 58
 Jawarah, Hannah O. – 192
 Johanson, Ado – 149
 Johanson, V. – 5, 153
 Jones, R.D. – 108
 Juhlin, H. – 169
 Juht, Ludvig – XI, 200, 203
 Jutila, K.T. – 165, 169
 Järvan, Malle – 116,
 Järvesoo, Aino – XI, 39, 41, 47, 51,
 54, 58, 59, 63, 64, 73, 74, 76,
 77, 78, 86, 87, 88, 90, 91, 92,
 93, 94, 95, 97, 98, 134, 144, 160
 Järvesoo, Elmar – IX, X, XI, XII, 5,
 30, 36, 37, 38, 42, 44, 54, 105,
 106, 107, 108, 117, 121, 123,
 126, 127, 128, 129, 131, 132,
 133, 134, 135, 136, 137, 138,
 139, 140, 142, 143, 144, 145,
 148, 149, 152, 153, 154, 155,
 156, 159, 163
 Järvesoo, Karl – 118, 196
 Järvik, Mart – 18
 Kalam, Erika – 98
 Kallas, A. – 105
 Kalliala, K.J. – 170
 Kalm, Alfred – 200
 Kannenberg, H. – 168
 Karelson, Meinhard – 146, 215
 Karmo, Endel – 73
 Kase, Anna – 1
 Kaup, Johannes – 215, 216
 Kaur, Uno – 182
 Keevallik, Edgar – 201
 Kehva, Alfred – 199
 Keller, A. – 131
 Kerson, Oskar – 34
 Kiik, Heino – 181, 185
 Kiiss, Arno – 61, 198
 Kint, Tõnis – 135, 139, 140
 Kirs, E. – 172
 Kivi, Erki – 104
 Kivikas, Albert – 7, 36, 37, 38, 217
 Kivilaan, Aleksander – 76
 Kivilaan, Tiit – 76
 Kivimäe, Arnold – 61, 128, 198
 Kivimäe, Evald – 61
 Kivimäe, Jüri – XII
 Klaassen, Mait – 105
 Koern, August – 135, 139
 Kolk, H. – 131
 Kompus, pr. S. – 131
 Kompus, Aleksander – 131, 135
 Konsen, Helmut – 61
 Koobas, Leo – 93, 97, 130, 138,
 141, 143, 214, 216, 217, 218
 Koobas, pr. – 99
 Koort, Alfred – 20
 Korhonen, pr. M. – 131
 Korsmo, E. – 170
 Kosenkranus – 156
 Koskivaara, J. – 166
 Krastin, prl. – 25
 Kruus, Hans – 20
 Kukk, Juhan – 72, 144, 197, 200
 Kull, Ernst – 33, 34, 35
 Kunkis, V. – 166
 Kurvits, E. – 5, 154

Kõiv, Roland – 129
 Kõpp, Peeter – 11, 14, 17
 Käbin, Abel – 193
 Käbin, Richard – 76
 Käis, Juhan – 132
 Kärner, Jüri – 101
 Käsebier, A. – 193
 Käsper, Aino – 135
 Käspre, A. – 172
 Köck, G. – 163
 Künnapas, Theodor – 195
 Laaman, Ed – 85
 Laane, Aleksander – 61
 Laanemäe, Toivo – 203
 Laas, Endel – 87, 201
 Laasi, Hendrik – 128
 Laidoner, J. – 9, 34
 Lakó, György – 201
 Landesén, prof. – 152
 Landin, S. – 167
 Langkaas, E.P. – 169
 Laurits, Ilmar – 147
 Leetsar, Jaan – 105
 Lehiste, Ilse – 42
 Lehtinen, A. – 167
 Leik, Heino – 60
 Leius, Kaarel – 19, 63, 185
 Lembre, – 70
 Lembre, pr. – 70
 Lenin – 97
 Leontief, prof. – 67
 Lepik, Elmar Emil vt Leppik, Elmar
 Leppik, pr. 71
 Leppik, Elmar Emil – 18, 71, 127,
 193, 195, 208
 Libe, Juhan – 36, 37
 Ligema, Elmar – 42
 Liidak, Kaarel – 7, 33, 34, 35, 36,
 158, 176, 200
 Liideman, G. – 172
 Liik, Elmar – 18
 Lilja, Pekka – 197
 Lillemets, Enn – 215
 Limberg, Paul – 105
 Lippmaa, Teodor – 14
 Loit, Aleksander – 90
 Lounamaa, A. – 165
 Lowstuter, A.B. – 181
 Luikmil, Johannes – 76
 Lukk, Oskar – 200
 Luksepp, Aleksander – 11, 18
 Luts, Aksella – 74
 Luts, Teodor – 74
 Manchester, Alden C. – 178
 Mark, Aksel – 131, 135, 138, 139,
 148, 215
 Markus, G. – 173
 Marvits, Arnold – 61, 195, 199, 214
 Mathiesen, Andres – 12
 Mattsson, S. – 164, 168
 Maydell, v., Hans-Jürgen – 105
 Meret, Boris – 36, 38
 Meret, Boris – vt Meret Hans
 Meret, Hans – vt Meret, Boris
 Meret Hans – 37
 Meri, Lennart – 105
 Mets, Jaan – X, 12, 17, 23, 24, 25,
 26, 27, 28, 29, 30, 51, 97,
 Mets, J (j.) – 146, 151, 201, 202,
 214
 Mickwitz, A. – 166
 Mielberg, Paul – 16, 18

Molotov – 97
 Morriseau, pr. M. – 131
 Moser, Roy E. – 177, 178
 Mäe, Hjalmar – 31, 34, 35, 36
 Mägi, Arvo – 216
 Mägiste, Julius – 39
 Mänd, Evald – 60
 Mänd, Oskar – 35
 Mätlik, August – 19
 Müür, Juhan – 4
 Mürsepp, Ilmar – 104
 Nanneson, L. – 6, 164, 165, 168
 Nansen, Peter – 105
 Niilus, Valter – 144
 Niinivaara, Eva – 90
 Nugis, Elmar – 33
 Nurk, Hans – 3
 Nurkse, Ragnar – 185
 Nurmekund, Pent – 156
 Nõmmera, Ervin J. – 131, 135
 Nõmmik, Anton – 12, 16, 17, 25,
 26, 128, 193
 Nõu, Joosep – 184, 185
 Nyström, B. – 166
 Oinas, August – 36
 Oja, Hannes – 215
 Ojamaa, Indrek – 127
 Ojamaa, L. – 129
 Ojamaa, V. – 163
 Ojari, Elmar – 76
 Oll, Ülo – IX, 105, 146, 215
 Ollila, A.J. – 165
 Ora, Heonrich – 196
 Osvald, H. – 166
 Ots, Jaan – 20
 Parbo, Arvi – 202
 Park, Erich – 127, 129
 Parming, Tõnu – 51, 85, 217
 Pasto(nen), prof. – 103
 Penno – 138
 Pettai, Karl – 216
 Peterson, Oswald – 170
 Peterson, G. – 170
 Pihkala, R., prof. – 4
 Piip, Ants – 20
 Pill, Mihkel – 26, 174
 Pillikse, Jaak – 174
 Pool, Theodor – 150, 158, 203
 Priks, Erich – vt Park, Erich
 Prima, Aleksander – 198
 Promm, Eerik – 99
 Promm, Aino – 8
 Pruuli, Tiit – 216
 Pullerits, Johannes – 127
 Pusch – 163
 Pusta Karl R. – 131
 Pusta, pr. U – 131
 Pöld, Peeter – 10
 Pärl, Boris – 71
 Pärl, Lia – 71
 Päts, Konstantin – 9, 20, 34, 156
 Päts, Viktor – 156
 Pügi, Kalev – 203
 Raamot, J. – 5, 154
 Raig, Ivar – 104
 Rainio, A. – 166
 Ramul, Konstantin – 16
 Randma, K. – 172
 Randmets, I – 134
 Rappe, G. – 168
 Ratt, Aleksander – 25, 193
 Reagan, Roland – 199

Regel, K. – 11
 Rei, August – 138, 140
 Reiman, R. – 192
 Reinart, August – 150, 188, 203,
 216, 217
 Reinthal. V. – 57
 Ribbentrop – 97
 Ries(e), L.W. – 6, 155, 170
 Riikoja, Heinrich – 14
 Riismandel, Väino – 215
 Rindell, Arthur – 166
 Ringborg, G. – 166, 169
 Rinne, Alfred L. – vt Rinne, Leo
 Rinne, Leo – 3, 4, 16, 18, 19, 24,
 41, 101, 145, 147, 148, 151,
 164, 192, 193, 203
 Roger, Elmar – 3, 23, 24, 25, 29,
 160
 Rolfes, M. – 169
 Roosa, N. – 165
 Roosaare, Evald – 47, 198
 Roosve, G. – 117
 Rootsi, Nikolai Fr. – 17, 24, 128
 Rubel, Eduard – 127, 128
 Rummo, Paul-Erik – 105
 Ruus, Cerelius – 76
 Rööp, A. – 156
 Rüga, Eduard – 198, 199
 Rütel, J. – 11
 Rütel, Arnold – 104
 Saar, Hans – 34, 36
 Saloheimo, L. – 168
 Salumaa, Elmar – 21
 Saluste, V. – 135
 Saveli, Olev – 100, 101, 157
 Sepp, Hendrik – 16
 Sikkar, Johannes – 131, 136
 Simm, Viktor – 87
 Simola, E.F. – 168
 Sinberg, Toomas – 5
 Smith, Louis P.F. – 182
 Stalin – 97
 Stenberg, M. – 167
 Strasburger, E. – 14
 Sultson, Harald – 188
 Sundelin, G. – 164
 Sunila, Juho Emil – 167
 Sutter, Hugo – 76
 Sõster, Elvi – 169
 Zastrov, Mait – 59
 Zolk, Karl Johannes – vt Leius,
 Kaarel
 Zörner, Hans – 169
 Tamm, Rudolf – 201
 Tasso, Robert – 160
 Taylor, E.G. – 181
 Terasmäe, Enn – 34
 Teräsvuori, Kaarlo – 12
 Terem – vt Meret, Hans
 Thomson, Arved – 19, 25
 Tilga, Voldemar – 105
 Tohver, Jaan – 76
 Tomzig – 163
 Tõnurist, Edgar – 193
 Tüür, Aleksander – 78, 128, 200
 Tüür, pr. 78, 128
 Udenäs, S. – 169
 Utter, K.L. – 181
 Uustalu, Evald – 85, 131
 Vaga, Voldemar – 16
 Vahtras, Kaarel – 214, 193, 218
 Valgma, Aksel – 37

Valk, U. - 193
Valle, O - 168, 169
Veiler, A. - 35
Vik, K. - 168
Vint, Endel - 171
Virkhause - 61
Virtamo, A. - 167
Visman, Erna - 61
Visman, Harry - 39, 61
Vogel, E. - 163
Waldmann, akadeemik - 101
Warma, Aleksander - 135, 138,
139, 140
Wendt, Alfred - 34
Wiedemann, F.J. - 201
Wieselgren, Grete - 13, 156
Wieselgren, Per - 13, 156
Wädekin, Karl-Eugen - 191
Ødelin, M. - 170
Öpik, Ernst - 44, 71, 200, 203
Öpik, pr. - 71
Öpik, Uno - 197
Ümarik, Jaak - 28, 31, 32, 120, 174,
196
Yllo, Leo - 64